

ΤΑΞΙΔΙ

Ἦναι ἀπίστευτο ἢ λιόχαρη μέρα κ' ἐγὼ κ' ἡ Ἀννούλα,
Λίγοι παλαιοὶ σύντροφοί μου καὶ κάποιες κοπέλλες μαζί,
Μπήκαμε μέσα σὲ μιὰ γαλανή, μεθυσμένη, βαρκοῦλα,
Μπήκαμε μέσα καὶ πᾶμε μακρὰ στῆς χαρᾶς τὸ νησί.

Οὔτ' ἓνα σύννεφο κ' οὔτ' ἓνας μαῦρος καπνὸς στὸν ἀέρα,
Πλαί μας στήθη ἐρωτιάρικα κ' ἄσπροι χιονάτοι λαιμοί,
Φῶς στὰ μαλλιά, τὰ ξανθὰ, φῶς στὸ πέλαγο, φῶς πέρα ὡς πέρα.
Μὰ ποιὸς ἐπῆγε ποτέ του μακρὰ στῆς χαρᾶς τὸ νησί ;

Ἦναι τί με νοιάζει ἂν θὰ πᾶμε ὡς ἐκεῖ. Τί με νοιάζει ! Γελάει
Ἦναι ἢ γλυκεῖα συντροφιά μου, γελάει ἢ θλιμένη ζωή·
Στ' ἄπειρο μέσα κλᾶμε κ' ἡ Ἀννούλα τρελλὰ τραγουδαίει :
Ἦναι καὶ νᾶνε μακρὰ θὰ φανῆ τῆς χαρᾶς τὸ νησί.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΟΡΦΥΡΑΣ

ΠΟΛΥΕΛΑΙΟΣ

Σὲ ἄδεια κάμαρα μικρὴ, τέσσαρες τοῖχοι μόνοι,
καὶ σκεπασμένοι μὲ ὀλοπράσινα πανιά,
καίει ἓνας πολυέλαιος ὠραῖος καὶ κορόνει·
καὶ μὲς στὴν φλόγα του τὴν καθεμιὰ πυρόνει
μιὰ λάγνη πάθησις, μιὰ λάγνη ὀρμή.

Μὲς στὴν μικρὴ τὴν κάμαρα, ποῦ λάμπει ἀναμένη
ἀπὸ τοῦ πολυελαίου τὴν δυνατὴ φωτιά,
διόλου συνειθισμένο φῶς δὲν εἶν' αὐτὸ ποῦ βγαίνει.
Γι' ἄτολμα σώματα δὲν εἶναι καμωμένη
αὐτῆς τῆς ζέστης ἢ ἡδονῆς.

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

ΒΡΑΔΙΝΑ ΠΕΝΘΗ

I

Πάλι γυρίζω, πάλι φτάνω,
Καρδιά μου τώρα ποῦ σὲ δίνω !
Νά, στὸ ζυγὸ πῶς λάμπει ἀπάνω,
Τὸ γνώριμό μου ἀστέρι ἐκείνο...

Στὸ κῆμα τὸ κεφάλι ὡς κλίνω,
Στεφανωμένο τὸν ἀφρό του,
Βλέπω σιγά, σιγά νὰ σβύνω,
Ἦσκιος τοῦ ἡσκιου μου τοῦ πρώτου...

II

Χαῖρε τῶν κρίνων ἀγιοσύνη,
Τῶν ἀγριῶν ρόδων, χαῖρε, ὦ θλίψη !
Ποιὸς ἥλιος τώρα ποῦ σᾶς πίνει,
Παρηγοριὰ ποῦ θὰ σᾶς λείψει !

Σὲ σᾶς τὰ βλέμματα ἀφισμένα,
Δὲ σᾶς σαλεύουν, ὦ καῦμέ μου !
Μήδ' ὅσο χᾶιδεμα κανένα
Τοῦ πιὸ σιγοφερομένου ἀνέμου...

III

Ἦ τῶν ἀγρῶν λουλούδια πλήθος,
Ποῦ τ' ὀνομά σας δὲν τὸ ξέρω,
Κλεισμένα σᾶς κρατῶ στὸ στήθος,
Κἔφερε ἢ ἀνοιξὴ τὸ θέρο !...

Στάχνα χρυσᾶ καὶ τὸ δρεπάνι
Σᾶς ρίχνει κάτω σὰν ἀθέρας,
Καὶ πλέκω τὸ ξερὸ στεφάνι
Στὴ δύση τῆς γλωμῆς ἡμέρας.

IV

Ἔτσι βαρειᾶς ἄς φεύγουν οἱ ὄρες,
Κι' ἄς λάμπει πάλι τὸ σκοτάδι,
Κ' οἱ ἔγνοιες ἔτσι μαυροφόρες
Ἄς μὲ περικυκλοῦνε ὁμάδι.

Τίποτε πιά δὲ γαληνεύει
Τὴν ἄχαρη ψυχὴ μου, ὦ πόνε !
Πάρεξ ἢ νύχτα, ὅταν σαλεύει
Τὴ σκόνην ἡμερῶν παληῶνε...

V

Ἄκουμπισμένος στὸ πλατάνι
Τὸ γέρικο, θυμοῦμαι ἀγάλη,
Κάποια φλογέρα, κάποια στάνη,
Κάποιο ξανθόμαλλο κεφάλι...

Ὁ ρέπειος μῦλος τί δὲ λέει...
— Ἦ βραδινὸ ἀεράκι φῦσα !
Πολλά σου κάμπε μου τὰ ἐλέη...
Μὰ κ' ἢ σκληρότη σου περισσα...

VI

Ὅλα μαζί μου θὰ τὰ πάρω...
Κ' εἶναι κρυφὸς καῦμὸς ἐμένα,
Ποῦ δὲ θὰ νοιώσω σὰν τὸ γλάρο,
Τὰ δυὸ φτερά μου τ' ἀνοιγμένα,

Πιὸ κι' ἀπ' τὴν τρικυμίαν ἀπάνω,
Λουσμένος κῆμα τὸν ἀφρό σου,
Καὶ δὲ θ' ἀκούσω σὰν πεθάνω
Τὴν προσταγὴ σου, Ὑψώσου, ὑψώσου !...

M. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΓΚΑΙΤΕ : ΤΑΞΙΔΙ

Μέρες νύχτες τώρα στέκει αρματωμένο
τὸ καράβι. Πρίμο ἀγέρι καρτερόντας
μὲ πιστοὺς καθόμουν φίλους, μὲ τὸ γλέντι
ὑπομονὴ νὰ κάμω καὶ καρδιὰ ζητόντας
κάτω στὸ λιμάνι.

Καὶ διπλὰ ἀνυπομονούσανε καὶ κεῖνοι :
—Τὸ πιὸ γρήγορο σοῦ εὐχόμεσθε ταξίδι,
τὸν καλόν, ἀπὸ καρδιάς, τὸν πηγαιμό σου.
σὲ προσμένουν πλήθια τὰγαθὰ στοὺς κόσμους,
καὶ τιμὴ κι ἀγάπη θάβρωης σὰ γυρίσης
μὲς στὴν ἀγκαλιά μας.

Κι ἀπὸ σύναυγα φωνῆς κακὸ κι ἀντάρα
κ οἱ στριγγιῆς τοῦ ναύτη διώχτουνε τὸν ὕπνο.
ὅλα πηγαιν' ἔλα, τρέχουν, ζωντανεύουν,
γιὰ νὰ κάμομε πανιά στὸ πρῶτο ἀπόγειο.

Καὶ σὰν τάνθη ἀνοίγουν τὰ πανιά στὴν αὔρα
καὶ μ' ἀγάπης λαύρα ξετραβᾷ ὁ νήλιος.
φεύγουν τὰ πανιά, ψηλὰ τὰ νέφη φεύγουν,
ὅλοι ἀπ τὸ γιαλὸ μᾶς προβοδοῦν οἱ φίλοι
μὲ τραγούδια ἐλπίδας καὶ φαντάζουντ' ἔτσι,
στῆς χαρᾶς τῆ μέθη, μιὰ χαρὰ πῶς θάναί
κι ὅλο τὸ ταξίδι σὰν τοῦ μισεμοῦ μας
τὴν ἀγῆ καὶ σὰν τὶς πρῶτες ἄστρο-
φωτισμένες νύχτες.

Μ' ἄστατοι καιροὶ ἀπὸ τὸ θεὸ σταλμένοι
ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο ποῦχε βάλῃ πρῶρα
τὸν λοξεύουν. Φαίνεται πῶς παρατιέται
στὴ διάθεσή τους, κ' ἤσυχα πασκίζει
νὰ τοὺς ξεγελάσῃ—στὸ σκοπὸ του πάντα
μ' ὅλη τὴ λοξοδρομιά του.

Μ' ἀπὸ τὰ κουφόχη σότια μάκρη
στέλλ' ἡ τρικυμιά τὸ μήνυμά της
π' ὄλο καὶ σιμώνει. Στὰ νερὰ σαρώνει
κάτω τὰ πουλιά, τὶς φουσκωμένες
σφίγγει τῶν ἀνθρώπων τὶς καρδιές, καὶ νά την
ἦρθε ! μπρὸς στὴν ἄγρια ἀμέρωτή της λύσσα
κάτω τὰ πανιά μὲ γνώση ὁ καπετάνιος·
καὶ μὲ τὸ ἀγωνία γιομᾶτο τόπι παίζου
κύματα κι ἀνέμοι.

Πέρα στ' ἀχρογιάλι ἐκεῖνο στέκουν
φίλοι κι ἀγαποί, στὴ στεριά πάνω τρέμουν.
"Αχ, γιατί λοιπὸν δὲν ἔμεν' ἐδῶ πέρα !
"Αχ, ἡ τρικυμία ! καὶ μακρὰ συρμένος
ἀπὸ τὴ χαρὰ ! ἔτσι ὁ καλὸς νὰ πάῃ
χαμένος ; ἂ ἔπρεπε . . ἂ νὰ μπόρεια, θε μου !

Μὰ ἄντρας στέκεται ἐκεῖνος στὸ τιμόνι.
τὸ καράβι παίζου κύματα κι ἀνέμοι,
κύματα κι ἀνέμοι ὄχι τὴν καρδιά του.
Μὲ περήφανη ματιὰ μετράει τὴν ἄγρια
ἄβυσσ' ὠργισμένη, καὶ τὰ θάρρη του ἔχει,
εἴτε κι ὄξω πέση εἴτε ἀράξῃ,
στοὺς Θεοὺς του ἐκεῖνος.

ΚΙΣΣΟΣΤΕΦΑΝΟ

Νά στερεύω πῶς ἤθελα
τίς πηγές τῶν δακρύων,
στήν καρδιά μου νά ἐξέσταινα
τὸ χεράκι τὸ κρῦον·

ἀνθοστάλες καὶ βάλσαμα
νά χαρίζω στὸν πόνο
καὶ στὰ νειῶτα τὰ δλόχαρα
νά κρατάω τὸ χρόνο.

Τὴν Ἀγάπη νά ἐθρόνιαζα
στὶς κορφοῦλες τοῦ Ὁραίου
καὶ μὲ δύναμη νά ἔσπαζα
τὴν ὄρμη τοῦ μοιραίου.

Ὅλη ἡ φύση μοσκόβολο
νά γινόταν λουλοῦδι,
ἡλιοφῶς καὶ χαμόγελο
ζωγραφιὰ καὶ τραγοῦδι·

ΔΡΟΣΙΕΣ

Τὸ τραγοῦδι μου ὠριόπλεξες
μὲ τ' ἀγνά σου δαχτύλια,
κορασιά πολυῦμνητη
μὲ τ' ἀβρόχαρα χεῖλια.

Στῆς καρδούλας σου τὸ ἄρωμα,
στῆς πνοῆς σου τὸ μῦρο
τῆς ζωῆς μου τὸ κύπελλο
νοσταλγὸς θὲ νὰ γύρω.

Τοὺς ρυθμοὺς τῶν ὄνείρων σου
στὸ βιολί μου θὰ μάσω
τὸ μεγάλο χρυσόνειρο
λαχταρῶντας νὰ πλάσω.

ΣΑΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Ξεφάντωνεν ὁ Πόνος μὲ τὴ Θλίψη
στὸ ρημαγμένο πύργο τῆς ζωῆς.
Τριγύρω τους τὰ κυπαρίσσα
τὰ πένθιμα κρατοῦσαν ἴσα,
κι ὁ γκιώνης μὲ τὴν κουκουβάγια
μυρολογούσανε στὰ πλάγια.
Εἶχαν στὸ γλέντι καλεσμένους
τὴν Πίκρα καὶ τὸ Στεναγμό,
ὄλους τοὺς Πόθους τοὺς χαμένους
καὶ τὸ Λυγμό.

Μὰ ἐπάνω στὸ τρελλὸ μεθύσι
ποὺ ἔφερεν τῶν ληκύθων τὸ κρασί,
ξανοίγει ἀγνάντια ὁ Ρήγας Πόνος
τὸ Γέλιο ποῦ περνοῦσε παρεκί.
—Στὴ συντροφιὰ μας φέριτε το, φωνάζει,
εἶνε τ' ἀγαπημένο μας παιδί.
Πόσες φορές, ὦ φίλοι, μᾶς σκεπάζει
μὲς τὴ ζωή!

Η ΑΡΡΩΣΤΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΡΟΜΑΝΤΖΟ

I

Είναι μιὰ βδομάδα τώρα πού λογαριάζομαι κ' ἐγὼ μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ τούτου. Ὅλες οἱ ἀπαιτούμενες διατυπώσεις γενήσαν κ' ἐγὼ εἶμαι πιά ἐγκαταστημένη γιὰ πάντα ἐδῶ πέρα. Ἡ ἀρρώστεια μου εἶναι στὸ πρῶτο στάδιο. Δηλ. μοῦ φανήσαν τὰ πρόδρομα συμπτώματα. Αὐτὴ τὴν πληροφορία μοῦ τὴν ἔδωσε ἕνα βράδυ τώρα καὶ δυὸ μῆνες ὁ γιατρός. Ἐγὼ τὸ ἤξερα ἀπὸ πολὺν καιρὸ, καὶ περιμένα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα τὴν ἐπίσημη διακοίνωση νὰ διακόψω κάθε σχέση μου μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἄλλους.

ἤξερα ἀκόμα πού θὰ μὲ πῆγαιναν, μὲ ποιούς θὰ συζούσα στὸ ἔξῃς, πὼς ἦταν ὁ τόπος τῆς ἐξορίας.

Κάποτε μοῦ εἶπε μιὰ συγγενής μου: «Τὸ νησάκι αὐτὸ ἀκούω εἶναι χαρὰ θεοῦ!» Κι' ἐγὼ τῆς εἶπα: «Ναί, μὲ τὴ διαφορά πὼς στὸ χῶμα δὲ φυτρώνουν, δάχτυλα καὶ μῦτες, πού εἶναι δὰ γιὰ τοὺς κατοίκους πὸ χρειαζόμενα αὐτὰ ἀπὸ τὰ λουλούδια καὶ τὰ νερά»...

Ὅταν ὁ γιατρός μπήκε νὰ μοῦ πεῖ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐτοιμαστῶ γιὰ τὸ ταξίδι, ἦταν ταραγμένος καὶ φαινόταν νὰ ὑπόφερε πολὺ. Ἀρχίνησε νὰ μοῦ ἀναμιασῶ παρηγοριῆς γιὰ σίγουρες καὶ γρήγορες ἀνακαλύψεις γιαιτρειᾶς καὶ δὲν ἔξερω τί ἄλλα. Ὅλα αὐτὰ μὲ πλήγωναν θανάσιμα. Θὰ προτιμούσα νὰ μοῦ μλοῦσε μὲ ειλκιρίνεια. Θὰ μὲ ἄφηνε τὸ δικαίωμα κάποιας ἀξιοπρέπειας. Ἔτσι, μοῦ παρουσίαζε τὸν ἑαυτό μου ἐντελῶς ἔσεινὸ καὶ τρισάθλιο... Καὶ ἤμμουν βέβαιη, ἀλλὰ δὲν ὑπόφερα νὰ μοῦ τὸ δείχνουν. Πρὸ πάντων δὲν καταδεχόμεν νὰ μὲ λυποῦνται.

Μὰ γιατί ἐπὶ τέλος, εἶπα, αὐτὸ τὸ πένθος καὶ ἡ δυστυχία γύρω μου; Κανένας ἄλλος νομίζω δὲ μπορεῖ νὰ ξέρει τί συμβαίνει ὅσον ἐγὼ. Φαντάζεστε πὼς ἂν εὔρισκα τὴ θέση μου τόσο φριχτὴ ὡς πού τὴ βρίσκετε σεῖς δὲ θὰ σκοτωνόμουν; Ἔρχεστε νὰ μοῦ πεῖτε ὅτι πρέπει νὰ φύγω. Πολὺ καλὰ ἐγὼ εἶμαι ἐτοιμη...

Κι' ὅμως, ὡς ἔφτασα τότε μόνο ἔνοιωσα ὅλη τὴν ἔκταση τῆς δυστυχίας μου.

Πλέαμε σ' ἕνα σκοτεινὸ λιμάνι σιγὰ-σιγὰ, νὰ μὴ σκορπῆται ἡ βάρκα σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς βράχους πού βρίσκονται παντοῦ σκορπισμένοι στὰ ροχὰ ἐκεῖνα νερά. Τὸ δρόμο μας φώτιζε ἕνα θαμπὸ κόκκινο φαναράκι στημένο στὸ τιμόνι. Σχοτάδι πυκνὸ καὶ ὑγρὸ ἀπλονόταν παντοῦ· τίποτα δὲ διακρίναμε, παρὰ ἕνα-δυὸ φῶτα ἀντικρύ, ἐκεῖ πού θὰ βγαίναμε. Οἱ ἀνθρώποι πού μᾶς πῆγαιναν ἦσαν λιγομίλητοι καὶ σκυθρωποί. Σὺν κινδυνεύαμε νὰ χτυπήσομε πουθενά, βρίζαν, καὶ μεταξὺ τους ἔλεγαν, γιὰ τὸν Πίπιλο πού ἔφυγε

ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ γιὰ τὸν Μπαραντάνα πού μακαρώθηκε ἐπὶς τὴ νύχτα στῆς Σαμπίνας τὸ σπίτι... Τὰ κουπιά τους μόλις ἀγγίζαν τὴ θάλασσα, ξυπνώντας ἕνα ἰσόχρονο πάφλασμα, ὅμοιο μ' ἐκεῖνο πού κάνουν τὰ βατράχια, τὶς ἡσυχες καλοκαιριάτικες νύχτες σὺν βουτοῦν στὰ πηχὰ νερά τῶν βάλτων.

Ἄξαφνα μιὰ ἀκρογιαλιὰ ἀπλώθηκε μπροστά μας, καὶ κάποιος μίλησε ἀπὸ τὴ στεριά. Ἡ δυστυχία μου ἦταν ἀβάστακτη. Δὲ μοῦ ἔμενε καμμιά ἄλλη σωτηρία ἐξὸν νὰ πεθάνω... Κ' ἐπειδὴ, τῶξερα, πὼς ποτὲ δὲ θάχα τὸ θάρρος νὰ τὸ κάμω αὐτὸ ἄρχισα νὰ κλαίω πικρὰ...

II

Τὸ σπίτι μου εἶναι τὸ καλύτερο ἀπ' ὅλα. Βρίσκεται σ' ἕνα ὕψωμα μπροστὰ στὴ θάλασσα. Ἐχὼ πληθὺς λουλούδια πού μοῦ στέλνουν ἀπὸ κεῖ πέρα... Ὅλα τὰ σπίτια εἶναι καινούργια, κάταπρα, μὲ τὰ κόκκινα κεραμῖδια τους. Ἀπὸ κανένα δὲ λείπει ἡ πρασιναδά... Ἄλλὰ πὼς ξεχνιοῦμαι σὲ περιγραφὲς ὁμορφιάς καὶ γαλήνης ἀφοῦ ὅλα τοῦτα εἶναι ἡ φριχτότερη κόλαση ;...

III

Πὼς θὰ τῶθελα οἱ δικοί μου νὰ μὲ ξεχάσουν. Τότε ἴσως θὰ μπορούσα κ' ἐγὼ νὰ ξεχάσω τὸν ἑαυτό μου. Τὰ γράμματά τους, κ' ἀλλοίμονο εἶναι τόσο πολλὰ, ὅλο καὶ μοῦ λέν γιὰ τὴ θλίψη τους καὶ τὴν ἀπειρη δυστυχία πού τοὺς ἔφερε ὁ μισμός μου.

Θέ μου τί μαρτύριο αὐτὰ τὰ θλιβερὰ λόγια. Ἐγὼ ὅσο μπορῶ μακραίνω τὴν ἀπάντηση, γιὰ νὰ μακραίνω τὴ δική τους... Ἐπειτα τί θέν ἀπὸ μένα. Τί κοινὸ ὑπάρχει πιά ἀναμεταξύ μας. Κάθε στιγμή πού περνᾷ αἰσθάνομαι καὶ μεγαλύτερη τὴν ἀπόσταση πού μὲ χωρίζει ἀπ' αὐτούς. Τὴν αἰσθάνομαι στὴν ἀδιαφορία μου. Δὲν ἀγαπῶ κανένα τους πιά. Πιστεύω πὼς κ' αὐτοὶ θὰ πάθουν σιγὰ σιγὰ τὸ ἴδιο. Κάποτε θὰ πιστέψουν πὼς πέθανα. Δὲν ἀναζητῶ τίποτα. Σὲ λίγο θὰ πάψω νὰ τοὺς γράφω ὁλότελα... Θὰ τοὺς τὰ ἔλεγα ὅλα τοῦτα, μὰ φοβοῦμαι μὴ μὲ νομίσουν πολὺ δυστυχισμένη καὶ τοὺς φανῶ πὸ ἀξιολύπητη ἀκόμα...

Ὁ γιατρός μοῦ ἔστειλε προχθὲς ἕνα φυλλάδιο κάποιου ἱατρικοῦ περιοδικοῦ. Κατὰλαβα πὼς θάχε τίποτα καινούργιες ἀνακαλύψεις θεραπειᾶς, καὶ τοῦ τὸ γύρισα δίχως νὰ σκίσω τὴν ταινία...

IV

Κι' ὅμως ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἐδῶ περνοῦν τόσο ἡσυχά. Ἐπειτα τὸ νησάκι εἶναι τόσο ὄρατο. Βέβαια ὁ τόπος τοῦτος ἄλλοτε θὰ βρέθηκε κατοικημένος ἀπὸ γερούς. Ἡ γῆ θὰ καλλιεργούνταν ἀπὸ χειροδύναμους ἀντρεις καὶ καλοκαίωμένες γυναῖκες. Οἱ νέοι θὰ ἔκαναν ἔρωτα καὶ τὰ παιδιά θὰ ἔπαιζαν στὸν ἄμμο...

Τὸ νησι αὐτὸ ἔτσι πού εἶναι εὐνοημένο ἀπὸ τὸν ἥλιο, τὸν καθαρίον ἀέρα καὶ τὰ ὄρατα ἀκρογιαλιὰ, κάποτε θὰ πλημμυροῦσε ἀπὸ ζωερὴ κίνηση. Ὁ μόχθος τῶν ἀνθρώπων θὰ τῷ εἶχε κάμει μιὰ μικρὴ, δροσερὴ ἀγαπημένη πατρίδα... Τί κρίμα πού πιά δὲ μπορεῖ

νά ξαναγίνει ὅτι ἦταν. Μ' ὄλες τὶς χάρες του καὶ τὴν ὁμορφιά του, ἀλλοίμονο, θὰ μείνει νὰ ὀνομάζεται ὁ τόπος τῆς ἐξορίας μερικῶν ἀδικημένων, πὺν ἢ ἄθλια μοῖρα τοὺς τοὺς καταδίκασε σὲ ζωὴ οἰκτροτέρη κ' ἀπὸ τὸν οἰκρότερο θάνατο, καὶ δὲ θὰ ἔχει καμμιά ἀγάπη. Ἡ χαριτωμένη αὐτὴ κόρη τῆς γῆς θὰ εἶναι καταραμένη ἀπὸ τοὺς κατοίκους της, καὶ ὁ ξένος ποτὲ δὲ θὰ θελήσει ν' ἀράξει στὸ ἀπόνεμο ἀσφαλισμένο λιμάνι της.

V

Ὁ γιατρός τοῦ λεπροκομείου, ἦρθε σήμερα ἀπὸ κεῖ πέρα νὰ μᾶς κάμει τὴν ἐπίσκεψη.

Εἶναι νέος καὶ ἀγαπᾷ τὴ δουλειά του. Μοῦ ἔλεγε πὼς, ἂν ἡ Πολιτεία λάβει ὑπ' ὄψει μιὰ του αἴτηση, θὰ τὸν στείλει ἔξω νὰ σπουδάσει ἀποκλειστικὰ τὴν ἀρρώστεια μας.

— Κανένας ὡς τώρα δὲ μπόρεσε νὰ καταλάβει τί πράγμα εἶναι αὐτὴ ἡ ἀσθένεια. Μάλιστα δὲ μπόρεσαν ποτὲ νὰ καταλάβουν ἂν εἶναι κολλητικὴ ἢ ὄχι.

Ἐγὼ δὲ μιλοῦσα. Ἡ ἐπίσκεψη τοῦ γιατροῦ πάντα μ' ἐνοχλεῖ. Δὲ μπορῶ νὰ νοιώσω σὲ τί ὠφελεῖ. Κανένας ἀρρωστος δὲν πάει μὲ προθυμιά νὰ τὸν δεῖ.

— Δὲ μὲ ἀφήνεις γιατρὲ στὰ χάλια μου. Ἐσεῖς δὲ μᾶς φέρατε ἐδῶ γιὰ νὰ δοῦμε τὴν ὑγεία μας μὰ γιὰ νὰ μὴν μπλέξουν κ' οἱ γεροῖ κοντὰ σὲ μᾶς.

Ὁ ἄνθρωπος πὺν μιλοῦσε ἔτσι εἶχε δίκιο, κ' ὁ γιατρός δὲν τὸν κράτησε.

Μόνο οἱ γυναῖκες τρέχουν ὄλες νὰ τὶς ξετάσει. Ἀλλὰ αὐτὲς καθὼς εἶναι φανερὸ πᾶνε γιὰτὶ ὁ γιατρός εἶναι παληκάρη χαριεντίζεται μαζί τους καὶ αὐτὲς μένουν εὐχαριστημένες.

Ἐπειτα τοῦ λέν πληθὸς ἀρρώστειες ἄλλες πὺν ἔχουν. Ὅ,τι ἔχουν τοῦ τὸ λέν. Τοῦ ζητοῦν γιατρικὰ καὶ συνταγές. Κουβαλοῦν τὰ παιδιά τους, ποῖο ἔχει βήχα, ποῖο ἔχει πυρετό. Τὰ κορίτσια γελοῦν καὶ χιχαλίζουν τάχα ἀπὸ ντροπὴ, καὶ κρύβουν τὰ πρόσωπά τους κ' αὐτὸς τοὺς λέει : « Ἀκόμα δὲν παντρεύτηκες ; » ἢ τοὺς λέει : « Γιὰ περπατᾷ νὰ δῶ τὴ μέση σου... » Οἱ παντρεμένες δὲ σταματοῦν σὲ καμμιά λεπτομέρεια τῆς συζυγικῆς τους ζωῆς· οἱ γρηῆς τοῦ καταδίδουν ὅ,τι γίνεται καὶ δὲ γίνεται. Ὁ γιατρός γιὰ ὄρες εἶναι πεθαμένος στὰ γέλοια ἀπὸ τὶς ἀνοιγμένες κουβέντες τῶν γυναικῶν, καὶ αὐτὲς περνοῦν ἕνα λαμπρὸ πρῶμὲ μὲ τὴ συντροφιά του.

Τὸ ἀπόγευμα ἔρχεται ἡ βάρκα νὰ τὸν πάρει πίσω. Κατεβαίνουν τότε νὰ τὸν ἀποχαιρετίσουν οἱ φιλενάδες του καὶ γυροῦν ἔπειτα φλυαρῶντας γιὰ τὰ νόστιμα χωρατὰ πὺν τοὺς εἶπε. Ἐτσι γίνεται ἡ ἐπίσκεψη τοῦ γιατροῦ.

Σπάνια ἴσως βρίσκονται στὸν κόσμον τόσο ξενιασμένοι ἄνθρωποι ὅσον ἐδῶ. Γιὰ πολλὰ πράματα ἔχουν πάψει νὰ ἐνδιαφέρονται. Δὲν ξέρω πὼς φαντάζονται τὸ μέρος πὺν τοὺς ἔφεραν. Ἀλλὰ εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχουν πετάξει ἀπὸ πάνω τους κάθε πρόληψη. Ἐχουν χάσει τὰ σύνορα τοῦ προεπιμένου καὶ τοῦ ἄπρεπου.

Σ' αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ ξέρει κανεὶς ἂν τοὺς ἔκαμε ἔτσι ἡ ἀρρώ-

στεια : ἡ ἀπογοήτευση καὶ ἡ ἀπελπισία τῆς κατάστασής τους ἢ ἂν τοὺς ἐξαχρίωσε τὸ χωρισμό τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐγὼ νομίζω πὼς εὐκόλα κανεὶς γίνεται ἔτσι.

Νὰ χωριστεῖς ἀπὸ τοὺς ὁμοίους σου σὰν κάτι βλαβερὸ καὶ ἐπικίνδυνο, δὲν εἶναι βέβαια λόγος νὰ ἐξευγενιστεῖς !

VI

Σήμερα εἶπα : Ἄς πάω σ' ὅλα τὰ σπίτια τῆς πολιτείας μας. Νὰ δῶ ὅλους τοὺς κατοίκους πὼς περνοῦν. Τί κάνουν οἱ γυναῖκες ὅλη μέρα. Γιατὶ ἐγὼ δὲν κάνω τίποτα. Πηγαίνω ὄρες καὶ κάθομαι στοὺς βράχους καὶ κυτᾶζω τὴ θάλασσα. Τὴν κυτᾶζω, τὴν κυτᾶζω ὅσο πὺν κουράζομαι, καὶ πέρνω πάλι τὸ δρόμον τοῦ σπιτιοῦ μου.

Πῆγα σ' ὅλα τὰ σπίτια. Ὅλα μὲ καλοδέχτηκαν. Μοῦ ἔδωσαν βιόλες καὶ τριαντάφυλλα καὶ ὅ,τι εἶχαν μοῦ πρόσφεραν νὰ φάγω.

Ἄλλὰ εἶναι παραξένοι οἱ κάτοικοι. Πολλοὶ εἶναι ὀλομόναχοι. Ἐνας ἄντρας, μιὰ γυναῖκα, ἕνα κορίτσι. Ἀρρώστησαν καὶ τοὺς ἔφεραν. Ἐκαμαν ἕνα σπιτάκι καὶ κάθησαν. Δίχως οἰκογένεια, δίχως συγγενεῖς, δίχως τίποτα. Ἄλλοι, αὐτοὶ πὺν εἶναι ἀπὸ χρόνια, παντρεύτηκαν μεταξύ τους καὶ τώρα εἶναι ἡ σπιτιά ἀκέραιη· ἔχουν παιδιὰ πὺν πληθαίνουν, πὺν μεγαλώνουν. Ἐχουν τὶς δουλειές τους. Τσαγγάρηδες, ἔμποροι πανικῶν, μαραγγοί, χτίστες, ξωμάχοι. Ὅσοι μποροῦν. Γιατὶ εἶναι πολλοὶ πὺν δὲν ἔχουν πιά τὰ χέρια τους καὶ αὐτοὶ ζοῦν ἀπὸ τὸ ἔλεος τῶν ἄλλων.

— Γιὰ τοὺς μισερούς, οἱ ἀρχὲς δίνουν καὶ ἕνα μικρὸ μιστό. Τριάντα λεπτὰ τὴν ἡμέρα. Ἐ, κουτσοπερνοῦν.

Τὶς προάλλες εἶχαμε ἐδῶ φονικά. Θέλαν νὰ τοὺς μεγαλώσουν τὸ μιστὸ μιὰ πεντάρη. Σηκώθηκαν ὅλοι οἱ ἀρρωστοὶ καὶ πῆγαν καὶ φώναζαν πὼς πεινοῦν, πὼς εἶναι κουρελιάρηδες, πὼς τοὺς ἀφήνουν νὰ φοφήσουν σὰν σκυλιὰ.

Οἱ χωροφύλακες ἀγρίεψαν. Τοὺς ἔσπρωξαν, τοὺς κακομεταχειρίστηκαν. Ἐνας λεπρὸς κρατοῦσε μαχαίρη καὶ χτύπησε ἕνα χωροφύλακα. Τότε κ' αὐτοὶ ἀγρίεψαν πὺν πολὺ, καὶ κατασκότωσαν τοὺς ἀρρωστους στὸ ξύλον. Δυὸ λεπροὶ πέθαναν εὐτὺς τὸ ἴδιο βράδυ.

Μὰ τὴ πεντάρη, δὲν τὴν πῆραν.

Αὐτὰ τὰ ἔμαθα σ' ἕνα σπίτι. Μοῦ τὰ διηγήθηκε μιὰ νοικοκυρὰ στιβαρή, πὺν ἔπαθε τώρα καὶ λίγον καιρό. Αὐτῆς τὰ παιδιὰ της κ' ὁ ἄντρας της πόμειναν ἐκεῖ πέρα. ἦρθε μόνη της.

Ἄλλη μοῦ ἔλεγε γελῶντας :

— Ἐγνοια σου καὶ σοῦ εἶναι τοῦτοι δῶ οἱ μισοκακόμοιροι πὺν βλέπει...σουσάτια τοῦ δαιμόνου. Ὅλες τὶς μερμηπαντιές τὶς κάνουν. Δὲν εἶναι βρωμοδουλειὰ πὺν νὰ μὴν καταπιάνονται. Σὰν ἦρθαν, σὰν τοὺς ἔφεραν, τὰ πρῶτα χρόνια, ὁ Δεσπότης τοὺς ἀπαγόρευσε τὸ γάμον, καὶ τοὺς συμβούλεψε νὰ εἶναι μακριὰ ὅσο μποροῦν ἄντρας καὶ γυναῖκες. Τοὺς εἶπε, πὼς αὐτὸ ἀρέσει στὸ Θεό, καὶ πὼς εἶναι ἁμαρτία νὰ φέρουν παιδιὰ στὸν κόσμον πὺν θὰ καταντήσουν κ' αὐτὰ λεπροὶ μιὰ μέρα. Αὐτοὶ ἄκουαν τὰ λόγια μὲ εὐλάβεια καὶ ὁ Δεσπότης πίστευε κ' ὅλας πὼς πιάνον τὸπο. Ἐφυγε ὁ Δεσπότης. Μὰ δὲν εἶχε καλὰ καλὰ πατήσει στὴ βάρκα καὶ τὸ νησὶ ἄναψε ἀπὸ τὸ γλέντι. Ἄντρας

καὶ γυναῖκες γιόρταζαν, λέει, τὸ χωρισμό τους. Τὸ τί γίνηκε οὔτε λέγεται, οὔτε εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ πιστέψει ὅποιος δὲν εἶδε. Οἱ λωβήρηδες εἶναι ὅλοι ἀφορμισμένοι. Χωρὶς γυναῖκα δὲν περνοῦν. Τόχει τὸ αἷμά τους, ἢ ἀρρώστεια. Γιὰ τὴ γυναῖκα ξεφρενιάζου.

Κοροῦδευαν τὸ Δεσπότη, γιουγαῖζαν....

Ἄπὸ κείνη τὴν ἡμέρα ὅλοι δόθηκαν στὴν παραλυσία. Ὅλες οἱ γυναῖκες ἦσαν κοινές. Δὲν εἶχαν πιά κανένα φράγητ στα κέφια τους.

Μὰ τόμαθε ὁ Δεσπότης καὶ ξαναἤρθε. Εἶπε πόσο ἀμάρταναν ποὺ ζούσαν στὴν ἀκολασία καὶ πρόσθεσε :

— Ἄφου δὲ μπορεῖτε νὰ κόψετε τὶς σαρκικές σας ἐπιθυμίες, νὰ στεφανώνεστε. Ὅλοι; θέλει νὰ πάρει μιὰ γυναῖκα νὰ ζητᾷ ἄδεια νὰ τὴν ἔχει νόμιμα καὶ χριστιανικά. Ἡ πορνεία εἶναι θανάσιμο ἀμάρτημα.

— Μά, Δεσπότη μου, τοῦ λέει ἓνας ἔξυπνος ἄνθρωπος. Τοῦ λόγου σου μᾶς ἀπαγόρευες γιὰ νὰ μὴν κάνομε παιδιά... .

— Βέβαια γι' αὐτό, μ' ἀφου ἔσεῖς δὲ μπορεῖτε νὰ περιορίσετε τὶς ἐπιθυμίες σας...

— Νὰ ποῦμε, Δεσπότη μου, τοῦ γιαιτροῦ, νὰ μᾶς δομηνέψει γιαιτροικά, νὰ μὴν κάνομε παιδιά... . Γιατί Δεσπότη μου, δὲν εἶναι εὐκόλο τὸ ἄλλο. Ἄνθρωποι εἴμαστε. Γυναῖκες καὶ ἄντρες δὲν κάνουν μαζί. Μὰ ἂν εἶναι γιὰ τὰ παιδιά, ἄς μὴν κάνομε.

Ὁ Δεσπότης ἀγρίεψε.

— Νὰ χαθεῖς ἀπὸ ἐμπρός μου, τοῦ εἶπε. Ἔχεις τὸ γουράγιο καὶ μοῦ λές αὐτὸ τὸ πρᾶμα ἐμένα ; Καὶ δὲν ξέρεις λοιπὸν πὼς εἶναι ἐπίσης ἀμαρτία νὰ ἐμποδίζεις τὴ γέννηση τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Θεὸς δὲν εἶπε : Ἀδξάνεστε καὶ πληθύνεστε ;...

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἔκαμε μετάνοια καὶ ἀποκρίθηκε :

— Δεσπότη μου συχώρεσέ με. Νὰ γίνεται τὸ λοιπὸν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶναι φαίνεται νὰ γεννιοῦνται πολλὰ παιδιά, γιαιτὶ ἐγὼ ἔχω πέντε.

Ἐπῆγα καὶ σ' ἄλλα σπίτια. Γύρισα στὸ δικό μου τὸ σπίτι πιὸ κουρασμένη, πιὸ ἀπελπισμένη. Ποτὲ ἄνθρωπος δὲ βρέθηκε τόσο ἀπομονωμένος μέσα στοὺς ὅμοιους ὅσο ἐγώ.

VII

Ὅσο πηγαίνει ὁ καιρὸς καταλαβαίνω τὴ διαφορὰ ποὺ χωρίζει ἐμᾶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ἐκεῖ πέρα ὁ ἀέρας εἶναι καθαρότερος. Θυμοῦμαι ὅταν πρὶν ἀρρωστήσω, ἐπῆγαινα κάθε πρωί, τὶς ἀνοιξιάνικες πρωινές, στὴ μεγάλη δεντροστοιχία καὶ περιπατούσα. Ὁ δρόμος φαινόταν ἀτελειώτος, γιαιτὶ σὶδὸ βάθος τὰ δέντρα ἔσμιγαν καὶ ἔκρυβαν τὸ τέλος του. Μοῦ ἄρεσε νὰ τὸν νομίζω ἀτελειώτο. Τὰ δέντρα ἦσαν λαμπερὰ καὶ διάφανα, τὰ νέα τους φύλλα ἔτρεμαν ἐλαφρὰ στὸ ἀεράκι ποὺ φυσοῦσε. Καὶ ὁ ἥλιος ἦταν τόσο εὐχάριστος. Ἐνοιωθα μὲ συγκίνηση τὸ ζεστό καὶ εὐεργετικὸ φῶς νὰ μοῦ δυναμώνει κάθε ρανίδα ἀπὸ τὸ αἷμά μου.

Πῆγαινα ἐλαφρὴ, εὐτυχισμένη, καὶ κύταζα τὰ πάντα μὲ τόση βαθειὰ εὐγνωμοσύνη ποὺ ζούσα. Πολλές φορές τὸ ἀντίκρουσμα ἐνὸς ἀνήσυχου μικροῦ πουλιοῦ στα κλώνια τῶν δέντρων μοῦ ἔδινε τὴ βαθειὰ σημασία τῆς ζωῆς καὶ μποροῦσε νὰ μὲ κάνει νὰ κλάψω. Πίστανα πὼς ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ περιπατοῦσαν μαζί μου ἐκεῖ, ἦσαν τὸ ἴδιο ἐλαφροὶ καὶ χαρούμενοι. Καὶ τίποτα δὲ μοῦ ἔλεγε τὴν πίστη μου ψεύτικη. Ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχαν μιζέριες καὶ κακοτυχίες. Στὴ δεντροστοιχία αὐτὴ ἐρχόταν μόνο ὅσοι εἶχαν ἐλαφρὴ τὴν καρδιά, ποὺ ἦσαν δίχως ἔγνοιες, ποὺ δὲν τοὺς τάραζε καμμιά ἀνησυχία.

Γιὰ πολλὰς ἀνοιξες τὸ πιστεῦνα ἔτσι, ὅσο ποὺ ἦρθε καὶ ἡ τελευταία ἀνοιξη, ποὺ ἐγὼ πιά ἤμουν ἀρρωστη. Πῆγαινα καὶ τότε στὴ δεντροστοιχία ἀλλά, εἶχα ὅλη τὴ δυστυχία στὴν καρδιά μου.

Δὲν ξέρω γιὰ τοὺς ἄλλους ἂν ἐξακολοῦθούσαν νὰ εἶναι εὐτυχεῖς, ἐγὼ ὅμως δὲ μποροῦσα πιά νὰ κυτᾶζω τίποτα, τίποτα. Οὔτε τὸν ἥλιο, οὔτε τὰ πουλιά, οὔτε τὸν ἀτελειώτο δρόμο.

VIII

Ἡ γερὴ γυναῖκα μοῦ διηγήθηκε τὴν ἱστορία τῆς. Βρίσκεται ἐδῶ γιαιτὶ δὲ μπόρεσε νὰ χωριστεῖ τὸν ἄντρα τῆς.

— Ὅλοι πάσκισαν νὰ μὲ καταφέρουν νὰ μείνω.

Ὁ Δεσπότης ὁ ἴδιος μοῦ μῆνυσε πὼς εἶναι ἀμαρτία αὐτὸ ποὺ κάνω. Ἡ ἀρρώστεια εἶναι κολλητική, μοῦ εἶπε, καὶ τὸ νὰ θελω νὰ μείνω κοντὰ στὸν ἄντρα μου εἶναι τὸ ἴδιο σὰ νὰ σκοτώνομαι μοναχὴ μου. Ψέματα πὼς εἶναι κολλητική, ἐγὼ μιὰ φορὰ, πρῶτα ἀπὸ δὺὸ χρόνια, μπολιάστηκα ἀπὸ τὶς πληγές τ' ἀντρός μου μὰ δὲν ἔπαθα τίποτα.

Μοῦ ἔκαμε αὐτὴ ἡ ἐξιολόγηση τέτοια τρομερὴ ἐκπληξη, ποὺ τὴν ἀρώτησα πάνω σ' αὐτὸ ἓνα πληθὸς πράματα. Δὲ μποροῦσε νὰ τὸ χωρέσει ὁ νοῦς μου. Τῆς εἶπα πὼς αὐτὸ δὲ θὰ τὸ ἔκανε κανένας στὸν κόσμο. Οὔτε ἡ μάνα γιὰ τὸ παιδί τῆς.

— Μήπως ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν ἄντρα σου τὸ ἔκαμες ;

— Ὁχι δὲν τὸ ἔκαμα ἀπὸ ἀγάπη. Ὁ ἄντρας μου μὲ βασανίζει. Μὲ χτυπᾷ. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ λεπροὶ ἀγαποῦν τὴ γυναῖκα. Δὲ μοῦ δίνει ἡσυχία. Ὁχι δὲν τὸ ἔκαμα ἀπὸ ἀγάπη. Τὸ ἔκαμα ἀπὸ περιέργεια. Νὰ δῶ. Καὶ νά, ποὺ δὲν ἀρρώστησα... Δὲ βαρύνεσα, κυρία, αὐτὸ τόχει τὸ φυσικὸ τ' ἀνθρώπου.

Σὰν δὲν τόχει τὸ αἷμα νὰ κακοφορμίσει, δὲν παθαίνει. Ὡς τὸ λαμὸ νὰ βουτιέσαι στὴν ἀρρώστεια...

Ὡς τὸ λαμὸ ! Ἀλήθεια, αὐτὴ ἦταν ὡς τὸ λαμὸ βουτυγμένη καὶ δὲν εἶχε τίποτα.

Τὴν ἀρώτησα ἂν δὲν πεθιμᾷ κάποτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐδῶ εἶναι μοναξιά, μοιάζει φυλακή.

— Ὁχι. ποτὲ δὲν ἀναζήτησα νὰ γυρίσω πίσω. Κι' ἐκεῖ τὸ ἴδιο εἶναι. Μόνο ποὺ αὐτοὶ ἔχουν τὰ μέλη τους γερά, καὶ τοῦτοι δῶ εἶναι σακάτηδες.

Ἐτσι εἶπε ἡ γερὴ γυναῖκα. Πὼς ἡ διαφορὰ δὲν ὑπάρχει. Τὸ εἶπε γιαιτὶ δὲ σκέφτηκε τὴ φοβερὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει. Γι' αὐτὸ ἦρθε. Ἄν ὅμως μποροῦσε ὡσὰν ἐγὼ νὰ δεῖ τὶς δὺὸ ἀπτὲς ἀνθρώπι-

νές κοινωνίες θὰ πέθαινε ἀπὸ τὴ φρίκη τῆς πράξης της. Ἄλλὰ δὲ βλέπει τίποτα, καὶ ἦρθε νὰ κατοικήσει μαζί μας, σὰν νὰ ἐπῆγε σὲ ἄλλη χώρα. Πόσο εἶναι βαθεῖα καὶ ἀγιάτρευτα τυφλωμένη γιὰ νὰ μὴν καταλαβαίνει τὴ διαφορά.

Βρίσκεται μὲ ἀνθρώπους πού ἔχουν τὰ χέρια ἀγκλωφωμένα καὶ ἀκρωτηριασμένα, πού ἡ φωνή τους εἶναι χαμένη, καὶ βγαίνει ἀχνὰ - ἀχνὰ σὰν ψυχομαχητό, πού οἱ πληγές τους εἶναι ἀνοιχτές, πού εἶναι ἀλλαγμένη ἡ ὄψη τους καὶ ὅμως βρίσκει πὼς διαφορά δὲν ὑπάρχει.

— Κι' ἐκεῖ πέρα, ὁ κόσμος μὲ τὰ ἴδια βιάσανα παλεύει. Κ' ἐκεῖ ἀγωνίζεται νὰ βγάλει τὸ ψωμί του μὲ τὸ αἷμα, κ' ἐκεῖ ὁ ἕνας μισεῖ τὸν ἄλλο καὶ κεῖ τὰ παιδιά κλαίνει καὶ θέν νὰ φάνε...

— Ναί, μὰ ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὰ μέλη τους, εἶναι γεροῖ, ἔχουν τὴν ὑγεία τους. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, εἶπα αὐστηρὰ καὶ ἐρεθισμένη.

— Χαρᾶς τὸ πρᾶμα!.. Ἐκαμε εἰρωνικά, καὶ πρόσθεσε γελώντας. Ἐγὼ κἀλλιο ἔχω τοὺς δικούς μας. Γλεντοῦν μὲ πιότερο κέφι! Καὶ φεύγοντας μοῦ φώναξε ἀπομακρυνόμενη: «Τὸ καλὸ πού σοῦ θέλω!»

Τὸ κορμί της ἦταν κλωδεμένο, ἀψηλὸ καὶ γεμάτο. Καθὼς ἐπῆγαινε τὰ λαγόνια της ἐσειόταν καὶ οἱ πλεξούδες της μοιάζαν σὰν ὀχιές πού γλυστρούσαν ἔξω ἀπὸ τὴν κίτρινη μπολίδα πού εἶχε σκεπασμένο τὸ κεφάλι της.

Ἡ φούστα της ἦταν κοντὴ καὶ φαίνονταν οἱ ἀστράγαλοι της νὰ ἐξέχουν ἀσκημα. Οἱ κνήμες της ἦσαν λιγνές καὶ ἔδιναν στὴν κορμωστασιά της μιὰ φανερὴ προστιχιά.

Μοῦ ἐφάνηκε πὼς ἡ γυναῖκα αὐτὴ, ἦταν ξετοίπωτη καὶ πὼς δινόταν σ' ὅλους τοὺς ἄντρες.

IX

Μιὰ μέρα εἶπα στοὺς συντοπίτες μου πὼς δεχόμουν, ἂν τὸ ἤθελαν κι' αὐτοί, νὰ μαθαίνω τὰ παιδιά τους γράμματα. Θὰ πέραμε ὀλίγα βιβλία, καὶ θὰ τὰ συμμαζέψαμι μιὰ ὥρα τὴν ἡμέρα νὰ τοὺς δείχνω νὰ διαβάζουν. Δέχτηκαν ὅλοι, ἀλλὰ ὄχι ἐνθουσιασμένοι ὡς περὶμένα.

— Τί θὰ τὰ κάμει τὰ γράμματα, μοῦ ἀντίσκοψε ἕνας, νὰ δρογώνει τὸ χωράφι, καὶ νὰ τὸ θεοῖζει, αὐτὸ τὸ μαθαίνει καὶ δίχως δάσκαλο. Στὸν τόπο μας δὲ χρειάζονται γράμματα.

— Μὰ αὐτὸ τὸ παιδί δὲ θὰ μείνει σ' ὅλη τουτὴ ζωὴ ἐδῶ πέρα. Πὼς τὸ λέτε αὐτὸ; Τὰ παιδιά θὰ φύγουν. Εἶναι γερά. Τοὺς χρειάζεται νὰ ξέρουν δυὸ γράμματα.

— Ποῦ θὰ πάν... Ὅπου καὶ νὰ πάν, ἐδῶ θὰ κατασταλαῖζουν. Ἄς μὴ φύγουν καὶ καθόλου γιὰ νὰ μὴν τοὺς κακοφανεῖ σὰ θὰ τοὺς πιάσει ὁ μπόγιας καὶ τοὺς πετάξει ἐδῶ πού μᾶς πέταξαν κ' ἐμᾶς.

Ἡ λέξη μπόγιας προσένησε ἀκράτητη ἰλαρότητα στοὺς ἄλλους πού ξεκαρδίστηκαν στὰ γέλοια. Ἐγὼ μόνο δὲ γέλασα. Ποτὲ δυστυχία δὲν παρουσιάστηκε μὲ τραγικώτερη ὄψη. Ἀνθρώπους νὰ μιλοῦν μὲ ὁμοιοκυνισμό γιὰ τὴ δυστυχία τους δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ

συναντήσῃ πουθενά. Πόσο ἦσαν χαλασμένοι! πόσο εἶχαν ἄρρωστη τὴν ψυχὴ!

Ποιὸς θὰ τοὺς γιαιτρέψει, θε μου! Τὸ σκοτάδι τῆς ψυχῆς τους εἶναι ἄβυσσος. Καὶ δὲν ἔφταιξαν αὐτοὶ καθόλου.

Κι' ὅμως πάνω ἀπὸ τὴν ἀθλιότητα τοῦ κόσμου κάποτε φάνηκε ἕνας γλυκὸς προφήτης πού ἔσυρε τὰ πλήθη γοητευμένα στὴ σωτηρία, πού ὑποσχέθηκε τὴν ἀπολύτρωση. Πού δρόσισε τὶς στερεμένες, τὶς κλεισμένες καρδιές. Πού ἔγειρε πονετικὸς στὶς πληγωμένες ψυχές, πού ἔπλυνε τὶς πληγές τους, ἔδωσε τὶς λαβωματιές τους, ὑποστήριξε τὰ κουρασμένα πόδια τῶν ἀποσταμένων...

Ἄλλὰ ἀπὸ τότε πέρασαν ἕνα πλήθος, ἀμέτρητα χρόνια καὶ πιά κανένας δὲν παρηγορᾷ καὶ δὲν ὀδηγεῖ σὲ κανένα φῶς.

Ἡ πολιτεία εἶναι ἕνας βάλτος μὲ σαπισμένα νερά πού στὴν ἐπιφάνειά του δὲν ἀνθεῖ οὔτε ἕνα λευκὸ λουλουδάκι.

Τουλάχιστον, ἂν ἦσαν λυπημένοι πού ἔχουν καταδικαστεῖ σ' αὐτὴ τὴ δυστυχία. Νὰ μιλούσαν κἂν γιὰ τὴν ἄρρώστεια τους. Ἄλλὰ αὐτοὶ ὅλοι ἔχουν λησμονήσει τὴ φριχτὴ τους κατάντια. Τουλάχιστον ἂν τὸ ἐννοοῦσαν αὐτὸ, θὰ μιλούσα μαζί τους. Θὰ εἶχαμε ἕνα κοινὸ σημεῖο νὰ συνεννοηθοῦμε. Ὅλοι τους θὰ ἔχουν ἀφήσει ἐκεῖ πέρα, κάτι πού νὰ ξυπνᾷ τὴ νοσταλγία, τὴν πίκρα τοῦ χωρισμοῦ στὴν ψυχὴ τους. Πόσα δὲ θὰ λέγαμε. Ἄλλὰ τίποτα. Ποτὲ δὲ μιλοῦν γιὰ ὅ,τι ἀφησαν.

Νοιάζουνται μόνο γιὰ ὅ,τι τοὺς συμβαίνει ἐδῶ. Κι' ὅ,τι τοὺς συμβαίνει δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν ἄρρώστεια τους.

Κι' οἱ γυναῖκες ὅπως καὶ οἱ ἄντρες ζοῦν ἦσυχά. Οἱ νέες ράβουν προικιά καὶ στολίζουνται γιὰ ν' ἀρέσουν στοὺς γαμπρούς, κι' οἱ γαμπροὶ βάζουν γαρφαλλιές στὶς μπουτουνιέρες τους, πού δίνουν σὰν νυχτώσει στὴν ἀγαπητικιά τους, πού τοὺς καρτερεῖ στὸ στενὸ δρομάκι τοῦ σπιτιοῦ της.

Κ' ἐγὼ εἶμαι μόνη νὰ βλέπω καὶ νὰ αἰσθάνομαι τὴ φρίκη πού πλανᾶται σ' ὅλη αὐτὴ τὴ χώρα τῶν λεπρῶν.

Ἄς μπορούσα νὰ τοὺς μιλήσω. Νὰ τοὺς συγκινήσω. Νὰ τοὺς δόσω ἕνα σκοπὸ. Νὰ τοὺς κάμω νὰ κατευθύνονται κάπου. Νὰ ἐνώσοιμα τὶς προσπάθειές μας γιὰ κάποιο τέρμα. Τουλάχιστον νὰ μπορούσα νὰ τοὺς κάμω νὰ δοῦν τὴν ἀθλιότητά τους: Κι' αὐτὸ θάταν ἕνα φῶς.

Τότε θὰ ἠσούχα κ' ἐγώ.

Τώρα ἐπιμένω νὰ θέλω, πάνω ἀπὸ τὰ πράσινα βρωμισμένα νερά τοῦ βάλτου μας, ν' ἀνθίσει τὸ λευκὸ λουλουδί. Ὅσο πιὸ πράσινα καὶ βρωμισμένα εἶναι τὰ νερά, τόσο πεθιμῶ θανάσιμα τὸ λευκὸ ἄνθος. Ἐκεῖ πέρα δὲν ἦθελα τίποτα. Ποτὲ δὲ μοῦ εἶχε διαψᾶσει ἡ ψυχὴ. Ἐδῶ εἶναι μιὰ ἀνάγκη.

Νὰ εἶναι κανεὶς λεπρὸς καὶ νὰ μὴ θέλει τίποτα. Νὰ ζεῖ ὅπως ὁ ἄλλος κόσμος χωρὶς ἔγνοιες καὶ ἀγωνίες.

— Πὼς μορεῖτε, θὰ τοὺς φωνάξω, καὶ ξεχνᾶτε ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ πὼς σᾶς λείπουν τὰ δάχτυλα, καὶ εἶστε σιχαμεροὶ καὶ ἔχετε καταντήσει στὰ πιὸ ἐξευτελισμένα πλάσματα τῆς γῆς;

Πὼς μορεῖτε καὶ ζῆτε καὶ λερώνετε τὸν ἥλιο, μὲ τὰ σάπια

κορμιά σας, και βρωμίζετε τὴ μυρισμένη αὔρα μὲ τὴν ἀνάσα σας ;
Μὰ δὲ βλέπετε λοιπὸν γύρω σας, πὼς ὅλα, ὅλα εἶναι καλύτερα
σας, καὶ ἔχουν πῖθ πολλὰ δίκαια πάνω στὴ γῆ ἀπὸ Σᾶς ; Πάρτε τὸ
πῖθ ταπεινὸ χορτάρι, πάρτε τὸ πῖθ ἄσκημο σκουλήκι. Ὅλα εἶναι
πῖθ ἄρτια ἀπὸ σᾶς. Σεῖς μόνο εἶστε καταστραμμένοι καὶ ἀξιοθρήνητοι.
Εἶστε βάρως στὸ χῶμα τοῦτο, πού ἐρήμωσε κ' αὐτό, ἀπὸ τ' ἄχρηστα
κουτσουρεμένα χέρια σας...

Λοιπὸν τί καρτεροῦμε ; Ἄς ἀφήσουμε ἐλεύθερο τὸ χῶμα νὰ
καρποφορέσει ἀπὸ τὰ δυνατὰ χέρια τῶν γερῶν. Ἄς μαζευτοῦμε ὅλοι
κ' ἄς δώσουμε ἕνα τέλος σ' αὐτὴ τὴν ἐλκεϊνὴ καὶ ἄχρηστη μας ὑπαρξη.

Ὁλος ὁ κόσμος θὰ ξεσταθεῖ ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς μας.
Αὐτὸς ὁ ἴδιος κόσμος πού σήμερα μᾶς παράριξε σὰν ψοφήμια, αὔριο
θὰ γονατίσει μπροστὰ στὸ θάνατό μας.

Θὰ ἐξαγνίσουμε ὅλες τὶς ἀθλιότητες, καμμιά κακία δὲ θὰ μπορεῖ
ν' ἀπλωθεῖ στὸν κόσμο. Γιατὶ τὸ παράδειγμά μας θὰ ὀδηγᾷ, στὸ ἴδιο
φῶς, ὅλους τοὺς ἀρρωστημένους, τοὺς δυστυχισμένους, ὅλους τοὺς
ἀπόκληρους τῆς ζωῆς !..

X

Σήμερα πῆγα στὴν ἐκκλησία. Σηκώθηκα πολὺ πρωτὶ καὶ ἀρχί-
νησα νὰ ἐτοιμάζομαι. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού θὰ παρουσιαζό-
μουν ἐπίσημα στὴν κοινωνία, καὶ σκέφτηκα νὰ εἶναι ἡ ἐμφάνιση μου
ὅσο τὸ δυνατὸν κομψότερη. Τοὺς ὑστερους μῆνες, ἐκεῖ πέρα, δὲν
ἔβγαίνα διόλου. Δὲν εἶχα λοιπὸν κανένα φόρεμα τελευταῖα ραμμένο.
Αὐτὸ πού θὰ φοροῦσα σήμερα τὸ εἶχα κάμει πρὸ δύο ἐτῶν. Πρὶν
ἀρρωστήσω. Δηλαδή πρὶν καταλάβω πὼς ἤμουν ἀρρωστη. Ἡ μόδα
ἦταν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ πολλὰ φουσκώματα καὶ φάσμαπαλάδες.
Εἶχε γαρνιτούρα κόκκινη. Στὸ μπαούλο εἶχε τσαλακωθεῖ σὲ τρόπο πού
νὰ μὴ φοριέται, καὶ προσπάθησα νὰ τὸ σιάξω λίγο, τραβώντας το
ἀπὸ δῶ κ' ἀπὸ κεῖ.

Σίδερο δὲν εἶχα, γιατί ὅταν ἔφυγα δὲν τὸ θυμήθηκα. Ἀλλὰ καὶ
νὰ τὸ θυμόμουν θὰ μοῦ φαινόταν πὼς εἶχα τρελαθεῖ. Τώρα ὅμως
μοῦ γινόταν ἀπαραίτητο. Τὸ ἐσημείωσα μεταξὺ τῶν πραγμάτων πού
ἔπρεπε νὰ προμηθευθῶ.

Τὸ ἐφόρεσα ἀλλὰ δὲ μοῦ ἐρχόταν καθόλου. Ἡ κόκκινη μόνο
γαρνιτούρα μοῦ ἐπήγαινε ὀλίγο στὸ πρόσωπο. Ἐπειδὴ τὰ φρύδια
μου ἀρχισαν νὰ ἀραιώνουνται, ἔκαψα ἕνα γαρύφαλλο καὶ τὰ ἐμαύ-
ρισα, ἐπίσης ἐμαύρισα καὶ μιὰ ἐλιὰ μικρὴ πού ἔχω στὸ ἐπάνω χεῖλι.
Ἐβαλα καὶ ὀλίγη πούντρα. Στὸν καθρέπτη ἔβλεπα πὼς ἤμουν πολὺ
καλή.

Τὰ μαλλιά μου τὰ χτένισα ὥραϊα καὶ κύταξα νὰ φορέσω καὶ
καπέλλο. Δὲν ἦταν οὔτε αὐτὸ περίφημο. Τὸ φτερό του εἶχε μαθήσει
πού καὶ πού, καὶ ἕνα ρόδο κόκκινο εἶχε στραπατσαριστῆ ὀκτρά. Τὸ
ἐφόρεσα ὅμως κ' αὐτό. Ὅταν ἐσήμαινε ἡ καμπάνα τῆς λειτουργίας
ἐγὼ ἔμπαινα στὴν ἐκκλησία. Ἦταν γεμάτη καὶ οἱ περίσσοι στεκόταν
ἀπ' ἔξω. Ἐνα πλῆθος λεπρῶν πού ἐκκλησιαζόταν.

Ἐποθέτω πὼς ἡ ἐμφάνιση μου θὰ ἦταν πολὺ ἐπιβλητικὴ γιατί

παρεμέριζαν ὅλοι νὰ περάσω, καὶ οἱ γυναῖκες κρυφομιλούσαν καὶ
τὰ παιδιὰ μὲ κυτούσαν περιέργα.

Προχώρησα μὲ ὑψωμένο τὸ κεφάλι, γιατί αἰσθανόμουν τὴν ὑπε-
ροχὴ μου. Ἡ καρδιά μου χτυποῦσε λίγο ζωηρότερα. Ἐκεῖ πέρα,
ὅταν κάποτε πῆγα σ' ἕνα χορὸ καὶ φορούσα ἕνα οὐρανὶ φόρεμα
ἀπὸ γάζα γαρνιρισμένο μὲ γιασεμιά, τὴν ἴδια συγκίνηση εἶχα νοιώ-
σει. Καὶ κεῖ προχωροῦσα μὲ τὸ κεφάλι ψηλὰ καὶ ἐκεῖ αἰσθανόμουν
πὼς ἤμουν ἡ ὁμορφότερη καὶ ἡ πῖθ κομψή.

Ὅταν ἐπάτησα τὸ κατῶφλι, μοῦ ἤρθε σὰν λυποθυμία. Ὁ ἀέ-
ρας ἦταν πνιχτικὸς καὶ ζαλιστήκα.

Μοῦ ἐφάνη πὼς θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ κάμω βῆμα. Βα-
ρειά, πυχτή, λιπαρή, μιὰ ζέστη μὲ ἔλουσε σὰν νὰ ἔμπαινα σὲ μέρος
ποῦ ὑπῆρχαν ἄπλυτα ρούχα, νοσοκομείου. Ἡ ἐκκλησοῦλα ἦταν σκο-
τεινὴ καὶ μόνο τὰ κεράκια ἔλαμπαν μὲ μιὰ μικρὴ καθαρὴ φλογούλα
πού μόλις ἄντεχε στὸν λίγον ἀέρα. Μπῆκα. Κάνοντας κάποια
προσπάθεια, ἀνοιξα τόπο μέσα στὸν κόσμο καὶ ἔφτασα στὸ μέσα
μέρος. Ἀναψα τὰ κεριά μου καὶ στάθηκα. Ἐνα στενόμακρο πα-
ραθυράκι, ἀπ' ὅπου φαινόταν ὁ γαλάζιος οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα
ἔμπαζε λίγη δροσιά.

Ἀπ' ὄξω, ἀπὸ τὸν τοῖχο εἶχε φυτρώσει ἕνα ἀγριολούλουδο
κόκκινο καὶ εἶχε φτάσει ὡς τὸ παραθυράκι. Ἐσειόταν ἐλαφρὰ στὸ
φῶς καὶ ἔλαμπε καὶ γύρω του ὁ ἀέρας γινόταν κόκκινος ἀπὸ τὰ
ἄλκα πέταλα του. Δίχως νὰ τὸ καταλάβω σιγὰ-σιγὰ συνείθισα στὴ
μολυσμένη ἀνάσα τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν εἶχα καμμιά στενοχώρια.
Καὶ κεῖνοι μὲ περιεργαζόταν. Κυτούσαν τὸ καπέλλο μου καὶ τὸ
φόρεμα μου, καὶ τὴ σάκκα πού εἶχα τὸ μαντήλι μου. Χωρὶς ἄλλο θὰ
ἔβαζαν μὲ τὸ νοῦ τους πὼς ἤμουν ἀρχόντισσα ἀφοῦ εἶχα τόσα λούσα.

Ὁ καλόγερος πού λειτουργοῦσε ἐρχόταν κάθε Σαββατόβραδο
μὲ τὴ βάρκα ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ ἀκτὴ, ἔλεγε τὸν ἑσπερινὸ καὶ τὴν
ἄλλη μέρα λειτουργοῦσε. Ὁ τόπος εἶχε δικό του παπᾶ, μὰ ἡ Πο-
λιτεία γιὰ νὰ οἰκονομήσει μερικὰ ἔξοδα τὸν τραβῆξε, καὶ ὑποχρέωσε
κάποιον μοναστῆρι πού ἄπεχε λίγο ἀπὸ τὸ νησί νὰ στέλνει ἕνα
καλόγερο νὰ μᾶς ἐχτελεῖ τὰ χρεῖα μας τὰ θρησκευτικὰ δωρεάν.

Σὰν διαβάστηκε ἡ ἀπόλυση καὶ ὁ κόσμος βγήκε στὸν περίβολο,
ἐγὼ προσκάλεσα τὸν καλόγερο νὰ πάρουμε τὸν καφέ στὸ σπίτι μου.
Προσκάλεσα καὶ τὴ Μαριὸ τὴ γερὴ γυναῖκα νὰ ἐτοιμάσει τίποτα
νὰ προγευθοῦμε.

Ὁ καλόγερος καλημέρισε τοὺς κατοίκους, τοὺς ρώτησε γιὰ τὶς
δουλειές τους. Οἱ ἄντρες ἦσαν φρεσκοξυρισμένοι, μὲ κάτασπρα
πουκάμισα, καὶ οἱ γυναῖκες φοροῦσαν τὰ καλά τους, φορεσιές
ἀλλόκοτες, ἀπὸ παρδαλὰ χρώματα. Εἶχαν πολύχρωμες κορδέλλες
στά μαλλιά τους, πού ἔδεναν στὴν κορυφὴ σὲ μεγάλους φιογγούς.
Ὅλα τὰ κεφάλια εἶχαν φιογγούς πού τοὺς ἀνέμιζε τὸ ἀνοιξιάνικο
ἀεράκι πρόσχαρο, ὅπως πρόσχαρες ἦσαν καὶ οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες.

Ὁ καλόγερος βρῆκε τὸ σπίτι μου ὥραϊο καὶ κάθησε πολυῶρα.
Μοῦ μιλοῦσε γιὰ τὶς ὑποθέσεις του ἐκεῖ στὸ μοναστήρι, γιὰ
τοὺς ἄλλους μοναχοὺς τῆς Μονῆς πὼς εἶναι κατεργαζομένη καὶ πα-

ληάνθρωποι, πὼς ὁ Ἡγούμενος θησαυρίζει καὶ πὼς κνηγᾶ τὶς γυναῖκες.

— Χάλασε ὁ κόσμος παιδί μου. Ὅλοι μας εἴμαστε ἁμαρτωλοί. Νὰ κ' ἐδῶ λίγα γίνονται; Ἡ παραλυσία μπήκε κ' ἐδῶ. Τὸ τί γίνεται δὲ λέγεται.

Τοῦ εἶπα πὼς μοῦ φαίνονται ἀγαθοὶ ἄνθρωποι, καὶ πὼς δὲν εἶχα παρατηρήσει νὰ κάνουν τίποτα. Ἦσαν ἥσυχοι καὶ ἐργατικοί.

— Ἄκουσε κόρη μου νὰ φυλάγῃσαι. Νὰ ἔχεις τὸ νοῦ σου στοῦ Θεοῦ. Νὰ μὴν ἀφήνεις τὸν πειρασμὸ νὰ σὲ κυριεύει. Στὴν προσευχὴ καὶ στὴ μετάνοια νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ σου ἀφοσιωμένη.

Ἡ γερὴ γυναῖκα, πού ἔπλυνε τὰ φλιτζάνια ἀφῆσε τὴ δουλειά της καὶ ἦρθε μέσα.

— Αὐτὰ παπᾶ μου, νὰ τὰ λές, ἀντικρὺ, στὰ μέρη σας. Ὁ μισερὸς ἄνθρωπος ἁμαρτία δὲν ἔχει ὅ,τι κι' ἂν κάνει. Ὁ Θεὸς συμπαθᾶ. Τί ἔφταιξε τοῦ λόγου της, κ' ἔπαθε; Ἦταν νέο κορίτσι, ὁμορφῆ, γραμματισμένη. Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ πῶ καὶ τ' ἄλλο δὲν ἀγαπᾶ τοὺς μισερούς. Ἄν τοὺς ἀγαποῦσε δὲ θὰ τοὺς κατανοῦσε σ' αὐτὰ τὰ χάλια...

Μπήκε πάλι μέσα, καὶ ἀκούστηκε τὸ τσουγγουρισμὸ τῶν ποτηριῶν στὴ λεκάνη καὶ τὸ νερὸ πού ἔτρεχε ἀπὸ τὴ βρύση.

Ὁ καλόγερος κούνησε τὸ κεφάλι του καὶ σηκώθηκε.

— Ἀπολωλότα πρόβατα. Τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας βαδίζουν. Ἐσὺ παιδί μου νὰ φυλάγῃσαι. Νὰ ἔχεις τὸ νοῦ σου στοῦ Θεοῦ.

— Γιατί νὰ με καταδικάσει ὁ Θεὸς νὰ κατανήσω ἐδῶ, εἶπα σκύβοντας νὰ τοῦ φιλήσω τὸ χέρι. Ἐνας κόμπος ἀνέβηκε στὸ λαιμό μου, κι' ἀρχίνησα νὰ κλαίω.

Σὰ μπήκα μέσα, ἡ γυναῖκα εἶχε τελειώσει τὸ πλύσιμο καὶ σπόγγιζε τὰ χέρια της στὴν ποδιά της.

— Καλὰ δὲν τοῦ τᾶπα; Τὸ νταβραμπᾶ! Ἦρθε νὰ μᾶς βάλει στὴ θεογνωσία. Δὲ κυτᾶζει τὶς δικές τους παραλυσίες πού δὲν ἀφήνουν μήτε δαμάλα ἀκνηγήγη, μόνο ἔρχεται νὰ μᾶς ἀνοίξει τάχα τὸ δρόμο πού πάει στὸν Παράδεισο. Τὶς προάλλες ἔβαλε κανγᾶ, πὼς βρῆκε τὸ μπελᾶ του μὲ μᾶς, νὰ πηγαινοέρχεται νὰ μᾶς κατηγᾶ δίχως πληρωμὴ καὶ δὲν ἤθελε νὰ λειτουργήσει, καὶ σήμερα.....

Ὁ ἄντρας της, ἓνας ἀσκημόθωρος λεπρὸς φάνηκε στὴν πόρτα τοῦ δρόμου καὶ τὴ φώναξε:

— Ἀκόμα θὰ σὲ περιμένω νὰ μαγειρέψεις; Τὰ παιδιὰ σου κλαῖνε καὶ πεινοῦνε...

— Ἐλα μέσα. Κάθομαι καὶ λέω στὴν κυρία γιὰ τὸν προκομένον τὸν πνευματικὸ μας.

Ὁ ἄντρας μπήκε μέσα, καὶ ἀφοῦ μὲ καλημέρισε, ἄρχισε κι' αὐτὸς νὰ βρίζει τὸν κολόγερο.

Σιγὰ σιγὰ, εὗρισα πολὺ δίκαιη τὴν ἀγανάκτηση τῶν κατοίκων. Ἡ καταφορά τους ἐναντίον τοῦ γεροῦ αὐτοῦ πού ἔρχόταν νὰ μᾶς συνειδίσει μὲ ὑποχρεώσεις καὶ ψευτιές ἦταν πολὺ σωστή.

— Τί ἀνεκατεύονται οἱ ξένοι σὶς δουλειές μας ἐμᾶς; Ἐμεῖς δὲν ξετάζομε τὶς δικές τους. Κι' ἀπὲ ἐμεῖς ξεγραφήκαμε ἀπὸ τὸν κόσμον. Εἴμαστε ὄξω ἀπὸ τὸ νόμον. Σὰ θὰ πᾶμε στὸν παράδεισον

ἄς μὴ μᾶς μιάσει ὁ Θεὸς μέσα. Καὶ ὁ λεπρὸς μὲ τὴ γυναῖκα του γέλασαν δυνατὰ.

— Καὶ τί ἔλεγε ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ στὴν κυρία;

— Νὰ βλέπεται, νὰ φυλάγεται, νὰ μὴν ἀφήσει τὸν πειρασμὸ νὰ τὴν κυριεύει. Τῆς ἔλεγε μ' ἄλλα λόγια πὼς ἐσεῖς εἶστε τοῦ σκοινοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ...

Καὶ πάλι ξεκαρδίστηκαν στὰ γέλια...

— Ἔτσι εἶπε; Τὸν ἄτιμο! Ἄπ' αὐτὸν νὰ φυλάγεται ἡ κοπέλλα, ὄχι ἀπὸ μᾶς...

Ἔπειτα ἄρχισε νὰ μ' ἐρωτᾶ γιὰ τὴν ἀρρώστεια μου πὼς ἔπαθα, καὶ ἂν εἶχα στὴ φαμελιά μου κι' ἄλλους λωβιασμένους.

— Ἡ ἀρρώστεια ἡ δική σου δὲν εἶναι κακὸ σῶϊ. Δὲ σὲ χάλασε. Καὶ νὰ μοῦ τὸ θυμᾶσαι, ἔτσι θὰ τραβήξει. Δὲ θὰ χειροτερέψει.

...Μὰ νὰ σοῦ πῶ, θᾶναι ἁμαρτία, ἔτσι ὁμορφη κοπέλλα ν' ἀσκημίσει.

Αἰσθανόμουν στενοχωρία. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν μιὰ ἀλλοιοτική οἰκειότητα. Μοῦ προξενούσαν φόβον. Συνέλαβα, τὴ γυναῖκα νὰ τὸν ἀποπέρνει μὲ τὴ ματιὰ της σάν μοῦ τᾶλεγε αὐτὰ.

XI

Ὅλη τὴ μονοτονία τῆς ζωῆς μου τὴ βλέπω στὴν ἐρημη ληοδαρμένη ἀρογυαλιά, πού ἀπλώνεται παντοῦ, ὡς ἐκεῖ πού φτάνει τὸ μάτι.

Τίποτα δὲ ζωντανεύει τὴ νέκρα τῆς αὐγουστιάτικης λάβρας. Οὔτε οἱ γλάροι πού ζηγιάζονται κάτω ἀπὸ τὸ νερὸ μὲ τὰ κάτασπρα λαμπερά τους φτερά. Κάθομαι στὸ καφενεῖο πού ἀνοίξε τώρα. Ἐνας ἡλιος ὑψώθηκε ὅσο μποροῦσε, καὶ τώρα κλίνει βαρὺς κατάντικρον τοῦ ἄλλου ἡλίου τοῦ ἀληθινοῦ. Τὸ ἄνθος φεγγοβόλησε κατᾶχρυσον στὴν κορυφὴ τοῦ γυμνοῦ στελέχους μερικὲς ἡμέρες καὶ σβύνει.

Σὲ τενεκέδες τοῦ πετρελαίου μαύρους ἀπὸ τὴ σκουριά, φύτεψε ὁ καφετζῆς διάφορα λουλούδια. Ἦσως τὶς πρώτες μέρες νὰ ἦσαν πράσινα, τώρα ὅμως εἶναι κιτρινοσμένα. Ξεροψήνονται στὸ κάμα καὶ ἡ ἀρμύρα τσουρουφλίζει τὰ φύλλα τους. Μόνο μιὰ ντομάτα ἀπλώθηκε, καὶ ἔρριξε καρποὺς πού κοκκινίζουν σιγὰ-σιγὰ.

Μιὰ βάρκα εἶναι τραβηγμένη στὸν ἄμμο. Παιδιὰ γυμνὰ κολυμποῦν ἐκεῖ κοντὰ μελαψὰ μὲ τὸ πεσι ἀργασμένο στὸν ἥλιο καὶ τὸν ἀέρα. Μέσα δυὸ ἄντρες παίζουν χαρτιά. Μιὰ γυναῖκα φωνὴ ὑψώνεται κραζώντας ἓνα ὄνομα. Ψωριάρικα σκυλιὰ τριγυρίζουν μὲ τὴ γλῶσσα κρεμασμένη. Μιὰ τράτα κάνει βόλτες μακρυνὰ. Θὰ φέρει ψάρι.

Σάν νὰ ἦρθα νὰ περάσω τὸ καλοκαῖρι ἐδῶ. Ἔτσι μιῶ καὶ σκέπτομαι.

XII

Ἐλαβα ροῦχο γιὰ ἓνα φόρεμα, καὶ ἓνα μάλλινο σάλι τριανταφυλλί. Ἐλαβα καὶ ἓνα κλαδωτὸ ὕφασμα νὰ ράψω μερυντέδες. Θὰ γράψω ἀκόμα νὰ μοῦ στείλουν ἐκεῖνα πού ἀφῆσα φεγγοντας. Μικρὰ στολίδια τῆς κάμαρας μου πού τόσο τᾶγαπούσα ἄλλοτε. Ἐνα μικρὸ

καθρέφτη σὲ σχῆμα τριφυλλιοῦ, ἓνα ἀγαλματάκι γυμνῆς γυναίκας, μερικὲς εἰκόνες. Ὅταν ἔφευγα αὐτὰ δὲν τὰ συλλογίστηκα. Τώρα σιγά-σιγά τὰ θυμοῦμαι καὶ τὰ ἐπιθυμῶ.

Ἔπειτα γιατί νὰ ξεχάσω τὶς συνήθειες μου. Γιατί νὰ στερηθῶ τὶς μικρὲς μου αὐτὲς χαρὲς....

Εἶναι ὅμως καὶ μερικὲς ὑποχωρήσεις πού αἰσθάνομαι ὅτι δὲ θὰ κάμω ποτέ. Νὰ γράφω ἐκεῖ πέρα. Νάρχομαι σὲ συνεννόηση μ' αὐτούς. Ὅχι αὐτὸ ἄς μὴν τὸ κάμω ποτέ. Τοὺς ἔγραψα γιὰ τὶς παραγγελιὲς μου, καὶ τὸ θάρρεψαν σημάδι πὼς ἄφηνα πιά τὴ σιωπῇ μου, καὶ μοῦ ἔγραψαν ἓνα πλῆθος πράματα.

Ἀνοίχτηκαν ἀκόμα σὲ κοινωνικὲς μικροϊστορίες. Μοῦ λὲν γάμους, σκάνδαλα, χοροὺς. Μοῦ ζητοῦν τὴ γνώμη μου σὲ διάφορα ζητήματα, ἔφτασαν νὰ μὲ πληροφορήσουν, πὼς ὁ Μάρκος ρωτᾷ συχνά γιὰ μένα.

Τὶ ἐπιπόλαιοι καὶ ἐλαφροὶ πού εἶναι οἱ ἄνθρωποι. Τὴν κατάσταση πού δὲν εἶναι δική τους δὲν μποροῦν νὰ τὴν ἀντιληφτοῦν οὔτε λίγο.

Τὶ νόμισαν .. Ἐπειδὴ τοὺς ζητούσα τρεῖς πῆγες ὕφασμα, ἔφτασαν νὰ λησμονήσουν, πὼς εἶμαι, πού βρίσκομαι. Μὲ κατασπάραξαν μὲ τὶς ἀσήμαντες τους φλυαρίες. Πὼς κατάφεραν νὰ ξεχάσουν πὼς ἐγὼ ἤμουν μιὰ πεθαμένη, ὀλότελα πεθαμένη, καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἔρθουν σὲ καμμιά ἀπολύτως σχέση. Ὅταν μιᾶ κανεὶς σὲ ἀνθρώπους πού εἶναι βυθισμένοι στὴ δυστυχία, πρέπει νὰ ἔχει μεγάλη προσοχή.

Ὅλα πληγώνουν τοὺς δυστυχισμένους.

Ὁ τρόπος τους μοῦ ἔδειξε τὴν ἀθλιότητά μου.

Ἐγὼ φταίω. Ὅταν ἓνας λεπρὸς σὰν κ' ἐμένα γράφει καὶ ζητᾷ στολισματα καὶ τουαλέτες δίνει τὸ δικαίωμα νὰ νομίσουν πὼς περνᾷ περίφημα. Τόσο περίφημα ὅσο δὲν περνᾷ κανένας γερός. Πόσο ἄθλια εἰκόνα θὰ τοὺς παρουσιάσω σὰν μὲ φανταστοῦν στολισμένη τὸ ζωηρό μου φόρεμα, μὲ τὰ μαλλιά σγουρομένα, πουντραρισμένη, μὲ τὰ χεῖλη βαμένα.

Καὶ εἶναι τόσο ἐπιπόλαιοι πού θὰ ἀναγγεῖλουν τὸ γεγονός καὶ στὸ Μάρκο.

Ποτὲ ἄλλοτε δὲ βρήκα τόση ἀθλιότητα στὴ ζωὴ μου ὅσο τώρα. Ἐχασα τὴν αὐστηρή μου ὑπερηφάνεια, τὴν ἀξιοπρέπεια πού κράτησα πάντα ἀπέναντι τους. Ἡ μόνη σωτηρία εἶναι, νὰ μὴν τοὺς ξαναγράψω ποτὲ πιά. Τίποτα-τίποτα. Ὁ Μάρκος μπλορεῖ νὰ ρωτᾷ ὅσο θέλει.

Μοῦ εἶπαν πὼς κοινὲς γυναῖκες, ἀπὸ κεῖ πέρα, ἔρχονται κρυφὰ καὶ συναντοῦν τοὺς λεπρούς. Ἡ γερὴ γυναῖκα ἀκολούθησε τὸν ἄντρα της... Ἀλλὰ ὅ,τι σκέπτομαι εἶναι σὰν ἄσκημο ὄνειρο... Κι' ὅμως, ἂν ἔρχοταν... ἂν ἐρχόταν... Ἀλλὰ δὲ θάρθει γι' αὐτὸ εἶμαι ἐγὼ σίγουρη...

XIII

Ἡ ζωὴ μου ἀρχίνησε νὰ μπαίνει στὸν κανονικὸ της δρόμο. Ἡ μονοτονία τῆς ζωῆς μου εἶναι ἀνυπόφορη.

Αὐτὸ θὰ τραβήξει ἔτσι ἐπ' ἄπειρον. Κι' αὐτὸ τὸ λέω, κανονικὸ δρόμο. Κάποτε αἰσθάνομαι αἰφνίδιες αἰσιοδοξίες, πού μὲ κάνουν ἐλαφρὴ καὶ εὐθυμῆ. Εἶναι οἱ στιγμὲς πού ἀπελευθερώνομαι ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ ἐφιαλτὴ τῆς κατάστασης μου.

Ἀλλὰ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ μπορέσω νὰ ἐξοικειωθῶ μὲ ὅ,τι συμβαίνει. Παίρνω ἐνίοτε θάρρος ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Εἶναι λεπροὶ σὰν κ' ἐμένα. Σὰν καὶ μένα στερήθηκαν ὅλα τὰ πάντα. Εἶναι σὰν τὰ σκυλιὰ τὰ λυσσασμένα πού ἡ Ἀρχὴ τοῦ τόπου τὰ μαζεύει γιὰ νὰ μὴ μεταδώσουν τὴ φριχτὴ τους ἀρρώστεια στοὺς ἀνθρώπους.

Τὰ μαζεύει μὲ σκληρότητα, μὲ ἀσπλαγχνὴ ἀδιαφορία καὶ τὰ παραδίνει στὸ θάνατο. Σὰν τὰ σκυλιὰ κ' ἐμεῖς. Κι' οὔτε στοχάζεται τὴ διαφορὰ τῆς ράτσας. Κι' ἂν ἐγὼ εἶμαι διαφορετικὴ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, αὐτὸ πιά δὲν ἔχει καμμιά σημασία γι' αὐτοὺς πού φροντίζουν τὴν ἀσφάλεια τῶν γερῶν τῶν ἰσχυρῶν.

Καὶ ἀλήθεια αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ δίκιο. Ἄν ἐγὼ ἔχω τὴ σκέψη λεπτυσμένη, καὶ ἡ ψυχὴ μου αἰσθάνεται καὶ δὲν εἶναι χυδαία σὰν ὅλων τῶν συντροφῶν μου, αὐτὸ δὲν ἔχει καμμιά σημασία. Εἴμαστε ὅλοι μολυσμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρρώστεια. Μπρὸς τοὺς ἄλλους εἴμαστε τὸ ἴδιο ἐπικίνδυνοι καὶ ἀφορισμένοι. Καὶ δὲ θὰ πεῖ τίποτα πιά πὼς ἐγὼ πάσκινα νὰ φτάσω κάπου, θέλοντας νὰ γίνω καλύτερη, νὰ κάμω τὴ συνείδηση μου ἀνώτερη ἀπὸ τὰ συνειδημένα καὶ τὰ κοινά. Σήμερα εἶμαι ἀποδιωγμένη τῆς κοινωνίας πού θέλησα νὰ ξαφνίσω μὲ τὴ λάμψη τοῦ νεῦ μου.

Ἄλλοτε σὰν κυτούσα τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀγωνίζονται μὲ τὰ πάθη τους, νὰ κάνουν τὰ πάθη τους ἀνάγκες ἀναπόφευγες, ἐγὼ στοχαζόμουν: ὁ κόσμος θὰ ἦταν ἀλλιοτίτικος ἂν οἱ ἄνθρωποι μπορούσαν νὰ γίνουν ἀνώτεροι ἀπὸ τὰ περιστατικά πού τοὺς συνταράσσουν.

Ἄν κάθε ἄνθρωπος ἔβγαινε πάνω ἀπὸ τὴ ζωὴ του, καὶ αἰθανόταν τὴν σκέψη του ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε σκλαβιά, ὁ κόσμος θὰ ἦταν καλύτερος.

Καὶ ἤμουν περήφανη πού ἐγὼ εἶχα φτάσει ὡς ἐκεῖ.

Τώρα ὅμως πού εἶμαι λεπρὴ, πού ἔχω τὸ αἷμα ὅλο μολυσμένο, πού ὑποφέρω ἀπὸ τὶς τρομερὲς συνέπειες τῆς ἀρρώστειας μου, καταλαβαίνω πόσο ἀδύνατο εἶναι νὰ ξεχωρίσει κανεὶς ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες του.

Γιατί ἐγὼ τώρα δὲν ἀντικρύζω τὴ θέση μου μὲ ἀνώτερη σκέψη, καὶ δὲν στοχάζομαι τὰ ὅσα εἶχα σκεφτεῖ καὶ περιγελάσει πάνω στὰ ταπεινά καὶ τιποτένια ἀνθρώπινα πάθη.

Τὰ ἔλκη πού μοῦ σκεπάζουν τὴ σάρκα καὶ οἱ πόνοι πού μοῦ σουβλίζουν τὸ μέτωπο εἶναι ὅλη ἡ ζωὴ καὶ ὅλη ἡ ὑπαρξὴ καὶ σωτηρία δὲν ὑπάρχει.

Καὶ δὲν διαφέρω σὲ τίποτα ἀπὸ τοὺς ἄλλους πού ζοῦν ἐκεῖ πέρα. Κι' αὐτοὶ εἶναι δούλοι τῆς κατάστασης τους καθὼς εἶμαι κ' ἐγὼ.

Κι' αὐτοὶ κ' ἐγὼ εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ ὑποταχτοῦμε στὴν κατάστασή μας.

Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς αὐτοὶ οἱ σκλάβοι δὲ βλέπουν τὰ δεσμά τους, δὲ νοιώθουν τὸ βᾶρος τῆς ἀλυσίδας πού τοὺς κρατεῖ δεμέ-

νους. Γιατί συμβαίνει συχνά οι άλυσσιδες τους αυτές να είναι οι θελκτικότερες ήδονες και οι έντονότερες απολαύσεις. Έγώ όμως βλέπω τὰ δάχτυλα μου να πέφτουν και τὸ δέρμα μου να ανοίγει, και αἰσθάνομαι τὴ δυσωδία τῶν πληγῶν μου.

Ἄλλὰ γιατί κ' ἐγὼ νὰ μὴ τὸ λησμονήσω αὐτό;

Οἱ συντοπίτες μου τὸ ἔχουν λησμονήσει. Κινοῦνται σὰν νὰ μὴν ἔχουν τίποτα. Αἰσθάνονται σὰν τοὺς ἄλλους ἐκεῖ πέρα. Ἔχουν τὴν ἄνεση τους, και δὲ βλέπουν τίποτα. Ἡ ἀρρώστεια δὲν ὑπάρχει πλιὰ γι' αὐτούς.

Και μάλιστα εἶναι ἀξιοθαύμαστοι. Μὲ ἀφάνταστη γρηγοράδα μαθαίνουν νὰ ἀναπληρώνουν τὰ μέλη πὸν τοὺς ἀφανίζει τὸ κακό. Εἶναι ἐδῶ ἄνθρωποι πὸν τοὺς ἔχουν λείψει, ὅλα τὰ δάχτυλα, τοὺς ἀπόμεινε τὸ χέρι σὰν ἀποκαῖδι, κ' ὅμως βολεύονται τόσο καλὰ σ' ὅλες τους τὶς ἀνάγκες πὸν ποτὲ δὲν τοὺς ἄκουσα νὰ λέν: «Ἄν εἶχα τὰ δάχτυλα μου θὰ ἦμουν καλύτερα.» Κι' αὐτὸ ἐπειδὴ ἀπαράλλαχτα καθὼς κουτσορευοῦνται τὰ μέλη τους κουτσορευοῦνται και οἱ ἀνάγκες τους.

Λίγο-λίγο ἀποτραβιοῦνται ἀπὸ τὸ κάθε τι και στενεύει ὁ κύκλος τῆς μέριμνας, και ἐλαττώνεται ὁ μόθος και ἡ προσπάθεια...

Ἐπῆρχε μιὰ φαιμελιά, ἐκεῖ πέρα, πὸν ἔχασε στίς παραλυσίες ὅ,τι εἶχε και δὲν εἶχε. Ἄρχισαν νὰ πουλοῦν και τὰ ἐπιπλα τοῦ σπιτιοῦ. Και ἡ μάνα σὰν ἔβγαινε και ἡ ὕστερη καρέκλα εἶπε: «Καλύτερα τώρα δὲ θὰ ἔχομε τίποτα νὰ ξεσκονίζομαι και νὰ ταχτοποιοῦμε και θὰ ξεκουραζόμαστε.» Και οἱ κόρες ὅταν πληρώθηκαν τὰ πρῶτα λεφτὰ τῆς ἀτιμίας τους, εἶπαν: «Δόξα τῷ Θεῷ ἀπαλλαγτήκαμε και ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐμπόδιο, τώρα θὰ εἴμαστε δίχως ἔνοια!»

Παντοῦ τὰ πάντα. Ἄλλὰ καθὼς πηγαίνει ἡ σκέψη μου θὰ φτάσω νὰ παραδεχτῶ πὸς τέλος πάντων ἐμεῖς οἱ λεπροὶ περνοῦμε περίφημα.

XIV

Περνᾶ γρήγορα ὁ καιρός. Ἡρῆθα Ἀπρίλη και τώρα ἔχομε Ὀχτώβρη. Στίς ἀρχὲς εἶχα πιστέψει πὸς ὅλη μου ἡ ζωὴ θὰ περνοῦσε νὰ σκέπτομαι τὴ δυστυχία μου. Ἄλλὰ φαίνεται πὸς αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον. Ἡ ἀνθρώπινη ἀθλιότητα δὲν ἔχει ὅρια. Μὲ ὅλα συμβιβαζόμαστε. Ὅσοι δὲ μποροῦν νὰ συμβιβαστοῦν, ἢ ὅσοι νομίζουν πὸς δὲ θὰ συμβιβαστοῦν ποτέ, αὐτοὶ πεθαίνουν. Αὐτὸς πὸν δὲν τὸ κάνει, ὅσο κι' ἂν διαμαρτυρηθεῖ και παλαίψει, θάρθει ὥρα πὸν θὰ ἡσυχάσει. Θὰ βρεῖ τρόπο νὰ βγεῖ ἀπὰ τὴν ἀπελπισία.

Πόσο εἶμαι ἀλαφρωμένη πὸν μπόρεσα και κατάλαβα πὸς παντοῦ μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ τὸν ἑαυτό του.

Τὸν πρῶτο μῆνα ἔμοιαζα φυλακισμένο πὸν πνίγεται πίσω ἀπὸ τὸ σιδερένιο παράθυρο τῆς φυλακῆς, και φαντάζεται τὴν ἐλευθερία σὰν κάτι πολὺ ἐκτεταμένο δίχως ἄκρη. Πὸν νομίζει πὸς ἔξω βρῖσκεται μιὰ ἀπέραντη ἔκταση δίχως τέλος και πὸν κανεὶς μπορεῖ νὰ πάει ὅπου θέλει.

Ὅλα τὰ ξεχνᾶ ὁ φυλακισμένος. Και τοὺς στενοὺς βρώμικους δρομάκηδες τῆς γειτονειᾶς του και τὰ μισόγυμνα παιδάκια πὸν

παίζουν στὸ λασπωμένο ρουακάκι και πὸν τὶς νύχτες κλαῖνε και πεινοῦνε στὸ σκοτάδι. Ξεχνᾶ και τὴ γυναῖκα πὸν ἀγγομαχᾶ στὸ στρώμα βαρειάροωστη. Ξεχνᾶ πὸς κι' αὐτὰ ἦταν μιὰ φριχτὴ φυλακὴ πὸν τὸν ἔζωνε σφιχτὰ ἀπὸ παντοῦ. Πιστεύει πὸς ἔξω εἶναι μόνο ὁ ἥλιος και ὁ γαλάζιος οὐρανὸς και ἡ ἀπέραντη θάλασσα, και αὐτὸς εἶναι ὁ βασιληᾶς και τὰ χαίρεται ὅλα.

Ἔτσι και ἐγὼ ὑπόφερα. Ἐκεῖ πέρα, ἐπῆρχαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Ἐδῶ ἦταν ἡ φριχτὴ, ἡ ἐγκατάλειψη ὁ πῶν τρομερὸς και μαρτυρικὸς θάνατος.....

Ἄλλὰ μήπως ὅλα τοῦτα μαρτυροῦν πὸς ὑποτάχτηκα; Ἡ ψυχὴ μου ἀντιστέκεται σ' αὐτὴ τὴν ὑποταγή.

Ἄλλοιμονο ἂν ὑποτάσσεται κανεὶς στίς δυστυχίες πὸν τὸν πλάκωνουν. Ὁ ὑποταγμένος δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι περήφανος. Ὁ φυλακισμένος πὸν βλέπει ἀπὸ τὸ παράθυρο τῆς φυλακῆς ἓνα κομάτι γαλανοῦ οὐρανοῦ και ὄνειρεύεται τὴν παραδείσια ὁμορφιά τοῦ ὄξω κόσμου, εἶναι ἓνας περήφανος και ἐλευθερὸς ἄνθρωπος.

Ἔτσι πρέπει. Μακρὸν ἀπὸ τὸ λεπροκομεῖο εἶναι ὅλη ἡ χαρὰ και ὅλη ἡ ἀνθιση και ὅλες οἱ ὁμορφιές. Ὁ ἥλιος πὸν μᾶς φωτίζει ἐδῶ εἶναι ἓνας ἥλιος ἐξευτελισμένος. Κάθε πρᾶμα πὸν βλέπομε και ἐγγίζομε ἐμεῖς οἱ λεπροὶ γίνεται σιχαμερὸ και μολυσμένο. Κι' ἂν τὸ ξεγνοῦμε αὐτὸ εἶναι γιατί εἴμαστε ἀναίσθητοι και χυδαῖοι.

Ἄλλὰ ἐγὼ δὲν εἶμαι! Δὲν ὑποτάσσομαι ἐγὼ στὰ βρόχια πὸν θέλει νὰ μοῦ στήσει ἡ ζωὴ. Κι' ἂν εἶμαι νέα κι' ἂν ἔχω ἐπιθυμίες, κι' ἂν ἔρχονται στιγμὲς πὸν ἡ θάλασσα γεμίζει τὰ στήθη μου ἀπὸ τὴ δυνατὴ και καθάρια μρωδιά της, κι' ἂν ὁ ἥλιος ζωντανεύει κάθε μερμηγγι και τοῦ δίνει τὸ ἴδιο δικαίωμα νὰ πάρει τὸ μεριδιο του στὴ ζωὴ, κι' ἂν ἔχω στὴ στέγη μου τὰ χελιδόνια κι' ἂν ἀνθοῦν ὅλα τὰ χορτάρια και μυρίζει τὸ γόνιμο χῶμα, και παντοῦ εἶναι χυμένη σὲ μεγάλα κύματα ἡ ζωὴ και ἡ τρέλα ἔχει ἀνάψει στὸ αἶμα τῶν ἀνθρώπων, ἐγὼ δὲν ξεχνῶ πὸς εἶμαι λεπρὴ. Λεπρὴ! Αὐτὴ ἡ κραυγὴ εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς ἀπελευθέρωσης μου· εἶναι ἡ σωτηρία μου, στήν κάθε ἐνέδρα πὸν μοῦ στήνει ἡ ἀδυναμία μου. Σκαρφαλώνω στήν πιὸ ἀψηλὴ κορυφὴ τοῦ νησιοῦ μου και τὸ φωνάζω και ἡ φωνὴ μου κηλιδώνει τὸν ἐλαφρὸ διάφανον αἰθέρα μὲ μιὰ βούλα σάπιου αἵματος ἀπὸ τὶς πληγές μου. Δὲ μὲ σκλαβώνουν τὰ δολερὰ μάγια τῆς ζωῆς. Τὰ βρόχια πὸν μοῦ πλέκει τὰ διασκελῶ και περνώ. Τὸ ποτήρι πὸν μοῦ βάζει στὰ χεῖλη τὸ σπῶ σὲ χίλια κομάτια.

Τὸ φῶρεμα τοῦ γάμου μοῦ λείπει. Πὸς νὰ μπῶ στὸ πλούσιο τραπέζι, πὸν ὅλα λάμπουνε.

Κι' ἂν μὲ προσκαλοῦν, κι' ἂν οἱ θύρες ἀνοίγονται διάπλατες, κι' ἂν ἔξω πὸς μπορεῖ νὰ μπεῖ ὅποιος θέλει νὰ γεῖται βασιλικά, ἐγὼ δὲ μπαίνω.

Πὸς νὰ ἐγγίσω τὰ πλούσια κρύσταλλα και τὰ πολύτιμα ἀσημικὰ μὲ τὰ χεῖρια μου τὰ πονεμένα. Τὰ χεῖλη μου θὰ μολύνουν τ' ἀψηλὰ χρυσοκαλισμένα ποτήρια.

Ἄλλὰ δὲν ἔχω οὔτε δάχτυλα οὔτε χεῖλη.

Ἄν τουλάχιστο δὲν ἐπῆρχαν στὸ συμπόσιο ὅμοιοι μου..

Ἄλλὰ νὰ τους. Συνωθοῦνται καὶ αὐτοὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Λαίμαργα πέφτουν στὰ σπάνια φαγητὰ καὶ ἐμέθυσαν ὅλοι ἀπὸ τὰ γλυκὰ παμπάλαια κρασιά.

Κι' ὅμως ἂν καὶ ἐγὼ μεθύσω, τὸ πᾶν θὰ θαμπωθεῖ στὰ μάτια μου καὶ οἱ χαροκόποι θὰ γίνουν ἕνα. Δὲ θὰ διακρίνω πιά τοὺς ἄρρωστους ἀπὸ τοὺς γερούς. Ἴσως νὰ πρέπει νὰ μεθύσει κανένας.

Αὐτὰ ποὺ λέω δὲν τὰ πιστεύω. Ὁ καλόγερος ἔχει δίκιο. Ἐγὼ πρέπει νὰ μὴν ἀκούσω ποτὲ τὶς ξεθαρρευτικὲς φωνὲς τῶν ἄλλων.

Ἐγὼ ν' ἀκολουθήσω τὸ δρόμο μου ὑποταγμένη μὰ ἀλύγιστη. Ἐγὼ νὰ μὴ λυγίσω στὸ νόμο, ποὺ τραβᾷ ὅλους τούτους. Ἐγὼ ἄς ξεστρατίσω ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ δρόμο τῆς ἀρρώστειας, θ' ἀσκητέψω τὴ σάρκα μου. Θὰ τυρανήσω τὸ νοῦ μου. Θὰ μείνω ὅπως εἶμαι. Στὸν κίνδυνο θὰ σκοτωθῶ. Καὶ ἂν οἱ ἄλλοι εἶναι τυφλοὶ καὶ δὲν μποροῦν νὰ δοῦν, ἐγὼ ἔχω τὰ μάτια μου καὶ βλέπω τὴν ἀσκήμια τῶν ἐναγκαλισμῶν τους. Γιατὶ πρόκειται γι' αὐτό. Ἡ ζωὴ ἐδῶ τίποτα ἄλλο καλύτερο δὲν ἔχει νὰ δώσει.

Σκαλίζοντας σήμερα βρήκα ἕνα παλιὸ βιβλίον ποὺ ἔλεγε τὴν ἱστορίαν ἑνὸς ἥρωα.

Ἐγὼ ποὺ στὴν ἀρχὴ δὲν ἤθελα νὰ πασχολοῦμαι μὲ ὅ,τι δὲν ἤμουν ἐγὼ καὶ ἡ ἀθλιότητά μου, τὸ πῆρα καὶ τὸ ξαναδιάβασα.

Μέσα ἀπὸ τὰ κοπάδια τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀνίδια καὶ τὰ τιποτένια, ἕνας ξεφεύγει καὶ ξεχωρίζει καὶ ὑψώνει αὐτὸς τὴ ζωὴ του σὲ στήλη χρυσοῦ ποὺ φτάνει ὡς τ' ἀστέρια.

Ἄπ' ὅλα τὰ ταπεινὰ καὶ τὰ ἀνίδια κοπάδια μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του, νὰ πιστέψει σὲ κάτι, καὶ ὅλη ἡ ὑπαρξὴ νὰ ὑψωθεῖ καὶ νὰ ἐξαγνιστεῖ.

Παντοῦ μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό. Κ' ἐδῶ ἀκόμη.

XV

Ἀρχίζω νὰ νευρεύομαι τὸ σχολεῖόν μου. Θὰ ἀνοίξω διὰ πλατὰ τὰ παράθυρα του, νὰ μπαίνει ὁ ἥλιος καὶ ἡ μυρωδιὰ τῆς θάλασσας. Θὰ ἀνοίξω διὰ πλατὴ καὶ τὴν καρδιά μου στὴν ἀγάπην, καὶ θὰ τινάξω ἀπὸ πάνω μου τὸ σαράκι ποὺ μὲ τρώει. Στὸ ἔρημο αὐτὸ νησί ποὺ οἱ λεπροὶ γλεντοκοποῦν ξεφρενιασμένα, ποὺ οἱ γυναῖκες, τὴ νύχτα, γεμίζουν μὲ ξεφωνητὰ χαρᾶς τὶς ἀκρογιαλιές, ποὺ ἡ ἀκόλαστη ἀπόλαυσις καίει ἀδιάκοπα σὰν πυρρὸς ἀκόρεστον ἕμέναιον. Ἐγὼ θ' ἀνοίξω τὸ σχολεῖόν μου. Οἱ τρυφερὲς ζωοὺλες τῶν παιδιῶν θὰ φυλαχτοῦν, θὰ καλλιεργηθοῦν, θὰ ὑψωθοῦν ἄρτιες, γερές, ἱκανὲς νὰ ζήσουν, νὰ τραβήξουν μπροστά, ἱκανὲς νὰ δώσουν στὴ ζωὴ τους μιὰ πίστη. Νὰ ὑψώσουν τὴν ὑπαρξὴ τους σὰ στήλην ὀλόχρυσον ὡς τ' ἀστέρια. Ἐγὼ θὰ τοὺς βάλω τὰ φτερὰ νὰ πετάξουν μιὰ μέρα. Θὰ ξεχάσω γι' αὐτὸ τί εἶμαι. Θὰ γίνωμαι ὁμορφὴ καὶ εὐθυμὴ γι' αὐτά. Θὰ τοὺς κρύβω τὶς ἀσκήμιες μου. Θὰ ἀγαπήσουν ὅ,τι τοὺς λέω καὶ θὰ τὸ πιστέψουν. Ἡ σκέψη πρῶτῃμα θὰ τοὺς φωτίσει τὰ μάτια. Θὰ μάθουν νὰ βλέπουν μακρὰ. Θὰ μάθουν νὰ διακρίνουν στὰ μάρμαρα τῆς θάλασσας ἕνα κόσμον ποὺ κανένας ἄλλος δὲ θὰ

βλέπει. Ὅλα τὰ μονοπάτια θὰ πάρω γιὰ νὰ φτάσω τὴ ψυχὴ τους. Θὰ κάμω τὴν καρδιά τους νὰ εἶναι μεγάλη καὶ ἀνήσυχη.

Ὅλη μου ἡ ἄθλια ὑπαρξὴ θὰ ἀφιερωθεῖ γιὰ νὰ πλάσω ἕνα κόσμον ἀγαθὸ καὶ ὡραῖο. Μέσα ἀπὸ τὰ λεπρὰ μου χέρια θὰ βγοῦν καὶ θὰ πετάξουν στὸ φῶς τὰ πλεόν ὡραῖα καὶ τὰ πλεόν ὑπερήφανα πουλιὰ ποὺ ἔσκιαν ποτὲ τὸν αἰθέρα.

Ἡ ζωὴ μου δὲ θὰ πάει χαμένη. Μιὰ γυναῖκα λεπρὴ, ἐκεῖ στὸ λεπροκομεῖο ἔκαμε τὸ θαῦμα!

XVI

Ἡ γερὴ γυναῖκα μου εἶπε πὼς ἂν ἤθελα μποροῦσα νὰ παντρευθῶ. Ὁ ἄντρας τῆς εἶπε πὼς θὰ μοῦ κάμει τὴν προξενεῖάν με τὸ δάσκαλον τὸ Λουκά. Ὁ δάσκαλος εἶναι ἕνας ἄλλος λεπρὸς ποὺ ἦρθε τώρα κ' ἕνα μῆνα.

— Νὰ παντρευτεῖς. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μένεις κορίτσι ὀλομόναχο ἐδῶ πέρα. Οἱ λοβηάφηδες ὅλοι σὲ κρυφοκντάζουν. Εἶναι ἄντρες αὐτοὶ καὶ τὰ νιάτα σου τοὺς ἀνάβουν.

— Τί μπορεῖ νὰ μοῦ κάμουν.

— Ὅλα. Αὐτοὶ, δὲ σταματοῦν σὲ τίποτα.

Ἐνας ἔλεγε: Θὰ τὴν παραφυλάξω, ὅταν κατεβαίνει μονάχη στοὺς βράχους...

— Ποιὸς τὸ εἶπε...

— Τὰ λὲν ὅλοι. Ἐτσι τὶς πιάνουν τὶς γυναῖκες. Τί νὰ φοβηθοῦν. Ἐδῶ πέρα εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος νὰ κάνει ὅ,τι θέλει.

— Ἐτσι τὸ θαρροῦν; Μὰ θὰ τοὺς καταδώσω. Μόνον γι' αὐτὸ ποὺ λὲν θὰ τοὺς καταδώσω.

— Τί θὰ τοὺς κάμουν. Θὰ σοῦ ποῦν: γιὰ νὰ ἡσυχάσεις παντρεύσου ἕναν ἀπ' αὐτούς. Ἐδῶ φυλακὲς δὲν ἔχομε. Μὰ καὶ νᾶχαμε δὲ θὰ μᾶς χρειάζονταν. Μάλιστα γιὰ τέτοιες δουλειές... Οἱ γυναῖκες λὲν: Ἄν θὲς παληκάρι μου ἕνα, θέλω δέκα...

— Εἶναι ὅλες λοιπὸν οἱ γυναῖκες ξεδιάντροπες;

— Εἶναι λεπρὲς. Νᾶσαι λεπρὸς, καὶ νᾶχεις τέτοιες σκουριὲς δὲν ταιριάζει. Τὶς προάλλες ἔφεραν μιὰ παιδοπούλα. Ἦταν ὡς δεκαφάρτα χρονῶ. Ἐπειτα ἀπὸ ἑνὴ μῆνα γέννησε. Τὴν ἴδια νύχτα κάποιος πήδησε μέσα στὴν αὐλή τῆς. Ἐδῶ εἶναι ἐλευθερία. Ὅποιος ἔρθει ἐδῶ, δὲν ἔχει κανένα νόμον ἀπὸ πάνω του. Δὲν σοῦ τᾶπε ὁ ἄντρας μου τὴν ἄλλη φορὰ...

— Ἐμένα μὲ σέβονται. Ἐγὼ δὲν εἶμαι σὰν τὶς ἄλλες. Καταβαίνουν πὼς ἐγὼ εἶμαι διαφορετικὴ. Ἐγὼ δὲν γλεντῶ μὲ τὶς γυναῖκες. Σὰ χορεύον ἐγὼ δὲν πάω. Δὲν τοὺς ἔδωσα ποτὲ ἀφορμὴ νὰ θαρρέψουν πὼς μποροῦν νὰ μὲ μεταχειριστοῦν κακὰ.

— Περιμένουν νὰ διαλέξεις. Σὰν δοῦν πὼς ἀργεῖς, θὰ κάμουν αὐτοὶ τὴν ἀρχή.

— Αὐτὰ ποὺ λὲς εἶναι ἄσκημα καὶ ἄπροεπα. Ἐγὼ δὲ θέλω μὲμένα νὰ μιλάς τί κάνουν καὶ τί λὲν οἱ λεπροὶ.

— Ἄν σοῦ κακοφαίνεται δὲ σοῦ ξαναμιλῶ. Μὰ καλὰ εἶναι νὰ ξέρεις μὲ ποιὸς ἔχεις νὰ κάμεις....

Με ποιους έχω να κάμω! Δέν ξέρει αυτή ή γυναίκα πόσο ἐγώ είμαι διαφορετική ἀπ' ὄλους. Δέν μπορεί νά ξέρει τί λαμπερή ἀρχίζει νά γίνεται ἐμένα τώρα πιά ή ζωή μου. Σά θά τό καταλάβουν, ὄλοι οἱ λεπροὶ θά σκάνουν νά φιλήσουν τ' ἀχνάρια τῶν ποδιῶν μου.

XVII

Ἐμαθα τήν ἱστορία τοῦ δασκάλου. Στό μέρος του ἦταν καθηγητής. Ἀπό μικρὸς ἀγαποῦσε μιὰ νέα. Θά τήν ἔκανε γυναίκα του γρήγορα. Ἡ κοπέλλα ἦταν περήφανη πού θά τήν ἐπαιρνε ἕνα τόσο σπάνιο πωληγάρι. Ἀλλά ξαφνικά τοῦ παρουσίασθησε ή ἀρρώστεια. Τὸν πῆραν. Ἡ κοπέλλα τώρα ἀπόμεινε.

Θλιβερή ἱστορία. Στήν ἀρχή εἶχα λυπηθεῖ, ἀλλά τώρα, δέν ξέρω, δέ μοῦ φαίνεται καί τόσο σπαραχτική. Τό ἴδιο μοῦ συνέβη καί μένα.

Αὐτὸν τὸ δάσκαλο μοῦ λέν νά πάρω...

Ἄνοιξα τὸ σχολεῖο πού εἶχα πει, καί τὰ μαθητοῦδια δέ μοῦ ἀπόλειψαν. Στήν ἀρχή μοῦ ἦταν μιὰ λύση στή μονοτονία μου. Μάθαινα τὰ παιδιὰ νά συλλαβίζουν καί νά λέν τραγουδάκια.

Ἐπειτα ὅμως, πολὺ γρήγορα αὐτό μοῦ γίνηκε μιὰ ἀνυπόφορη ἀνία.

Δέν ξέρω ἂν σιγά-σιγά βρῶ σωστά τὰ λόγια πού μοῦ εἶπαν ὅταν τὸ πρότεινα τὸ σῆδι. Ὅμως τὸ βέβαιο εἶναι πὼς κάποτε κατὰλαβα τὴ ματαιότητα τῆς προσπάθειας. Τί σημασία εἶχε; Μήπως μοῦ χρησίμεψαν ἐμένα ὅσα ἔμαθα;

Ἐφτασα νά βλέπω σ' ὅλα τὰ παιδιὰ τοὺς μελλομένους λεπρούς. Δέν ἄξιζε τὸν κόπο ν' ἀσχολοῦμαι μ' αὐτοὺς. Ἐπειτα τὸ κάθε τι πού λέμε στοῦ παιδι πρὸς νᾶναι τόσο τρυφερό, τόσο γλυκό. Τὰ παιδιὰ τοῦτα εἶναι νομίζω καταστραμένα κι' ὅλας. Λένε ἕνα σωρὸ βρομόλογα καί ἔχουν ἄσκημες συνήθειες. Εἶναι ἀκάθαρτα καί κουτά.

Μιὰ μέρα τοὺς εἶπα νά μὴν ξανάρθουν, καί δέν ξανάρθαν. Τὰ εἶδα νά βγαίνουν ἕνα-ἕνα με σκυμένο τὸ κεφάλι, σὰν ντροπισμένα. Ἦσαν κουρελίδικα καί ξυπόλυτα, καί ή καρδιά μου τὰ πόνεσε. Ἐπειτα ἔθαβα ἕνα ἀκόμα ἰδανικό. Τὸ ὕστερο πού μοῦ εἶχε ἀπομείνει...

Τὰ παιδιὰ πῆγαν καί ἔφεραν στήν πόρτα μου ὅλα τὰ σκουπίδια πού βρῆκαν. Καί τὸ σκυλάκι πού εἶχα μοῦ τὸ ἐπνίξαν στή θάλασσα.

Ἐκαμαν τὸ δίκιο τους. Ἴσως νά ἐγίνονταν κάτι μιὰ μέρα. Ἀλλά ἐγὼ εἶμαι λεπρή. Δέν μπορῶ νά συλλογιέμαι τίποτα ἄλλο.

Ἀλλά καί στοὺς κατοίκους δέν ἔκαμε καμμιά ἐντύπωση ή ἀπόφασή μου αὐτή, νά κλείσω τὸ σχολεῖο. Βρῆκαν μάλιστα πὼς ἔκαμα πολὺ καλά.

XVIII

Ὁ χειμῶνας μοῦ δίνει πολὺ περισσότερες χαρὲς ἀπὸ τὸ καλοκαῖρι. Οἱ γυναῖκες ἔρχονται καί νυχτερεύουν στοῦ σπῆτι μου.

Τὸ φῶς τῆς λάμπας μου πού φέγγει ἀπὸ τὸ τζάμι τίς μαΐζει. Μιὰ-μιὰ κιτὰ κ' ἔρχεται με τὴ δουλειὰ τῆς καί ἀποσπερίζομε. Δέν ἱστορίες. Δέν τὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ. Πὼς τὸ βρῆκαν οἱ γεροντότερες. Ἐνα ἔρημο τόπο. Στὴν ἀρχή εἶχαν καλύβες, ἔπειτα με τὸν καιρὸ ἀρχισαν νά χτίζουν τέσσερις τοίχους. Εἶναι εἴκοσι χρόνια πού κατοικήθηκε ἀπὸ λεπρούς. Πρῶτα ἦσαν ἄλλοι κάτοικοι. Γεροί. Εἶχαν αὐτοὶ σπιτάκια καί δέντρα. Ἀλλά σὺν τοὺς εἶπαν νά φύγουν, ὄρυσαν καί τ' ἀμπέλια πού κλάδεψαν. Μιὰ νύχτα ἔβωσαν φωτιά. Ἐβγάλαν ὄσω τὰ πράματα τους. Ὅτι εἶχαν, τὰ κουνάλησαν κάτω στοῦ λιμάνι τὰββαλαν στοῦ καίκι, ἔπειτα γύρισαν καί ἄναψαν τὴν πυρκαϊά. Ἐμεῖς σὺν ἤρθαμε δέ βρήκαμε πέτρα πάνω στήν πέτρα...

Τὰ χορίτσια κάνουν τὰ προικιά τους. Κεντοῦν χοντρά κακοφτιασμένα κεντήματα καί πλέκουν νταντέλλες γιὰ τὰ πανταλόνια τους. Εἶναι ὅλες σίγουρες πὼς θά παντρευτοῦν. Βρέχει. Ἡ θάλασσα εἶναι φουρτουνιασμένη. Στό μπακάικο, οἱ ἄντρες γλεντοῦν, παίζουν ὄργανα καί τραγουδοῦν ἔρωτικά τραγοῦδια. Ἀκούονται οἱ φωνὲς τῶν τραγουδιστῶν μαζί με τοὺς βόγγους τῶν κυμάτων.

Κάποτε με πιάνει ἕνας φόβος, μοῦ φαίνεται πὼς εἶμαι ἀφημένη ἀνάμεσα σέ ἄγριους ἀνθρώπους πού ἔχουν σκοτεινοὺς λογισμοὺς καί ὄλο μελετοῦν νά με ἀφανίσουν. Εἶμαι σ' ἕνα νησί ξεμοναχμένο στή μέση τῆς θάλασσας. Ὁ οὐρανὸς εἶναι μαῦρος. Οἱ γυναῖκες εἶναι συνένοχες στοῦ κάθε κακοῦ. Γελοῦν σὺν μιλοῦν γιὰ τοὺς ἄντρες πού πιάνουν τίς γυναῖκες στοὺς ἔρημους τόπους, καί μοῦ μολογοῦν πὼς θάρθει καί γιὰ με ή ὥρα.

Ἐκλαια ὅλη τὴ νύχτα. Ἦθελα νά πάω, ἐκεῖ πέρα, με τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Αὐτοὺς δέν τοὺς ἔχει ἐξαγοιώσει καμμιά ἐξορία σὺν τοῦτη δῶ, εἶναι προῖοι καί ἤσυχτοι. Σὺν συναντοῦν μιὰ γυναίκα παραμερίζουν. Ἐδῶ ἔρχονται σιμά. Μιὰ φορὰ ἐκεῖ πέρα πῆγαίνα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος κατέβαιναν δυὸ ἄντρες. Με καλησπέρισαν καί ἔπασαν. Ἀλλά καθὼς προχώρησαν, ὁ ἕνας ἀπλώσε τὸ χεῖρι του ἐπάνω μου. Τοῦτο μόνο. Ἄν τὸ ἴδιο πράμα γινόταν ἐδῶ ἐγὼ θά ἤμουν χαμένη.

XIX

Γνώρισα τὸ δάσκαλο. Ἐχει μεγάλη μελαγχολία. Πηγαίνει καί κάθεται στήν ἀκρὴ τῆς θάλασσας καί ἀποφεύγει τοὺς ἄλλους. Ἐμαθα πὼς ἐλπίζει νά γιαιρευτεῖ. Ἐχει βιβλία μαζί του πού ἀκατάπαντα διαβάζει.

Ἐπῆγα ἐκεῖ πού καθόταν. Ἄμα με διέκρινε ἀπὸ μακρὸνὰ θέλησε νά κρυφτεῖ. Ἀλλά φαίνεται νά μετανόησε γιὰ τὸ γύρισε πάλι στή θέση του. Κι' ἐγὼ ὅμως δέν τὸν πλησίασα. Ἔστηνα ἀπὸ ἄλλου καί ἔφυγα... Συναντηθήκαμε ἔπειτα ἀπὸ λίγο στήν ἀκρογιαλιά. Μοῦ εἶπε χίλια δυὸ. Παρατήρησα πὼς μιλῶντας, εἶχε τὸ πρόσωπο στραμένο ἀπὸ τὸ ἀντίθετο μέρος. Ἡ ἀρρώστεια του εἶναι προχωρημένη. Τὸ πρόσωπό του εἶναι ἀλλαγμένο καί ἔχει πού καί πού μεγάλες βοῦλες χαλκόμαυρες. Δέν ἔχει φρούδια, οὔτε μυνστάκια. Κάνει

τὴν ἐντύπωση σπανοῦ. Φορεῖ χειρόχτια. Εἶναι καλοντυμένος. Τὸ κολάρο του ἦταν κάτασπρο καὶ ἔχει καστόρινο καπέλο σταχτὶ μὲ μεγάλους γύρους κατεβασμένους. Εἶναι ὅμως συμπαθητικὸς καὶ τὰ μάτια του εἶναι ὄραϊα.

Ἄλλὰ ἀπόφευγε νὰ μοῦ κάμει λόγο γιὰ ὅτιδήποτε σχετικὸ μὲ τὸ μέρος καὶ τὴν κατάσταση μας. Κατάλαβα πὼς τὸν ἐνοχλοῦσε ἡ παρουσία μου.

XX

Ἡ ἀκρογιαλιὰ εἶναι γεμάτη κίνηση. Ἦρθε ἕνα καῖκι καὶ βγάξει ξυλεία καὶ κεραμίδια. Δυὸ τρεῖς ἀπὸ δῶ θὰ χτίσουν σπίτι. Θὰ χτίσει κι' ὁ Λουκάς. Ἀγόρασε ἕνα μικρὸ μέρος, καὶ τώρα βάζει μαστόρους νὰ τὸ χτίσουν. Οἱ μαστόροι θάρρουν ἀπὸ κεῖ πέρα. Θάναι γεροί.

Τὸ οἰκόπεδο εἶναι κοντὰ κοντὰ στὴ θάλασσα, εἶναι τὸ ὄραιότερο μέρος γιὰ σπίτι. Ὁ Λουκάς βρίσκεται κι' ἐκεῖνος στὸ λιμάνι καὶ ἐπιστατεῖ στὸ ξεφόρτωμα. Καὶ οἱ ἄλλοι πού θὰ χτίσουν εἶναι καὶ αὐτοὶ κάτω καὶ παραστέκουν. Γίνεται θόρυβος καὶ φασαρία. Εἶναι εὐχαριστημένοι αὐτοὶ πού τώρα θὰ γ.νουν νοικοκύρηδες καὶ λένε ἀστεῖα καὶ χωρατά. Μόνο ὁ Λουκάς εἶναι σιωπηρὸς καὶ ἀποφύγει νὰ μιλᾷ μὲ κανένα.

Ἦμουν κι' ἐγὼ ἐκεῖ κι' ἔκανα γοῦστο. Τραβήξαμε μαζί ἔπειτα. Ἐκεῖ πού πηγαίναμε βροῆξε ἕνα πέταλο. Λέν πὼς αὐτὸ φέρνει εὐτυχία. Ἐσκυψε καὶ τὸ πήρε.

— Τί θὰ τὸ κάμετε αὐτό; Τοῦ εἶπα.

— Αὐτὸ εἶναι γοῦρι φέρνει εὐτυχία. Χαμογέλασα ἀλλὰ δὲν εἶπα τίποτα. Ἐκεῖνος κατάλαβε.

— Κι' ἐγὼ τὸ ξέρω πὼς αὐτὰ εἶναι προλήψεις, ἐντελῶς ἀστεῖες...

— Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἴσως προλήψεις, ἐκεῖ πέρα. Ἄλλὰ ἐδῶ πού εἵμαστε ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ τίς ἔχομε πιά. Ἐκεῖ πάντα κανένας καρτερεῖ ἕνα καλό, καὶ τὸ περιμένει ἀπὸ παντοῦ νὰ φτάσει. Τοῦ τὸ μυνᾷ ἕνα πέταλο, ἕνα ὄνειρο, ἕνα συναπάντημα. Τοῦ τὸ λέν οἱ γύφτισσες, καὶ τὰ πιστεύει. Ὅλα τὰ πιστεύει. Καὶ ἔχει δίκιο γιὰτὶ ἡ εὐτυχία πάντα θὰ φτάσει. Ἐκεῖ πέρα πάντα φτάνει. Ἄλλὰ ἐδῶ...

— Εἶναι ἔτσι πού τὸ λέτε. Κι' ἐγὼ τὸ σκέφτηκα. Ὅταν τὸ σήκωσα ὅλα πέρασαν ἀπὸ τὸ νοῦ μου. Καὶ τώρα πού μοῦ τὰ λέτε, βλέπω καθαρότερα τὸν ἐαυτὸ μου. Ὅχι πιά τοῦτο δῶ τὸ κομάτι τὸ σίδηρο. Κάτι ἄλλο. Τὴ μιζέρια τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Πιάνεται ἀπὸ παντοῦ. Στὸ γρανίτη τῆς εὐτυχίας καρφώνει ἀκατάπαντα τὰ φαγωμένα του νύχια καὶ μάχεται νὰ πιαστεῖ, ν' ἀναιβεῖ. Ἐγὼ αὐτὸ τὸ πέταλο θὰ τὸ φέρω στὸ σπίτι. Θὰ τὸ κρεμάσω στὸ ἀνώφλι καὶ θὰ τὸ ξεχάσω ἐκεῖ.

Καὶ ἄλλοτε μοῦ συνέβηκε νὰ βρῶ γοῦρι στὸ δρόμο μου. Τὸ πήγαινα στὸ σπίτι καὶ τὸ κρεμούσα στὴν πόρτα μου. Νὰ τὸ δεῖ ἡ εὐτυχία νὰ μπεῖ. Ἄλλὰ μπήκε ἡ ἀρρώστεια...

Ἐντυσα τὸ πέταλο του μὲ βελούδο κόκκινο καὶ στὸ μέρος πού μπαίνουν τὰ καρφιά ἔγραψα πετρίτσες πού λάμπουν.

Εἶναι περιεργό. Ἡ ζωὴ μου εἶναι ὅλη μιὰ ὑποχώρηση. Σήμερα ξαναδιάβασα κάποιες σημειώσεις μου παλαιότερες. Πόσο εἶχα τότε ἀκόμα τὴν ψυχὴ ἀνήσχη καὶ ταλαιπωρημένη. Μιλῶ ἐκεῖ γιὰ μιὰ ἠρωϊκὴ πράξι. Φαντάστηκα πὼς ἡ νηόχτιστη τούτη πολιτεία, μπορούσε νὰ ἐξαφανιστεῖ καὶ νὰ σβύσει. Φαντάστηκα ἕνα θάνατο πού νὰ ὑψωθεῖ σὰ θρίαμβος, πού ὅμοιο νὰ μὴν ὑψωσε καμμιά Νίκη καὶ καμμιά Δόξα.

Μὲ παράσυρε ἡ εἰκόνα τοῦ βυροῦ μὲ τὸ λευκὸ ἄνθος. Ἄλλὰ δὲν ἤθελα πειὰ τὸ λευκὸ ἄνθος. Διψοῦσα νὰ λάμπει ἕνας ἥλιος πού νὰ καταναγάσει τὴν οἰκουμένη.

Ἄραγε, ἡ ψυχὴ μου θὰ διαψέσει πάλι τὸ μικρὸ λευκὸ ἀνθάκι;

XXI

Δὲν ξέρω τί νὰ πῶ. Σήμερα πηγαίνοντας πρὸς τὴν ἀκρογιαλιὰ συνάντησα τὸ Λουκά.

Πλησίασε καὶ τὸν χαιρέτησα.

Τὸν ἀρώτησα πὼς περνᾷ καὶ γιὰτὶ δὲν ἔρχεται κάποτε ἀπὸ τὸ σπίτι.

Κρατοῦσε ἕνα βιβλίο. Τὸ εἶδα. Ἀνάφερε πὼς κάποιος γιατρὸς μεγάλος βροῆξε πὼς τὸ φάρμακο 606 εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ γιαιτρεύει τοὺς λεπρούς.

Διάβασα αὐτὴ τὴ σημείωση καὶ τὸ ἔδωκα πίσω, δίχως νὰ μιλήσω τίποτα. Ἄλλὰ ἐκεῖνος μοῦ εἶπε:

— Πὼς σὰς φαίνεται αὐτό...

— Πὼς νὰ μου φανεῖ. Ἐμαθα νὰ μὴ δίνω προσοχὴ σὲ καμμιά τέτοια ἀνακάλυψη. Ἄν ἦταν ἀληθινὲς ὅλες, ὅσες ὡς τώρα ἔχουν βρεθεῖ, καμμιά ἀρρώστεια δὲ θὰ ὑπῆρχε πιά στὸν κόσμο. Ὅλο τέτοιες ἀνακοινώσεις κάνουν οἱ σοφοὶ γιατροὶ κι' ὅμως τὸ χτικιὸ θερίζει τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως καὶ πρὸ ἑκατὸ χρόνια. Δὲ βαριέστε.

— Γιατὶ ν' ἀρνιέστε τὴν ἐπιστήμη. Εἶναι μεγάλο πρᾶμα.

— Πηγαίνουν ὅμως τόσο ἀργά. Ὅταν θὰ βρεθεῖ τὸ γιατρικὸ τῆς ἀρρώστειας μου ἐγὼ θὰ ἔχω ἀπὸ πολὺν καιρὸ, πάρα πολὺν καιρὸ, λυωμένο τὸ κορμί μου σὲ τοῦτο δῶ τὸ χῶμα. Καὶ πολλοὶ ἔπειτα ἀπὸ ἐμὲ τὸ ἴδιο, γιὰτὶ ν' ἀπασχολοῦμαι λοιπὸν μὲ κάτι πού ἐμένα δὲ θὰ μπορέσει νὰ μὲ ὠφελήσῃ ποτέ.

— Μὰ βλέπετε πὼς αὐτὸς ἐδῶ, κι' ἔδειξε τὸ βιβλίο, κάνει πειράματα τώρα, σήμερα. Ποιὸς ξέρει.

— Ἀγαπᾶτε νὰ ἐλπίζετε σεῖς...

— Ἄν δὲν ἤλιζα θὰ εἶχα σκοτωθεῖ. Καὶ θὰ τὸ κάμω τὴ στιγμή πού θ' ἀπελπισῶ. Γι' αὐτὸ εἶμαι ἡσυχος.

— Ἐγὼ, δὲν περιμένω, δὲ θὰ σκοτωθῶ, ἀλλὰ εἶμαι ἡσυχῆ. Ἄντὸ δὲν εἶναι δυνατόν...Κανένας στὸν κόσμο δὲ σκέπτεται ἔτσι. Ὅλοι ὅσοι δὲ μπόρεσαν νὰ νικήσουν σὲ κάτι, αὐτοὶ ὅλοι ἢ σκοτώθηκαν, ἢ ἔφρασαν τὸ σκοπὸ τους...

— Ἡ συνήθισαν. Αὐτὸ τὸ ξεχνᾶτε καὶ εἶναι ἡ συννηθέστερη διέξοδος.

- Σεῖς τὸ ἐκάματε αὐτό; Μοῦ τὸ εἶπε σὰν νὰ μὲ κατηγοροῦσε.
- Ναί. Ἀπὸ πολὺν καιρὸ. Κυτάζω τοὺς ἄλλους.
- Ὡ οἱ ἄλλοι.
- Εἶναι σὰν κ' ἐμᾶς οἱ ἄλλοι. . . .
- Δὲν εἶναι σὰν κ' ἐμᾶς. Ἄνθρωποι πὺν ξεχνοῦν ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή πῶς εἶναι κατατημένοι, αὐτοὶ πιά δὲν εἶναι ἄνθρωποι.
- Θέ μου πῶς μιλάτε. Κι' ὅμως ὅλοι τὸ ξεχνοῦν. Ὅλος ὁ κόσμος τὸ ξεχνᾷ. Ὅλοι ἐκεῖνοι πὺν ἡ ζωὴ τους εἶναι σπασμένη, ὅλοι οἱ καταστραμένοι, ὅλοι οἱ βασανισμένοι. Ὅλοι ἐκεῖνοι πὺν ἡ ψυχὴ τους ἢ τὸ σῶμα τους εἶναι ἀγιάτρευτα ἄρρωστο, ὅλοι τὸ ξεχνοῦν. Δὲν εἶναι μόνο οἱ λεπροὶ μισεροὶ καὶ δυστυχημένοι, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸ ἴδιο. Κι' ὅλοι τὸ ξεχνοῦν. Γιατί νὰ μὴν τὸ ξεχάσω ἐγώ; Ὅλες οἱ ἀθλιότητες τῆς γῆς ἔχουν πέραση. Ὅλες οἱ μιζέριες βρίσκουν μέτωπα καὶ ψυχὰς καὶ σάρκες νὰ γράψουν τ' ὄνομα τους. Γιατί νὰ μὴν ἀνεχθῶ ἐγὼ τῆ δική μου; Τάχα εἶναι ἡ χειρότερη; Κι' ἔτσι πρόπει. Ἡ νὰ σκοτωθῶ, ἢ νὰ συνηθίσω. Ἄλλη λύση δὲν εἶναι.
- Εἶναι ἡ λύση τῆς σωτηρίας. Σὰ θὰ γιαιτρεφτοῦμε ὅλα θ' ἀλλάξουν. Κι' αὐτὸ πασκίζουν οἱ μεγάλοι γιαιτροί.
- Καὶ οἱ μεγάλοι ἰδεολόγοι. Δὲν ξέρω. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πῶς ἐγὼ εἶμαι καταστραμένη. Κάμποσος καιρὸς εἶναι, πὺν ἔξαφνα θέλησα ν' ἀνοιξω ἓνα σχολεῖο γιὰ τὰ παιδιὰ ἐδῶ τῶν λεπρῶν. Ἐπλασα τῶναιρο νὰ κάμω τὰ παιδιὰ μὲ γερό, ἄρτιο, τὸ φυσικό. Ὡ, τί εἶχα σκεφτεῖ πάνω σ' αὐτό. Ὅ,τι σκέπτονται ὅλοι οἱ ἰδεολόγοι πὺν ξεκινοῦν νὰ κατακτῆσουν ἓνα ἰδανικό. Καὶ τὸ δικό μου ἰδανικό ἦταν ἐπίσης μεγάλο καὶ ὡραῖο. Καὶ τὸ ἀνοιξα τὸ σχολεῖο. . . Ἀλλὰ τὸ ἔκλεισα. . .
- Ὅλοι οἱ ἰδεολόγοι πὺν λέτε, δὲν κουράζονται νὰ κυνηγοῦν τῶναιρο τους. Χάνονται ἀκολουθῶντας το μὰ δὲν τὸ ἐγκαταλείπουν.
- Ναί. Ἀλλὰ συμβαίνει συχνὰ αὐτοὶ νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸ κακὸ πὺν θέλουν νὰ γιαιτρέψουν. Αὐτοὶ πὺν σηκώνουν τὴ σημαία ἐναντίον τοῦ ἀλκοολισμοῦ, δὲν εἶναι ἀλκοολικοί. Ὁ γιαιτρος πὺν πασκίζει νὰ μᾶς γιαιτρέψει δὲν εἶναι λεπρός. Ἄν ἦταν. . . . Κι' ἐγὼ θὰ δίδασκα τὰ παιδιὰ ἂν δὲν ἦμον λεπροί. Ἐπειδὴ ἦμον τὸ ἔκλεισα ὕστερα ἀπὸνα μῆνα, ξεσιχαμένη μ' αὐτὸ καὶ τὸν ἑαυτό μου. Δὲ βαριέστε. Εἴμαστε λεπροί, καὶ αὐτὰ τὰ παιδιὰ εἶναι λεπροί. Ἄς μὴν τὸ ξεχνοῦμε αὐτὸ ποτέ.
- Ἀλλὰ θὰ γιαιτρευτοῦμε. Θὰ φτάσει μέρα πὺν ἓνα καρᾶβι θᾶρθει νὰ μᾶς πάρει καὶ θὰ μᾶς ξαναφέρει πίσω ἐκεῖ πὺν λάμπει ἡ ὑγεία, ἡ δύναμη, τὸ κάθε καλὸ τῆς ζωῆς. Θὰ σημαιοστολίσομε τὸ καρᾶβι μας. Θὰ βᾶψομε γαλάζια τὴν πλώρη, καὶ θᾶναι τὰ πανιά μας κόκκινα. Ἡ σημαία μας θὰ κυματίσει, καὶ μεῖς θὰ εἴμαστε ὡραῖοι καὶ ἰσχυροί. . .
- Καὶ θὰ πᾶμε πὺν. . .
- Ἐκεῖ πὺν εἶναι οἱ ὅμοιοι μας. Πὺν ἄλλοῦ.
- Κάπου ἄλλοῦ.
- Ὅπου εἶναι ἄνθρωποι. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι θὰ πᾶμε.
- Ἐγὼ τοὺς λησμόνησα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἄλλους. Βρίσκω πῶς ὅλος ὁ κόσμος εἶναι ὅμοιος μὲ τούτους δῶ. Κάποτε πιστεύω

πὺν ἔζησα παντοτεινὰ ἐδῶ μὲ τοὺς λεπρούς, πῶς δὲ γνώρισα ἄλλους ἀνθρώπους. Πὺν λοιπὸν νὰ πάω. Ὅταν πρωτοῆρθα, θυμούμουν ἀλήθεια τὸ μέρος πὺν ἄφησα. Νόμιζα πῶς ἐκεῖ ἦταν ἡ παράδεισος καὶ ἐδῶ ἡ κόλαση. Ἀλλὰ σὰν ἔζησα κάμποσο, καὶ συνηθίσω νὰ βλέπω τὶς πληγές τους, καὶ τὰ κολοβωμένα τους κορμιά, τότε κατάλαβα πῶς δὲ διαφέρουμε σὲ τίποτα ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

— Μὴν τὸ λέτε αὐτό, ἐκεῖ πέρα εἶναι ἄλλοιῶς.

Ἐγὼ ἦμον ἄλλοιῶς πρὶν ν' ἀρρωστήσω.

— Σεῖς εἴσατε ἄλλοιῶς. Αὐτὸ μπορεῖ. Ἀλλὰ οἱ ἄλλοι εἶναι πάντα οἱ ἴδιοι. Ὁ μοναχὸς εἶναι πὺν παιθαίνει ἀλλαγές. Οἱ ὅλοι, εἶναι οἱ ἴδιοι. Κι' ἐγὼ ἦμον ἄλλοιῶς. Ὑπῆρξε μιὰ ἐποχὴ εὐτυχημένη στὴ ζωὴ μου, πὺν μοῦ φαινόταν ὅτι ὅλοι ἐκεῖνοι πὺν συναντούσα ἦσαν ἐπίσης εὐτυχημένοι καὶ χαρούμενοι. Σὰν ἔπαθα βρήκα πῶς ὁ κόσμος εἶναι ἡ κοιλάδα τοῦ κλανθμῶνος. Βάλετε τὴ ζωὴ σας μέσα στὶς ζωές τῶν ἄλλων καὶ θὰ δεῖτε πῶς δὲν εἶναι ἡ ἀθλιότερη. Κάποτε μοῦ τὸ εἶπε αὐτὸ ἡ Μαριὸ ἡ γερὴ γυναικα καὶ ἐγὼ διαμαρτυρήθηκα. Σιγά-σιγά ἔφτασα ὅμως νὰ δῶ πόσο εἶχε δίκιο αὐτή.

— Ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον πὺν δὲν ἔχει πίστη. Πὺν δὲν ἐλπίζει σὲ κάτι.

— Κι' ἐγὼ ἔχω μιὰ ἰδέα. Κι' ἐγὼ ἄρχισα νὰ πιστεύω σὲ μιὰ διεξοδο.

— Νά, λοιπόν. . .

— Νὰ πείσομε τοὺς λεπρούς ν' ἀσκητέψουν. Νὰ μὴν πεθυμοῦν παιδιά. Νὰ μὴν κάνουν παιδιὰ. Ὅταν δὲ θὰ γεννιοῦνται παιδιὰ, οἱ λεπροὶ θὰ λιγοστεύουν, κι' ἄξαφνα τὸ νησί θὰ μείνει ἄδειο. Ὅλοι μας θὰ ἔχομε πεθάνει καὶ πιά κανεὶς ἄρρωστος δὲ θὰ ὑπάρχει. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἓνα ἰδανικό; Ἄς τὸ ἀκολουθήσομε. . . Καὶ γέλασα γιὰ τὴν παραδοξολογία. . .

— Σεῖς εἴστε πὺν δυστυχημένη ἀπ' ὅλους. . .

— Θὰ ἦμον ἀκόμα πὺν πολὺ, ἂν ἠλπίζα νὰ γλυτώσω ἀπὸ τὴν δυστυχία μου τούτη.

× × 11

Σήμερα εἶχαμε κηδεῖα. Πέθανε ἓνας ἄρρωστος. Ἦταν κατὰ-κοιτος ἀπὸ μέρος καὶ σήμερα τ' ἀποξημερώματα ξεψύχισε. Ἡ καμπάνα σημαίνει πένθημα ἀπὸ τὸ πρῶ. Στὸ σπίτι του εἶναι μᾶζεμένοι ὅλοι οἱ κάτοικοι. Ἐπειδὴ ἦταν λίγο εὐπορος θὰ τοῦ κάμουν κηδεῖα μὲ ἀρκητὴ ἐπισημότητα. Ἐπειτα ἦταν ἀπὸ τοὺς προύχοντας ἐδῶ πέρα.

Τὸν ἔχουν τὸ νεκρὸ στὴ μέση τῆς κάμαρας ξαπλωμένο πάνω σ' ἄσπρα σεντόνια. Τὸ μοῖτρο του τὸ ἔχουν σκεπάσει μὲ ἄσπρο τουλουπάνι. Οἱ μυῖνες εἶναι σωρὸς ἐπάνω ἐκεῖ. Μέσα γίνεται φασαρία. Μαγειρεῖται τὸ φαγητὸ πὺν θὰ φάει ὁ κόσμος σὰ γυθίσει ἀπὸ τὴν κηδεῖα. Κανένας δὲν κλαίει. Ὅλοι ὅμως σὰν μὺν γίνονται σοβαροί. Πλησιαίζουν τὸ λείψανο, κάνουν τὸ σταυρὸ τους, φιλοῦν πρῶτα τὸ εἰκόνημα πὺν τοῦ ἔχουν στὰ χέρια καὶ ἔπειτα σηκώνουν τὸ πανὶ καὶ φιλοῦν καὶ τὸν ἴδιο. . .

Ἄν τραβοῦν καὶ κανένα παιδάκι τὸ σηκώνουν κι' αὐτὸ καὶ τὸ βάζουν καὶ φιλεῖ τὸ εἰκόνημα καὶ τὸν πεθαμένο.

Δὲν κρατιέμαι βρισκω μιὰ γυναῖκα ποὺ στὴν αὐλὴ ξεματίζει κουκιά. Τὸ φαγητὸ ποὺ θὰ ἔψηναν νὰ συχωρευθεῖ ὁ πεθαμένος.

— Μὰ γιατί τῆς λέω γίνεται αὐτὸ τὸ πρᾶμα. Γιατί βάζετε τὰ παιδιά καὶ φιλοῦν τὸν πεθαμένο. Δὲ φοβάστε τὸ θεό.

— Ὁ πεθαμένος δὲν κολλᾷ πιά τὴν ἀρρώστεια. Δὲν τὸ ξέρεις ποῦσαι καὶ γραμματισμένη.

— Δὲν τὸ ξέρω. Μὰ εἶναι τάχα ἀνάγκη νὰ ἐγγίξουν τὰ χεῖλια τοῦ παιδιοῦ ἐκεῖ; Ἔχετε ἁμαρτία ἀπὸ τὸ θεό. Ἄν τὸ μάθει ὁ γιὰ τρὸς θὰ σᾶς καταγγεῖλει. Καὶ οἱ χωροφύλακες θὰ σᾶς πιάσουν ἂν τὸ μάθουν. Δὲν ἤξερα τί ἔλεγα. Ἄν μπορούσα θὰ τὴ σκότανα. Καθόταν μὲ ἀπάθεια καὶ ξεματίζει τὰ κουκιά. Τὰ εἶχε χυμένα στὴν ποδιά τῆς καὶ τὰ ξεματίζει πιάνοντας τα πότε μὲ τὸ ἓνα πότε μὲ τὸ ἄλλο χέρι. Γρήγορα-γρήγορα τὰ χέρια τῆς κινιόνταν ἀπὸ τὴν ποδιά τῆς στὸ στόμα τῆς. Δὲν ἀκούοταν παρὰ ἓνα ἀδιάκοπο καὶ ταχὺ τσάκ, τσάκ, τσάκ. Τὰ τσόφλια ποὺ ἔβγαζε ἀπόμηναν κολλημένα στὰ χεῖλια τῆς σωρός. Σὰν πλήθαινε τὸν ἔφτυνε καὶ ξανάριζε πάλι. Εἶχε καὶ ἓνα καλίμι μακρὸ δίπλα τῆς. Σὰν ἐρχόταν οἱ κότες πολὺ κοντὰ τῆς τὶς ἔδιωχνε. Ἄλλὰ νὰ μοῦ ἀποκριθεῖ σὰν ἄνθρωπος, αὐτὸ τῆς ἦταν ἀδύνατο.

— Αὐτὸ νὰ μὴ ξαναγίνει. Θὰ πάω στὸ γιατρό. Θὰ τὸ γράψω.

— Ἄμ' τὸ ξέρομε ἐμεῖς πὼς εἶστε μασῶνοι, ὅσοι ἐρχεστε ἀπὸ τὴ χώρα. Οἱ πεθαμένοι εἶναι ἄβλαβοι. Μιστὸ κάνεις νὰ φιλήσεις πεθαμένο.

Ἔμεῖς τόχομε μιστό.

Ἦρθαν καὶ ἄλλοι καὶ ρωτοῦσαν τί ἔχομε καὶ λογομαχοῦμε.

Ἐγὼ εἶπα ξανά τὸ ἴδιο.

Ἐνας ἄντρας εἶπε γελώντας.

— Ὁ βρεμένος ἀπὸ τὴ βροχὴ δὲ φοβάται.

Κ' ἐννοοῦσε τὰ παιδιά.

Βγήκα ὄξω. Ἄκουσα πίσω μου γέλοια. Στὸ δρόμο βρήκα πολλὰ παιδάκια ποὺ ἔπαιζαν. Τὰ μαλλάκια τους ἀνεμίζονταν, στὴ θαλάσσια αἶθρα καὶ ὁ ἥλιος τὰ ἔκανε νὰ λάμπουν γύρω στὰ μετωπία τους σὰν φωτοστέφανα δοκιμασίας καὶ μαρτυρίου.

Πάλι στὸ νοῦ μου ἔλαμψε τὸ σκολεῖο ὅπως τὸ πρωτοσυνέλαβε μιὰ μεγάλη καὶ ἱερὴ συγκίνηση τῆς καρδιάς μου. Κι' ἐπειδὴ ἤξερα πὼς πάλι θὰ λειποψυχούσα καὶ θὰ μὲ συνέπερνε πάλι τὸ μαῦρο κῆμα τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἡ πίστη μου θὰ χανόταν πῆγα στὴ θάλασσα καὶ κεῖ μόνη ἔκλαια πικρὸ. Ἦμουν καταστραμένη. Σὲ τίποτα δὲ μπορούσα νὰ πιστέψω. Ἦμουν ὅμοια μὲ ὄλους.

Στὸν παλιὸ καιρὸ ὑπῆρξαν γυναῖκες ποὺ γιὰ νὰ μὴ πέσουν στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ ἔπιασαν χορὸ καὶ τραγουδώντας κοντὰ στὸν γκρεμὸ ἔπεσαν στὴν ἄβυσσο. Ὁ νοῦς μου συλλαβαίνει μιὰ ὅμοια εἰκόνα καὶ γιὰ τοῦτα δῶ τὰ παιδιά. Νὰ πιάσουν χέρι χέρι, ν' ἀνεβοῦν σὲ κεῖνο κεῖ τὸ βράχο καὶ ν' ἀψησοῦν νὰ πέσουν στὰ κύματα. Ὁ ἐχθρὸς τὰ παραμονεύει. Σωτηρία δὲν εἶναι ἀπὸ πούθενά. Ἄν ἦμουν ἰσχυρότερη θὰ τὸ ἔκανα μόνη μου αὐτὸ τὸ καλό.

Κι' ὅμως θέλω δὲ θέλω, ἡ πολιτεία τῶν λεπρῶν κάθε μέρα παίρνει τὴν ὄψη κάθε ἄλλης πολιτείας. Τὰ σπίτια πληθαίνουν, οἱ δουλιὲς ἀπλώνονται, παντριὲς τελειώνουν. Ἄν ἓνας τυφλὸς τύχαινε νὰ παραπλανηθεῖ ἐδῶ, θὰ νόμιζε πὼς δὲν ἀπομακρύνθηκε διόλου ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Κ' ἐδῶ θ' ἀκούει τὰ ἴδια λόγια, τὶς ἴδιες δοσοληψίες θὰ βρεῖ νὰ μερδεύουν τοὺς ἀνθρώπους, τὶς ἴδιες χαρὲς καὶ τὶς ἴδιες στενοχώριες θὰ συναντήσει. Κάποτε μοῦ περνοῦν ἄλλοκοτες σκέψεις. Γιατί νὰ μὴ μποροῦν οἱ λεπροὶ νὰ ἔχουν τὴν ὄψη κρυμμένη σὲ ὠραῖες μάσκες; Ὠραῖες μάσκες μὲ γλυκὰ χαρακτηριστικά, μὲ καλοσηματισμένες μύτες, κόκκινα χεῖλη, λευκὰ μέτωπα, ρόδινα μάγουλα; Κἀθ' ἓνας θὰ εἶχε τὴ μάσκα του καὶ θὰ ἔβγαине μ' αὐτὴ στὴν ἀγορὰ καὶ πιά θὰ ἦταν ἡ δική του φυσιογνωμία, ἡ δική του ἐκφραση. Ἡ δική του ψυχὴ θὰ περνοῦσε πάνω στὸ γιαιστερὸ μουσαμὰ τῆς μάσκας. Καὶ τότε σὲ τί θὰ διαφέραμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους;

Μὰ πότε, θεέ μου, θὰ τελειώσουν τὰ βάσανα μας; Μᾶς εἶπαν πὼς τὴν ἄλλη βδομάδα ἐρχεται ἓνας μεγάλος γιατρός νὰ κάμει πειράματα μὲ τὸ 606 νὰ δεῖ ἂν θὰ γιαιρευτοῦμε.

Βρήκα τὸ Λουκᾶ ἀνήσυχο καὶ ταραγμένο. Εἶχε πάλι μαζί του βιβλία καὶ περιπατοῦσε ἐπάνω-κάτω στὴν ἀκρογιαλιά. Δίπλα ἐκεῖ, τὸ σπίτι του, ὄλο καὶ ὑψώνεται. Ἡ στέγη ἔχει μπεῖ καὶ στὴν κορφὴ κυματίζουν τὰ πολύχρωμα μαντήλια ποὺ θὰ πάρουν οἱ μαστόροι σὰν τελειώσει. Ἐνας σταυρὸς, κ' ἓνα στεφάνι, δείχνουν πὼς τὸ σπίτι θὰ εἶναι εὐτυχισμένο. Ὁ Λουκᾶς μὲ πλησιάζει.

— Τὸ σπιτάκι προχωρεῖ, τοῦ λέω, ὄλο καὶ ὑψώνεται. Σὰ θὰ τελειώσει θὰ γιορτάσομε...

— Δὲ θὰ τελειώσει. Τὸ σπιτάκι αὐτὸ θὰ μείνει μισοτελειωμένο. Ἡ θάλασσα θὰ τὸ γκρεμίσει, ἡ ἀρμύρα θὰ φάει τὰ ξύλα...

— Γιατί νὰ μὴν τελειώσει;

— Γιατί ἐμεῖς θὰ φύγομε. Ὁ γιατρός ἐρχεται τὴν ἄλλη μέρα. Θὰ μᾶς γιαιρέψει ὄλους μὲ τὸ γιαιτρικὸ του καὶ θὰ φύγομε ὄλοι. Νὰ σκαρώσομε πρέπει τὸ καράβι μας. Τὸ καράβι ποὺ σᾶς ἔλεγα μιὰ μέρα, μὲ τὴ γαλάζια πλώρη καὶ τὰ κόκκινα πανιά. Σεῖς οἱ γυναῖκες θὰ ὑφαίνετε τὰ πανιά καὶ μεῖς οἱ ἄντρες θὰ τὸ κάνομε τὸ καράβι.

— Καὶ τὰ καυμένα τ' ἄσπρα σπιτάκια θὰ τ' ἀφήσομε λοιπὸν ἔρημα, ἀκατοίκητα νὰ ρημάξουν...

— Ἄς μὴν τάφήσομε. Φεύγοντας νὰ τὰ κάθομε. Γιὰ φανταστῆτε τί θὰ εἶναι! Ποτὲ ἡ Νίκη δὲ θὰ ἐορταστεῖ μὲ πλεωτότερη μεγαλοπρέπεια, ποτὲ νικητὲς δὲ θὰ εἶναι ἀπὸ μᾶς ἐνδοξότεροι.

— Ἐνδοξοὶ ἐμεῖς; εἶπα γελώντας. Γιατί ἐνδοξοὶ, μήπως ἐνίκησαμε σὲ τίποτα;

— Ἔμεῖς! Νικήσαμε τὸ θάνατο. Ἀπὸ τὸ αἷμα μας βγήκε ἡ καταστροφὴ. Δὲν εἶμαστε πιά, διωγμένοι, ντροπιασμένοι. Θὰ φέρομε τὴ νίκη μας στοὺς ἄλλους. Κι' ἂν μᾶς διώξατε, κι' ἂν μᾶς ἀπορρίψατε

σάν μολυσμένους και βλαβερούς, όμως εμείς γερέψαμε και νά, ερχόμαστε πάλι ανάμεσα σας.

— Ἀνάμεσα σέ άλλες λέπρες και ασκήμιες. Τί αξία έχει...

— Ἄ, αὐτά πού ἐννοεῖται δὲ φαίνονται. Δὲν εἶναι γραμμένα στὰ μέτωπα, σάν πού εἶναι ἐμᾶς ἡ ἀρρώστεια μας. Ὅ,τι δὲ φαίνεται εἶνε σάν νά μὴν ὑπάρχει. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πᾶν. Αὐτὸ εἶναι πού κρατᾷ ὅλον τὸν κόσμον. Μιὰ ὡραία γυναῖκα πού τὸ βράδυ συναντοῦμε, καὶ εἶναι περήφανο τὸ περπάτημα της καὶ τὸ μάτι της λάμπει γλυκὸ καὶ ἤσυχο, τί σημαίνει ἂν ἐρχεται ἀπὸ κεῖ πού ὁ βόρβορος τὴν ἐπνιξε ὡς τὸ, λαιμὸ καὶ ἡ ἀτιμία τὴν πλήρωσε μὲ λίγα λεφτά; Αὐτὸ κανένας δὲν τὸ βλέπει. Μ' αὐτὸς πού τὴν εἶδε ἔτσι ὡραία, ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρὸ σάν τὴ συλλογιστεῖ ἡ ψυχὴ του γίνεται ἐλαφρὴ καὶ αἰσιόδοξη. Καὶ μοῦ λέτε σεῖς, τί ἀξίζει νά γιαιτρευτῶ ;...

— Ἄ, νά μπορούσε κανεὶς νά συναντᾷ παντοῦ καὶ πάντοτε κάτι καλὸ, σάν τὴ γυναῖκα πού λέτε... Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι σπάνιο. Δὲν τὴ συναντοῦμε συχνά. Δὲν τὴ συναντοῦμε ποτέ! Καὶ τότε ἡ γύμνια τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἀσκήμια εἶναι παντοῦ ἡ ἴδια.

— Ἐκεῖ ὅμως ὑπάρχει κάποια ἀμυδρὴ ἐλπίδα. Ἀλλὰ ἐδῶ ἀπὸ πού νά πιασεὶ κανεὶς;

— Ἐγὼ σάν πρωτοῦλθα σᾶς τὸ εἶπα. Ἀγωνίστηκα νά δώσω στὴν ἄθλια ζωὴ μου ἓνα δρόμο. Καὶ βρῆκα. Ἀλλὰ δὲ μπόρεσα νά προχωρήσω. Μοῦ ἀπόλειψε τὸ θάρρος. Ἦμουν ἀρρωστη. Κι' ὅλοι γύρω μου ἦσαν ἀρρωστοί. Παντοῦ θᾶμαι ἀρρωστη. Θέλω νά τὸ νοιώσω αὐτὸ καλά. Κάτι εἶναι σπασμένο στὴν ψυχὴ μου. Μέσα ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια μου, συνέλαβα τὰ ὡραιότερα καὶ τὰ εὐγενικότερα ὄνειρα, γιατί τὰ παράτησα; Νά φύγω; Καὶ νά πάω πού;

Πόσο εἶστε καλότυχος σεῖς. Θέτε τὴν υγεία σας. Μ' αὐτὴν θὰ ξανακάμετε φτερά, θὰ ξαναβρεῖτε ὅλη τὴ χαμένη σας ζωὴ. Σεῖς ἐκεῖ μόνο στηρίζετε τὴ σωτηρία. Ἀλλὰ ἐγὼ πού εἶδα, πὼς καὶ σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ μικρὸ νησί θὰ μπορούσα νά τὴ βρῶ, πού δὲν μοῦ ἔλειψε τίποτα γι' αὐτὸ καὶ κουράστηκα καὶ σιχάθηκα καὶ βαρέθηκα. Κι' ἂν τουλάχιστο κατάφερα νά μὴ θυμοῦμαι πιά τίς προσπάθειες μου ἐκεῖνες... Ἀλλὰ δὲ μπορῶ. Ἄν δὲν ἐρχόσαστε ἐσεῖς, ἴσως θὰ ἔφταναν νά γίνω σάν ὅλους. Ἀλλὰ ἤρθατε. Πὼς μπορῶ νά ξεχάσω τί ἤμουν ἀφοῦ σεῖς μπορεῖτε νά καταλάβετε τὴ ψυχὴ μου;

XXVI

Μιὰ γυναῖκα γέννησε ἀπόψε στὸ πλαινὸ σπίτι. Οἱ φωνές της μὲ ξύπνησαν. Στὴν ἀρχὴ τρόμαξα, ἀλλὰ κατάλαβα εὐτὺς. Ἀπὸ νωρὶς εἶχε πόνους, καὶ φαίνεται πὼς τὰ μεσάνυχτα πλήθυναν. Ἡ φωνὴ της ἀνάβαινε ἀπὸ σιγανὴ-σιγανὴ σὲ μιὰ σκληρία πού ἔφτανε στὸν οὐρανό.

Ἦταν τὸ πρῶτο της παιδί καὶ θὰ ὑπόφερνε πολὺ. Προσπάθησα νά κοιμηθῶ ἀλλὰ δὲ μπόρεσα. Σηκώθηκα, ντύθηκα καὶ πῆγα.

Ἡ γυναῖκα ἦταν πλαγιασμένη σ' ἓνα ξύλινο κρεβάτι, καὶ τὴν εἶχαν σκεπασμένη μὲ βαρὺν σκέπασμα σκοῦρο. Ἄλλο φῶς δὲν εἶχαν ἔξω ἀπὸ ἓνα λύχνο κρεμασμένο στὸ καρφί.

Ἡ Μαριὸ ἡ γερὴ γυναῖκα ἦταν ἐκεῖ. Μπαινόβγαίνε καὶ ὑπηρετοῦσε. Διάτασσε, μάλωνε, παρηγοροῦσε τὴν ἐτοιμόγεννη, σάν ἓνα σπιτικὸ ἀγαθὸ πνεῦμα πού ἐπιστατεῖ καὶ προλαβαίνει. Εἶχε ἀνασκουμπωμένα τὰ ποστένια της ἀπὸ ἐμπρὸς καὶ φαίνονταν πάλι τὰ λιγνὰ τῆς πόδια ὡς τὰ γόνατα.

— Καλῶς ὄρισες. Μοῦ εἶπε. Ἐμεῖς καρτεροῦμε τὸ γυιό.

Κεῖνη τὴ στιγμὴ ἡ φωνὴ τῆς γυναίκας, βόγγησε πάλι δυνατὴ καὶ ἄγρια.

— Παναγία μου! φώναξε καὶ τὸ πρόσωπο της γένηκε κόκκινο σάν φωτιά. Ἰδρὼς ἔβρεχε τὸ μέτωπο της σὲ χοντρές στάλες. Μοῦ ἄρρεσε νά τὴ βλέπω. Ἦταν νέα καὶ τὸ πρόσωπο της δὲν ἦταν διόλου χαλασμένο. Ἦταν γλυκὸ κορίτσι καὶ σάν νά ντροπέταν. Τὶς στιγμὲς πού δὲν πονοῦσε εἶχε γεμμένο τὸ κεφάλι καὶ ἦταν ὠχρὴ. Σάν τῆς μιλοῦσαν χαμογελοῦσε καὶ ζητοῦσε μὲ ἀδύνατη φωνὴ νά τῆς κάμουν λίγο ἀέρα. Δὲν εἶχε κανένα συγγενὴ κοντὰ της. Ὅλοι ἦταν ξένοι. Ὁ ἄντρας της πότε-πότε φαίνονταν καὶ τὴν κῦταζε, μὰ πάλι ἔφευγε. Πῆγα κοντὰ της καὶ τῆς ἔπιασα τὸ χέρι. Ἦταν ἓνα μικρὸ δουλεμένο, πολυβασανισμένο χεράκι.

— Πονεῖς;

— Ὅχι τώρα, μοῦ εἶπε χαμογελῶντας, μὰ δὲν πρόφτασε νά πεῖ τίποτα ἄλλο. Ἐσφίξε τὸ χέρι μου μὲ ἀφάνταστη δύναμη καὶ ξεφώνησε ἀπελπισμένα.

Ἡ μαμὴ, μιὰ δυνατὴ μεσοκαιρίτισσα γυναῖκα, πού τὴν ἔφεραν τὸ βράδυ ἀπὸ ἀντικρύ, καθόταν στὰ πόδια τῆς ἀρρωστης καὶ κοιμόταν. Ξυπνοῦσε κάθε φορὰ πού ἐκεῖνη ἔμπηγε τίς φωνές καὶ τότε τῆς ἔλεγε πὼς γρήγορα θὰ ἐλευθερωθεῖ.

Στὰ ξημερώματα γέννησε ἡ κοπέλλα. Ἐκαμε ἓνα ἀγοράκι παχουλὸ καὶ γερό, καὶ εὐτὺς κοιμήθηκε. Τὸ παιδί τὸ ἔλουσαν, τὸ σπαργάνωσαν καὶ τοῦ ἔδωκαν ἓνα βραστό, καθὼς στὴ μητέρα πού ξύπνησαν μὲ τὴ βία.

Ὁ πατέρας ἔκαμε χαρὰ σάν ἔμαθε πὼς ἀποχοῦσε ἀγόρι, καὶ ἐπειδὴ εἶχε πιά φωτίσει ἡ μέρα, βγῆκε νά καλέσει τοὺς φίλους του νά τοὺς τρατάρει γιὰ τὸ γυιὸ πού ἔκαμε.

Ἀλλὰ ἐκεῖ ὑπῆρχε καὶ ἡ μάνα του μιὰ γερὴ γερὴ, πού ἦρθε μὲ τὴ μαμὴ νά παρασταθεῖ στὴ γέννα τῆς νύφης της. Αὐτὴ γκρίνιαζε ἀκατάπαντα.

— Τί τὰ θέν, ἔλεγε, τὰ παιδιὰ μισεροὶ ἀνθρώποι. Ὁ Θεὸς δὲν ξέρει τί κάνει. Στὸν τόπο μας, εἶνε κᾶν καὶ κᾶν πλούσιοι, καὶ παρακαλοῦν νά κάμουν ἓνα παιδί καὶ δὲν κάνουν, καὶ τοῦτοι δῶ σάν νά τάχουν... Γιὰ παντρεῖες εἶναι ὁ λωβηράρης; Δὲν κντοῦν τὰ χάλια τους, θέν νά μπαίνουν καὶ στὴ σειρὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἀκοῦς παιδιά!

Ποῖος θὰ τ' ἀναστήσει; Ποῖος θὰ τὰ μεγαλώσει; Ὁ γυιὸς μου δίχως χέρια, ἡ τούτη, καὶ ἔδειξε τὴ νύφη της πού ξεκουραζόταν κοιμόμενη ἤσυχά-ἤσυχα, πού τὴν εἶχε ἡ μάνα της μοσκαναθρεμένη, καὶ δὲν εἶναι ἄξια νά βάλει νερὸ νά πιεῖ; Ἐδῶ κοντεύει νά γεμίσει ὁ τόπος παιδιά, νά μὴ σᾶς χωρεῖ. Σεῖς γεννοσποροῦτε σάν τὰ κου-

νέλια. Οί λωβηάρηδες πεθαίνουν γρήγορα. Τί θά ἀπογίνουν τούτα τὰ παιδιά.

— Καί πὼς εἴμαστε λωβηάρηδες ; Νὰ πάμε νὰ πέσομε στὴ θάλασσα ; Ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ γυναικεία. Ἡ Λενιὸ εἶχε δώσει τὴν ἀπόκριση ἀπὸ κεῖ πού ἦταν σκυμένη στὴ σκάφη καὶ ἔπλυνε τὰ ροῦχα τῆς γέννας. Δὲν ἔχομε ἐμεῖς ψυχὴ ; Ὁ Θεὸς μᾶς ἔπεισε κ' ἐμᾶς. Μᾶς ταγίζεις, ἢ μᾶς ντύνεις ;

— Χά-χά-χά ! τῆς ἄγγιξε τῆς Λενιός. Ἐγνοια σου Λενάκι καὶ σὺ θά παντρευτεῖς γρήγορα καὶ θά κάμεις κ' ἐσὺ ἓνα γυιό.

Ἐκαμε γελῶντας ἡ γερὴ γυναικί.

Γέλοια σκέπασαν τὰ λόγια τῆς καὶ τὸ Λενιὸ εἶπε πάλι :

— Ἐμεῖς πᾶ εἴμαστε βάρος στὴ γῆ ; Τὸ θέλαμε ἐμεῖς νὰ πάθομε ; ἢ μοῖρα μας τῷ γραφε.

— Δὲ σᾶς κατηγορᾷ κανένας γι' αὐτό. Στοῦ Μεγαλοδύναμου τὶς δουλειὲς δὲ μπορούμε ἐμεῖς νὰνεκατευτοῦμε. Ἡ χάρις του μόνο ξέρει πὼς κάρηκε μένα ἡ καρδιά μου, νὰ δῶ τὸ παιδί μου νὰ τὸ πέρνουν σὰν τὸν κατάδικο...

Ἐγὼ ἄλλο λέω. Νὰ μὴν παντρεύεστε. Νὰ μὴν κάνετε παιδιὰ, νὰ μὴ φέρνετε στὸν κόσμον κ' ἄλλους κακομοίρηδες.

— Ἄν ἤθελε ὁ Θεός, νὰ μὴν κάνομε παιδιὰ εἶχε μέσο νὰ μᾶς τὸ ἐμποδίσει. Μὰ ἐμᾶς μᾶς ἔκαμε γερούς καὶ δυνατούς σ' αὐτὸ ἄπάνω ! Ὅτι πεῖ πὼς θέλει νὰ πληθαίνει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, κ' ὡς θέλει ἄς εἶναι. Εἶπε ἓνας ἄντρας.

— Ἀκούς λέει ! Γερούς καὶ δυνατούς, σὰν ἀτσάλι ! Ἐγνοια σου Λενιό μου κ' ἐγὼ θά σὲ κλέψω γρήγορα, στὸ πείσμα ὀλονῶν !

Πρόσθεσε ἓνας ἄλλος, θριαμβευτικὰ πού εἶχε μπεῖ μέσα κείνη τὴ στιγμή.

Ὅλοι ξέσπασαν στὰ γέλοια καὶ ἡ Λενιὸ ἔσκυψε, κοκκινισμένη τὸ κεφάλι, ἐνῶ τὰ γυμνά τῆς χέρια βουτακούσαν στὶς ματωμένες σαπουνάδες τῆς σκάφης.

— Τί λὲς τοῦ λόγου σου, πού εἶσαι γραμματισμένη, εἶπε τότε σὲ μένα ἡ γορὰ μάννα.

— Ἐγὼ τί νὰ πῶ. Βέβαια θάταν καλύτερα νὰ μὴ γεννιοῦνται παιδιὰ ἀπὸ μᾶς. Μ' ἀφοῦ δὲ γίνεται ἄλλοιῶς....

Ἐτσι εἶναι. Δὲ γίνεται ἄλλοιῶς. Ὁ λεπρὸς εἶπε κἀτι ἀληθινὸ σὰν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

» Ἄν ἤθελε ὁ θεὸς νὰ ξοφλήσει τὴ γενιὰ τῶν λεπρῶν, θά μᾶς ἔκανε στείρους κ' ἀνίκανους. Μὰ ἐμεῖς εἴμαστε γεροὶ καὶ δυνατοὶ !

Μήπως ἄραγε νὰ εἶναι ἀλήθεια αὐτό ;

XXVII

Εἶπα στὸ Λονκᾶ ὅλη αὐτὴ τὴ σκηνή.

— Ἐχουν δίκιο· ἂν ἡ φύση δὲν ἔστεργε τοὺς λεπρούς θά τοὺς κατάστρεφε.

— Μὰ κ' ἂν ἡ φύση μᾶς ἀνέχεται ἐμεῖς πρέπει ν' ἀντιδράσομε.

— Θά γίνεται ἔτσι ὅσο πού νὰ γιατρευτοῦμε.

— Σεῖς ὄλο γιὰ γιατρείες μιλάτε...

— Ναί. Ἀφοῦ θά λείψει ἡ λέπρα γιατί νὰ μὴ πληθαίνει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ;

— Μὰ δὲ θά λείψει ἡ λέπρα. Μὴν ἀφήνεστε σὲ μάταιες ἐλπίδες, πού θά σᾶς δείξουν κατόπιν τὴν κατάσταση μας τρισεπιρότερη. Μποροῦμε πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστεια, πάνω σ' αὐτὴ τὴν καταστροφή νὰ θεμελιώσομε τίποτα καινούργιο ; Αὐτὸ εἶναι. Ἀπὸ αὐτὸ θάρθει ἡ σωτηρία. Μόνο ἀπὸ αὐτό. Νὰ λείψει, ποτὲ νὰ μὴν τὸ περιμένετε. Ἐκεῖ ἐπάνω μπορούμε νὰ θεμελιώσομε τίποτα ;

— Ὅχι. Μόνο στὴν ὑγεία θά ξαναρχίσομε ζωὴ νέα. Ἐδῶ εἶναι ὁ ὄλεθρος.

— Κι' ἐγὼ τὸ ξέρω. Ἀλλὰ εἶναι ἀκόμα μιὰ πόρτα ἀνοιχτή.

— Σεῖς μὲ ὀδηγᾶτε στὸ θάνατο, κ' ἐγὼ σᾶς φέρνω στὴ σωτηρία. Θέτε δὲ θέτε θά σᾶς σώσω.

— Μὴν ἐλπίζετε. Οἱ γιατροὶ θά φύγουν καὶ μεῖς θά ἐγκαταλειφθοῦμε στὴ σκοτεινὴ μας μοῖρα.

— Σᾶς ἔλειψε ἡ πίστις. Σεῖς δὲ θά γιατρευτῆτε ποτέ. Μιλάτε σὰν νὰ σᾶς ἔχει πνίξει ἀπὸ παντοῦ, ἢ ἄβυσσος τοῦ χαμοῦ.

— Μ' ἔχει, ἀλλὰ βλέπω ἀκόμη ἓνα φῶς.

— Ἐγὼ βλέπω, ἓναν ἥλιο λαμπερὸ πού φωτοβολεῖ σ' ὅλον τὸν κόσμον.

— Ἐλάτε στὸ φῶς πού σᾶς δείχνω, ἀνεβῆτε μαζί μου στὸ ξύλο τῆς σωτηρίας.

— Μὰ ποιᾶς σωτηρίας...

— Τῆς μόνης. Νὰ λείψομε. Νὰ χαθοῦμε ὅλοι. Νὰ τινάξομε τὸ νησί μας στὸν ἀέρα. Νὰ ξαφανιστοῦμε. Κάθε σπέρμα τῆς ἀρρώστειας νὰ χαθεῖ μαζί μας. Νέες γενιὲς νὰ μὴ φέρομε μολεμένες. Ἐμεῖς νὰ εἴμαστε οἱ ὑστερονοὶ λεπροὶ πού θά κατοικήσουν τὸ νησί. Ἡ ὑστερη καταραμένη φύτρα νάμιαστε ἐμεῖς. Νὰ μὴν ἀφήσομε τίποτα πίσω μας. Νὰ λείψομε.

Γιατὶ κάθε μέρα νοιώθω πὼς πέφτω. Πὼς πέφτω. Κάθε μέρα κἀτι μοῦ φωνάζει, μιὰ παντοδύναμη φωνὴ μοῦ φωνάζει. Παραδώσου. Εἶστε ὅλοι λεπροὶ. Ὅλοι σάπιοι. Ὅλοι ὅσοι ζοῦν εἶναι χαμένοι. Κι' ἐγὼ δὲ θέλω νὰ τὴν ἀκούω αὐτὴ τὴ φωνή. Ἄν ἐλείπατε σεῖς ἐγὼ θά εἶχα πέσει... Τὸ αἰσθάνομαι. Ἀκούω στὸ αἷμά μου αὐτὴ τὴ φωνή.

— Ὡ, δὲ θά τὴν ἀκούσετε πιά... Αὔριο φτάνουν οἱ γιατροὶ πού θά μᾶς σώσουν. Καὶ τότε...

Μ' ἐπλησίασε, καὶ πιάνοντας τὸ χέρι μου, πάσκισε νὰ τὸ σφίξει στὰ δικὰ του, ἀλλὰ δὲ μπόρεσε. Μ' ἄφησε ἀπότομα, κ' ἔφυγε.

Ὡ, τὰ χέρια του. Θά εἶναι καταστραμένα. Θά εἶναι ἀλύγιστα τὰ δάχτυλα καὶ θά τοῦ ἔχουν πέσει τὰ νύχια. Καὶ καρτερεῖ τὴ σωτηρία....

XXVIII

Γιατὶ αὐτὲς τὶς μέρες ἔχω ταραγμένο τὸ νοῦ μου ; Ἡ ψυχὴ μου ἀνήσυχη κάνει νὰ πιστέψει σὲ κἀτι πού τὴν ἴδια στιγμή βρῖσκει ψεύτικο καὶ μηδαμινό.

Μοιάζω μὲ ἀνθρωπο πού φτάνει νὰ ἐγκατασταθεῖ σὲ ξένη χῶ-

ρα, μὰ ὅλα ἀκόμα τοῦ εἶναι ἄγνωστα καὶ τὸ βῆμα του διατάζει νὰ πάει ὀμπρός. Ὅμως ξέρεί πὼς ἐκεῖ τὸν περιμένει μιὰ εὐτυχία, μιὰ ἀνάπαυσις ἔπειτα ἀπὸ τὸ μακρυνὸ δρόμο. Ἀλλὰ νὰ μὴν κυττάξω θαυραστὰ τὴ νέα ὄψη τῆς ζωῆς μου; Ἄν ἀγάπησα τὸ νέο αὐτὸ καὶ νοιώθω ἰσχυρὴ τὴν ἀνάγκη νὰ πάω μαζί του, πρέπει ν' ἀντισταθῶ; Πρέπει ὅπως ἔλεγα ἄλλοτε, πρέπει ὅπως ἔλεγα ὡς χεὶς ἀκόμα, νὰ ἀντισταθῶ στὸ ρεύμα ποῦ θέλει νὰ μὲ σύρει κ' ἐμένα ὅπου σέρνει κι' ὄλους τοὺς ἄλλους;

Ἄλλὰ τότε τὰ παραμορφωμένα μέλη τῶν ἀρρώστων μοῦ προξενούσαν φρίκη καὶ ἀηδεία. Τώρα τὰ ἔχω συνειθίσει. Τώρα συνειθίσα μὲ ὅλα τὰ κομένα χέρια καὶ τὰ χαμένα μάτια, καὶ τὶς βρωμερὲς πληγές. Τώρα ὅλοι οἱ κάτοικοι μοῦ εἶναι γνώριμοι καὶ συμπαθητικοί. Οἱ ἀδυναμίες τους ἀντὶ νὰ μὲ ἐξοργίζουν, μοῦ εἶναι δικαιολογημένες. Ἡ χαρὰ τους, ἡ μίση φτωχὴ χαρὰ τους μοῦ φέρνει τὰ δάκρυα.

Πῶς μορφεῖ νᾶναι χυδαία καὶ βάνανση ἡ χαρὰ ποῦ γεμίζει τὸ στήθος μὲ εὐθυμία καὶ σκορπιέται σὲ τραγοῦδι ἢ σὲ γέλιο; Κι' ἂν τὸ τραγοῦδι βγαίνει ἀπὸ φαγωμένο λάρυγγα, καὶ εἶναι βραχνὸ καὶ σπασμένο, κι' ἂν τὸ χορὸ τὸν σέρνουν πόδια πληγιασμένα, τί σημαίνει; Ἡ χαρὰ μένει ἡ ἴδια ἱερή, μὲ τὴν ἴδια λαμπρὴ καὶ ἀνεχτίμητη ἀξία...

Καὶ σὲ τί ἔφταιξαν αὐτοὶ ἂν δὲ μπόρεσαν νὰ ἀπλώσουν τὴν ἀθλία ὑπαρξὴ τους σὲ κάτι πιὸ ἀπλόχωρο καὶ πιὸ ἀψηλό;...

Δὲν πρόκειται ὅμως γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ γιὰ μένα. Πῶς θὰ συνειθίσω ἐγὼ νὰ λαβαίνω ἀπὸ τὴ ζωὴ τὸ μερίδιό μου, μὲ τὸ δικό τους κ' ἐγὼ τρόπο;

Κι' ἂν συνειθίσα τοὺς ἄλλους, αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς κ' ἐγὼ θὰ συνειθίσω νὰ κάνω τὸ ἴδιο; Θὰ τραγοῦδῶ μὲ βραχνὴ φωνή, καὶ θὰ ὑψώνω πόδι μισερὸ καὶ θὰ φιλῶ μὲ χεῖλη φαγωμένα; Καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ὄλο;...

Γιατί μορφεῖ νὰ ξεχνιοῦμαι σὲ μιὰ στιγμή ἀλλὰ τὴν ἄλλη βρίσκομαι πάλι μέσα σ' ὅλην τὴν ἀπελπισία. Ἡ χαρὰ τοῦ ἔρωτα μοῦ δείχνεται σὰν ἓνα ἀναπάντεχο ἀγαθό. Κλείνω τὰ μάτια μου καὶ νοιώθω μιὰ ζεστὴ πνοὴ νὰ περιχύνει ὄλο μου τὸ κορμί. Συλλογοῦμαι τὰ λόγια ποῦ θ' ἀκούσω τὸ πρῶτο φιλί τὴ συγκίνηση, τὴν ἀπειρη γλῦκα τῆς ἀγκαλιᾶς τοῦ ἀγαπημένου.

Θέ μου! Ξεχνιοῦμαι καὶ δίνομαι ὀλόκληρη στὸ θεοῦ μου ὄνειρο.

Καὶ ἔπειτα, πάλι, συλλογοῦμαι τί εἶμαι, πὼς εἶναι ὁ Λουκάς καὶ θέλω νὰ βγῶ ἀπὸ τὸ δίχτυ αὐτὸ τῆς ἀπάτης.

... Ἀλλὰ καὶ τί μὲ βάζει νὰ κάνω αὐτοὺς τοὺς συλλογισμούς;... Ἄς ἀφήσω νὰ μὲ ὀδηγήσουν τὰ ὅσα μέλει νὰ γίνουν. Τί μπορῶ ἐγὼ νὰ κάμω στὴ δύναμη ποῦ μὲ σπρώχνει ἔμπρός ἢ πίσω. Ἐγὼ δὲ θὰ ἀντισταθῶ. Ναι, νοιώθω συχνὰ τέτοιες ἀδυναμίες. Τότε λέω. Τί σημασία θὰ ἔχει ἡ χειρονομία ἢ δική μου ὅποια καὶ ἂν εἶναι;

Γιατί ν' ἀρνηθῶ τὰ καλὰ ποῦ μοῦ ὑπόσχεται ἡ ζωὴ; ὅσο ἄθλια καὶ ἀνεῖναι, τὰ δῶρα τῆς εἶναι πλουσιοπύροχα, καὶ κανένας

δὲν τ' ἀρνήθηκε ποτέ. Ὅλοι ἀπλώνουν ἱκετευτικά τὰ χέρια καὶ τὰ ζητοῦν. Γιατί ἐγὼ νὰ μὴν ἀπλώσω τὰ δικά μου;

XXIX

Σημειῶνω τὰ καθέκαστα τῶν πειραμάτων ποῦ ἔκαμεν ὁ μέγας ἰατρός. Ἐχουν περάσει ἀπὸ τότε δυὸ μῆνες.

Ἡ πολιτεία μας εἶναι πάλι ἡ ἴδια.

Τὰ σπίτια ποῦ εἶχαν ἀρχίσει νὰ χτίζονται ἐτελείωσαν. Τοῦ Λουκά εἶναι τὸ καλύτερο. Χεὶς περάσαμε τὰ ἄσπρα κουρτινάκια ποῦ τοῦ ἐπλέξα ἐγὼ. Εὐτυχῶς μπορῶ νὰ πλέκω καὶ νὰ κεντῶ.

Ἀλλὰ ἄς πῶ γιὰ τοὺς ἰατροὺς, πὼς πῆγε ὅλη ἡ ἱστορία. Ἦρθαν μὰ δὲν εἶχαν κανένα ἀποτέλεσμα. Ἐφηναν δίχως νὰ τοὺς γιαιτρέψουν τοὺς λεπρούς, ἀλλὰ καὶ δίχως νὰ τοὺς ἀπελπίσουν γι' αὐτό.

Κάλεσαν ὅσους ἦταν ἀκόμη σὲ καλὴ κατάσταση. Πῆγαν ἄλλοι μὲ προθυμία, ἄλλοι μὲ τὴ βία. Χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς ἰσχυρὸς γιὰ ν' ἀνθῆξει σὲ μιὰ τέτοια ὑπόσχεση. Οἱ ἰατροὶ ἔτσι ἔλεγον: «Θὰ σὰς κάμομε καλά.» Καὶ πῆγαιναν. Μερικοὶ ὅμως δὲν πίστευαν τίποτα. Ἐβρίζαν τοὺς ἰατροὺς, ποῦ τοὺς ξεγελοῦν. Ἐλεγον πὼς θένε νὰ κερδίζουν χρήματα μὲ μπαγαμποντιές, ἢ ἀγαναχτούσαν γιατί τοὺς εἶχαν αὐτοὺς σὰν τὰ σκυλιὰ ποῦ ὁ κάθε τσαρλατᾶνος θέλει νὰ μαθαίνει στὸ τομάρι τους τὴν τέχνη του.

— Δωρεάν κρέας, σοῦ λείει ἄλλος. Πόσο κάνει τὸ κορμί ἐνὸς λωβηάρη; Ποιὸς θὰ τοῦ ζητήσει λόγο; Ἄν πετύχει ἡ δοκιμὴ, δοξάζεται, καὶ γίνεται τρανός, ἂν δὲν πετύχει, ἔ, τί πειράζει. Ἐνας λεπρὸς λιγώτερο ἢ περισσότερο, χάρηκε ὁ κόσμος. Ξεβρωμίζει ὁ τόπος.

Ἐτσι ἔλεγε ἓνα βράδυ κάποιος στὸ καφενεῖο καὶ κόντευε νὰ κάμουν ταραχὲς νὰ διώξουν τὸν ἰατρό.

Χρειάστηκε νὰ πάει ὁ Λουκάς νὰ τοὺς μιλήσει νὰ τοὺς καταφέρει νὰ ἡσυχάσουν. Τοὺς εἶπε:

— Ὅποιος ἀπὸ σᾶς δὲ θέλει νὰ πάει στὸν ἰατρό, εἶναι ἐλεύθερος. Ὁ ἰατρός δὲν παίρνει κανένα μὲ τὸ ζόρι. Μὲ τὴ βία δὲν γιαιτρεύει κανένα. Ὅποιος θέλει ἄς πάει. Ὅποιος δὲ θέλει ἄς κάμει τὸ λογαριασμό του. Ὁ ἰατρός ἦρθε γιὰ τὸ καλὸ μας ὀλονῶν.

— Γιὰ τὸ καλὸ μας! Ἄν εἶναι γιὰ τὸ καλὸ μας, ἀντίσκοφε πάλι ὁ ἐπαναστάτης, γιατί δὲ μᾶς καλεῖ ὄλους, παρὰ διαλέγει αὐτοὺς ποῦ ἡ ἀρρώστεια δὲν τοὺς ἔχει ἀκόμη καταπιασμένους; Νὰ γενοῦν αὐτοὶ καλὰ καὶ μεῖς οἱ ἄλλοι νὰ ψοφήσομε; Ἡ ὄλους θὰ μᾶς γιαιτρέψει, ἢ δὲν ἀφήνομε νὰ γγίξει σὲ κανέναν!

— Εἶστε κακοὶ καὶ διεστραμένοι, μὰ εἶστε καὶ κροτοί. Εἶπε μὲ ὀργὴ ὁ Λουκάς. Εἶναι ποτέ δυνατόν νὰ γιαιτρευτοῦν οἱ μισοὶ καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ νὰ πομείνουν ἀγιάτρευτοι; Ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρρώστεια δὲν ὑποφέρνομε ὅλοι; Ἄν εἶναι νὰ δοῦμε τὴν ὑγεία μας, ὅλοι θὰ τὴ δοῦμε. Μὰ καὶ νὰ μὴ σταθεῖ μπορετὸ σ' ἓνα λωβηάρη νὰ ξαναγίνει καλός, ἔξ αἰτίας ποῦ ἡ ἀρρώστεια του θάνατο προχωρημένη, εἶναι δικίον νὰ πομείνουν καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι καταδικασμένοι; Νά, ἐμένα τὰ χέρια μου. Δέτε τα πὼς εἶναι. Πῶς θὰ μποροῦσε ποτέ ὁ ἰατρός

νά μου ξαναφωτρώσει τὰ δάχτυλα καὶ νὰ δώσει στὸ χέρι μου τὴν ὄψη χειριοῦ ; Δέτε τα ! Μοιάζουν μὲ χέρια, αὐτὰ τὰ δαυλιά ; Καὶ εἶναι δίκιο καὶ τίμο, νὰ πῶ, ἀφοῦ δὲ γιαινω ἐγώ, ἄς μὴ γιαινεῖς, σὰν εἶναι ἔτσι, κ' ἐσύ, ποῦ ἔχεις τὰ χέρια σου καὶ τὰ πόδια σου καὶ μπορεῖς νὰ εἶσαι χρήσιμος ; Εἶναι ντροπὴ αὐτὰ νὰ γίνονται. Αὔριο ὅποιος θέλει, νὰ πάει, μὲ σέβας καὶ ταπεινοσύνη στὸ γιαιτρό ποῦ ἦρθε νὰ μὲς γλυτώσει.

Καὶ ὁ Λουκάς, γλωμός, συγκινημένος πάσκιζε τώρα κρατῶντας μὲ τὰ δόντια του τὰ γάντια του νὰ τὰ φορέσει. Ὅλο τὸ χέρι του ἔλειπε. Τὰ γάντια ἦσαν παραγεμισμένα μὲ μπαμπάκι σ' ὅλα τὰ δάχτυλα.

Ἐβλεπα ὅλα τοῦτα καὶ ἐνοιῶθα νὰ γεννιέται στὴν καρδιά μου μιὰ χαρὰ ποῦ ποτὲ δὲν τὴν εἶχα νοιώσει, τόσο μεγάλη καὶ τόσο γλυκειά. Τὸν ἀγαπούσα, ἤμουν εὐτυχισμένη. Ὅχι. Δὲ θὰ γιαιτρεβόμαστε, ἀλλὰ μιὰ εὐτυχία εὐρισκόταν ἐδῶ στὴν πολιτεία τῶν λεπτῶν.

Ποῦ δὲν τὴν ἔφερε κανένα ἰδανικὸ καὶ κανένα ὄνειρο. Ποῦ χυμοῦσε ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὴ νεότητά μας, ἀπὸ τὰ μεγάλα τὰ παντοδύναμα τῆς δικαιοῦματα.

xxx

Γιὰ νὰ ξετάσει ὁ γιαιτρός, πότε ὁ ἄρρωστος αἰσθανόταν πόνο καὶ πότε ὄχι, τοῦ ἔδενε τὰ μάτια, καὶ ὕστερα τὸν ἀγγιζε μὲ δυὸ διαφορετικὰ ἐργαλεῖα.

Ἐνα μῦτερό καὶ ἕνα κυρτό, καὶ τὸν ρωτοῦσε νὰ τοῦ πεῖ πότε τὸν κεντοῦσε, καὶ πότε τὸν ἀγγιζε ἀπλῶς. Ἀλλὰ ὁ ἄρρωστος ποῦ ἤξερε τί σημασία εἶχε νὰ εἶναι ἀναίσθητος στὸν πόνο, πάσκιζε νὰ παραπλανᾷ τὸ γιαιτρό μὲ διάφορες μπερδεμένες ἀπαντήσεις.

Ὁ γιαιτρός θύμονε. Γύρευε τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ αὐτὴ δὲ φανερονόταν. Μὲ κάθε τρόπο ὁ ἄρρωστος ἔπρεπε νὰ δείξει πὼς πονοῦσε καὶ ἀγωνιζόταν νὰ καταλάβει πότε τὸν κεντοῦσε καὶ πότε τὸν ἀγγιζε.

Κάποτε ἕνας ἄλλος ἄρρωστος ἔχασε τὴν ὑπομονὴ μὲ αὐτὸ τὸ παιγνίδι. Μπήκε καὶ μπροστά καὶ φώναξε.

— Γιαιτρί δὲ μολογᾷς τὴν ἀλήθεια ; Εἶσαι γιὰ δὲν εἶσαι λεπρός ; Ἄν πεῖς πὼς νοιώθεις τὸν πόνο αὐτὸ θὰ σὲ σώσει ; Κι' ἂν πάλιν πεῖς πὼς δὲν πονεῖς, αὐτὸ τί ἔχει νὰ κάμει ; Μπορεῖ νὰ πάθεις χειρότερα ἀπ' ὅ,τι ἔπαθες ; Τὸ καταλαβαίνω αὐτὸ νὰ τὸ κάνομε ἐκεῖ πέρα, πρὶν μᾶς φέρουν ἐδῶ. Τότε ἂν τὴ γλυτώσομε μένομε μὲ τοὺς ἄλλους. Εἶναι λόγος νὰ κρύβομε τὴν ἀλήθεια τότε. Μὰ ἐδῶ ; Ἡ θαρρεῖς πὼς ἂν πεῖς πὼς πονεῖς θὰ πάρεις πράτιγο ; Ἐγνοια σου, καὶ δῶ ποῦ μᾶς φέρανε δὲ γλυτόνομε. Ἡ δική μας καραντίνα δὲν ἔχει ἀποσωμό. Γιαιτρέ, ἄφησε τον. Δέσε μου ἐμένα τὰ μάτια νὰ ποῦ λέω ἐγὼ τὴν ἀλήθεια.

Ἐπειτα σὰν τελείωσαν ὅλες αὐτὲς οἱ σιηνὲς ἄρχισε τὴ θεραπεία. Ἐκάμε μὲ τοὺς βοηθοὺς του εἰκοσιέξη ἐνέσεις 606, ἐνδομυϊκὲς καὶ τέσσερις ἐνδοφλέβιες. Καὶ τὸ φάρμακο ἐνέργησε ὡς ἐξῆς : Οἱ τέσσερις λεπροὶ ποῦ τοὺς ἔκαμαν ἐνδοφλέβια ἐνεση, εἶχαν γιὰ εἰκοσιέσσερις ὥρες πυρετό, ἐμέτους, πονοκέφαλο. Σὰν πέρασαν οἱ εἰκο-

σιτέσσερις ὥρες αὐτὲς, ἦσαν ὅπως καὶ πρὶν. Οὔτε καλύτερα οὔτε χειρότερα.

Οἱ εἰκοσιέξη ποῦ τοὺς ἔκαμαν ἐνδομυϊκὲς ὑπόφεραν τὰ πάνδεινα. Ἐπὶ δεκαπέντε μέρες εἶχαν τόσο δυνατοὺς πόνους ποῦ δὲ μποροῦσαν νὰ κινηθοῦν στὸ στρώμα. Καὶ σ' ἄλλους πέρασε ἀπὸ λίγο-λίγο, ἀλλὰ ἄλλοι ἀπόχτησαν ρευματισμοὺς ποῦ τοὺς παιδεύουν ἀκόμα, καὶ δὲ θὰ τοὺς περάσουν φαίνεται ποτέ. . .

xxxix

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγὼ συντρόφευα τὸ Λουκά καὶ τὸν παρηγοροῦσα. Σὰν ἔφυγαν οἱ γιαιτροὶ καὶ μέيناμε πάλι στὸ νησί μας, καὶ ὅλα πῆραν τὴν πρωτινή τους ὄψη, ὁ Λουκάς ἀπελειστίηκε. Ἡ ὄνειρεμένη Ἀτλαντίδα εἶχε βουλιάζει. Τὸ γαλάζιο καρᾶβι μὲ τὰ κόκκινα πανιά δὲ θὰ κινούσε ποτὲ ἀπὸ τὸ λιμάνι.

— Τῶνειρο ποῦ εἶχα πασκίσει νὰ σᾶς κάμω ν' ἀγαπήσετε, βγήκε ψεύτικα. Ὅλα μὲ πρόδωσαν. Ὅ,τι πίστεψα ἦταν τοῦ ἀρρωστημένου μου μυαλοῦ παραμιλητά. Ἐδῶ θὰ μένομε γιὰ πάντα.

— Αὐτὸ γιὰ μὲ δὲν εἶναι ἡ δυστυχία. Δὲν ἦταν ποτέ. Ἡ Ἀτλαντίδα δὲν ὑπάρχει πουθενά. Κι' ἂν ὑπάρχει, ὑπάρχει παντοῦ. Ὅπου κι' ἂν εἶναι.

— Ὅμως ποτὲ δὲ θὰ εἶναι ἐδῶ. . .

— Κι' ἐδῶ μὲ μπορεῖ νᾶναι. Σώνει νὰ τὸ θελήσομε.

— Θὰ μοῦ πεῖτε πάλι νὰ πεθάνομεν ὅλοι ; Μπορεῖ νὰ εἶναι καλὸ αὐτό. . .

— Ὅχι πιά αὐτό. . . Ἐγὼ δὲ θὰ εἶχα πιά τὸ θάρρος. . . Μοῦ φαίνεται πὼς μιὰ εὐτυχία, μιὰ γαλήνια μικρὴ εὐτυχία θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἔχομε. Ἴσως νὰ ἀρκεῖ αὐτό. . .

— Θὰ ἔπρεπε τότε, ἡ ἀρρώστεια μας νὰ μὴν εἶναι τόσο φανερή. Νὰ μπορούμε ν' ἀπατώμαστε. Νὰ μπορούμε νὰ γελοῦμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Ἀλλὰ πὼς νὰ γελαστοῦμε ἐμεῖς ποῦ βλέπομε. . .

— Σεῖς βλέπετε ἀκόμα. Ἐγὼ ἔπαψα νὰ βλέπω πιά τίποτα. . .

— Ἄν μπορούσε κανεῖς, ὅσο εἶναι δυνατόν, νὰ ζεῖ στὸ ψέμα, στὴν ἀπάτη. Ἐγὼ τὸ θέλησα αὐτό. Κυτάχτε. Γέμισα αὐτὰ τὰ πετσιὰ μπαμπάκι, καὶ πίστεψα πὼς εἶχα χέρια. Τόσο τὸ πίστεψα ποῦ κάποτε πίστενα πὼς πονοῦσαν κι' ὅλας. Πάσκισα καὶ Σᾶς νὰ κάμω νὰ τὸ πιστέψετε. Κάποτε θέλησα νὰ σᾶς σφίξω τὸ χέρι. Εἶχα ξεχάσει. . . Ἐνα βράδυ μπροστά σας, τὰ ἔβγαλα, αὐτὰ τὰ ψεύτικα δάχτυλα, καὶ σεῖς εἶδατε τὴ φρικὴ ποῦ σκέπαζαν. Τὸ ἔκαμα, τότε ποῦ πίστενα πὼς θὰ μᾶς γιαιάνουν. Εἶπα : Καὶ τί σημαίνει ἂν δεῖ τὰ κομένα μου δάχτυλα, ἀφοῦ σὲ λίγο θὰ εἴμαστε γιαιτρεμένοι ; Ἄ, ἡ ἀπάτη ! νὰ ζήσομε στὴν ἀπάτη ! Μὰ πὼς ;

— Μὰ γιαιτρί νὰ γυρέψομε τὸ ψέμα. Μπορεῖ κι' ἀπόλη τὴν ἀλήθεια νὰ βγεῖ μιὰ ἀπειρη εὐδαιμονία.

— Τὸ πιστεῦετε σεῖς ;

— Ναί.

— Καὶ τὰ χέρια μου ποῦ δὲ θὰ μπορούσαν ποτὲ νὰ σφίξουν τὰ δικὰ σας ποῦ ξέρουν νὰ γιαιάνουν ὅλες τὶς πληγὲς, ποῦ εἶναι σὰν δυὸ ἄσπρα περιστέρια ποῦ φέρνουν τὴν εἰρήνη ;

Είχαμε καθίσει κ' ἐγὼ ἀγγίζα τὸ μέτωπο του μιλιῶντας. Στὰ λόγια του ἕνα κρῦο πέρασε τὴν καρδιά μου. . . Ὡς πότε ἄρα γε κ' ἐγὼ θὰ εἶχα τὰ δικὰ μου ; Κι' ὅταν θὰ τὰ ἔχανα κι' αὐτὰ ποιὸς θ' ἄφρονε πιά τὴν εἰρήνη. . .

Ὅλη τὴ νύχτα ἔβλεπα στὸν ὕπνο μου, ἕνα λαμπρὸ λευκὸ ἄνθος ποὺ ἔπρεπε κάπου νὰ τὸ φυτέψω, καὶ προσπαθοῦσα νὰ σιάψω τὸ χῶμα, ἀλλὰ ἔξαφνα ἔβλεπα πὼς δὲν εἶχα χέρια.

XXXII

Σήμερα ἀποφασίσαμε πότε θὰ παντρευτοῦμε. Θὰ καθίσομε στὸ σπίτι τὸ δικό του. Εἶναι ὠραῖο τὸ σπιτάκι του. Ὅταν εἶναι φουρτούνα τὰ κύματα τὸ φτάνουν καὶ τὸ βρέχουν. Αὐτὸ εἶναι ἡδη μιὰ εὐτυχία, ποὺ θὰ καθίσω ἐκεῖ. . .

XXXIII

Κάθομαι καὶ ράβω ἢ κάνω ἄλλο τίποτα, καὶ ὁ νοῦς μου ὅλο δουλεύει πάνω στὸ ἴδιο πράμα. Θέλω νὰ ξεδιαλύνω ἂν πραγματικά, ὅτι λέω στὸ Λουκᾶ τὰ αἰσθάνομαι κι' ὅλας, ἢ τὰ λέω ἐκεῖνες τὶς στιγμὲς ποὺ ἡ καρδιά μου θερμαίνεται σιμά του. Γιατὶ εἶναι βέβαιο, πὼς κάθε φορὰ ποὺ τοῦ μιλῶ νοιώθω πὼς εἶναι ἀληθινὰ τὰ λόγια μου. Δὲ λέω ψέματα. Τότε ξέρω, πὼς κι' ἀπὸ μᾶς μπορεῖ νὰ ἔρθει μιὰ πολὺ μεγάλη εὐτυχία.

Γιατὶ τὸν ἀγαπῶ τότε, καὶ τῆς ἀγάπης τὸ χρυσὸ ραβδί ἔχει ἀγγίξει ὅλα τὰ πράματα. Ὅλον τὸν κόσμο. Ἀλλὰ ἐγὼ φεύγω ἀπὸ τὸ Λουκᾶ. Γυρνῶ σπίτι μου. Ἀνοίγω τὴν κάμαρα μου. Ἡ ἀγάπη πιά δὲ μοῦ παραστέκει. Χάθηκαν τὰ μύγια. Εἶμαι λεπρὴ. Ὅπου κι' ἂν στραφῶ τὸ βλέπω, τὸ ἀκούω.

Λὲν εἶναι κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ ξεχάσεις, νὰ ξεγελαστεῖς. Καὶ δὲ μὲ νοιάζει πιά γιατί εἶμαι λεπρὴ, ἀλλὰ γιατί ΘΑ εἶμαι κι' ὅταν θὰ μένω στὸ σπίτι του, καὶ θὰ βλέπω πιά στ' ἀλήθεια, πὼς κ' ἔτσι εἶμαστε εὐτυχισμένοι.

. . . . .

Σήμερα εἶμαι λιγώτερο ἐρωτευμένη. Λὲν εἶμαι καθόλου. Χτὲς ὕπως καθόμαστε καὶ κουβεντιάζαμε, δὲν ξέρω πὼς παρατήρησα, ἔξαφνα, πὼς τὰ χεῖλη του ἦσαν σκισμένα, καὶ ἐπάνω ἐκεῖ τριγυροῦσε ἐπίμονα μιὰ μυῖγα.

Τὴν ἔδιωχνε ἀλλὰ αὐτὴ πάλι πήγαινε. Καὶ εἶχε μιὰ μιζέρια, μιὰ ἀθλιότητα τόσο μεγάλη, τὸ κίνημα τοῦ χεριοῦ του, νὰ διώξει τὴ μυῖγα, ποὺ ἐγὼ ἀηδίασα.

Ἡ καρδιά μου, μὲ μᾶς εἶχε φτωχύνει.

Μιὰ ἄπειρη ἀναισθησία μὲ κυρίεψε.

Μοῦ ἦρθε νὰ γελάσω. Μποροῦσανά πῶ βαναυσότητες, μποροῦσα νὰ κάνω ἀφάνταστες ἀσκημίες. Ἡ μυῖγα ὅλο καὶ τριγυροῦσε τὸ πρόσωπό του, καὶ κάποτε ἐρχόταν καὶ στὸ δικό μου. Ἐκεῖνος μιλοῦσε ὑψηλὲς θεωρίες καὶ τὴν ἔδιωχνε. Ἐγὼ κρατήθηκα καὶ δὲν τοῦ εἶπα :

— Μ' ὅσα κι' ἂν λέμε δυστυχισμένε εἶμαστε ψωφήμια. Οἱ μυῖγες τὸ καταλάβαν ἀλλὰ ἐμεῖς ἀδύνατο φαίνεται νὰ τὸ καταλάβομε ἐπὶ τέλους.

Μιὰ φορὰ αὐτὸ θὰ μοῦ ἦταν μαρτύριο νὰ βλέπω νὰ καταστρέφονται ἔτσι.

Σήμερα δὲ μὲ νοιάζει διόλου. Μπορεῖ νὰ μοῦ λείψουν κι' αὐτὲς οἱ πολυτέλειες τοῦ αἰσθήματος, κι' ὅμως νὰ μὴν πάθω καὶ τίποτα σοβαρό.

Τί καλά, ἂν γινόμουν ὅμοια μὲ τοὺς ἄλλους. Εἶναι μπορετὸ ποτέ, ἕνας ἄνθρωπος ποὺ σκέπτεται, νὰ συμβιβαστεῖ μιὰ στιγμὴ μὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση ; Συλλαβαίνει πλῆθος ἰδέες : ζεῖ μέσα στὸ ψέμα, φτιάνει ἕνα εἰδωλο. Ἐπειτα ἀνοίγει κάποτε τὰ μάτια του. Καὶ τί βλέπει ; . . . .

XXXIV

Ὅσο πλησιάζει ἡ μέρα τοῦ γάμου τόσο βλέπω καθαρότερα αὐτὴ τὴν πρᾶξη.

Ἡ ἀπόφαση νὰ παντρευτῶ, δὲν εἶναι πιά λόγια ποὺ τὰ λέει κανεὶς στὴν ἄκρη τῆς θάλασσας, τότε ποὺ ὅλα εἶνε ἕνα τραγοῦδι στὴ φύση. Τώρα εἶναι κάτι ποὺ γίνεται. Δυὸ νέοι ἀγαπιοῦνται. Συλλογιοῦνται συγκινημένοι, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τους θὰ κλείσει πίσω τους καὶ θὰ μείνουν μόνοι, καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ εὐτυχία ἀσύγκριτη. Ἀλλὰ γιὰ μᾶς δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο.

Σὰ θὰ κλείσει ἐμένα πίσω μου ἡ πόρτα θὰ ἀρχίσει τὸ φριχτὸ δρᾶμα νὰ ξετυλίξεται. Πὼς θὰ κινήθῶ ἐγὼ ἢ δειλὴ ἀρραβωνιαστικὴ στὴν κατάσταση μου κάμαρα ; Θὰ ἔχω γλωμὸ τὸ πρόσωπο καὶ ἡ καρδιά μου θὰ χτυπᾶ, κι' ὅταν θὰ βάλει τὰ χέρια του, ποὺ θὰ τρέμουν, ἐπάνω μου, ἐγὼ θὰ σφαλίσω τὰ μάτια καὶ θ' ἀφήσω τὴν εὐτυχία νὰ μὲ πάρει στὸ μεγάλο βαθύ της κύμα ; Ὅχι βέβαια. Τὸ ἐναντίον θὰ ἔχω τὸ νοῦ μου νὰ μὴν ξεχαστῶ. Νὰ μὴν κάμω κινήματα γελοῖα καὶ ἄτοπα. Κάθε μου κίνημα ἐμένα πρέπει νὰ εἶναι ὑπολογισμένο καὶ συνετό. Ἐγὼ δὲ μπορῶ οὔτε δειλὴ νὰ εἶμαι, οὔτε δισταγμένη, οὔτε πρέπει νὰ καρτερῶ τὰ γλυκὰ χέρια τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ νὰ βοηθήσουν ἀνήσυχτα καὶ τρυφερὰ τὶς νυφικὲς μου ετοιμασίες. Μόνη μου θὰ βγάλω τὸ πέπλο μου τὸ παρθενικὸ, μόνη θὰ βγάλω τὰ στολίδια μου, μόνη θὰ λύσω τὰ μαλλιά μου. Ὁ ἀρραβωνιαστικός μου δὲν ἔχει χέρια. Ἐπειτα δὲν ταιριαζοῦν σὲ μένα ὅλα τοῦτα. Ἐμένα θ' ἰ ταιριαζαν ἴσως βάνανσα ἀστεῖα καὶ χοντρές βομολοχίες. Βέβαια. Τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ κορμί μου γυμνωμένο δὲ θᾶναι λεῖο καὶ γλωμὸ σὰν τὸ σπάνιο ἐλεφαντοκόκκαλο, δὲν ὑπάρχει λόγος, νὰ κάνω τὰ κινήματα ἐκεῖνα ποὺ θὰ τῶκαναν πιά ἐπιθυμητὸ καὶ πολῦτιμο.

— Κύριε μου, αὐτὸ ποὺ σοῦ δίνω εἶναι τρισάθλιο. Αὐτὰ ποὺ βλέπεις ἐδῶ εἶναι μιὰ φλέχταινα. Θὰ σπάσει καὶ θὰ γίνει ἐξέλκωση. Τοῦτα δῶ, εἶναι ἔλκη. Εἶναι βρώμικα καὶ ἔχουν πύο. Ἄν γιάνουν πάει καλά, ἂν δὲ γιάνουν εἶναι πιθανὸν νὰ μὲ χάσεις ὀγλήγορα. Τὴ νύχτα ἂν μ' ἀκούσεις νὰ ροχαλιῶ, ποὺ νὰ θαρρεῖ κανεὶς πὼς

πνίγομαι, μὴν ἀνησυχῆσεις. Ὁ λαϊμός μου, κί' αὐτός, ἔπαθε λέπρα καὶ δὲν μπορῶ ν' ἀναπνέω ἐλευθερα...

xxxv

— Θάορχόμαστε ἐδῶ κάτω, σὲ τοῦτες δῶ τὶς πέτρες, θὰ κινάζουμε τὴ θάλασσα καὶ θὰ μιλοῦμε. Θάχομε πάντακίτι καλὸ νὰ ποῦμε ἐμεῖς. Βλέπετε γιὰ μᾶς πὸν ἔχομε μάτια δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καμμιά ὠραία πραγματικότητα. Δόξα τῷ Θεῷ πὸν τὸ καταλάβουμε ἐγκαίρως. Βαδίζαμε σ' ἓνα ψεύτικο δρόμο. Ἡ φαντασία μας τὸν ἔφτιασε ἔτσι λουλουδένιο καὶ τερπνὸ. Μιά ἀπάτη μᾶς συνεπῆρε.

Ἐγὼ ὅταν ἔφτιανα τὸνεῖρο μᾶς ζωῆς κοντὰ σ' ἐβλεπα κίτι ἄλλο. Τὸ μέρος πὸν βρισκόμαστε δὲν ἦταν τοῦτο δῶ. Ἐγὼ ἤμουν ἄλλη. Σεῖς, εἴσαυτε ἄλλος. Ὅλα τὰ πράματα ἦσαν ἄλλα... Τὸ κατάλαβα σὰν ἀρχίγησα νὰ ράβω τὸ νυφικὸ μου φόρεμα. Σὰν τὸ φόρεσα καὶ πῆγα στὸν καθρέπτη. Τότε εἶδα, πὸς ἡ νύφη πὸν εἶχα δεῖ, στὸ νοῦ μου, στολισμένη μὲ τὰ λουλούδια τῆς ἑορτῆς αὐτῆς, δὲν ἤμουν ἐγὼ. Δὲν ἦταν μπορετὸ νὰ ἤμουν ἐγὼ... Ἐβγαλα τότε τὸ φόρεμα μου, τὸ δῖπλωσα, τὸ φύλαξα καὶ ἤρθα νὰ σᾶς τὸ πῶ. Ἐμεῖς δὲ μποροῦμε νὸ παντρευτοῦμε ποτέ.

Τὸ ὕστερο σκαλοπάτι δὲν πρέπει μὲ κανένα τρόπο νὰ τὸ κατεβῶμε.

— Σεῖς εἶπατε, κάποτε, πὸς τὸ ὕστερο σκαλοπάτι, ἦταν νὰ χάσομε κάθε δύναμη γιὰ νὰ κάμομε τὴ ζωὴ μας καλύτερη. Καὶ εἶπατε ἀκόμα, πὸς πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀθλιότητα, σ' αὐτὴ τὴ μίξερια, ἀνάγκη νὰ βροῦμε τὴ σωτηρία... Γιατί χάνετε τὸ θάρρος σας πρώτη;

— Τὸ εἶπα ὅταν πίστευα πὸς μπορούσα νὰ καταφέρω τοὺς λεπρούς νὰ πεθάνουν ὅλοι. Τὸ πίστευα σὰν ἄνοιξα τὸ σκολοῦ καὶ φαντάστηκα τὰ παιδιὰ σὰν πνεύματα πὸν θὰ βγαίνουν ἀπὸ τὰ χέρια μου γιὰ νὰ πετάξουν στὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Τὸ πίστευα ἀκόμα ὡς προχτές πὸν εἶχε ξεσταθεῖ ἡ καρδιά μου στὴν ἀγάπη. Σήμερα, τίποτα δὲν πιστεύω πιά.

Σήμερα κατάλαβα μιὰν ἀλήθεια μεγάλη. Ὅλες μαζοὶ πράξεις ἀφείλουν νᾶναι σύμφωνες καὶ ταιριασμένες μὲ μᾶς, καὶ μὲ ὅτι μᾶς περικυκλώνει.

Καθὼς ἦταν τρέλα νὰ θέλω νὰ πείσω τοὺς λεπρούς νὰ πεθάνουν, τὴ στιγμή πὸν αὐτοὶ ζούσαν τόσο καλὰ καὶ ἦσαν τόσο εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴ ζωὴ, καὶ καθὼς ἦταν τρέλα, νὰ φαντάζομαι πὸς ἀπὸ τὰ ἄθλια αὐτὰ παιδιὰ πὸν κυλιούνταν στὶς λάσπες θᾶβγαίναν πνεύματα εὐγενικὰ καὶ περήφανα, ἀπαράλλακτα εἶναι τρέλα νὰ πιστεύω πὸς θὰ πάρω ἀπὸ τὴν ἀγάπη τὴν ἐκλεκτὴ συγκίνηση τῆς. Μὲ τὴν ἀθλιότητα μου μόνο τὶς διεγερμένες μου ἐπιθυμίες μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ θέλω νὰ ἱκανοποιήσω, τίποτα ἄλλο. Ἀλλὰ ἐμεῖς δὲ ζητοῦμε αὐτό. Ζητοῦμε ὅτι φανταστήκαμε. Ὅχι ἐδῶ. Κάπου ἄλλοῦ. Ἐκεῖ πέρα. Ἐκεῖνο πὸν ζητούσατε σεῖς ἀπὸ τὴν ἀρραβωνιαστικὴ σας τὴν ἄλλη, κ' ἐκεῖνο πὸν ζητούσα ἐγὼ, ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πὸν ἀγάπησα ἐκεῖ. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲ γίνεται.

Τὴ φοιχτὴ μας ἀπάτη θὰ τὴ βλέπομε παντοῦ, σὲ κάθε μας βῆμα, σὲ κάθε μας κίνημα... Γιατί δὲ θὰ ποῦμε ἐμεῖς ποτὲ τὰ λόγια πὸν

εἶπαμε ἐκεῖ πέρα. Τὰ λόγια πὸν εἶπα ἐγὼ στὸν ἄλλο, δὲν εἶναι μπορετὸ νὰ σᾶς τὰ πῶ. Κί' ὅτι ἐλέγατε στὴν ἄλλη, δὲν μπορεῖτε νὰ μοῦ τὰ ἐπαναλάβετε. Κί' ὅταν δὲν μποροῦμε νὰ λέμε ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα λόγια, καὶ δὲν μποροῦμε νὰ κάνομε ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα κινήματα, τί λοιπὸν θὰ εἴμαστε;

Βλέπετε, πρὸ πάντων, νὰ εἴμαστε συνεπεῖς. Τοῦτοι δῶ, εἶναι συνεπεῖς. Ὅταν ἓνας ἀπ' αὐτοὺς βιάζει μιὰ γυναῖκα, πὸν βρῖσκει μοναχὴ, αὐτὸς κάνει μιὰ πράξη ἀρμονικὴ καὶ ὠραία.

Εἶναι ἡ συνέπεια ὅλης του τῆς ἀρρώστειας, ὅλης του τῆς ζωῆς πὸν ξορίστηκε σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ νησί. Λαβαίνει ὅτι τοῦ χροιάζεται αὐτός. Κ' ἐμεῖς ἄμποτε νὰ εἴμαστε ἔτσι. Ἡ ἀρρώστεια πὸν μᾶς ἀφάνισε τὸ σῶμα ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀφανίσει καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ βλέπομε καὶ νὰ σκεπτόμαστε. Νὰ μιὰ φοιχτὴ ἀσυνέπεια. Ἡ ἀρρώστεια μας δὲν ἐφάνηκε συνεπῆς, καὶ εἶδατε τί δυστυχία παθαίνομε...

xxxvi

Ἐχω νὰ δῶ μέρες πολλὲς τὸ Λουκᾶ. Ἡ Μαριὸ μοῦ εἶπε, πὸς προῦ προῦ φεύγει. Γυρνᾶ τὶς ἐρημιές καὶ τὸ βράδυ σὰ νυχτώσει ξανάρχεται... Τώρα εἶμαι πῶς κουρασμένη, ὅσο ποτὲ δὲν ἤμουν... Ζηλεύω τοὺς ἄλλους. Ζηλεύω τὴν ξένοιαστη ζωὴ πὸν ζοῦν. Τί χαρὰ καὶ πόση εὐθυμία ἔχουν πάντα. Σὰν τελειώσουν τὴ δουλειὰ τῆς ἡμέρας μαζεῦονται στὸ καφενεῖο. Μὲ τὸ καλοκαίρι ὁ πλάτανος ἐβγαλε φύλλα καὶ ἡ σκιά του εἶναι εὐχάριστη. Κάνει ἓνα δροσερὸ ἀεράκι.

Ὁ Καφετζῆς ἔχει δυὸ κλουβιά μὲ καναρίνια. Κελαδοῦν ἀκατάπαντα, καὶ πετοῦν μὲ τὰ χρυσὰ τους φτερά. Πηγαίνω κ' ἐγὼ στὸ καφενεῖο. Ἀκούω τὶς ὁμιλίες τῶν ἀνθρώπων. Οἱ γυναῖκες ἔρχονται κί' αὐτὲς καὶ κάθονται ἀράδα ἀράδα σ' ἓνα κορμὸ κομμένου δέντρου, ἐκεῖ ἀπ' ἔξω.

Ὁ Λουκᾶς ὅμως ποτὲ δὲ φαίνεται.

Νομίζω πὸς δὲν πρέπει ποτὲ κανεὶς ν' ἀποδίδει σπουδαία σημασία σὲ τίποτα.

Ὅλα τὰ πράματα ἔχουν χιλιάδες ὄψεις. Ὅπως θέλεις τὰ παίρνεις. Συλλογοῦμαι πὸς ἐγὼ στὸ ζήτημα μου, στὸ γάμο αὐτό, ἔδωσα πολὺ μεγαλύτερη σημασία ἀπ' ὅτι πραγματικῶς εἶχε. Νομίζω, ὅχι νομίζω εἶμαι σίγουρη, πὸς ἂν δὲν ἦταν ὁ Λουκᾶς, παρὰ τύχαινε νὰ εἶναι ἓνας ἄλλος ὁποιοσδήποτε, ἐγὼ θὰ σκεπτόμουν διαφορετικὰ. Θὰ ἀνάβνα πολὺ λιγώτερο, γιατί αὐτὸς δὲ θὰ καταλάβαινε τίποτα ἀπ' αὐτὰ. Μάλιστα βρίσκω πὸς μαζί του θὰ ἤμουν πολὺ καλύτερα.

Πλήθος πράματα δὲ θὰ εἶχα ἀνάγκη νὰ τὰ σκεφθῶ, γιατί αὐτὸς δὲν θὰ ἦταν φόβος νὰ ὑποψιαστῆ τὴν ὑπαρξὴ τους.

Ἐχω σχεδὸν ἓνα μῆνα νὰ δῶ τὸ Λουκᾶ καὶ στὸ μεταξὺ αὐτὸ ἔχω ἀπάλλαχτει ἀπὸ πλήθος ἀνησυχίας πὸν μὲ τυραννοῦσαν. Τὶς μέρες αὐτὲς τὶς πέρασα μὲ τοὺς ἄλλους.

Ἄκουσα τὶς δικές τους ὑποθέσεις, τὶς δικές τους ἀπλές καὶ κοιτοπόνηρες μικροσκεψίες, γύρω στὰ συμφέροντα τους, στὰ σχέδια τους, στὶς δοσοληψίες τους.

Ρώτησα τὴ γερὴ γυναῖκα νὰ μοῦ πεῖ ποῦ συχναίξει ὁ Λουκάς. Μακρυνά, ἐκεῖ πέρα, πίσω ἀπὸ κείνο τὸ βράχο. Ἐκεῖ ἔχει ἓνα μικρὸ σπήλιο. Γιὰ νὰ πάει κανεὶς χρειάζεται νὰ πατήσῃ προσεχτικὰ σὲ κάτι πέτρες, ποὺ κάνουν μονοπάτι, ὡς τὴ μπασιὰ τῆς σπηλιάς. . . .

Καὶ πῆγα. Περπάτησα προσεχτικὰ τὸ μονοπάτι, ποὺ φέρνει στὴν εἴσοδο. Ἡ θάλασσα ἦταν ταραγμένη καὶ βράχηναν τὰ πόδια μου. Ἐσκυψα σιγά-σιγά καὶ κύταξα μέσα. Ὁ Λουκάς καθόταν καὶ διάβαζε. Ἦταν δειλινό. Στὸ λίγο φῶς, δὲν διάκρινα τὰ χαρακτηριστικὰ του. . . Μόλις μὲ εἶδε σηκώθηκε ὄρθιος, καὶ ἤρθε σὲ μέ. Ἐγὼ ἀκούμπησα στὸν ὦμο του καὶ πῆγα μέσα. . . Μοῦ εἶπε: «Περίμενε κ' ἔρχομαι» . . . Ὅταν ξαναἤρθε ἐγὼ εἶπα:

— Τί καλὰ ποὺ εἶναι ἐδῶ. . .

— Ἐδῶ θὰ περάσομε τὴ νύχτα μαζί. Μοῦ εἶπε σκοτεινὸς μὰ ἥσυχος. Ἐβγάλα ὅλες τὶς πέτρες ποὺ ἔκαναν τὸ μονοπάτι. Ἡ θάλασσα θὰ φουσκώσει πὺ πὺ καὶ δὲ θὰ μπορέσεις νὰ φύγεις. . .

— Ἐγὼ δὲ θ'ἄφευγα. Κι' οἱ πέτρες ν'ἄμεναν, ἐγὼ δὲ θ'ἄφευγα. Ἐγὼ ἤρθα νὰ μείνω . . . . .

Τὸ σκοτάδι μᾶς ἐσκέπαζε ὀλοένα.

Ἡ ἄρρωστη πολιτεία εἶχε βουλιάξει σ' ἓνα σκοτάδι πυχτὸ σὰν τέλμα, καὶ κανένα λευκὸ λουλουδί δὲν ἀνθοῦσε ἐπάνω στὰ στεκόμενα νερά.

ΑΘΗΝΑ

ΠΕΤΡΟΥΛΑ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗ

Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΜΑΣ Η ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΡΑ

Τὸ παιδί τὸ καχεκτικὸ ποὺ ξέρει πὼς δὲν περηφανεύονται γι' αὐτὸ καὶ πὼς δὲν τάγαποῦνε πολὺ,

Σὰν κατὰ τύχη πέσει ἀπάνω του ἓνα βλέμμα πειὸ γλυκό,

Γίνεται κατακόκκινο καὶ γιὰ νὰ μὴν κλάψῃ ἀρχινάει μὲ κουράγιο νὰ χαμογελά.

Στὸν κόσμον τοῦτον τὸν κακὸ, ἔτσι, οἱ ἄκληροὶ κ' οἱ ὄρφανοί,

Ὅσοι δὲν ἔχουν χρήματα, κι ὅσοι δὲν ἔχουν πείρα καὶ μυαλό,

Καθὼς τοὺς λείπουν ὅλα, ὅμοια, τοὺς λείπουν κ' οἱ φίλοι οἱ πιστοί.

Οἱ φτωχοὶ ξανοίγονται πολὺ λίγο μὰ δὲν εἶναι κι ἀδύνατο νὰ τοὺς σκλαβώσῃς τὴν καρδιά,

Φτάνει νὰ δεῖξεις πὼς δὲν τοὺς περιφρονᾷς καὶ μ' ἐλάχιστη νὰ τοὺς μεταχειριστεῖς τιμῇ.

Πάρε λοιπὸν ἐτούτη τὴ ματιά, ὦ φτωχέ, πάρε τὸ χέρι μου μὰ μὴν τὸ ἐμπιστευτεῖς.

Σὲ λίγο μὲ τοὺς ὅμοιους μου ἐγὼ θὰ πάω καὶ δὲ θὰ σὲ σκέφτομαι ἐσένα πειά.

Γιὰ τὸ φτωχὸ σίγουρος φίλος δὲν ὑπάρχει σὰν δὲ λάχει νᾶνε ἀπ' τὸν ἑαυτὸ του πειὸ φτωχός.

Γι' αὐτὸ ἀδερφή μου καταπονεμένη, σύρε καὶ πρόσβλεψε στὴν Παναγιά.

Δυστυχισμένη γυναῖκα ποὺ ὁ ἄντρας σου πίνει καὶ ποὺ τὰ παιδιά σου δὲν εἶναι γερά,

Σὰν δὲν ἔχεις νὰ πληρώσῃς τὸ νοῖκι καὶ πεθαμένος νὰ ἦσουν ἀποθυμᾶς,

Ἄ, σὰν ὅλα σοῦ λείπουν κ' εἶσαι κι ἀκόμα καὶ πάρα πολὺ δυστυχής,

Σύρε στὴν ἐκκλησιά, σῶπα καὶ κύττα τὴ Μητέρα τοῦ Θεοῦ!

Ὅση καὶ νᾶνε ἡ ἀδικία τοῦ κόσμου κι ὅση καὶ νᾶνε ἡ δυστυχιά,

Σὰν ὑποφέρουν τὰ παιδιά, ἡ πειὸ μεγάλη συμφορὰ εἶναι νὰ εἶσαι ἡ Μάνα.

Ἐκείνην κύττα ποῦνε ἐκεῖ, χωρὶς παράπονο μὰ καὶ δίχως ἐλπίδα καμμιά,

Σὰν ἓνας ἔρημος ποὺ συντυχαίνει ἓναν ἄλλον πειὸ ἔρημο κι ἀλληλοκυτάζονται κ' οἱ δυὸ σιωπηλά.

Μεταφραστικὴ δοκιμὴ *.*

PAUL CLAUDEL

ΑΠ' ΤΙΣ «ΝΥΧΤΕΡΙΝΕΣ ΜΠΑΛΛΑΝΤΕΣ»

Ἡ σκιά, σὰν εὐωδιά, γλυστράει ἀπ' τὰ βουνά, κ' ἡ σιωπή ἔνε τέτοια πού λές ὅτι πεθαίνουν. Ἀπόψε θ' ἀκουότανε καὶ τ' ἀστεριοῦ ἡ ἀχτίδα, τρεμουλιαστή τοῦ ζέφυρου τὸ ρεῦμα ν' ἀνεβαίνει.

Κύττα. Κάτω ἀπ' τὸ μέτωπό σου ἄς εἶν' τὰ μάτια σου ἡ πηγὴ πού μὲ τ' ἀνταύγασμά της θέλγει στὸ ροῦ της τὶς ὀχτιές... Στὴν ἀστροφεγγισμένη γῆ τὸν οὐρανὸ ν' ἀδράξεις, καὶ τὸ γαλάζιον ἄκουε τῶν ἀστεριῶν τραγοῦδι μέσ' τῆ δροσιὰ τῆς χλόης.

Ἀνάπνεε, καὶ δόσε στὸν ἀέρα τὴν πνοή σου, ὦ σὺ τ' ἀγέρα λούλουδο, καὶ τὸ ζεστό σου ἀνάσασμα ἄς εὐωδιάσῃ τ' ἄνθη, ἀνάπνεε εὐλαβητικὰ τὸν οὐρανὸ κυτιῶντας, καὶ τὸ ὑγρὸ σου ἀνάσασμα τὰ βότανα ἄς δροσίσῃ.

Ἄσε τὸν οὐρανὸ νὰ κολυμπᾷ στὰ σκοτεινά σου μάτια κ' ἡ σιωπή σου ἄς ἐνωθῆ μετὰ τὴ σκιά τῆς γῆς: κὶ ἂν ἡ ζωὴ σου δὲν εἶνε σκιά πᾶ στὴ σκιά της, τὰ μάτια σου κ' ἡ δρόσος τοὺς τῶν κόσμων εἶν' καθρέφτες.

Νοιώσ' τὴ ψυχὴ σου ν' ἀνεβῆ πᾶ στὸν αἰώνιο της κορμό: τὴ θεϊκιά συγκίνηση, τοὺς οὐρανούς νὰ φτάσῃ, καὶ κύττα κύττα τ' ἄστρο σου, ἢ τὴν αἰώνια σου ψυχὴ, πού μισανοίγοντας τὸν κάλυκα τὸν οὐρανὸ θ' ἀρωματίζει.

Μέσ' τῶν νυχτῶν τὰ σὺδεντρα μὲ τὰ κλαριά τ' ἀθώρητα, γιὰ ἰδὲς τὰ χρυσολούλουδα πού λάμπουν, ἐλπίδα τῆς ζωούλας μας γλυκειά, γιὰ ἰδὲς πῶς ἀχτινοβολοῦνε πάνω μας—χρυσὲς σφραγίδες τῆς μελλούμενης ζωῆς,—τ' ἀστέρια μας πού φέγγουνε στῆς νύχτας τὰ δεντρά.

Ἄκου τὸ βλέμμα σου νὰ σμίγῃ μετὰ τ' ἀστέρια, κ' ἡ λάμψες τοὺς στὰ μάτια σου γλυκὰ ν' ἀργογλυστροῦν, καὶ σμίγοντας τὸ βλέμμα σου μὲ τῆς πνοῆς σου τ' ἄνθη, ἄφηνε μέσ' τὰ μάτια σου καινούργια ἀστέρια νὰ φανοῦν.

Κύτταξε, ὁ ἑαυτός σου γίνου ἐσύ, ἄσε τὶς αἰσθησές σου νὰ σκεφθοῦν, ἀγάπησε τὸ εἶνε σου τὸ σκορπισμένο στὴ ζωή. Ἄς κυβερνᾷ τὰ μάτια σου ὁ οὐρανὸς καὶ μὲ τὴ σιγαλιά σου ὠριοπλασε τὴ νύχτια μουσική.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Κ. Ν. Κ.

PAUL FORT

ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ

ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΗΦΑΙΣΤΟΝ *

ΤΑ ΒΡΑΔΙΑ

Τὰ βράδια μέσ' στὴν ἥσυχη τῆς ἐρημιᾶς ἀγκάλῃ δέντρα καὶ σπίτια κ' ἄνθρωποι ὄνειρεύονται καὶ ζοῦν — ἀγαπημένη ζωγραφιά μέσ' στοὺς φαιδρούς τοὺς ἤχους ἀπὸ τὰ μουκανήματα τὰ πρᾶα τῶν βωδιῶν.

Τὰ βράδια μέσ' στὴν ἥσυχη ζωὴ σου, κάμπε πλούσιε, μὲ τὶς ἐλιές τὶς λιγερὲς καὶ τὶς χιλιοχροινιάρες, πλανῶ τὸ βῆμα καὶ ὁ ρυθμὸς τοῦ ἀντηλαεῖ στὸν ἴσιο δρόμο πού πέρνω, γιὰ νὰ βγῶ στὸ ξέφωτο ἐκεῖ κάτω.

Μὲ συντροφεύει κάποτε κ' ἡ ξωτική γυναῖκα, μὲ τὰ πρασινογάλανα τὰ μάτια τὰ μεγάλα, σιγὰ τοῦ ἡλίου τὸ πέσιμο τὴν ὄψι της φλογίζει, τὰ βράδια μέσ' στὴ μαλακὴ πολὺ ἀθῶα ζωὴ σου,

κάμπε, μὲ τὶς ἀδρὲς ἐλιές καὶ τὶς χιλιοχροινιάρες.

ΘΕΡΟΣ...

Θέρος μακάριε καιρὸ πού θροοῦν καὶ τραγουδᾶνε ὄλα: τοῦ ζιζηκα ἡ φωνή, τὸ ἀνήσυχο μετέμι, ἀπ' τοῦ βωδιοῦ τὸ μουγκρητὸν ἕως τὸ θρό τοῦ δέντρου θέρος, ὦ μεγαλόχαρο, πλούσιον, ἡχηρό, φλογᾶτο.

* Βλέπε προηγούμενο φυλλάδιο Σελ. 43.

Ἄγαπη; Νά! τὴν ἀναψες σὰ μεσημέρι λάβρο
γιὰ νὰ τὴν ξεδιψᾷ ἡ δροσιά τοῦ δέντρου καὶ τ' ἀθῶο
νερόν, ὅπου τὰ ἔγκατα τῆς γῆς στέλνουν ἐπάνω
νάναδροοίσουνε τὴ γῆ τοῦ βαλαντώνει ὁ ἥλιος..

— Ὡ θέρος μεγαλόχαρο νὰ ζήσω μέσ' στὰ δέντρα
καὶ στὴν ἀγάπη μου σιμὰ νὰ πιῶ τὴ μουσικὴ σου
νὰ μοῦ ἡμερέψη τὴν ἀπλὴ περήφανή μου σκέψη.

ΙΟΥΛΙΟΣ 1909

ΚΑΤΑΜΕΣΗΜΕΡΟ

Στὴν κάψα τοῦ καλοκαιριοῦ ποῦ βαλαντών' ἡ Λεύκα
καὶ τὰ δεντρά τ' ἀκίνητα τοῦ ἀγαπημένου κάμπου,
μ' ἀρέσει νὰ βαδίζω ἀργὰ κάτω ἀπ' τὸν μέγαν Ἕλιον
νὰ μὲ θερμαίνῃ ἡ ἀντιλαμπὴ ὥσὰ βαρὺ ἓνα χάδι.

Μᾶρέσει μάγον ὄραμα, ναέ, νὰ σ' ἀτενίζω
ἄσπρο κάτω ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς λευκοὺς, ἐσένα, ἐσένα,
ποῦ μιᾶς θερμῆς θεότητος τὸ νόημα κρύβεις καὶ εἶσαι
ὄραμα μάγον, ἄσπιλη, χιονάτη, στέρια φλόγα.

Στὴν κάψα τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ μέσ' τὸ μεσημέρι,
μᾶρέσεις κάμπε ἀπύρθενο καὶ σεῖς βουνά, ποῦ φεύγει
τὸ σχῆμα σας μὲς στὴν ἀχνὴ τὴ διάφανη τὴν ὥρα
καὶ ὄνειρον ἔρωτος θαρρῶ πλανᾶται μέσ' στὴ λαύρα.

ΙΟΥΛΙΟΣ 1909

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ ΜΑΣ

Ὅλα εἶναι χουσοπράσινα ἢ χουσαφιὰ τὰ δέντρα.
Μόνο οἱ ἔλιες αἰώνια γλανκές, τὸ φύλλωμά της
Τῆς καθεμῆς στὴν τρικυμία καὶ στὴ γαλήνη πλούσιο
Καὶ σιῶν χειμῶνων τὴν ὀργή, τὴν ἑαρινὴ εὐλογία.

Ὅσοτόσο τίποτε πικρὸ καὶ θλιβερὸ δὲν εἶναι
Στὴν ἡσυχὴ θεοφώτεινῃ φθινοπωρινὴν εἰρήνῃ,
Ὁ Ἕλιος πρῶτος. Καὶ ποῦ καὶ ποῦ κάποιον πουλιοῦ τραγοῦδι.
Ἡ πεταλούδα σὲ πλανᾷ τὴν ἀνοιξὴ ἐνθυμίζοντας.

Μικρὸ σπιτάκι ποῦ ἔρημη ἡ ζωὴ μου ἔχει κουρνιαῖσει
Εἰς τὴν ἀθῶα σου θερμασιά καὶ τὴν ἀγάπη...
Κ' ἐσὺ δεντράκι πρόσχαρο ποῦ πέφτει
Τὸ φῶς ἐπάνω στὰ κλαδιά, ἡρεμώτατα κλαδιά σου.

Γιὰ μὰ στιγμὴν ὁ ναναγὸς τῆς ζωῆς λὲς καὶ δὲν εἶμαι,
Καὶ πάλι ἂν εἶμαι, τί γλυκὺ ἀπ' τὴν τρικυμία σωσμένος
Ὅτι τὸ κῆμα ἐξέβρασέ μ' ἐδῶ στὴ συντροφιά σας.

Τί ἀγαθὸ νανάγιο!
Καὶ ἄς εἴμ' ἐγὼ ὁ ναναγισμένος.

18-11-1906

ΑΘΗΝΑ...

Στ' ἄφθοно ἀπόμεινε τὸ φῶς
ἡρεμο τ' ἅγιον ἄλσος,
καὶ τὰ βουνὰ ἐβυθίζοντο
μακάρια στὴν εἰρήνῃ,
— Ἔχει ὁ Γενάρης ἐμορφιᾶς
ποῦ δὲν τίς ξερ' ἡ ἀνοιξί·
κι' οἱ ἀμυγδαλιᾶς ἀνθίζανε
δειλὲς στὸν ἄσπρο ἄερα,
βουβά ἐπετοῦσαν τὰ ἰσχυρὰ
— σὰν βέλη, τὰ κοράκια
σταλμέν' ἀπὸ μὴ ἀόρατη
καὶ συνετὴ νευρά.
Τραγοῦδι δὲν ἀνέσαινες
σκοπέ μου δὲν ἐκύλας
φοβόσουν τὴ βασιλικὴ
τὴ μέρα μὴν πτυχώσης.

Ὡ προινὲ περπατητή,
ποῦ μόλις λυόσ' ἡ πάχνῃ
κι' ὁ ἥλιος ἀντιλάμψῃ στὰ νερά,
— τὰ ὀλίγα ποῦ ἄφηκε ἡ βροχή, —
τὸ μάγον ἀργὰ πέρνεις μονοπάτι
ποῦ ἀναμερίζει τίς ἔλιες
καὶ τὰ περίσσια
τὴν Ἀττικὴν ποῦ κόβουνε
μονοτονίαν, τὰ κυπαρίσσια.

Ὡ πρωινὲ περπατητὴ ποῦ κάμνεις
τοῦ κάμπου τὴ γαλήνη—τῆς ψυχῆς σου,
στὸ πνεῦμα ποῦ ἐμψυχώνει τὴ ζωὴ ὀλόγυρα
πέσε εἰς τὰ γόνατα κ' ἔτσι δεήσου :

«Πνεῦμα ἀγαθὸ καὶ γαληνὸ
τῆς θεᾶς ποῦ δὲν ξεχάνει,
ποτὲ τὴ μητρικὴ τὴ γῆ της
κάμε : ἡ σοφίη σου ἡ θέλησις
νὰ κυβερνᾷ τὸν κάμπου
καὶ τὶς καρδιὰς νὰ κυβερνᾷ,
τὰ φρένα τῶν ἀνθρώπων.

Τὸν στοχασμὸν μου ἀπόνηρον
εὐγενικὸ τὸ ἀνάστημα
κάμε νὰ ὑψώνω ὡς τὰ δεντρὰ
μεστὸ τὸ σῶμα
στὸν ἄσπρο πολυμύριστον ἀέρα
Προστάτρια γίνε μου, Ἀθηνᾶ
καὶ στοργικὴ καὶ ἀγρυπνὴ ὁμοῦ μητέρα . .

Ἐμένανε στὸ ἄφθονο φῶς
μακάρια τὰ δέντρα,
τὰ κυπαρίσσια ἀλύγιστα, μαυριδερά,
ὠνειρεύοντο . . .
Ἐνῶ πλήθια τὰ ἔντομαστὶς μυγδαλιὰς πετοῦσαν
ἀπ' τοὺς λευκοὺς νὰ πιοῦν χυμούς των.

Κι' ἀπὸ τὰ βάρη τῶν ζωῶν κ' ἀπὸ τὰ ἔγκατα ὄλων
ποῦ ἐβύζαιναν ἀθόρυβα τὰ θάλαπυρα, Ἀπόλλων
ἔπερνεν ἤχους ἢ σιωπὴ
κι' ἐτραγουδοῦσε κ' ἔλεγε
τοῦ πρωينوῦ περπατητῆ :
νὰ δεηθῆ στὸ πνεῦμα
τῆς ἀφυγάδευτης θεᾶς ποῦ μένει
αἰῶνια μὲς στοὺς Ἀττικοὺς
τοὺς κάμπους, νὰ ἐμψυχώνῃ
τὸ φῶς, τὸ ἀμάραντο τὸ φῶς
ποῦ τὴ χαρὰν ἀνθοβολεῖ
καὶ τὴν ψυχὴν—κάθε ψυχὴν—εὐφραίνει.

9.1.1908

ΜΟΥΓΓΑ!

Συχνὰ μὲς τὴ βαθύτατῃ τῆς νύχτας καλωσύνη
στρέφ' ἡ ψυχὴ τὰ μάτια της στὸν ἴδιον ἑαυτὸ της
θωρεῖ. Βλέπει μὴ ἀπέραντῃ τριγύρω της ἐρμία
καὶ μοναχὴ στὰ σύμπαντα μὲν' (ἡ ψυχὴ) θεότης.

Μόνῃ στὸν πόνο στέκεται καὶ στὴν ἀπελπισία
μόνη της ἀντιμάχεται τὸ μέγαν ὠκεανὸ
ποῦ τὴν κυκλώνει βόγγοντας καὶ σκούζοντας τριγύρω
τὸ ἓνα τὸ μονότονο τραγοῦδι τὸ πικρὸ.

Συχνὰ μὲς τὴ βαθύτατῃ τῆς νύχτας τὴν εἰρήνην
ὠκεανὸς ὁ πόνος σου ψυχὴ σὲ τριγυρνᾷ,
τίποτε δὲ χαρίζει σου καὶ μιᾶς στιγμῆς γαλήνην
καὶ κλαῖς μουγγά!

16.11.1908

ΟΔΥΝΗ

(ΑΛΛΟΤΕ)

Πάντα μὲς στὴν ἐσπερινὴ μοναχικὴ γαλήνη
ποῦ τῶν βατράχων ἢ φωνὴ τὸν ἄτρεμον ἐδόνει
ἀντίλαλον βαδίζοντας ἔλεα μιὰ τέτοια ὀδύνη
πῶς ἠμπορεῖ μὴ ἀδύναμη καρδιὰ νὰ τὴ σηκώνη ;

Κ' ἐνόμιζα ὁ ἐνδόμυχος ὁ πόνος μου νὰπλῶνη
τὴν ταραχὴν ὀλόγυρα στὴν ἑαρινὴν εἰρήνην
ὡς στὸ στερέωμα φθάνοντας, στὴν πράσινῃ Σελήνῃ
ἐνῶ καὶ τριγωνιοῦ φωνὴ τὸν ἀέρα δὲν ἐδόνει.

(ΤΩΡΑ)

Καὶ τώρα ἀκόμη μοναχός, ὅταν γυρνῶ στὸ σπίτι
στὶς ἀνοιξάτικες βραδιὰς καὶ τὴ γλαυκὴ γαλήνη
τὸ μονοπάτι πέρνοντας στοῦ Κηφισοῦ τὴν κοίτη
δίπλα μὲ τὴν ἀνάμνησι τὴν ἐδικὴ σου μπαίνει
μὲς στὴν ψυχὴ μου ἢ τριχυμιά ἢ ἄλλοτινὴ καὶ μένει
— Ἡ ἀβάσταχτη γιὰ μιὰ καρδιὰ τρανή, ὦ ἀγάπη, ὀδύνη.

30.3.1910

ΣΤΙΧΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΑΓΑΠΗΜΕΝΗ

Ὡ πολυαγαπημένη μου βαθιά σὲ συλλογιοῦμαι
μέσα στοῦ κάμπου τὴν ἀπλή, περήφανη σιγὴ
ξανάνθισεν ἡ παλαιὰ πολὺ σοφὴ ἄρετή μου
ὅπως ἀνθίζει καὶ ὡς ὄργᾳ κάτω ἀπ' τὸ φῶς ἡ γῆ.

Ὡ πολυαγαπημένη μου βαθιά σὲ συλλογιοῦμαι
μὲ τὴ σταρένιαν ὄψιν σου γλάνκοτατη ἀδερφή
στοὺς Ὀλυμπίους μιὰ προσερχὴν ὑψώνω πάντα τέτοια
ἐγκάρδια τὴ νιότη σου ἡ χαρὰ νὰ πλημμυρῆ.

Μέσα ἡ χαρὰ νάπλώνεται στὸ ἀχτινοβόλο ἐγὼ σου
σὰν κῆμα γλυκολάλητο σ' ἐρημικὸ γιालὸ
ὦ πολυαγαπημένη μου βαθιά σὲ συλλογιοῦμαι
στὸν κάμπο τὸν πολύδεντρο καθὼς πλανιέμ' ἐγώ.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Μελάγχολος : μὰ ἡσύχασες ἀπὸ τὰ πάντα πλέον
ἀπ' τὴ βοερὴ τὴν ἄσση ζοὴ τῶν ἀνθρωπίσκων
στὴν πόλιν : ἀπὸ τοὺς καπνοὺς καὶ τὶς φωνὲς τῶν ὄχλων :
ἀπὸ τὰ μεθοκόπια τοὺς τὰ πονηρά.

Στὸ σπίτι σου τὸ φτωχικὸν ἡ ἀδερφή σου ξέρει
Νὰ κάμνη σε νὰ ξαστοχᾶς τὰ πάντα, κ' ἡ μητέρα
ξέρει μὲ τὴν ἀγάπη της τὴ γλύκα νὰ σοῦ στάξῃ
μὲς στὴν ἀγλύκαντη καρδιά.

Καὶ γύρω ἀπὸ τὸ φτωχικὸ σπίτι σου τὰ δέντρα
καὶ τὰ πουλιά τὰ θερινά, τὰ δῶρα τοῦ κάμπου μῦρα
δίνοννε τῆς ἀλησμονιάς τὸ εἰρηρικὸ μεθύσι
δέντρα καὶ μῦρα καὶ πουλιά.

Μελάγχολος καὶ εἰρηνικός. Εἰς τὸνειρό σου ξέρεις
νὰ σμίγῃς τὴ βαθύτατη τῶν κάμπων ἡρεμία
ξέρεις νὰρμόζῃς στὸ παράπονο σιγὰ τοῦ γκιώνη
κάποια τραγοῦδια εἰρηνικά.

1909

Μ Ε Λ Τ Ε Μ Ι

Μελτέμι τὶς ἀνήσυχες φτεροῦγες σου κουνώντας,
ἀνάμεσ' ἀπ' τὴ σύδεντρο τὴ μουσικὴ ἐρημία,
ἦχεις μυριόφυχο ἄκουσμα θριαμβικὸ στὸν κάμπο
τοῦ Γυαλιστῆ τοῦ καυτεροῦ, τοῦ καρποφόρου Αὐγούστου.

Μελτέμι ξύπνα καὶ σ' ἐμέν' αὐτὴν ποῦ ἀποκοιμήθη
καιροὺς μέσα στὰ στήθη μου τὰ πέτρινα, κ' ἐλπίδα
δὲν ἔχει νὰ ἐγερωθῆ ποτὲς ἀπὸ τὸ μέγαν ὕπνο
τὴν κουρασμένη, κοιμισμένη ὀλόβαθα καρδιά μου.

Μελτέμι μεγάλοπρεπο τὶς δυνατὲς φτεροῦγες
κουνᾶς τὶς μουσικόλαλες μὲς τὴ βαθιὰ ἐρημία
καὶ ποῦ ξυπνᾶς τὴν κάθε ἦχὸ
ξύπνα μὲ τοὺς ἀντίλαλους καὶ τὴ φτωχὴ καρδιά μου.

Μελτέμι τὶς ἀνήσυχες φτεροῦγες σου κουνώντας
ἀνάμεσ' ἀπ' τὴ σύδεντρο τὴ μουσικὴ ἐρημία
ἦχεις μυριόφυχο ἄκουσμα θριαμβικὸ στὸν κάμπο
τοῦ Γυαλιστῆ τοῦ ὀλόχρυσου, τοῦ καρποφόρου Αὐγούστου.

19.7.1909

Λ Η Θ Η

Εἶναι καιρὸς ὅπου στὴ σκέψη μου δὲν ἔλαμψε
οὔτε ἡ παραμικρὴ αὐγὴ . . .
τρέχ' ἡ ζοὴ μου ἀργὰ μονότονη
ποιὰ θάλασσα τὸ ρέμα της
θὰ τὸ δεχθῆ;

Ἄργη μὰ πόσο ἀργή!
κάποτε δύστηχ' ἐαυτέ μου
λησμονῶ καὶ σέ,
σ' ἀφίνω φτερουγίζεις κιτρινόφυλλο
σὲ κάθε μιὰ πνοή, ριπὴ κι' ὄργη τοῦ ἀνέμου.

Εἶναι καιρὸς ποῦ ἀργή
 πόσον ἀργή τρέχ' ἢ ζωὴ μας
 τὸν πλέον ἀγαπητό της τὸν καιρὸ ξεχνώντας...
 Ἔχω μαζί μου
 τὴ λήθη καθενὸς κακοῦ καὶ ἀσχήμου
 καὶ κάθε ἀγέρωχου καὶ ὠραίου τὴ λήθη
 ξέρω πῶς εἶναι ὅ,τι θενάλλθη σὰ νὰ πέρασε
 καὶ κάθε περασμένο : παραμῦθι.

17 ΜΑΪΟΥ 1905

ΜΟΝΟΙ

Μονότονη ποῦ ἐχύνετο τῶν κούκων ἢ κραξία
 ὡσὰν ἀπ' Ὀλυμπίου πληγὴν ποῦ ἀργασταλάζ' ἰχῶρα
 μὲς τὴν ἑαρινὴ βραδιάν,—ἀλήθεια, μακαρία—
 καὶ τὸ θυμοῦμαι ἀξέχαστα σὰν νᾶτον χθὲς ἢ τώρα.

Μόνοι, Ἡ γαλήνη Ἔμεῖς οἱ δυό. Καὶ σὺ θεὰ Κυνθία
 κ' ἢ ἀρχαία τύρβη ἀπέραντη ἐρχόταν ἀπ' τὴ χώρα—
 ὠραῖος σὰν ὕπνος θάνατος σταλμένος ἀπ' τὸν Δία
 νὰ μᾶς στεφάνωνε ἤθελα σ' αὐτὴ τὴν ἄξιαν ὦρα.

Γιατὶ τὸ ξέρω, πὶὸ πολὺ κ' ἀπ' τὴ ζωὴ μας ὅλη
 — τῆς τρικυμίας καὶ τῆς φθορᾶς—ἀξίζ' ἢ ἀπλὴ στιγμή
 ποῦ χαιρετᾶ τ' ἀγέρωχο λαμπρὸν ἀραξοβόλι

Στὴν ἠσυχία τοῦ Μαρτιοῦ—πόσο μυριστικὴ
 τοῦ Ὀλέθρου, τί ἂν ἐκάναμε θρησκεία μας τὴν ἰδέα;—
 Ἀτέλειωτη ἐξοπίσω μας ἡ ζωὴ καὶ πάντα νέα!

ΜΑΡΤΙΟΣ 1905

ΛΥΚΟΦΩΣ

Λυκόφως ροδοπράσινο στ' ἀποψινὸ τὸ βράδυ
 νάτος ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ καὶ τὸ καμπαναριό του
 φαίνεται μέσ' ἀπ' τὰ ψηλά τὰ δέντρα κ' ἀπὸ πάνω
 ἐν ἄστρο ποῦ ἀνοιξε τὰ διά...
 φανά του φύλλα.

Οὔτε βωδιοῦ μονκάνημα μὲς στὴ σοφὴ γαλήνη,
 οὔτε καὶ τὴν ἀποζητᾶς ἀπόψε τὴ Σελήνη,
 μόνο ἀγαπᾶς ἀκίνητο τὸ δέντρο τὸ μονάχο
 μακριά, ποῦ πνευματώνεται στὸ φῶς...

Ποτὲ τὸ τέρας τοῦ κακοῦ μὴν ἔλθη νὰ ταράξη
 τὴν ἠσυχὴ ἀμελάγχολην ὠραίαν αὐτὴ βραδιὰ
 ποῦ δὲν ποθεῖ τὸ τίποτε καὶ μόνο τὸν ἑαυτοῦ της
 θέλει νὰ συλλογίζεται στὸ πλούσιον ὄνειρό της...

ΑΝΙΑ

Ἄνία ποῦ σφίγγεις τὴν καρδιὰ καὶ κόμπο ποῦ τὴ δένεις
 ἀπόψε στὴν ὕψη βραδιὰ, τὴ σιωπηλή, θολὴ
 ποῦ εἶν' ὅλα ξένα ἀπὸ τὸ φῶς, τὸ φῶς ἀπ' ὅλα ξένο
 κ' ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἀγάπη μου κ' ἀπὸ τὸ σπίτι.

Σβυστὸ καὶ τὸ καντῆλι μας στὸ εἰκονοστάσι ἐμπρὸς
 σβυσμένη κ' ἢ ἐνθύμησις καὶ τῆς ζωῆς ἢ ἐλπίδα
 λησιμόνησα τῆς προσοχῆς τὸ μυστικὸ ρυθμὸ
 λησιμόνησα τοῦ τραγουδιοῦ μου τὸ σκοπὸ νάρμοζω.

Αἶνιγμα νὰ εἶμαι στὴ ζωὴ κ' αἶνιγμα αὐτὴ γιὰ μὲ
 ὁ πόθος ὁ ἀνεξήγητος κάποτε καὶ ἂν ξυπνήση
 τὸν ἄσοφον ἐμὲ
 ὑπάρχει ἐλπίζει κάποτε νὰ μ' ἀναζήση ;

29.12.1904

ΤΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΣΑΤΥΡΟΥ

Ἀτόλμητο. Μὰ εἰς τῶνειρο τὰ χάνεις τὰ φτερά
 καὶ δὲν πετᾶς, δὲν καῖς, δὲ φλέγεις ὅ,τι ἐγγίξεις
 ἔχεις μίαν ἄλλη πλέον ἀνθρώπινη χαρὰ
 καὶ γίνεσαι γυναῖκα καὶ δὲ φτερονγίξεις.

Καὶ τοῦ Σατύρου πέφτουνε τὰ κέρατα ἢ οὐρά,
 μοῦ λές· δὲ μὲ φοβίζεις,
 ἀπὸ μιᾶ ἀγάπη ἀνθρώπινη τὸν ἄνθρωπον ἐμέ,
 μὲ γεμίζεις.

Καὶ τότε μόνο χαίρομαι πλατὺ φιλή—χαρὰ μου
 στὸ μελαψό μου μάγουλο νὰ καίη, τὰ γαλανὰ σου
 τὰ μάτια καθρεφτίζονται στὴν πράσινη ματιά μου,
 καὶ τὸ τραχύ μου πρόσωπο τὸ κρύβω στὰ μαλλιά σου
 Γυναίκα, ὁ Σάτυρος ἐγώ,
 ποῦ ἡ δυστυχία μου εἶν' ἄβυσσος χωρὶς, χωρὶς βυθό.

MARTIOS, 1905

ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Παύλο Νιρβάνη

Βράδυ ποῦ ἀπλώνεσαι ἤσυχα ἐπάνω ἀπ' τὶς ἐλιές·
 Βουνό, ποῦ ξεαλώνεσαι στὸ βάθος ἐκεῖ κάτω·
 Ἄλετρι, ποῦ δὲν ἔπαυσες τὴν γῆν νὰ σχίζης·
 Τραγοῦδι, ποῦ ἀνυψώνεσαι ἀπὸ βραχνὸ λαυόγγι·
 Μούγγρισμα ἀπ' τὰ καματερὰ τὰ βώδια, κ' ἐσὺ ἀτμέ,
 Ὅπου τὸν ἥλιον ἔκρυψες πριχοῦ νὰ δύση...

Φύση, ὃ αὐτοκρατόρισσα παντοτεινὴ καὶ ὥραία
 —Μὲ ὄλες τὶς ἄλλες σου ἀσχημίες τώρα σὲ βλέπω ὥραία!—
 Κ' ἔτσι νομίζω πῶς ἐγὼ σ' ἐμόρφωσα ἀπ' τὸ φῶς μου,
 Πῶς σ' ἔβγαλ' ἀπ' τοὺς θησαυροὺς κρυφοῦ μου κάποιου κόσμου.

Τόσο ποῦ μοιάζεις κάποτε, ὃ Φύση, τῶναιρό μου,
 Τόσο δική μου κάποτε ὅσο ἄλλοτε εἶσαι ξένη!

Σοφί, ὥραία καὶ πονεμένη
 Αὐτὸ τὸ βράδυ ἐφάνηκες—
 Ἐπάνω ποῦ ἀργαπλώθηκε ἀπὸ κάμπους καὶ ἀπὸ δέντρα,
 Ἀνθρώπους, ζῶα δουλεντικά, μουκανητά, τραγοῦδια!

PENTHS, 1906

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΟΝ

ᾠ δειλινὰ ποῦ φεύγετε θλιμμένα κ' ἔσεῖς βράδια
 Ἄσέλγηνα!
 Κ' ἔσεῖς νυχτιές ποῦ φέροντε τὰ πρῶτα ρίγη,
 ᾠ φθινοπωρινές νυχτιές,
 Πῶς ἀγαπῶ τὸν πόνο μου στὶς μυστικὲς σας ὄρες,
 ᾠ δειλινὰ, βράδια, νυχτιές,
 ᾠ ρίγη φθινοπωρινὰ
 Κάτω ἀπὸ τὶς μελάγχολες ἀστροφεγγιές,
 Τὸν πόνο σας μοῦ δίνετε ἢ μήπως τὸ δικό μου
 Χαρίζω ἐγὼ σὲ σᾶς ;...
 Καὶ βλέπω πάντα, ὅταν πονῶ,
 ᾠ βράδυ φθινοπωρινό, μὲ συμπονᾶς...
 Κ' ἔρχεται ἡ νύκτα ὁ πόνος μου
 Στὴ συντροφιά της ξέρει
 Τὴ μουσικὴ ζωούλα του νὰ τὴν ἀπλώνη γύρω
 Καὶ νὰ πονᾷ ὅλη ἡ νυχτιά
 Καὶ νὰ πονᾷ ἡ ἀστροφεγγιά...

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1906

ΑΡΡΥΘΜΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Τὰ περιστέρια ὑψώνοντο
 μὲς τὸ γαλάζιο ἡμίφως
 τοῦ δειλινοῦ...
 (ἡ ἔμορφιά μελάγχολη τοῦ φθινοπώρου)
 Τὸ βῆμα ἀργὰ κροτοῦσε τοῦ ὀδοιπόρου.

Ρόδα στὰ χουσοπράσινα κρυμμένα φύλλα,
 οἱ πολυστάφυλες κληματαριές—
 ψηλὸ μαυρογαλάζιο κυπαρίσσι,
 κῆπε μὲ τὴν ἀψίδυμη χαρὰ
 —ποῦ θενὰ φύγη—
 καὶ σὺ χαρὰ μου ἀνθρώπινη
 ποῦ τόσον εἶσαι ὀλίγη!

Τὰ περιστέρια ὑψώνοντο
 μὲς στὸ γαλάζιο ἡμίφως
 καὶ τῶν βωδιῶν τὰ μοναχοῦτὰ
 ἐχώνευσαν στὰ πιδὸ βαθιὰ τῶν κήπων...

Ἐνα κοπάδι ἀνήσυχο χελιδονιῶν
καὶ δυὸ χονδρῆς
σταλαγματιᾶς—βροχῆς
στὴ δίψα τῆς μητέρας γῆς.

Πότε θενάντηχίση
θριαμβευτικὸ
νικητήριο
πολύφωνο
τὸ σάλπισμα
ἀπὸ τ' Αὐγουστιανὰ τὰ πρωτοβρόχια ;
Πότε θενάντηχίση
τὸ καρτερεῖ τὸ δέντρο
ποῦ ἐκουράσθηκε νάνθη
τὸ καρτερεῖ κ' ἢ διψασμένη γῆ
—καὶ θ' ἀντηχίση.

21.8.1905

Ἡ ΧΑΡΑ ΤΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ

Στὴν κυρία Εὔα Σικελιανοῦ

Τί νάνασταίνη μέσα σου
μιὰ παλαιϊκὴ χαρά σου ;
ἐαρινὴ κ' ἢ ἀναπνοὴ
τριγύρω τοῦ Φλεβάρη.

Τὸ φῶς τὸ εὐγενικὸ τὸ φῶς
ποῦ χύνεται ἀπ' τὴ θεία
μεγάλην ἀνεξάντητην
οὐρανικὴ πηγὴ.

Ἔστερ' ἀπ' τὴν πυκνὴ βροχὴ
ποῦχει τὴ γῆ χορτάσει
καὶ τὰ χορτάρια ἐπότισε
κἐπότισε τὴ γλόη.

Τὸ φῶς ἐχύθη ὀλόγυρα
στὸ πλίθινο τὸ σπίτι
τὸ ταπεινὸ καὶ τῶδειξε
πύργο, παλάτι, κάστρο.

Τί νάνασταίνη μέσα σου
τὴν παλαιὰ χαρά σου
«καὶ ῥόδο μέσα σου πολὺ
κρῖνος πολὺς ἀνθίζει ;»

Τὰ κουρασμένα βλέφαρα
τὰ ὄραϊα τὰ βλέφαρα σου
χιτυποῦν σὰν τὶς ἀπότολμες
κάποιων πουλιῶν φτεροῦγες

Ὅπου πετοῦν στὸν οὐρανὸ
τῆς ἀνοιξῆς καὶ λένε
γιὰ τὴν ἀγάπη ποῦ ἀνθίσει
μὲ τὰ δεντρὰ καὶ τ'ἀνθη.

14.2.1908

Φ Τ Ε Ρ Α

Ψυχὴ πλατύφτερη μεγάλη ποῦ εἶμ' ἐγὼ
καὶ σὺ μικρὴ κι' ἀδύναμη ψυχοῦλα
—καὶ ὅταν μαζί ἕνας θάνατος νεκρώση μας τὸ σῶμα
κι' ἀνέβωμεν ἀργότατα στὸν ἄγνωστο οὐρανό,

πουλιὰ θενὰ φαντάζωμεν : ἐσὺ ἕνα χελιδόνι
κἐγὼ ἕνας γερανός,
τᾶμεστο φτερουγάκι σου ἀγέρωχη ἢ φτεροῦγα μου
πρὸς τὰ ψηλὰ καὶ πρὸς τὸ φῶς τὸ μέγα θὰ φτερώνη.

Εἶμαι ψυχὴ πλατύφτερη κ' ἔτσι τὸ θέλ' ἢ μοῖρα μου
αἰώνια νάχω διπλωτὰ τᾶγέρινα φτερά μου ;
—ἢ μήπως καὶ τὰ γήτεψεν ἀμέρωτη ἢ ἀγάπη φου
τὰ δυὸ πλατιά— καὶ διπλωτὰ μοῦ τᾶχει—τὰ φτερά μου ;

1.2.1908

ΕΤΟΙΜΟΣΒΥΣΤΟ ΦΩΣ

Βραδιά γαλήνης εαρινῆς, ποῦ ξέρουν οἱ ζωγράφοι
 νά ντύνουν μ' ἄγιο φῶς·
 ἢ ἀπλή τριγυρινὴ ζωὴ — τὰ σπίτια μας καὶ οἱ τάφοι,
 ζοῦν ὅπως πνεῦμα ἤρεμα, — δὲν ξέρω πῶς.

Βαρειά εὐωδιά ἀπ' τὴν ἄνοιξι. Τὸ σιωπηλὸ χρυσάφι
 τῶν ἄστρον καθρεφτίζει ὁ ποταμὸς
 Δὲν ξέρω πῶς :
 θέλω νὰ συλλογίζωμαι : ὅ,τι γράφει δὲν ξεγράφει.

“Ὀλ’ ἢ γαλήνη τάχατες ἐγένηκε εἰμαρμένη;
 ὡσάν ὀλέθρου φάσγανο καὶ σὺ φεγγάρι ὦ ναί !
 Πόσο πολὺ τὸ αἰσθάνεσαι ! Καὶ τίποτε δὲ μένει
 ἄλλο ἀπὸ νεκρῆ θέλησι στὰ βάθη σου, ὦ γλωμέ.
 Κι’ οὔτε μὲ τὴν ἀναπνοὴν ταράζεις τὴ γαλήνη :
 εἶσ’ ἓνα φῶς ποῦ μιὰ ριπὴ κι’ αὐρᾶς ἀκόμη σβύνει.

1905

ΤΟ ΠΑΓΩΝΙ

Μεξύπνησεν ἡ γαλανὴ ὠρυγὴ ἀπὸ τὸ παγῶνι
 τὸ πρωῖ. Πῶς ἀνεσήκωνε τὰ ὀπίσθια φτερά του,
 ἕναν ἥλιον πολυάκτινον μ’ ἐκείνα νὰ σκαρώνη,
 νὰ παίζη μὲ τὰ σπάταλα τὰ ὠραῖα τὰ χρώματά του!

Μὲ μία μεγαλοπρέπειαν ὡσὰ Ρωμαίου ὑπάτου,
 καὶ φιλαρέσκεια γυναικὸς ὡς τὸ λαιμὸ του ἀπλώνη,
 μακρὸν κάτω ἀπ’ τὰ ἡμίφωτα ποῦ στάζουνε ψηλά του
 ὠραῖοι, πρασινάργυροι τῆς πλούσιας λεύκας κλώνοι.

Σάν ὄραμα μὲς τὸ πρωῖ ποῦ ἐξύπνησα μοῦ ἐφάνη,
 ὅπου παράξενη ἔκαμνε τὴ βίλλα
 στὴν ἀνοιξιάτικη ἡσυχία, τὴν ἀπλωτὴ τριγύρω

Αὔρα ποῦ δὲν ἐσάλευε τὰ φύλλα...
 καί, μὲς τὴ μεγαλόπρεπη πρωϊνὴν ὄνειροπλάνη,
 γαλάζια ὄλα τὰ ἔβλεπα : Καὶ τῶν ἀνθῶν τὸ μῦθο !

1905

ΦΡΕΝΑΠΑΤΗ

Ἐδέχθηκες τὴν ἄνοιξι μὲ μίαν ἀνατριχίλα
 θρησκευτικὴ στὸ ἐγὼ σου,
 τὰ χελιδόνια ἐφάνηκαν· στὰ νέα τῶν δέντρων φύλλα
 παίζει τὸ φῶς μὲ τὶς σταλιές τῆς αὐγινῆς τῆς δρόσου.

Ἄδραξε μὲ τὸ βλέμμα σου τὰ ὄραματα ποῦ ἐμπρὸς σου
 λὲν τὸ τραγοῦδι τῆς ζωῆς. Τὴ βίλλα
 πλαῖι στὸ ποτάμι, τὸ βουνὸ ἀπὸ πίσω. Μιὰ ὁσμὴ ἀπὸ χωματίλα
 ἀνάδωκεν ἡ μουσικεμένη γῆ. Ἄπλώσου

Κ’ ἐσὺ σὰν ἄρωμα στὴν εαρινὴ μέθη
 ἀνθοῦ πνοή, πουλιοῦ κελάδημα γενοῦ,
 καὶ πὲ στὴ φρεναπάτη σου : Ἡ χαρὰ μου ἐξαναρρέθη.

Καὶ πιστεψέ το. Ὅλος ἐσὺ μ’ ἀπέραντη χαρὰ.
 Ἡ ἄνοιξις ἄς δώσῃ στὰ φτερά τοῦ νοῦ
 ὀρμὴν ἀπ’ τὰ ὑλοκίνητα τῶν νέων πουλιῶν φτερά.

1905

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΑΠΟ ΤΕΣ ΡΑΨΩΔΙΕΣ

ΑΙΕΝ ΑΡΙΣΤΕΥΕΙΝ

ΚΑΙ ΥΠΕΙΡΟΧΟΝ ΕΜΜΕΝΑΙ ΑΛΛΩΝ . . .

ΟΜΗΡΟΣ

Στὴ χώρα τὴν πλατύκαμπη μισεύουν τὰ γιομάτα
 Τ' ἀγόρια καὶ λαγγώνουνε τὰ φλέστρα καὶ στῆς Φόσης
 Δὲν εὐωδαίει τὴν ἐκκλησιά τοῦ μούστου τὸ λιβάνι . .
 Στὰ καλντερίμια ὀλόδακρες φιλιὰ οἱ πανώρηες στέρουν
 Κι' ἐδῶ τὸ κλᾶμμα ἀχολογᾷ καὶ κεῖ ξεσπάει ὁ βόγγος,
 Κι' οἱ μάνες οἱ βαρειόκαρδες μ' εὐκὲς τοὺς ἀρμάτων
 Καὶ τάζονται οἱ πανεύλαβες στὴ Λημονήτρα Μάννα,
 Χῦμα νὰ πᾶνε τὸ φλουρὶ καὶ πύργο τὸ λογάρι . . .

Κι' ἡ σιταράτη, ἡ ἀφρόχειλη, ἡ σμαλτομάτα ἡ Κόρη,
 Ποῦ οἱ ἄγουροι μισεύοντας στρέφουν καὶ συντηρᾷν τὴν,
 Ἔτσι μιλάει στοὺς ξέμορφους κι' ἔτσι ἀηδονολαλαίει :
 Ὅποιος στὴ μάχη ἀτράνταχος, στὴ χαλκοπάλη ὁ πρῶτος,
 Κορῶνα τῶν λογάδωνε, τοῦ μπαῖρακιοῦ σκουτάρι,
 Ἐκείνος ἐμέναν ὁ ἀγαπὸς καὶ πάντα ἡ μπιστικιά του . . .

—Χίλια ἄρματα ἐτραντάξανε κι' ὁ μέγας ὄρκος δέθη . . .

ΛΕΚΤΡΑ Δ' ΑΝΔΡΩΝ ΠΟΘΩ

ΠΙΜΠΛΑΝΤΑΙ ΔΑΚΡΥΜΑΣΙΝ . . .

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

Ροδοχαράζει στὰ βουνὰ κι' οἱ νιὲς λαγοκοιμοῦνται
 Καὶ βαρειαναστενάζουνε ἀπ' τ' ὄνειρο ἐνὸς ἄντρα
 Καὶ ὡς ποῦ χαράξει, ὀλόημερα, μύρονται—ἄλλοι—καὶ σειόνται
 Τὰ σπίτια τὰ τρισθέμελα στὸ ἀηδονολάλο κλᾶμμα . . .

Κι' ἀλέθουν τὸ φτακρίσσαρο ψωμὶ μὲ μαῦρο δάκρυ
 Καὶ ρέβουν τὰ ματόκλαδα—κλωνὶ μαργαριτάρι,
 Καὶ κλαῖν καὶ στηθοδέρουνται καὶ λαρωμὸ δὲν ἔχουν . . .
 Ἔχουνε σχόλη τοῦ ἀργαλειοῦ τὰ ἔλεφαντένια χτένια
 Κι' οἱ ξομπλιαστὲς χρουσόροκες καὶ τᾶργυρᾶ ροδάνια
 Καὶ μαραγκιάσαν τᾶθερα τὰ νιάτα κι' ἔστερέψαν
 Τοῦ τραγουδιοῦ οἱ ἀσίγαστες, οἱ κελαιδίστρες βρῦσες . . .
 Οἱ Μάννες, πῶχουν τὴν κορφὴ πρόωρα σπαρμένη χιόνια,
 Χαμόσκυφτες ποτίζουνε τὴ γῆς μ' ἄκαρπη δρόσο
 Καὶ μάταια τ' Ἄγριαμάραντον, στὸ λόγγο οἱ Ἄδερφοῦλες
 —Οἱ γιόμορφες οἱ σύδροσες τῆς γῆς τὴν ὄψη ἐπῆραν—
 Χαλεύουν, τρεμογόνατες, ποῦ τοὺς καῦμοὺς μερώνει . . .

Ἐμνοστη μὲ τὴν Ἄνοιξη τὴ συνάνθη στὰ στήθια
 Ἡ Μπιστικιά ἡ ἀγλύκαντη, ποῦ εἶν' ἀγραφή ἡ ζωὴ τῆς
 Καὶ χέρι ἀντρός δὲν ἄγγιξεν τὰ λούλουδα τοῦ κόρφου
 —Ποῦ εἶσαι, λεβέντη, νὰ τὴ δῆς, νὰ τρεμολαχταρήσης ;—
 Στὸ σταυροδρόμι ὀλότρεμη τὸν π' ἀγαπάει προσμένει . . .
 Μὰ ξάφνου ἀπ' τὰ βουνόπλαγα, ξαστίχου ἀπ' τὶς ραχοῦλες,
 Σκουσμά κοράκου ἐλάλησεν, μέσ' στὸν ἀρὸν αἰθέρα
 Τοῦ δειλινοῦ, ἀναπάντεχου κακοῦ μαντατοφόρον . .
 Στὰ σύγκλαδα ἐτρικύμισεν, στὰ ξέφωτα μανίζει
 Στὰ σύγκαρδα τρεμολαλεῖ, μ' ἀνθρώπινη λαλίτσα,
 Κι' ἡ κόρη ἀπὸ βαριόκαρδο πίκρας κρουσμένη πόνο
 Νοιώθει στὸ στόμα τὴν ψυχὴ, βεργολιγáει νὰ πέση . . .

—Κρούψου, Φεγγάρι ὀλόγιμο, μὴν καὶ φανῆ ἡ μαννοῦλα . . .

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΣΤΗ ΣΚΙΑ
 ΤΟΥ ΛΑΤΡΕΜΕΝΟΥ ΚΙ' ΑΞΕΧΑΣΤΟΥ
 ΠΙΠΗ ΣΟΛΑΤΣΗ

Ἄχραντε Κρῖνε, ὁποῦ τὴν ἄγναντη λευκότη Σου
 Ἄναμεσὸ τοῦ λειβαδιοῦ τοῦ ἀλικολούλουδου,
 Ἄνύφωνες, τῆς ζήσης—Κρῖνε ἀμόλυντε,
 Στὴ μολεμένη, ὅπ' ἔχεις γύρει, βαρειανάπνοη
 Ἄναθυμιάν, ὁποῦ πιοτι ληθαῖκοῦ
 Ἐπνοῦ σ' ἐκέρασε πικρόν—Ἄσπιλε Κρῖνε,

Θανατερὰ θλιμμένοι σὸ θυμητικὸ
 Γιορτάσι τῆς θανῆς Σου, ὅπως σὲ δέηση
 Στηλὰ τὰ μάτια ὑψώνοντας, σγουρόμαλλον
 Ἄγόρι, τοῦ κορμιοῦ Σου, νοερά,
 Τῆς στέρρεα ἄυλες ἀναπλάθουμε γραμμές,
 Ποῦ ὡς σίχοι Ἄνακρεόντειας ὠδῆς,
 Στῆς χαραυγῆς τοῦ Ἄπριλη τὸ ροδόφεγγο
 Κρουσταλλωμένοι, ἐφάνταζαν—

—Μαυρόπεπλες,

Ἢ Ἄδερφή καὶ ἡ Μάννα, τῆς βαθιᾶς
 Ἄπάρθενης σιγῆς, θλιβὰ χαμόσκυφτες,
 Μὲ δακρολοῖ τὴν ὕδρῖα γιομίζουνε,
 Τοῦ πόνου ἱεροδοῦλες—

—Τοὺς πλατόφυλλους,

Μ' ἄκαρπη δρόσο οἱ μπιστικῆς ποτίζουνε,
 Βασιλικούς, σὰ παραθύρια, ὁποῦ τρεμόστηθες
 Κάθε βραδὸν ἀκατέρηαν ν' ἀντικρύσουνε
 Τὰ φεγγερά Σου, ὑγρά Σου μάτια, ὅπ' ἔλαμπαν
 Ὡς ἄστρα ἀποβροχάρικης νυχτὸς
 Σύντας, Λιγεροπάτη, μέσ' σὸ σῦθαμπο
 Τοῦ δειλινοῦ, τὸ θεῖο κορμί Σου—γῆλιος κ' ἔλαμπε
 Λαμπαδιστό, τὴν ὠμορφιὰ σαρκώνοντας
 Ἰωνικοῦ ἀναγλύφου, λιγερόστητου

Στὸν ἀπτικὸν αἰθέρα, ὁποῦ τρικύμιζεν
 Τῆς κρουσταλλένιας σου φωνῆς τὸ ἀργυροκούδουνο,
 Χαρόλαλη κλαγγή.... Ὡραῖε Μελλέφηβε,

Ποῦ ἡ Χάρισα τὰ λαγαρὰ ματόφυλλα
 Γλυκοφιλοῦσα ἐσφάλισέ Σου, ἀγλύκαντον
 Γάμου ἀρραβῶνα τῶν χειλιῶν Σου πέρνοντας
 Τὸ ἀπὸ κοράλλι δαχτυλίδι—ὀλόγλωμος
 Στ' ἀσφοδελὸ λειβάδι, ὡς ὕπνου διάνεμα,
 Μέσ' στ' ἀφεγγα σκοτάδια ἀργοδιαβαίνοντας,
 Ποῦ τῆς εὐγενικιᾶς σκιᾶς Σου ἡ θεϊκιὰ
 Τ' ἀσπρογαλλιᾶζει αἶγλη,
 Στὶς ὄχθες σταματῶντας ποῦ λευκόθαμπα
 Τὰ λησμονάνθια στῶν μαυρόθολων νερῶν
 Τὰ βύθη, ἀντιφεγγίζοντας ἀνάγυρτο
 Τὸ θῶρι, ἀργοσαλεύουν—τὴ χρυσόγραφη
 Τοῦ λογισμοῦ Σου πλᾶκα μέσ' στ' ἀστέρεφτό
 Ποτάμι πρὶν βυθίσσης, τῶν δακρύων μας
 Τὴν εὐλαβητικὴ σπονδή, ποῦ κρουσταλλόκλωνη
 —Καλέ, γλυκέ μου Κρῖνε—ἀπ' τῶν ματιῶν
 Σταλάζει τὰ κροντήρια,
 Δέξου !.....

ΤΑΚΗΣ ΜΠΑΡΛΑΣ

† ΠΙΠΗ ΣΟΛΑΤΣΗ

ΣΤΡΟΦΕΣ

I

Ποτάμι, ὁποῦ στὴν κοίτη σου κυλίστηκαν νεράϊδες
Καὶ στὰ λαμπρά σου τὰ νερά διαμάντια ἐκυλιστήκαν
Ἐστέρεψες, κι' ἐσβύστηκαν φωνές γλυκοκελαΐδες
Καὶ τὰ πλατάνια τὰ ἡσκιερὰ τοῦ ὄχτου ἐρειμωθήκαν . . .

Τὸ ἴδιο μοιρόγραφο εἶχανε, ποτάμι στερεωμένο,
Τὰ δάκρυα ποῦ μὲ τὴν ὀρμὴ τοῦ διάβα τους χαλάσαν
Κάθε δροσιά, κάθε ζωή, κι' ἀφήκαν πεθαμμένο
Περιοδικότητὴ κάποιου νεοῦ, καὶ τάφο κάποιου ἐπλάσαν . . .

II

Πόσες φορὲς μ' ἐγέλασες, μεθύσι ὠργιασμένο,
Καὶ καβαλλῶντας ἄτρεμα τὸ ἀστροποφόρον ἄτι
Τραγοῦδαγα χαρούμενον τραγοῦδι μεθυσμένο
Μὲ τὸ κεφάλι ἀνθόστεφο, μὲ δλόλαμπο τὸ μάτι . . .

Πόσες φορὲς μ' ἐγέλασες, ὦ ἀπόθητη κραιπάλη,
Χαρίζοντας μου τὴ μορφὴ τοῦ ὠραίου μὲ τὸ δρεπάνι
Θεοῦ—γερετὸ ὅταν μ' ἄφινες στοῦ ὄνειρου τὴν ἀγκάλη
Ποιῶν συντριμιῶν τὸ ἀγροίκισμα στὸ ξύπνημα μοῦ ἐφάνη . . .

III

Ψυχὴ, ὁποῦ δὲν ἐλόγιασες τὸν τρόπο τοῦ γκρεμνοῦ
Καὶ τὰ φτερούγια ἐτράνταξες, τὰ δλόασπρα, πρὸς τ' ἀστέρια,
Ποιὸς σοῦ ἔφραξε τὸ δρόμο σου—τοῦ Ὁραίου κι' Ἀληθινοῦ
Τὸ δρόμο—κι' ἐβυθίστηκες, ψυχὴ, στὰ βουρκονέρια ; . .

Μὰ ἐσύ, Ζωὴ καρτερικιά, ποτὲ μὴ φοβηθῆς
Τὴν τρικυμία τὴ γύρα μας κι' ἄμπωχνε τὸ κουπί σου
Στοῦ πέλαου τ' ἀφρομάνισμα κι' ὄρμησε νὰ χαθῆς . . .
—Σπροῶχνε τὸ κύμα ἀγωνιστὰ ὡς ποῦ νὰ βγῆ ἡ ψυχὴ σου . . .

ΞΕΧΑΣΜΟΙ

Οἱ ὄρκοι οἱ παλιοὶ ἐχαλάστηκαν
Διαβατικοὶ ἦτανε καὶ πάνε . .
Τὰ πύρινα φιλήματα ἐξεχάστηκαν
Σὰν φλόγα ἐκάησαν καὶ πάνε . . .

Ὁϊμένα ! ἐσεῖς ξανθὰ μαλλιά καὶ γαλανὰ ματάκια
Σὲ ποιά τώρα ὄργιαν ἀγκαλιὰ
Τᾶνομα πέρνετε φιλάκια
Καὶ ποιοῦ παρθενοπλάνου ἀκοῦτε τὴ λαλιά ; . . .

Ὁϊμέ ! τὰ δλόδιψα, τὰ δλόπικρα χειλάκια . . . .

Σ Α Π Φ Ι Κ Ο

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Μὲ ξέπλεκα χυμένα τὰ μαλλιά
Στὸ θυσιαστήρι
Τοῦ ναοῦ,
Ἰέρεια παρθένα,
Σὲ προσμένω . . . .

. . . . .
Δὲν ἔχω τὰ γυμνόστηθά μου
Περιλούσει μὲ τὰ μῦρα
Καὶ γιὰ τὰ ἡδονικά μου ἀχείλια
Ροδομέλι δὲν ἐπῆρα . . .
Τᾶφηκα μὲ τὸ λιοπῦρι
Ποῦ μοῦ τῶχει χαρισμένο
Τοῦ μεσημεριοῦ Σου ἡ πύρη
Θεὲ ξανθόμαλλε . . .

Χυμένο
Πῶς ροδόφεγγο τοῦ Ἀπριλίου

Σὲ κολῶνα ἀλικοστάζει
—Κάποια αὐγὴν ἢ κάποιο δεῖλι—
Ὅμοια ἢ σάρκα μου φαντάζει
Καὶ ἢ εἰδὴ ἢ ροδογραμμένη
Στοῦ ἀψοῦ πόθου τὸ κοντύλι...

Κι' ἂν στὸ ἀπάρθενον, ὁ νάρδος,
Τὸ κορμὶ δὲν εὐωδιάζει
Τὸ γάλα ὅμως ποῦ ἀπ' τὰ στήθια
Δὲν θὰ τρέξει ἀγνό, καθάριο,
Θραυπερὸ γιὰ νὰ μεστώσει
Νιῶτα ἀδρὰ μὲ χάρη πλήθεια
—Σ' εὐωδιὰν ἀδρὴ σταλάζει ..

Κι' εὐωδᾶνε ραντισμένα
Στὴ νυχτιάτικὴ μου θλίψη
Τὰ ὀλοφούντωτα μαλλιά μου....

Καὶ τίς δυνατές μου κνήμες,
Φεγγαρόμορφη κυρά μου,
Μὲ ἑληᾶς χυμὸ ἔχω τρίψει...

Κι' οἱ ἀφάνταστές μου οἴμες
Θὰ σὲ προσκαλοῦν
Στὰ ὕψη
Τοῦ ἀκατάλυτου ἔρωτά μου....
.....

ΧΩΡΙΣ ΔΕΣΜΑ!

Προσπάθησε νὰ μὴ σκέπτεται πιά καὶ κύταξε τὸ φῶς τοῦ λύ-
χνου ποῦ ἔτρεμε σὰ νὰ σπαρταροῦσε ποῦ ἄκουγε, σκλαβωμένο αὐτό,
τὸν ἐλεύθερο ἄνεμο ἔξω νὰ τραγουδᾷ καὶ ἔβλεπε τὴν ἐλεύθερη φω-
τιὰ νὰ τρέχει στὸν αἴερα. Ἄλλὰ καὶ ἔτσι σὰ πάνω ἀπ' τίς κλεισμένες
σκέψεις του τοῦ φάνηκε νὰ ἀκούει τὴ φωνὴ τοῦ Γόγλη νὰ τοῦ
λέει:

— Ὑπάρχει καὶ ἄλλο δίκαιο ποῦ δὲ τοὺς συμφέρει! Σ' αὐτὸ θὰ
στηριχθοῦμε!. Ἄλλὰ καὶ πάλι ἔτσι ἢ ἄλλοιῶς, ἄστο κι' αὐτό, ὅλα
δεσίματα εἶνε, καὶ ζήτα τὴν εὐτυχία σου σὰν τὸ ἐλεύθερο ἄγριο
θηρίο!.

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια σὰ νάτανε σάλπιγμα οἱ σκέψεις κινήθηκαν
καὶ ἔκαναν νὰ ποῦνε, νὰ ποῦνε... Ἄλλ' ὁ Μίκουρας σηκώθηκε μ'
δρμὴ καὶ ἄρχισε νὰ περπατεῖ πάνω κάτω.

— Φτάνει, φτάνει πιά! ἔλεγε. Σ' ἓνα γύρο θυμήθηκε τὴ γυναί-
κα του καὶ τοῦ φάνηκε νὰ ἀγοῦσε.

— Στὸ διάολο οἱ γυναῖκες!.

Ἐσφιξε μὲ μανία τὰ δόντια καὶ κινήθηκε μὲ βιά.

Ὁ ἄνεμος δυνάμωνε. Ἐνα παράθυρο χτύπησε καὶ ἓνα γυαλί
ἀκούσθηκε νὰ συντρίβεται.

Πρόσεξε στὸν ἄνεμο, στὴ φωνὴ του τὴν ἀγορία.

Ὁ ἄνεμος τρελὸς μουσικὸς καὶ ζηλιάρης τοῦ Πανὸς ἀντίπαλος
μανιακὰ ἔψαλλε καὶ μὲ τὰ πολλά του σουραῦλια ἔπαιζε τὸ ἄγριο
τραγούδι τῆς ἐρημιᾶς!

Ξαφνικὰ αἰσθάνθηκε μιὰ ἀνάσταση νὰ γίνεται μέσα του, σὰ
κάτι νεκρὸ νὰ ἔπερνε ζωὴ!. Ταράχθηκε. Πρὶν δεῖ ὅμως τί ἦταν ἔφυ-
γε αὐτό, χάθηκε γρήγορα, ἀλλὰ κομμάτια περασμένης ζωῆς, λησμο-
νημένης ἀρχίσανε νὰ περνοῦνε, κομμάτια ἀφιμένα πίσω ἀπ' ἐκεῖνο
ποῦ αἰσθάνθηκε. Ἐδῶ μιὰ θάλασσα νὰ ἀπλώνεται, κουβέρες, ἓνα
παράθυρο στρογγυλὸ ποῦ φαινότανε τὸ κύμα νὰ κινεῖται καὶ μαζί
αἰσθάνθηκε ἀκόμα καὶ τὴ μυρουδιά τοῦ κατραμιοῦ, ἓνα τοπεῖο ὅπου
πάνω ἀπὸ δυὸ βουνάκια ποῦ γέφυρα τὰ ἔδενε ἓνας σιδηρόδρομος
περνοῦσε...

Ἐμεινε ἀκίνητος χωρὶς τὴν παραμικρὴ σκέψη σὰ μαγεμένος
ἀπ' τίς εἰκόνες ποῦ περᾶσανε, εἰκόνες ποῦ τοῦ θυμίζανε τὰ μικρὰ
του χρόνια, ἀλλὰ καὶ βυθισμένος σὲ μιὰ συγκίνηση ποῦ δὲν ἤθελε

να χαλάσει και αισθανόταν να θέλει να ακολουθήσει τις εικόνες κείνες στα βάθη των χρόνων που χαθήκαν !.

Και όταν συνήλθε μιλούσε ή φωνή των ήσυχων αισθημάτων.
"Επρεπε να φροντίσει ακόμα, να τρέξει, να παρακαλέσει !..."

"Η πόρτα άνοιξε. Η γυναίκα του με το παιδί στην άγκαλιά μπήκε. Ο Μίκουρας στάθηκε και τους έβλεπε.

— "Αργίσαμε λιγάκι !. Μά ήρθε και ή Σιδέρενα και άρχισε να μās λέει για τη φτώχεια της και την κακομεριά της !.

— Και σύ θα άρχισες τη δικιά μας ; .

— Μά μη δέν τη βλέπουνε καϊμένε !.

— Δέν έχω όμως να δίνω λογαριασμό σε κανέναν αν πεινώ, ή είμαι χορτάτος !. είπε αυτός κουνώντας το κεφάλι του γρήγορα.

Και με μιάς άγριψε.

— "Ε, θά δοΰμε !. Άλλοίμονον σε κείνους !. Κατάρα !. Ξέρω κι' άλλον τρόπο να βγάξω γώ το ψωμί μου ! Και για καλά, για καλά !. Θά το δεις !. Και όχι σαν εκείνο τον βλάκα, τον άνδρα της, όχι !. Δέ θά ζητήσω !. "Όχι, όχι ! Που να πάει ο διάβολος, ο Σατανάς !. Ποτέ !. "Όχι !. Κάλλιο ληστής παρά ζητιάνος !.

Η γυναίκα του τον έβλεπε ακίνητη.

— Καλά, είπε σιγά, σιγά, και ή φυλακή ;

— Η φυλακή ; .

Ο Μίκουρας γέλασε ένα ψεύτικο γέλιο.

— "Η φυλακή !. Το περίμενα να τ'ακούσω !. "Όλοι οι άνθρωποι ίδιοι είναι !. Τη φυλακή σου λένε !. Ο φόβος της φυλακής είναι ή συνείδηση. "Ακου δώ όμως !. "Εγώ αν δέν εγείνα ίσαμε τώρα, κακός... κακός !... όπως τους λέτε σεΐς, δέν ήτανε ή φυλακή που μ'έκανε !... "Όχι !... Δέν τη φοβήθηκα ποτέ μου ! Τουτόν έδω, φοβήθηκα, τον εαυτό μου ! Ούτε το θεό σου ! Και γιατί να τον φοβηθώ κι' αυτόν. Τώρα που δέν έχω, που πάσχω, μου δίνει ; Τότε γιατί να τον λογαριάζω !. Μη δέν τον παρακάλεσα ; . Τότε γιατί να τον λογαριάζω ; Τί για σκαΐαχτρο ακόμα θά τον έχω, που μās τον βάλανε όσοι θέλουνε να τρώνε αυτοί ; Πάει στο διάολο κι' αυτός !. Πάει !.

Και κινήθηκε νευρικά προς το παράθυρο. Αισθάνθηκε αυτό που έλεγε, να του κυριεύει όλα τα νεΰρα, όλο το νοΰ.

— Και έπειτα που ξέρουμε τί θέλει ο Θεός ; . το καλό, ή το κακό ; .

Τό είχε κάποτε σκεφθει αυτό και κείνη τη στιγμή ήρθε και βγήκε.

Και αλήθεια, σκέφθηκε, γυρισμένος στο παράθυρο, μήπως ο κόσμος, αυτό του το έργο, που είναι γεμάτο θάνατο, αίμα, δέ φανερώνει αυτό... Η αγαπημένη του δέν είναι ή καταστροφή. Ναι, σε κάθε χτύπημα γεννιέται νέα ζωή, για να την καταστρέψη όμως και αυτή. Πρέπει να έχει να καταστρέφει !.

"Ακουσε τη φωνή της γυναίκας του να λέει.

— "Όπως θέλεις κάνε ; .

— Τί λές ; τη ρώτησε αν και είχε ακούσει καλά.

Και καθώς γύρισε και την είδε να στέκεται ακόμα τυλιγμένη στο βαθύ θαλασσί σάλι της, του φάνηκε αυτό, μαΰρο πένθιμο.

— Τί θές αυτό και το φορεις ; . Βγάλτο !. της είπε.

— Γιατί ;

— Βγάλτο, βγάλτο !. Γιατί, γιατί ! Ρωτάς ; . Να έτσι, δέ ξέρω τί μουρθε και το είδα μαΰρο, κατάμαυρο ! . . Είσα ευχαριστημένη ;

— Χριστός και Παναγιά ! . .

Και ή γυναίκα του αφίνοντας το παιδί σε μιὰ καρέκλα το έβγαλε γρήγορα.

Το παιδί άρχισε να γρηναΐζει λίγο.

— Σκάσε και σύ. Του είπε ο Μίκουρας.

— Μη το κάνεις έτσι, χριστιανέ μου, παιδί είναι !.

Και άγκαλιάζοντας το παιδί της.

— "Ελα μικρό μου !. του είπε.

Αυτός πάλι κινήθηκε. Του ήρθε μιὰ διάθεση να τους χτυπήσει και τους δυό, να τους βάλει κάτω και με τα πόδια του να τους συντρίψει ! . . .

"Εδωσε μιὰ με το πόδι του στη γάτα που με την ουρά ύψωμένη σα σημαία, έκανε να τριφτεί πάνω του και την έτίναξε στην πόρτα πάνω. Η γάτα σηκώθηκε ουρλιάζοντας και δρομησε να φύγει σα στραβή απ' την κλειστή πόρτα, ανεβαινοντας πάνω της με τα νύχια.

Αυτός θέλησε να την χτυπήσει πάλι, άλλ' αυτή ξέφυγε και χάθηκε στο δωμάτιο μέσα.

— Στο θεό σου τί έπαδες ; άκουσε τη γυναίκα του να του λέει !.

Γύρισε γρήγορα.

— Γυναίκα !. της είπε άγρια και την κύταξε με το φόνο στα μάτια.

Αυτή φοβήθηκε και μαζεΰτηκε. Το παιδί άρχισε να κλαίει.

— Σκάσε !. Πάρτο απ' έδω !.

Η γυναίκα του γρήγορα το σήκωσε και μπήκε στο δωμάτιο.

Ο άνεμος βογκούσε, σφύριζε, ουρλιάζε κουνώντας μανιακά την πόρτα, τα παράθυρα και αυτά τρίζανε σα να πονούσαν. Το παραθυρόφυλλο μάλιστα το έξω, έβγαζε μιὰ φωνή λεπτή, σουβλερή και μαζι άκουγότανε να τρίβεται και να χτυπά στον τοίχο.

Περπατούσε νευρικά πάνω κάτω. "Ενα σκαμνάκι, που βρέθηκε μπροστά του το τίναξε μακρυνά με κλωτσιά.

"Ακουσε κλάμμα μέσα. Συγκίνηση έκανε να του έρθει, αλλά με μανία την έπνιξε και είπε σιγά.

— "Αστο διάολο και σύ !.

Σταμάτησε στο παράθυρο και κύταξε έξω, το σκοτάδι. Κείνη τη στιγμή κάποιος περνούσε απ' την αυλή, γιατί φωτιά τσιγάρου έλαμψε.

Του Μίκουρα του φάνηκε ή λάμψη κείνη σαν αίμα, και ένας φόβος του ήρθε, μη σήμαινε αυτό ότι, το δικό του αίμα θά έτρεχε ! Για τουτο γρήγορα στη θέση κείνη που έλαμψε το τσιγάρο φέροντας με το νοΰ του μιὰ γραμμή αίματος είπε :

— Ένας άνθρωπος σφαγμένος !.
Τὸ κλάμμα τῆς γυναίκας του ξακολουθοῦσε. Ἦτανε σιγαλὸ καὶ ἔμοιαζε μὲ μικροῦ παιδιοῦ. Αὐτὴ τὴν ὁμοιότητα βρῆκε.

Ἡ μανία του ἔπεσε καὶ αἰσθάνθηκε λύπη, λύπη.

— Ἄχ θεέ μου !. εἶπε.

Καὶ σκέφθηκε νὰ μὴ φερθεῖ ἄλλη φορὰ στὴ γυναῖκά του ἔτσι, ἀλλὰ πάλι καὶ χεῖς τὸ εἶχε πεῖ καὶ πάλι τὸ ἔκανε σὰ νὰ ὑπῆρχε κάποιος δαίμονας ποῦ ἴσα ἴσα κύταξε νὰ τοῦ ρίχνει αὐτὲς του τὶς ὑποσχέσεις !.

Καὶ στὸ νοῦ του ἦρθε ἡ μορφὴ τῆς ποῦ τόσο εἶχε καταβληθεῖ ἀπ' τὶς στερήσεις. Εἶδε τὰ μάτια τῆς βαθουλὰ, μιὰ κτρινάδα ριχμένη στὸ πρόσωπο, καὶ κάτι ἀκόμα, πάνω ἀπ' αὐτά, τῆς δυστυχίας !..

Λύπη, κῆμα μεγάλο λύπης τοῦ ἦρθε γι' αὐτό. Ἐνα κοριτσάκι μὲ ξανθὰ μαλλιά, μαῦρα μάτια καὶ μάγουλα στρογγυλὰ καὶ χνουδιάτα σὰ ροδάκινο, πέρασε μὲ μιὰ κίνηση πουλιοῦ, χελιδonioῦ, στὸν ἀέρα...

Δὲ βάσταξε πιά, πῆγε μέσα νὰ τῆς μιλήσει, νὰ φιλωθοῦνε.

Αὐτὴ ἦτανε γυρμένη κοντὰ στὸ μικρὸ ποῦ τὸ εἶχε πάρει ὁ ὕπνος.

Δὲ τὴν πλησίασε, ἀλλὰ στάθηκε μακρυνά.

— Ἐλα, ἔλα, σῆκω !. Τί κλαῖς ;. Δὲ ξέρεις ;. Οἱ στενοχώριες τὰ κάνουν αὐτά !. τῆς εἶπε.

Ἡ γυναῖκά του ταραχθῆκε ἀπ' τὸ κλάμμα πὺρ πολὺ.

— Ἐλα, ἄστα !. Τὸ ξέρω !. Ἐφταιξα ! Μὰ...

Διακόπηκε. Ἡ πόρτα χτύπησε δυνατὰ. Ὁ Μίκουρας πῆγε γρήγορα γιὰ νὰ ἀνοίξει, ἐνῶ ἡ γυναῖκα σηκωνότανε, καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε σφογγίζοντας τὰ μάτια τῆς.

— Ποιός ; ρώτησε ὁ Μίκουρας.

Καὶ ἀνοίξε δίχως νὰ περιμένει ἀπάντηση. Κιτρίνισε σὰ νὰ εἶδε φάντασμα. Ὁ Γόγλης !.

Μιὰ μέρα, καὶ ἦτανε καιρὸς, στὴν ἀρχὴ τῆς δυστυχίας του, τοῦ εἶχε πεῖ ὁ Γόγλης, ὕστερα ἀπὸ ὀμιλία μεγάλη ποῦ φάνηκε αὐτός, ὁ Μίκουρας νὰ θέλει νὰ τὸν ἀκολουθήσει.

— Καλά. Ἄμα πετύχω τίποτα καλὸ θὰ ἔρθω νὰ σὲ εὔρω !.. Σπίτι σου θὰ ἔρθω νὰ σὲ ζητήσω, ὄχι ἀλλοῦ γιὰ τέτοια δουλιὰ. Ἄμα μὲ δεῖς νὰ τὸ ξέρεις, τέτοιο εἶνε στὴ μέση !.

Ἄπ' τὴ βραδυὰ κείνη εἶχε καιρὸ νὰ δεῖ τὸ Γόγλη. Δὲν πῆγαινε πιά στὴν ταβέρνα ποῦ σίχναζε αὐτός. Εἶχε τραβιχθεῖ σχεδὸν ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸν θυμώταν ὅταν ἀπελιζόταν ἢ θύμωνε. Πίστευε ὅτι ὁ Γόγλης θὰ εἶχε λησιμονήσει ὅτι τοῦ εἶπε, ἀλλὰ νάτος !. Τί ἄλλο νὰ θελε κεί ;

Γελαστὸς μὲ τὰ μάτια του τὰ μαῦρα-μαῦρα, νὰ λάμπουν διαπλίσια στεκότανε στὴν πόρτα.

— Καλὴ σπέρα !. εἶπε καὶ μπῆκε μέσα.

— Καλὴ σπέρα κυρία Μίκουρα ! εἶπε στὴ γυναῖκα τοῦ φίλου του, ὕστερα στρέφοντας σ' αὐτόν:

— Κάτι σὲ θέλω !. Εἶναι ἀνάγκη ! Καὶ τὸν κύταξε νεύοντάς του.

Ἡ γυναῖκα τοῦ Μίκουρα κύταξε ἀνήσυχα. Ὁ Μίκουρας ταραγμένος καὶ χωρὶς νὰ ἔχει δύναμη νὰ ἀρνηθεῖ ζητοῦσε τὸ καπέλο του..

Μέσα του ἔβλεπε νὰ ἔχει γείνει ἓνα κενόν.

— Μὰ ποῦ θὰ πάτε ; ρώτησε ἡ γυναῖκα του.

— Τίποτα, τίποτα ! Κάποια δουλίτσα ! Θὰ σὰς πῶ ! Μὴ σας μέλει. Δὲν εἶνε τίποτα !. τῆς ἀπάντησε ὁ Γόγλης.

Καὶ χαμογελοῦσε γλυκά, ἴσιος, ἴσιος καθὼς στεκότανε σὰν κοντὸς πετεινὸς καὶ κύταξε δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐδῶ καὶ κεῖ, παντοῦ ἢ γρήγορη ματιά του γύριζε.

— Μιὰ στιγμὴ !. ἔκανε καὶ ὁ Μίκουρας στὴ γυναῖκα του, δὲ θ' ἀργίσω !.

Αὐτὴ τὸν κύταξε καλὰ χωρὶς νὰ τολμήσει νὰ πει κείνο ποῦ τῆς φάνηκε στὰ μάτια.

— Ἐλα πᾶμε !. εἶπε ὁ Μίκουρας στὸ Γόγλη.

Εἶχε τὸ κεφάλι ὄρθιο τώρα καὶ τὰ μάτια του εἶχανε ἀγριέψει. Μέσα του ξαφνικὰ εἶχε αἰσθανθεῖ μιὰ εὐχαρίστηση δυνατὴ γιὰ τὴ νέα ζωὴ ποῦ θὰ ἀρχίζε, τὴ ζωὴ τοῦ ἀγρίου, τοῦ ἐλεύθερου θηρίου. Καὶ τόσο δυνατὰ τὴν αἰσθάνθηκε ποῦ λίγο ἔλειψε νὰ φωνάξει, νὰ πεῖ τὴ χαρὰ του ὅμοιος στὰ ἀληθινὰ μὲ τὰ θηρία ποῦ βρουχῶνται ὅταν πειναλέα ἀλλὰ ὑπερήφανα, τρέχουν ζητώντας τὴν τροφὴ τους !.

Καὶ φύγανε ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον.

— Σταθῆτε !. τοὺς λέγει ἡ γυναῖκα τους πέρνοντας τὸ λύχνο νὰ τοὺς φωτίσει, ἀλλὰ μιὰ πνοὴ ἀνέμου τὸν ἔσβυσε καὶ σκοτάδι ἀπλώθηκε.

— Δὲν πειράζει, δὲν πειράζει !

Ἡ λεπτὴ φωνὴ τοῦ Γόγλη ἀκούσθηκε ἀπ' τὸ σκοτάδι νὰ βγαίνει ὅπου σὰ φαντάσματα ἐκινοῦντο οἱ δύο τους.

Ἡ γυναῖκα τοῦ Μίκουρα ἔκλεισε τὴν πόρτα καὶ ἀναψε τὸ λύχνο πάλι. Ἡ ὑποψία εἶχε ἀρχίσει νὰ τὴ βασανίζει. Ἐκανε τὸ σταυρὸ τῆς παρακαλῶντας τὸ θεὸ νὰ τοὺς βοηθήσει, νὰ βοηθήσει τὸν ἄντρα τῆς, καὶ μπῆκε μέσα στὸ δωμάτιο. Τὰ παραθυρόφυλλα, τὰ ἔξω τὰ εἶχε κουφωτὰ καὶ δὲν τόλμησε νὰ τὰ κλείσει. Τῆς φάνηκε κακὸ γιὰ κείνον ποῦ ἦταν ἔξω. Σκέπασε τὸ παιδάκι χωρὶς νὰ τὸ βάλει στὴ θέση του. Ἦθελε νὰ εἶνε ἔτσι ἐκεῖ, γιὰ νὰ δείχνει κί' αὐτὸ ὅτι τὸν περιμένουν ! Καὶ κάθησε σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ κρεβατιοῦ.

Μέσα στὴν κουζίνα ἔβλεπε τὸ φῶς τοῦ λύχνου νὰ τρέμει σὰ νὰ κουνοῦσε τὰ φτερά του..

Ὁ ἄνεμος ξακολουθοῦσε νὰ φυσᾷ δυνατός. Ἄκουσε ἓναν κρότο καὶ σηκώθηκε καὶ κύταξε ἂν ἡ πόρτα ἦταν κλεισμένη καὶ πάλι πῆγε στὴ θέση τῆς.

Προσπαθοῦσε νὰ βάλει κάτι καλὸ στὸ νοῦ τῆς, κάτι νὰ σκεφθεῖ εὐχάριστο, ἀλλ' ἐκεῖ πάντα εὔρισκε τὸ κακὸ, τὸ κακὸ νὰ ἔχει πιάσει θέση.

Ἐγειρε λίγο στὸ προσκέφαλο.

Ὁ ἄνεμος μούγκριζε ἄγρια ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε βογκοῦσε σὰ νὰ πονοῦσε, νὰ ἔλαιε. Καὶ οἱ ἀστραπὲς πάλι ξαναρχίσανε νὰ λάμπουν καὶ νὰ φωτίζουν τὸν ἔρημο δρόμο, τὰ κλειστὰ σπίτια.

Ξαφνικὰ ξύπνησε, καὶ ξύπνησε ἀπὸ μιὰ φωνὴ ἀνθρώπου ποῦ σφάζουν!

Τίποτα, τίποτα!.. Ἦσυχία!.. Μὰ αὐτὴ ἡ φωνή;.. Ἦταν ὄνειρο;..

Ὁ ἄνεμος δὲν ἀκουγότανε πιά νὰ φυσᾷ καὶ ἡ σιωπὴ μόνη ἀπλωνότανε!..

Ἡ ὥρα θάταν περασμένη! Ἔτσι τῆς φάνηκε ὅτι ποτὲ δὲ θὰ ἔβλεπε τὸν ἄνδρα τῆς, πιά!.

Ἔτρεμε ὅλη.

— Μὴ ἦτανε ἡ φωνὴ του;.. πάλι τὸ σκέφθηκε καὶ ὄρμησε στὸ παράθυρο. Δὲν τὸ εἶχε ἀνοίξει καὶ τὸ ἄφισε γυρίζοντας πάλι πίσω. Σκέπασε τὸ μικρὸ τῆς καλά, τὸ κουκούλωσε, καὶ πάλι ὄρμησε καὶ ἄνοιξε τὸ παράθυρο, καὶ προσπάθησε ν' ἀκούσει μέσα στὴν ἡσυχία.

Σιωπὴ, σιωπὴ. Ὁ δρόμος σκοτεινός, ἔρημος. Τὰ φανάρια θαμπὰ δῶ καὶ κεῖ, φωτίζανε λίγο καὶ τρέμοντας.

Τὰ μάτια τῆς εἶχανε ὑγράνει καὶ παρακαλοῦσε, παρακαλοῦσε τὸ θεό.

Πέρασε λίγη ὥρα. Οὔτε ὁ παραμικρὸς κρότος στὸ δρόμο, ἀλλὰ πέρα καὶ πέρα ἡσυχία βαθεῖα. Περίμενε, περίμενε. Οἱ ἀγκῶνες τῆς εἶχανε πονέσει. Νὰ βοηθοῦσε ὁ θεός! Τίποτα ὅμως, ἡσυχία καὶ σιωπὴ ἦτανε ἡ ἀπάντησις...

Ἀλλὰ νά, ἓνα περπάτημα μακρινό, μακρινὸ ξαφνικὰ μέσα στὴ σιωπὴ τὴ μαύρη, ποῦ φαινότανε κάτι νὰ περιμένει, ἓναν δαίμονα θεό!...

Κάποιος ἐρχότανε μὲ γρήγορο γρήγορο βᾶδισμα. Αἰσθάνθηκε σὰν κάτι νὰ ξημέρωνε μέσα τῆς.

— Αὐτὸς εἶνε!.. εἶπε.

Τὸ βῆμα πλησίαζε, πλησίαζε. Ἔσκυψε. Ἐνα σκοτεινὸ σχῆμα ἀνθρώπου εἶδε νὰ ἔρχεται βαδίζοντας σύρριζα στὸν τοῖχο. Αὐτός, αὐτός.

Τῆς ἦρθε νὰ ἀγκαλιάσει τὴν εἰκόνα νὰ τὴ φιλήσει.

— Σ' εὐχαριστῶ, σ' εὐχαριστῶ, θεέ μου! εἶπε.

Μὰ μποροῦσε νὰ μὴ τὴ βοηθήσει; Τὸν εἶδε νὰ χώνεται μέσα. Ὁρμησε καὶ τοῦ ἄνοιξε. Τὴ σκάλα δὲν τὴν ἄκουσε, ἀλλὰ τὸν εἶδε στὴν πόρτα.

— Στάσου! τῆς ἔκανε αὐτὸς καθὼς μῆκε. Κλείσε!

Τὸν εἶδε ἀλλαγμένο πολὺ, πολὺ ἀλλαγμένο στὸ πρόσωπο.

— Φέρε μου νερό νὰ πλυθῶ. Γρήγορα!

Ὁρμησε καὶ πῆρε τὸ σταμνὶ καὶ τοῦ ἔχυσε στὰ χέρια ποῦ τὰ ἀπλωνε στὸ νεροχύτη.

— Ὅχι πιά! Πᾶψε! τῆς εἶπε καὶ αἰσθανότανε τὰ χέρια του νὰ τρέμουν, νὰ τρέμουν.

— Νὰ σκουπισθεῖς;..

— Ὅχι!.. Φέρε!..

— Μά, τί ἔχω!.. Γιατί κάνω ἔτσι; ἔκανε αὐτός, καθὼς αὐτὴ ἔτρεχε νὰ τοῦ φέρει τὴν πετσέτα.

— Στὸ διάολο!.. Πάει, ἔγινε! Ἔχω!.. ἔ!..

Ἡ γυναῖκα του τοῦ ἔφερε τὴν πετσέτα. Ἐκανε νὰ σκουπισθεῖ καὶ προσπάθησε νὰ στηρίξει τὴ σκέψη του σ' αὐτό, ἀλλὰ ξαφνικὰ στάθηκε.

— Γιατί κάνω ἔτσι, ἔ! εἶπε μὲ τὸ νοῦ του κουνῶντας τὸ κεφάλι. Νὰ μᾶς πιάσουν, δὲ μᾶς πιάνουν! Ὅχι!.. Γι' αὐτό, ἔ, ἔ!.. Μὰ δὲ μοῦ λὲς ἐσύ, τὰ ἄγρια θηρία αἰσθάνονται τέτοιο ὅταν σκοτώνουν γιὰ νὰ φᾶνε; Αἰσθάνονται; Ἔ, εἶμαι ἄγριο θηρίο κ' ἐγώ! Τί θέλεις;

Ἐνας κεραυνὸς ἐβρόντησε ἔξω, μέσα στὴ σιωπὴ, καὶ βρόντησε σὰν κρότος μᾶζι μεγάλων κανονιῶν. Καὶ μὲ μιᾶς βροχὴ ἀκούσθηκε νὰ χτυπᾷ, νὰ πέφτει ραγδαία καὶ νὰ δυναμώνει, νὰ δυναμώνει, καὶ ἡ σιωπὴ νὰ γεμίζει ἀπ' τὸ θόρυβό τῆς, σὰν πατήματα μυριάδων βροκολάκων, μυριάδων στοιχειῶν ποῦ εἶχανε κυκλώσει τὸ σπίτι!

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΠΑΠΑΔΙΑ- Μὲ τὴ «Φόνισσα» κ' ἓνα δυὸ ἄλλα διηγήματά του δίνει ὁ **ΜΑΝΤΗΣ** Παπαδιαμάντης ἐντύπωση ξεχωριστή. Τῆ σημείωσα σὲ περασμένο φυλλάδιο (Τόμος VIII—1-3). Ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τοὺς ἐφτά νεώτερους τόμους (Χριστουγεννιάτικα διηγήματα, Πρωτοχρονιάτικα διηγήματα, Ἡ μάγισσα, Ὁ Πεντάρφανος, Ἡ Νοσταλγός, Τὰ Χριστούγεννα τοῦ τεμπέλη, Τὰ ρόδινα ἀκρογιαλῖα), πού τύπωσε ἡ Βιβλιοθήκη Φέξη, εἶναι ἀπογοητευτική. Ἄν δὲν εἶτανε μέσα σ' αὐτοὺς οἱ πέντε σελίδες τοῦ μοναδικοῦ «Ἐρωτα στὰ χιόνια» θὰ προτιμοῦσα νὰ μὴν τοὺς εἶχα οὔτε ἀνοίξει. Τὶ ἂν σταματῶ κάπου σὲ μιὰ ζωντανὰ γραμμένη μορφή σὰν τοῦ Τοτόη στο «Γούτοῦ Γουπατοῦ», τὶ ἂν βιάζονταν τὸν ἑαυτό μου νὰ μὴ θυμηθῶ τὴν αἰσθητικὴν σημασίαν τῆς μορφῆς, τῆς ἔκφρασης, τῆς γλώσσας, καταφέρνω νὰ βρῶ μιὰν αἰσθηματικὴν χάρη καὶ μιὰ κίνηση τῆς ζωῆς τοῦ ἀκρογιαλιοῦ στο «Ὀλόγυρα στὴ λίμνη», νὰ πιάσω μιὰ μελαγχολικὴ συγκίνηση στο «Ρεμβασμὸ τοῦ δεκαπενταύγουστου», νὰ πιάσω μιὰ διάθεση, μιὰ τραγικότητα, ἓναν τύπο ἀνθρώπου μὲ τὰ στοιχεῖα πού δίνονται στὴ «Νοσταλγὸ», στο «Χωρὶς στεφάνι», στο «Πάσχα ρωμέικο», ἢ στο «Ἄλλος τύπος»—ἢ κούραση κ' ἢ πλήξη δύσκολα μὲ ἀφίνουν καὶ σ' αὐτὰ τὰ λίγα. Ὁ Παπαδιαμάντης μέσα στο σωρὸ τῶν τόμων αὐτῶν μου εἶναι βαρετός, μου καταντᾷ ἀδιάβαστος. Ἀδιάβαστος μὲ ὅλο τὸ φῶς πού ἀναδίνει ἐδῶ καὶ κεῖ, ἀδιάβαστος μὲ ὅλη τὴν παρατήρηση καὶ τοὺς ἠθογραφικοὺς χαρακτηρισμοὺς, ἀδιάβαστος μὲ ὅλη τὴν ψυχικὴ του νότα κάποτε.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο τὸ σχολαστικὸ τῆς γλώσσας—στὸν «Ἐρωτα στὰ χιόνια» συμβιβάζομαι μ' αὐτὴ—δὲν εἶναι μόνο ἡ κοινοτυπία τῆς φράσης, ἡ μονοτονία τοῦ ὕφους, τοῦ τρόπου τῆς διήγησης πού μου τὸν κάνουν βαρετό, μὰ εἶναι μαζί καὶ τὸ ἄπλαστο μορφῆς καὶ γλώσσας καὶ ἡ μονοτονία ἀνθρώπων, διαθέσεων καὶ περιστατικῶν. Δὲν εἶναι γιατί τάχα ἡ παρατήρηση δὲν ξεβγαίνει πέρα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴ, ἀλλὰ γιατί ὅλη αὐτὴ ἡ παρατήρηση μένει ἀνοργάνωτη συνολικὰ κ' ἡ περιγραφή ἡθῶν καὶ ἀνθρώπων δὲν κατορθώνει, ὅζω ἀπὸ λιγοστὲς στιγμές, νὰ πάρει τὴν τεχνικὴ μορφή καὶ τὴν ἀξία μίτη τῆς ἀπλῆς ἠθογραφίας. Ἐν' ἄπειρο, φλύαρο πληθὸς ἐπεισόδια καὶ καθέκαστα, ἰδωμέν' ἀληθινὰ, θαυμαστὰ κάποτε, μὰ πάντα μερικὰ, πάντα ὁμοίμορφα, περνοῦνε κομματιαστά, κουραστικά, ἀνίκανα νὰ συνδεθοῦνε ὀργανικὰ σὲ σύνολο, μένουνε σὰ σκέδια ἀπὸ τὰ διηγήματα, σὰ σκίτσα λογοτεχνικά, πέφτουνε μονομιᾶς στο ὕφος πραγματείας, ἀναφορᾶς, πρωτόκολλου, συναξαριοῦ, χάνονται καὶ σβύνουνε στο τίποτε, στο ἀδιάφορο, στο ἀσήμαντο, συχνὰ στο μίτη κάνε ἀνεκδοτικό.

Ὁ Παπαδιαμάντης τῶν ἀμέτρητων αὐτῶν σελίδων δὲν μπορεῖ νὰ πιάσει τὴ ζωὴ σὲ μιὰν εἰκόνα καθαρότερη, οὔτε ἀκόμα στο μικρὸ νησί καὶ στάθηνενίκα ἀπόμερα, ὅτε ἀντλεῖ τὰ θέματά του. Νὰ τὴ δεῖ συνολικότερα, νὰ τὴ σκεφτεῖ βαθύτερα—οὔτε λόγος. Μιὰ δημοσιογραφία καὶ δημοσιογραφία

κακὴ, ὅπου ψιθυρίζει βέβαια ἐδῶ καὶ κεῖ ὁ ποιητὴς, ἀνασαινεῖ ὁ συμπαθητικὰ ἀπλὸς καὶ ταπεινὸς ἀνθρώπος κ' ἡ ἀγαθὴ πονετικὴ ψυχὴ, μὰ περισσότερο βγαίνει στο φῶς ὁ στενὸς νοῦς, νοῦς κολλημένος ἐπίμονα στο πισσοδρομικὸ πατροπαράδοτο, μισόξενος καὶ μισονεϊστής, ἀπλοϊκὰ ἀδύναμος νὰ πιάσει τὸ νόημα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου ἀλλιῶτικα παρότι στο ἄτυχο διήγημα «Ὁ πολιτισμὸς εἰς τὸ χωρίον», φανατικὸς λάτρης τῶν τύπων καὶ τῆς ὀρθόδοξης πρόληψης, ὅπου μέσα πνίγεται στο τέλος καὶ μιὰ πνοὴ γνησιότερο θρησκευτικὸ αἶσθημα, πού ἔχει σαλέψει κάπου, στὴ «Φαρμακολύτριά» ἢ στο «Ὀνειρο στο κῆμα».

Γι' αὐτὸ ἡ ἔκδοση ὅλων αὐτῶν τῶν τόμων μου φαίνεται σὰν ἀδικία πού γίνεται τοῦ ποιητῆ Παπαδιαμάντη. Ὁ ὄγκος τους δὲν προσθέτει στὴν ἐχτίμηση τοῦ δημιουργοῦ τῆς «Φόνισσας» ὅσο ἀφαιρεῖ. Κοντὰ σ' αὐτὴ, τὸ πολὺ μιὰ δωδεκάδα μικρότερα διηγήματα θὰ δύναντο πιστεῦω φωτεινότερα τὴν εἰκόνα τοῦ Παπαδιαμάντη, θάποτελοῦσαν τὸ γνήσιο ποιητικὸ ἀπαντὸ του. Μιὰ καθολικὴ ἔκδοση ἐνός ποιητῆ, πού τὸ ἔργο του ἀποτελεῖται ἀπὸ περισσότερο ὑπόλειμα παρ' ἀπὸ ἀξία, ἔχει τὸ λόγο μόνο σὰ γίνεται μεθοδικὰ καὶ ὄχι πρόχειρα σὰν αὐτὴ τῆς Βιβλιοθήκης Φέξη, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ δεῖξει τὴν ἐξέλιξη τοῦ ποιητῆ καὶ νὰ βοηθήσει μιὰ ψυχολογικότερη κριτικὴ ἐχτίμηση του. Μὰ εἶχε μιὰ τέτοια ἐξέλιξη ὁ ποιητὴς Παπαδιαμάντης; Ὁ σωρὸς τῶν περιττῶν ἔργων του προδίνει μιὰ θέληση, φανερώνει ἓναν καλλιτεχνικὸν ἀγῶνα;

Ὅσο κι ἂν ἀπὸ τὴν πρὸ φροντισμένη μορφή μερικῶν ἔργων του, τῶν καλῆτερον, μπορεῖ νὰ ὑποψιαστῆ κανεὶς μιὰν ἐποχὴ ὀριμότητος, τὰ ὑστερήματα ὅμως κι αὐτῶν προδίνουν τὸ ὑστέρημα γενικὰ τῆς τέχνης τοῦ Παπαδιαμάντη, τὴν ἀδυναμία τῆς σύνθεσης καὶ τὴν κυριαρχία τοῦ αὐτοσχέδιου, τοῦ πρόχειρου καὶ τοῦ ὅπως τύχει. Μπορεῖ οἱ μεγάλοι νὰ θαυματοῦργοῦνε μὲ τὸ αὐτοσχέδιο. Μὰ ἡ σπουδαιότητα τῆς σύνθεσης, ἡ δύναμη, τὸ βάθος, ἡ πρωτοτυπία εἶναι αὐτονόητα συνυφασμένα μὲ αὐτό. Ἡ ποικιλία στο περιεχόμενον, ὁ πλοῦτος στὴν ἀπλότητα, τὸ ὅλο στο ἓνα. Ὁ Παπαδιαμάντης δύσκολα βρῖσκει τὴν ἀπλότητα καὶ στίς εὐτυχέστερες στιγμὲς, δύσκολα χαρκτηρίζει μὲ λίγα, δύσκολα μπορεῖ νὰ συγκεντρώσει, νὰ συνθέσει, νὰ δώσει μιὰ μορφή, νὰ βρεῖ μιὰν ἔκφραση ὅζω ἀπὸ τὴν τριμμένη. Δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀναγνωρίσει σ' αὐτὸν κανεὶς τὸ γεννημένο διηγηματογράφου κ' ὡστόσο σπάνια ξέρε νὰ διηγηθεῖ δίχως νὰ κουράσει. Δὲ φαίνεται νὰ μὴ μαθήτεψε σὲ πρότυπα, μὰ σὰ νὰ μαθήτεψε σὲ πρότυπα κακὰ. Δὲν εἶναι ὁ συγγραφέας ὁ ἀφέλης, ὁ δίχως μόρφωση, μὰ εἶναι ὁ συγγραφέας μὲ σχολαστικὴ μόρφωση. Δὲν τοῦ λείπει τὸ αἶσθημα οὔτε ἡ πρωτοτυπία σ' ἓνα βαθμὸ, δὲν τοῦ λείπει ἀκόμα μιὰ οὐμοριστικὴ διάθεση μέσα στὴ μελαγχολία, δὲν τοῦ λείπει παρατήρηση καὶ γνώση τῆς ζωῆς πού περιγράφει, τοῦ λείπει ὅμως ἡ βαθύτητα στὴν παρατήρηση, ἡ φαντασία, ἡ δύναμη κ' ἡ καλλιτεχνικὴ συνείδηση. Ὅ,τι ὀραῖο καὶ γνήσιο ἔγραψε ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ μόχθου, τοῦ βρασμοῦ μιᾶς φύσης γόνιμης καὶ πλούσιας· μοιάζει περισσότερο μὲ τὸ τυχαῖο βλάστημα ἐνός σπόρου, πού μιὰ καλόβολη πνοὴ τοῦ ῥίπισε στὴν ψυχὴ μιᾶν ὄρα γόνιμη σὰν ἀπὸ ἄλλοῦ. Ἐταί φαντάζει ἡ «Φόνισσα» καὶ ὁ «Ἐρωτα στὰ χιόνια» ὄχι μόνο μέσα στὴν παραγωγή τοῦ Παπαδιαμάντη, μὰ καὶ μέσα σ' ὅλη τὴν παραγωγή τῆς ἐποχῆς, μιᾶς ἐποχῆς πού ἐκφράζει καὶ ἱκανοποιεῖ καλῆτερα τὸ πλῆθος τῶν

πληχτικῶν, σχολαστικῶν σελίδων τοῦ Παπαδιαμάντη τῆς Βιβλιοθήκης Φέξη παρότι τὰ λιγοστά ἀξιοδιάβαστα διηγήματά του.

ΞΕΝΟ- ΠΟΥΛΟΣ Ὁ Ξενόπουλος μαζεύει σὲ δυὸ τόμους (Θέατρον, Ἀθήναι, Ἐκδότης Ἰωάννης Δ. Κολλάρος, 1913) ὀκτὼ θεατρικὰ ἔργα του. Δυὸ ἀπὸ αὐτὰ ἢ «Φωτεινὴ Σάντρα» καὶ ἢ «Στέλλα Βιολάντη» εἶναι διασκευές ἀπὸ δυὸ διηγήματά του. Δὲ γνωρίζω τὰ διηγήματα, μὰ οἱ δραματικὲς διασκευές τους καλλιτεχνικὰ εἶναι κατώτερες ἀπὸ κάθε λόγο. Σκινὲς συραμένες χωρὶς δραματικὴ, ποιητικὴ πνοή, χωρὶς βαθύτερη ψυχολογία καὶ χωρὶς δράση, ὀλόσπαρτες μὲ κοινὸν τύπον καὶ τρομαχτικὲς ἀκαλαιστησίαι, κορυφωμέναι σὲ μιὰ ὀλότελα ἐξωτερικὴ, θεατρικὴ στιγμή — στοιχειῖα δηλαδὴ ποὺ ἀνταποκρίνονται στὶς αἰσθητικὲς ἀπαιτήσεις ἐνὸς ὀρισμένου θεατρικοῦ κοινοῦ. Σοβαρότερες εἶναι οἱ δραματικὲς δοκιμὲς τῆς «Ραχήλ» καὶ τοῦ «Ψυχασάββατου.» Μὰ ὁ Ξενόπουλος ἠθογράφος χαρακτηριστῆς καλός, εἶναι πολὺ λίγο ἀνθρωποπλάστης, πολὺ λίγο δραματικὸς ποιητῆς. Πόσο ἀχρωμάτιστα καὶ ἀδύναμα, πόσο πρωτόπειρα καὶ ἀπλοϊκὰ, χωρὶς πνοὴ δραματικῆς διάθεσης, χωρὶς ἰδέαις δραματικῆς σύνθεσης ξετυλίγεται τὸ ὄχι δίχως καμιά ποιητικὴ θέληση «Ψυχασάββατο» καὶ πόσο ἀδόκητα, ἀνόργανα καὶ ἀδικαιολόγητα μὲ τὴν ἐξέλιξή του σβῆνει σὲ μιὰ θεατρικὴ καταστροφὴ μιὰ πρόθεσις ἀληθινὰ βαθύτερη σὰν τῆς «Ραχήλ». Τὰ ἐξωτερικὰ δραματικὰ μέσα τοῦ Ξενόπουλου ἴσως νὰ κοῦνε μόνο γιὰ τὴ φάρασα, γιὰ τὸ εἶδος ποὺ δὲ νοιάζεται γιὰ ἐσωτερικὴ κίνηση. Μὰ θαρρεῖ κανεὶς, σὰ γιὰ νὰ ταιριάζει καὶ δῶ τὸ ἐμπόρευμά του ὁ συγγραφεὺς μὲ τὸ γοῦστο τῶν ἀγοραστῶν, ἀποφεύγει σκόπιμα κάθε ἀλαφρὸ καὶ διάφανο σπιθοβόλημ' ἀπὸ πνεῦμα καὶ ἰσοπεδώνεται θεληματικὰ μὲ τὸ κοινὸ, ὅπως καὶ στὸ δράμα «Μονάκριβη» ἰσοπεδώνεται μὲ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ κινηματογράφου.

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ὁ Αἰγύπτιος — κόπτης — συγγραφεὺς, **Wassef bey Ghali** — γυῖός τοῦ δολοφονηθέντος πρῶτον πρωθυπουργοῦ **Boutros Pacha Ghali** θεωρεῖται ὡς ὁ διαπρεπέστερος λόγιος τῆς Αἰγύπτου. Τελευταία ἔκαμε στὴ Γαλλικὴ σειρὰ διαλέξεων γιὰ τὴν Ἀραβικὴ Ποίηση. Τῆς πρῶτης θανατοῦσας ὀμιλίας κάμνομε μιὰ πιστὴ περίληψη.

«...Καὶ πρῶτα τί εἶν' ἢ Ἀραβικὴ Ποίηση ; Τὴν χαρακτηρίσανε : «Ἡ ὄρατὴ εἰκόνα ἀθώρητων ἀληθειῶν, πρᾶγμα ποὺ φανερῶνει κατανόησι πολὺ ὑψηλὴ τῆς ποιήσεως :» «Εἰκόνας αἰσθητῆς, πραγματικῶν αἰσθημάτων καὶ ὄχι φκασιδωμένων μὲ ἀλήθειαις ἢ μὲ ψέματα.» Ἀκόμα τὴν χαρακτηρίσανε μὲ πολὺ λυρισμῶ, ὅπως τῆς ταιριάζει :

«Ἡ ποίησις εἶνε τὸ πιὸ ἀγνὸ ποὺ ὑπάρχει στὴ γλῶσσα, τὸ πιὸ ὑψηλὸ ἀνάμεσα στὶς παραγωγές τοῦ πνεύματος. Αὐτὴ μόνο μπορεῖ νὰ φτάσῃ στὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο τῆς εὐγλωττίας. Αὐτὴ κάνει τὸ ὁμορφότερο στολίδι τῶν ἀφηγήσεων καὶ τῶν λόγων. Ἀπ' ὅλα τὰ λόγια ποὺ ἀκούει κανεὶς, ἢ ποιήσις συγκρατεῖται μὲ πιὸ πολλὴν εὐκολίαν, εἶνε τὸ ἔργο ποὺ ἀποκαλύπτει καλύτερα τὸ πνεῦμα τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ἢ ποιήσις ἦταν κόσμημα, αὐτὸ τὸ κόσμημα θάταν ἀπὸ ἀτόφιο χρυσάφι· ἂν ἦταν φυτὸ, αὐτὸ τὸ φυτὸ θάταν δίχως ἄλλο, εὐωδιασμένος βασιλικός· ἂν μεταβαλλότανε σ' ἀστέρια, ἢ λάμψη τῆς θάλαυαις κάθε ἄλλη λάμψη, ἂν γινότανε κρυσταλλένια πηγὴ, τὸ νερὸ τῆς ποτὲ δὲ θάταν ν' ἀναβρῦξῃ.

Τέλος ἢ ποιήσις εἶνε πιὸ τρυφερὴ ἀπὸ τὰ ὑγρὰ μαργαριτάρια ποὺ λάμπουν στὸν κάλυκα τῶν λουλουδιῶν, εἶνε πιὸ λεπτὴ ἀπὸ τὰ δάκρυα τοῦ τρελλοῦ ἔραστοῦ, καὶ πιὸ γλυκεῖα ἀπὸ τὸ κρασί ἐλαφρὰ συγκερασμένον ἀπὸ τὸ νερὸ τῶν νεφῶν.»

Καὶ μπορεῖ νὰ προσθέσῃ κανεὶς στὸν ἴδιο τόνο. Εἶνε τὸ ἄνθος τῶν ψυχῶν, ὁ ἐχθρὸς τῶν φροντίδων καὶ τῆς θλίψεως· ἀποτελεῖ ἀπὸ τὰ πιὸ μακρυνὰ χρόνια τ' ἁρμονικὰ ἀρχεῖα τῆς σοφίας, τὴν πηγὴ τῶν εὐεργετημάτων, τὸ φωτεινὸ σημάδι ποὺ τραβᾷ καὶ ὀρίζει τὴν προσοχήν, ὁ ὑπέριστατος σκοπὸς κάθε εὐγενικῆς φιλοδοξίας, ὁ τίτλος ὁ πιὸ διαρκῆς καὶ ὁ πιὸ ζωντανός, ὁ ὀδηγὸς τῆς εὐγλωττίας, τὸ ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα τῶν γλωσσολόγων καὶ τοῦ ὀραίου λεκτικοῦ, ὁ ἐκτιμητῆς τοῦ δίκαιου καὶ τοῦ πλαστοῦ, ἢ βασίλισσα τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν καρδιῶν, ἢ ἐμπνεύστρια τῶν ὑψηλῶν καὶ μεγάλων πράξεων.

Τέλος ὁ Ἰμπν Χαλοὺν ὀρίζει τὴν ποιητικὴν τέχνην ἢ τὴν τέχνην νὰ κἀνη κανεὶς στίχους, ἢ πιὸ σύντομα τὴν ποίησις, γιὰτὶ οἱ Ἀραβεὶς δὲν ἀναγνωρίζουν γιὰ ποιητικὰ παρὰ τὰ ἔργα μὲ στίχους :

«Ὁ στίχος εἶνε τὸ εἰκονισμένον λεκτικὸ μὲ μέρη ἰσομετρημένα καὶ ρυθμισμένα, ἀνεξάρτητα τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ καὶ σχηματισμένα σύμφωνα μὲ τοὺς ἰδιαίτερους κανόνες τῶν ἀρχαίων Ἀράβων.»

Αὐτὸς ὁ ὀρισμὸς εἶνε κλασικός. Ἔχει κῦρος, καὶ κάθε ποιητῆς μὲ κίν-

δυνο ν' αποτύχη, χρωστᾷ νὰ τὸν ἐφαρμόξῃ δουλικὰ στὰ γραφόμενά του. Πρέπει λοιπὸν γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς ἄξιος τοῦ τίτλου τοῦ ποιητοῦ: «νὰ γράφῃ εἰκονισμένη γλῶσσα, τηρῶντας ὄχι μόνον τοὺς κανόνες τῆς μετρικῆς, ἀλλ' ἀκόμα, ἀκολουθῶντας ἀκριβέστατα τὴν πραγματικὴν διάταξιν τοῦ ποιήματος ἢ τοῦ λόγου πού τοῦ χαράζανε οἱ ἀρχαῖοι ποιηταί. Κ' ἔτσι, πρᾶγμα ἀνήκουστο, ἢ φαντασία καὶ τὸ θέλγητρο φαίνονται ἐξωρισμένα ἀπὸ τὸ βασίλειον τῶν Μουσῶν. Μιὰ τυραννικὴ πειθαρχία διέπει τὴ φόρμα καὶ κάποτε αὐτὸ τὸ βάθος τοῦ ποιήματος. Θεωρητικὰ ὁ ποιητὴς βρῖσκεται μπροστὰ σ' ἓνα μοναδικὸ καλοῦπι, ἢ σὲ πολλὰ ὁμοιόμορφα καλούπια μέσα στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ φτειάξῃ τὰ ἔργα του. Ἔτσι λοιπὸν, ἐκ πρώτης ὄψεως, ἡ ἀραβικὴ ποίηση φαίνεται σὰν μουσικὸν ὄργανον ἁρμονικὸ καὶ παλλόμενον βέβαια, μὰ στερημένο ποικιλίας καὶ δύναμη. Ὅσο γιὰ τοὺς ποιητὰς μας, μοιάζουν τὸ ἀηδόνι πού ἡ μελωδικία του φωνὴ ψάλλει τοὺς ἴδιους στεναγμούς καὶ τονίζει πάντα τοὺς ἴδιους σκοπούς...»

Ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ ὅτι τὸ κυριώτερον ἐλάττωμα στὴν ἀραβικὴ ποίηση εἶνε ὅτι οἱ ποιηταὶ ἀνέκαθεν ἔδιδαν μεγαλύτερη προσοχὴ στὸ λόγον παρὰ στὴν ιδέαν.

«...Ὁ σκοπὸς τοὺς εἶνε ν' ἀποδώσουν μὲ χίλιους, ἔξυπνους, ἠχηροὺς καὶ ὠραίους τρόπους, τὴν ἴδια σκέψιν. Συγκρίνουν τὴν ιδέα μὲ τὸ νερὸ καὶ τὸ στίχον μ' ἓνα δοχεῖον, ἢ πῶς ποιητικὰ μ' ἓνα ποτήρι. Ἡ φιλοδοξία τῶν ποιητῶν εἶνε νὰ δώσουν στὸν ἀκροατὴ τοὺς νὰ πιῇ νερὸ, γιὰ εἶνε ἀντιαλκοολικοὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν ἢ τὴν ιδιοσυγκρασίαν τους, μὰ μέσα στὸ ὠραῖότερον ποτήρι, τὸ πῶς πολῦτιμο καὶ τὸ πῶς κομψοσμικευμένο. Γι' αὐτὸ, ἐκφράζονται πάντα μὲ σπάνιες ἐκφράσεις, γοητεύουν μὲ τὶς λέξεις, ἀγνὸ χρυσάφι πού δουλεύουν σύμφωνα μὲ τὶς ιδιοτροπίαις των. Εἶνε οἱ ἀληθινοὶ χρυσοχόοι τοῦ Λόγου, οἱ εἰλικρινεῖς μάγοι πού τοὺς κατέχει τ' ὀλοδύναμον θέλγητρο τῶν γραμμάτων. Δὲν λένε :

«Τί θές τῆ μπουκάλαν σὰν εἶσαι μεθυσμένος!» τὸ ἐναντίον, βαθεῖα τεχνῆτες, μεθοῦν μὲ τὶς ὁμορφες φόρμες, μὲ τοὺς ὠραίους ρυθμούς, μὲ τὶς ἀσύλληπτες εἰκόνες.»

Ἐπειτα σχολιάζοντας τὴ γνώμην τοῦ Renan ὅτι ὁ ἀραβικὸς πολιτισμὸς δὲν εἶνε παρὰ ὁ Ἑλληνικὸς πού διέδοσαν κ' ἔφεραν εἰς φῶς ὄχι οἱ Ἄραβες ἀλλὰ οἱ Σῦροι, Χαλδαῖοι, Ἰνδοί, Πέρσαι ἢ Ἰσπανοί, πού ἔγιναν Ἄραβες μὲ τὴν κατάκτησιν καὶ τὴ γλῶσσαν, λέγει ὅτι σ' ἓνα σημεῖον μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ νὰ δώσῃ ὕλην σὲ λαμπρὰ καὶ σοφὰ συζητήσεις, ἀλλ' ἓνα πρᾶγμα εἶνε ἀναμφισβήτητον, τὸ μόνον πού μᾶς ἐνδιαφέρει, πῶς ἡ Ἀραβικὴ Ποίηση τίποτα δὲν χρωστᾷ τοὺς Ἑλληνας, οὔτε τοὺς Ρωμαίους, οὔτε σὲ κανένα. «Πλούσιο φυτὸν, ἐβλάστησε στὸ ἀραβικὸ ἔδαφος ζωντανὸ καὶ ὀλανθισμένον χωρὶς μόσχευμα καὶ μπόλιον ἁρμονικὴ παρθένος τῶν δροσερῶν ὀάσεων, ἐμεγάλωσε κ' ἀναπτύχθηκε χωρὶς τίποτα τὸ ξένον νὰ τῆς χαλάσῃ τὴν ὁμορφίαν οὔτε νὰ τῆς προσθέσῃ στὰ φυσικὰ τῆς θέλγητρα.»

Ἐπειτα ἀναφέρει ὅτι οἱ Ἄραβες μεταφράσανε—ἢ δώσανε καὶ τοὺς μεταφράσανε—ὅλα τὰ ἔργα ἢ σχεδὸν ὅλα πού μποροῦσαν νὰ τοὺς ἐνδιαφέρουν. Τέχνη κ' Ἐπιστήμη. Ἐπῆραν ἀπὸ κάθε λαὸ τὸ πῶς λαμπρὸν ἐνεργητικὸν τοῦ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τὴ φιλοσοφίαν, τὴν ἰατρικὴν, τὴ γεωμετρίαν, τὴ μουσικὴν ἀπὸ τοὺς Πέρσας τὴν ἀστρονομίαν, τὴν ἐθιμοταξίαν, τὴ μουσικὴν καὶ τὸ διήγημα ἀπὸ τοὺς Χαλδαίους, τὴ γεωργίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν τὴ χειρουργικὴν καὶ τὴ χημεῖαν ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, μὰ δὲ μεταφράσανε κανένα ποιη-

τικὸν ἔργο, δὲν ἀντιγράψανε τὴν ποιητικὴν τέχνην κανενὸς λαοῦ γιὰ εἰς τιμῶσαν ὑπερήφανα, ἀν μὴ δίκαια, ὅτι ἡ ποιητικὴ τὸς τέχνην ἦταν ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλη καὶ ὅτι αὐτοῦ, τὸ ἐλάχιστον, δὲν εἶχαν νὰ μάθουν τίποτε ἀπὸ κανένα.

Πράγματι, λέγει, καμμιά φιλολογία στὸν κόσμον δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν Ἀραβικὴν, στὸν πλοῦτον, τὴν ἀφθονίαν, τὴν ποικιλίαν τῆς λυρικῆς ποίησης· γιὰ τὴν ἀραβικὴν ποίησιν ἀνήκει σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὸ λυρικὸν εἶδος—καμμιά δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ τέτοιον ἀριθμὸν ποιητῶν.» Καὶ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους εἶνε ἐξαιρετικὴ ἡ Ἀραβικὴ ποίηση. Πρῶτα γιὰ τὴ φύσιν τοῦ Ἄραβος εἶνε ἐξῆς δυνατῆς αἰσθηματικότητος, ἐπιδεικτικῆς ζωηρῶν ἐντυπώσεων, ἐνθουσιώδους, μεγαλόψυχης, δραμητικῆς, κοινωνικῆς, καὶ ὁ Ἄραβς φυσικὰ δὲν ἤμποροῦσε νὰ κρύψῃ τὰ αἰσθηματὰ του, ἀλλὰ τὰ ἐψάλλε ὅσο δυνατὰ καὶ ἁρμονικὰ τὰ ἐνοιθε σὲ μιὰ εἰκονισμένη καὶ ρυθμικὴν φόρμα, σὲ στίχους.

Ἐπειτα, γιὰ τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν εἶνε κατ' ἐξοχὴν ποιητικὴ γλῶσσα, πολὺ πλούσια, περιλαμβάνει σημαντικὸν ἀριθμὸν συνώνυμων πού τὰ περισσότερα ὁμοιοκαταληκτοῦν μεταξὺ τοὺς καὶ πού μόνον τοὺς κἀμνον μὴ σύντομη καὶ ζωηρὴν εἰκόνα.

Ἐχει, πράγματι, δεκάδες κ' ἑκατοντάδες λέξεων γιὰ νὰ ὀνομάσῃ μερικὰ ζῶα: τὸ λεοντάρι, τὸ φεῖδι, τὸ γάϊδαρον, τὴν καμήλαν, τὴ φοράδα, τὸ βῶδι, τὸ σκύλλον: μερικὰς τροφὰς, τὸ γάλα, τὸ μέλι, τοὺς κουρμάδες—τὸ νερὸ, τὸ κρασί, τὸ σπαθί, τὸ τόξον, τὸ βέλος, τὴ λόγην, τὴν ἀσπίδα, μερικὰς ἰδιότητες κλπ.

Τὸ λεοντάρι ἔχει πεντακόσια ὀνόματα, ἡ καμήλα διακόσια πενήντα, τὸ νερὸ ἑκατὸν ἐβδομηντα, ἡ δυστυχία κ' ἡ συμφορὰς τετρακόσια.

Ἄλλ' αὐτὸ δὲν χαλᾷ διόλου τὴν ἀκρίβειαν τῶν ὄρων, γιὰ εἶνε ὑπάρχει ἓνα ὄνομα γιὰ κάθε νύχταν τοῦ σεληνιακοῦ μῆνα, γιὰ κάθε ὥραν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νύχτας· γιὰ κάθε ἄνεμον ἀνάλογα μὲ τὴ διεύθυνσιν καὶ τὴν ἔντασίν του.»

Καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν τῶν συνώνυμων λέγοντας ὅτι οἱ Ἄραβες ἦσαν γεροὶ γλωσσολόγοι καὶ ἐπιμελεῖς ψυχολόγοι. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀραβικὴ γλῶσσα σχηματίσθηκε μὲ τὸ λεξιλόγιον τῶν διαφορῶν φυλῶν πού ζῶσαν στὴν ἀραβικὴν χερσονήσον καὶ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὰς ἔδωσε στὸν ὄγκον πού σχηματίσθη τὸ ἀραβικὸν ἔθνος τὴ συμβολὴν του, τὸ θησαυρὸν του σὲ ὄρους, λέξεις, ἢ ἐκφράσεις. Τέλος ἡ κατακτήσεις τοῦ Ἰσλάμ ἀποκάλυψαν τοὺς Ἄραβας ἓνα ὀλόκληρον κόσμον ἀντικειμένων, ἐργαλείων, προϊόντων, βιομηχανιῶν, ἐθίμων, πού τοὺς ἦταν ἐντελῶς ἄγνωστα. Κι' ἀκόμα ἐπολιτογράφησαν ξένες λέξεις πού ἀποχτήσανε τὴν ἀραβικὴν ἐθνικότητα κ' ἐγέννησαν ἄλλες νέες λέξεις πού ἤρθαν νὰ μεγαλώσουν τὸ ἀραβικὸν λεξικόν.

Ἀκόμα ἐξηγεῖται ὁ φανταστικὸς πλοῦτος τῆς ἀραβικῆς γλώσσας ὅταν προστεθοῦν στὰ τόσα συνώνυμα τ' ἀμέτρητα ὁμώνυμα.» Καὶ δίδεται εὐκαιρία στὸν ποιητὴ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὴν παραγωγήν τῆς λέξεως καλαμποῦρι ὅτι εἶνε σύνθετη ἀπὸ δύο ἀραβικὰς λέξεις καλὰμ (λόγια) καὶ μποῦρ πού σημαίνει ἄγωνα, στείρα.

Ἐπάρχουν ὀλόκληρα ἀραβικὰ ποιήματα, λέγει, πού κάθε στίχος τοὺς τελειώνει μὲ τὴν ἴδιαν λέξιν· ἔξαφνα ἡ λέξις ἀγκούζ, ἔχει ἐξήντα σημασίες κλπ.

Προικισμένον μὲ λεπτὴν αἰσθηματικότητα καὶ θερμὴν φαντασίαν ὁ Ἄραβς

σχεδόν δίχως ανάγκες μπόρεσε ν' άφιερωθῆ ἡρεμα στις άπολαύσεις τῆς παρρηρητικῆς ζωῆς τόν καιρό πού δέν έπολεμοῦσε. Ὁ οὐρανός διαφανούς γαλάζιου, ἡ άστροφεγγισμένες νύχτες, ἡ έπιβλητικῆ σιωπῆ τῶν ανθρώπων και τῶν πραγμάτων μέσα στό ἄπειρον τῶν εῤήμων, ώδήγησαν τόν Ἀραβι να εῤρευνῆ τήν καρδιά του, να σκέπτεται τήν ανθρώπινη δυστυχία, να τραγουδᾷ τή φύση και τά κατοικίδια ζῷα πού τόν περιτοιχίζανε. Ἡ έπιδρομή κ' οί άγώνες μεταξύ τῶν φυλῶν ἦσαν μιὰ άκόμα διεγερση, ένα άκόμα δοξάζει πού έκαμνε τήν άραβική λύρα να πάλλη.

Τίποτε λοιπόν τό έκπληκτικόν άν οί Άραβες είχαν πολλούς ποιητάς με μεγάλη παραγωγή.

Δέν έχετε παρά ν' άνοιξετε οποιοδήποτε έργο μας, παλαιό η νέο πού ν' αναφέρεται στη φιλοσοφίαν η στην ιατρικήν η στην άστρονομία, η στη χημεία, στο δίκαιον η στα μαθηματικά, στη μουσική, στη θεολογίαν η στην ιστορία, θά βρῆτε με βεβαιότητα ένα σωρό στίχους...

Οί Ἀραβες πού συχνά εῤεφράζοντο σε στίχους και ἡ άρμονία τούς υπαγόρευε τίς σκέψεις τους όπως συνώδευε κ' εκανόνιζε τά έργα και τίς κινήσεις τους κ' αυτό από τά πρώτα χρόνια. Και πράγματι από τά πρώτα χρόνια, άφου λένε ότι τούς πρώτους Ἀραβικούς στίχους τούς ειπεν ο Ἀδάμ. Ἡ παράδοση εῤ άλλου μᾶς τούς διεφύλαξεν εύλαβητικά.

Ἐν τούτοις μιὰ άκαδημαϊκή και άναδρομική συζήτηση γεννήθηκε και διαρκεί άκόμα, δηλαδή άν ο θάνατος του Ἀβελ έκαμε ποιητή τόν πατέρα μας η άν οί στίχοι τραγουδηθήκανε από τόν Ἀδάμ όταν έδώχηκε από τόν Παράδεισον. Ἐκείνο πού εῤνε αναμφισβήτητον εῤνε ότι οί Ἀραβες άποδειξαν πώς ἦσαν τά προτιμημένα παιδιά του πρώτου τῶν ποιητῶν. Πράγματι υπάρχουν δυναστείες ποιητῶν, όπως υπάρχουν δυναστείες βασιλέων, — πού ενδοξες όμως εκείνες: Ὁ Ἐλ Νομάν Μπάν Μπαχιρ εῤ Ἀνσάρη εῤνε ποιητής, γιός ποιητοῦ, εῤγονος ποιητοῦ, πατέρας και πάππος ποιητῶν, οί θεοί του και τά εῤαδέφια του ἦσαν επίσης ποιηταί κλπ. Και τό ἴδιο συνέβη μετά τόν Ἰσλαμισμόν: ο πάππος κ' ο πατέρας του περιφήμου Φαρές ἦσαν ποιηταί και τά παιδιά του και τά εῤγγόνια του επίσης... Με δυό λόγια, οί ποιηταί ἦσαν, όπως ειπεν ένας απ' αὐτούς: «άμέτρητοι σαν τ' άστέρια τ' ουρανοῦ, η τά λούλουδα πού στολίζουν τό περιβόλι του κόσμου.» Ὑπάρχουν πολλοί πού τά όνόματά τους εῤνε γνωστά και άγνωστα τά έργα τους και άλλοι πού μόνο μερικοί στίχοι τους μᾶς εῤμειναν και πού ἦταν, άν πιστέψωμε τήν παράδοση, μεγάλοι ποιηταί. Κι' αυτό εῤηγείται εύκολα όταν σκεφθῆ κανείς τόν τρόπο με τόν όποιο μᾶς μεταδοθήκανε οί προίσλαμικοί στίχοι.

Ὁ ποιητής συνήθως συνωδεύοταν από ένα η περισσότερους μισθητός ποιητάς πού αντιγράφανε στη μνήμη τους τ' αυτοσχεδιάσματα του ποιητοῦ για να τά τραγουδήσουν η να τ' απαγγείλουν εῤπειτα μπροστά στον ἡγεμόνα, η μπροστά στους πολεμιστάς, η μπροστά στο πλήθος, σύμφωνα με τήν περίσταση, άν ἦταν δηλ. ποιήματα εῤπαινων, ἡρωϊσμοῦ, εῤρωτα η σοφίας.... Ἀργότερα ανεφάνησαν ραψωδοί πού μαθαίνανε τούς στίχους πολλῶν ποιητῶν, για τήν ευχαρίστηση να τούς μάθουν η να τούς συγκρίνουν απαγγέλλοντάς τους. Πολλοί, για να μην πούμε οί περισσότεροι απ' αὐτούς τούς μαθητάς-ποιητάς και τούς ραψωδούς, πού αντιπροσώπευαν τά μόνα ζωντανά άρχεία τῶν έργων τῶν παλαιῶν ποιητῶν χαθήκανε στους πρώτους πολέμους του Ἰσλάμ, και μαζί μ' αὐτούς ένα μεγάλο μέρος του πλούτου τῆς άραβικῆς

ποίησης. Μονάχα ένα αῤώνα περίπου ύστερα από τήν Ἐγείραν άποφασίανε ν' αντιγράφουν σε ειδικά συγγράμματα, ό,τι μπορούσε άκόμα να μαζετῆ από τά έργα τῶν παλαιῶν ποιητῶν. Και γι' αὐτή τήν εῤργασία προστρέξαν στους ραψωδούς, σαν τόν Χαμμάντ πού μπορούσε ν' απαγγείλῃ εῤκοσιεπτά χιλιάδες ποιήματα προίσλαμικά, δηλ. χιλία πού αρχίζανε από τό γράμμα ἄλφ, χιλία από τό γράμμα μπέ, και οὕτω καθεξῆς...

Ὅσο για τήν ποιητική παραγωγή μετά τόν Ἰσλαμισμόν, εῤνε βέβαιο πώς πολλά ποιήματα χαθήκανε με τούς εῤμφύλιους και ξένους πολέμους, πού αῤματοκόλυσαν τό κράτος τῶν Καλιφῶν.»

Παρακάτω ο συγγραφεὺς εῤξετάζει ποιὰ ἦτο ἡ θέση του ποιητοῦ μέσα στην άραβική κοινωνία.

«Ἀρχικά ο ποιητής περιτοχιζότανε με μεγάλο σεβασμόν». Ἦτο πρόσωπον ἱερόν. Ἦταν ο ψάλτης, ο άρχαιοφύλακας, ο ύπερασπιστής τῆς φυλῆς του, πού εῤμνοῦσε τή δόξα και τᾶθλα τῶν ανδρείων τῆς και τά εῤφύλαγε με τό ρυθμό, γιατί οί στίχοι αντιπροσώπευον τά μόνα μνημεία τῆς άραβικῆς προίσλαμικῆς ιστορίας.

Ἀπαντοῦσε στους σαρκασμούς τῶν αντιπάλων ποιητῶν με άλλους εκδικητικούς σαρκασμούς και τότε ἦτο παράγων ειρήνης, τότε ύποδαύλιζε τή φροτιά του πολέμου με κάποιαν άρμονική κακολογία. Τό φανέρωμα μεγάλου ποιητοῦ γιορταζότανε σαν ιστορικό γεγονός! Ἡ γειτονικῆς φυλῆς, η φιλικῆς, εῤρχόντουσαν με μεγάλη πομπή να συγκαρῶν τήν εύλογημένη φυλή πού εῤχε γεννήσει τόν μεγάλον άνδρα εῤμοίραζαν τρόφιμα, άκούονταν τά χαρούμενα γιοῦ γιοῦ τῶν γυναικῶν και ώδηγοῦσαν τά μικρά παιδιά να φιλήσουν τήν άκρη του φορέματος του ἦρωα για να κόμη να ξεχειλίσουν άργότερα σε άρμονικῶς τόνους τά παιδιάτικα χεῤλια η Μούσα πού τήν επικαλοῦντο εῤτσι. Μιὰ φορὰ τό χρόνο και για ένα μήνα επαναν τίς εῤχθροπραξίες, ἦταν ένα εῤδος ἱερῆς άναχωχῆς, στο διάστημα τῆς όποιας απ' όλες τίς γωνίες τῆς Ἀραβίας, ἡγεμόνες, εῤμποροι και ποιηταί εῤμαζεύοντο στο Ὁκάξ.

Ἐκεῖ στήνότανε μιὰ μεγαλοπρεπῆς σκηνή για τόν ενδοξότερο ποιητή. Ἐκαθότανε στην εῤδρα του σαν ανώτατος κριτής, άκουε τά ποιήματα και εῤβαζε τήν άπόφασή του. Τό ωραιότερο ποιήματα γραφότανε πάνω σε λεπτό ύφασμα από λινάρι και κρεμαζότανε στους τοίχους τῆς άγίας Κάαμπα.

Ὑπάρχουν εῤπτά τέτοια ποιήματα πού λένε Μοαλλακάτ και πού γενικά προίσλαμικά ποιήματα πού άποτελοῦν τήν κλασική ποίηση τῶν Ἀράβων. Αὐτά τά ποιήματα εῤγιναν τυπικά, πού οί ποιηταί όλον τῶν καιρῶν, παρεκτός λίγες εῤαιρέσεις, θά παίρνουν για ύποδείγματα. Θα τά μάθουν απ' εῤσω για να τά υιοῤσουν καλύτερα, θ' άντλήσουν απ' αὐτά εῤκόνες, εῤφράσεις, αῤσθήματα και προ πάντων θα προσπαθήσουν να δώσουν στα έργα τους τό σχηματισμό, τή μέθοδο, τό σχέδιο, τή διάταξη τῶν παλαιῶν ποιημάτων.

Ἔτσι θ' αρχίσουν τά ποιήματά τους μ' ένα τύπο πού θα πλησιάζῃ όσο τό δυνατό περισσότερο σ' εκείνο πού μεταχειρίστηκε κάποιος ενδοξος παλαιότερος ποιητής.

Θά επικαλοῦνται τίς εῤγκαταλειμμένες σκηνές και κατοικίες, η θα ζητοῦν από τούς φίλους τους (συνήθως εῤνε δυό και παίζον τό ρόλο του εῤπίστου στις τραγωδίες), να σταματήσουν και να κλάψουν μαζί τους πάνω στην εύλογημένη γῆ πού άφηκαν προ όλίγου, εῤπειτα θα ύμνησουν τά θέλητρα τῆς άγαπημένης, τήν άρετή τῶν όπλων των και τῶν ἔπων των—τέλος μ' ένα γερό στίχο, πού εῤνε ο κόμπος του ποιήματος—θα προσπαθήσουν ν'

ἀπαλλαγθῶν μὲ κομψότητα ἢ ἀπλότητα ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπικλήσεις καὶ τὶς θύμησης γιὰ νὰ μπουὶν στὸ ζωηρότερο μέρος τοῦ θέματός των... Τὸ ἰδιανικὸ τοῦ ποιητοῦ φαίνεται ὅτι βρῖσκεται σ' αὐτὸ τὸν τύπο :

« Πάνω σὲ παλῆς σκέψεις ἄς κάνουμε καινούργιους στίχους ».

Ὅταν ἦρθεν ὁ ἰσλαμισμὸς ἢ ἰσλαμικὴ ἀνάστασις ἢ ἰσλαμικὴ ἀνάστασις ἢ ἰσλαμικὴ ἀνάστασις. Οἱ Ἄραβες εἶχαν βρῆναι στὸ Κοράνι καινούργια τροφή γιὰ τὸν ἐνθουσιασμό τους. Τοὺς ἐμάγεψεν ἡ γαλήνια ὁμορφιά, ἡ εὐγένεια, ὁ ρυθμὸς, τὸ θεῖον αὐτῆς τῆς ἁρμονικῆς γλώσσας, πού δὲν ἦταν οὔτε στίχοι, οὔτε πρόζα, ἀλλὰ κάτι τι ἀνώτερο καὶ ἀπροσδιόριστο πού τοὺς κατέθελε καὶ τοὺς ἐθάμπωνε. Ἀργότερα, ἓνα δόγμα ἐκήρυξε τὸ Κοράνι ἀδημιούργητο, τὸν αἰώνιο τύπο τῆς φιλολογικῆς ὁμορφιάς, τόσο πού, ὅπως λέν οἱ σχολασταί, οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε οἱ ἄνθρωποι θὰ μπορούσαν νὰ γράψουν μιὰ φράσην ἰσάξια μὲ ὅποιαδήποτε τοῦ ἱεροῦ βιβλίου ! Καὶ φυσικά, ὁ ποιητὴς σὰν ἔπεσε πᾶ ἀπὸ τὸ βᾶθος του, ἔπασσε νὰ ἔχη τὴν ἱερωσύνην πού ἦταν πᾶ ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς ἄχρηστη δὲν ἦταν πᾶ ὁ ὑπερασπιστὴς καὶ ὁ προστάτης τῆς φυλῆς του, κ' ἀκόμα χειρότερα τὸν ἐβλεπαν μὲ κακὸ μάτι.

Πράγματι δίκαια ἢ ἄδικα λένε ὅτι ὁ Προφήτης εἶχε καταδικάσει τὴν ποίηση καὶ τοὺς ποιητὰς καὶ στὸ Κοράνι ὑπάρχουν δυὸ τρία ἐδάφια πού ἐξηγοῦνται ὡς μομφὴ γιὰ μερικὸς ποιητὰς. Ἐπίσης οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ ἐνθάρρουν τὴ μελέτη τοῦ Κορανίου εἰς βάρος τῆς ποίησης. Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴν ἐξ ἄλλου τῆς θρησκευτικῆς μανίας, τὰ πνεύματα εἶνε πῶς προκατελημμένα ἀπὸ τὴ θρησκεία, τὸ μυστικισμό, τὸν προσηλιτισμό, τοὺς πολέμους καὶ τὶς κατακτήσεις παρὰ ἀπὸ τὴν τέχνη καὶ τοὺς στίχους.

Μ' ὅλα ταῦτα ἡ ποίηση δὲν εἶνε ὅλως διόλου καταδικασμένη. Ὁ Ὄμαρ ἴμπν ἐλ Χαττάμπ, ὁ δεῦτερος Καλίφης συμβουλεύει στοὺς μουσουλμάνους « νὰ μάθουν στὰ παιδιά τους τὶς παροιμίες καὶ τοὺς πῶς ὡραίους στίχους » κ' ἀκόμα : « Μαθαίνετε στίχους, τοὺς πῶς σεμνοὺς », ὁ Ἄλη ἴμπν, Ἄλη Τάλεμπ τέταρτος καὶ τελευταῖος Καλίφης, ἦταν μεγάλος ποιητὴς. Ἄλλ' ὅ,τι ἐβοήθησε πρὸ πάντων στὴ μελέτη τῆς ποίησης, ἦταν ἡ διαταγὴ πού ἔδωκεν ὁ Καλίφης Ὅσμάν νὰ μαζέψουν καὶ ν' ἀντιγράψουν τὰ ἐδάφια τοῦ Κορανίου, πού οἱ ὀπαδοὶ τῆς θρησκείας ἐμάθαιναν ἀπ' ἐξω, οἱ μὲν ἀπὸ τοὺς δέ. Γιὰ νὰ σχολιάσουν καὶ νὰ ἐξηγήσουν μερικὸς ὅρους ἢ μερικὸς ἐκφράσεις τοῦ Ἁγίου Βιβλίου, γιὰ νὰ τὶς κάμουν ἀντιληπτὰς στοὺς ξένους, οἱ Αἰγύπτιοι, Σῦροι, Πέρσαι, πού ἀπὸ τὸν πρῶτον αἰῶνα τῆς Ἑγείρας, ἀποτελοῦσαν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν Μουσουλμάνων, ἀναγκασθῆκαν νὰ καταφύγουν στὰ παλαιὰ ποιήματα.

Κ' ἔτσι ἀφοῦ ἐπέρασε μιὰ ἐποχὴ προγραφῆς μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, ἡ ποίηση ξαναγεννιέται λίγο λίγο ἕως τὴν ἀνάρρηση τῆς δυναστείας τῶν Ὀμμυδῶν, γιὰ νὰ λάμψη ἔπειτα μὲ καινούργια αἴγλη.

Πολιτικοὶ λόγοι ἐξηγοῦν αὐτὴ τὴ μεταβολή. Ὁ φόρος τοῦ Κάμε Ἄλη διαίρεσε τὴν Ἀραβία σὲ δυὸ ἐχθρικά στρατόπεδα. Ἀπὸ τὴν μιὰ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἄλη, ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ Μοάβια ἔτσι ἡ φυλὴ πού τὶς εἶχε συμφιλίωση καὶ ἐνώση ὁ Ἰσλαμισμὸς ξανάρχισαν τὸ ἀλληλοφάγωμα καὶ κάθε φυλὴ ξαναβρῆκε τοὺς ποιητὰς τῆς γιὰ νὰ ἐξυμνοῦν τὶς δόξες καὶ τοὺς ἄθλους τῆς. Ἡ ποίηση ξανάνθισε κ' εὐδοκίμησε μὰ οἱ ἱερεῖς τῆς εἶχαν χάσει τὴ συνείδησιν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς εὐγένειας τῆς ἱερωσύνης των. Ἀπὸ μάγοι, ἔγιναν αὐλοκοί !

Στὰ 132 τῆς Ἑγείρας, νέα πολιτικὴ ἀνατροπὴ. Ἡ δυναστεία τῶν Ἄμ-

πασιδῶν, βοηθουμένη ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τοῦ Κορασάν καὶ τῆς Περσίας ἀντικαθιστᾷ τοὺς Ὀμμυάδες στὸν ἀραβικὸ θρόνον. Ἀπὸ τότε ὡς τὴν κατάληψη τῆς Βαγδάτης ἀπὸ τοὺς Ταρτάρους (656 Ἑγ.) οἱ ποιηταὶ εἶδαν ὁμορφες μέρες. Ἐγείναν περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε οἱ ἐπίσημοι ἐγκωμιασταὶ τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῶν μεγάλων κ' αὐτοὶ τοὺς ἐπροστάτευαν ὄχι τόσο ἀπὸ πολιτικούς λόγους ὅσο γιὰ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀγαποῦσαν τὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες καὶ δὲν παραλείπαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ καλλιεργήσουν τὸ περιβόλι τῶν Μουσῶν. Αὐτὴ ἡ περίοδος τῶν πέντε αἰώνων, στὸ διάστημα τῆς ὁποίας ὁ ἀραβικὸς πολιτισμὸς ἔφθασε στὸ ἀνώτερό του σημεῖον ἦταν ἡ χρυσοῦς ἐποχὴ τῆς ποίησης... καὶ τῶν ποιητῶν. Ὁ ποιητὴς δὲν εἶνε πᾶ ὁ προφήτης καὶ ὁ μάγος τῶν περασμένων χρόνων, δὲν εἶνε πᾶ ἡ ἡχηρὴ σάλπιγγα τῆς φυλῆς— ἄλλως τε δὲν ἔχει πᾶ φυλές, μὲ τὴ θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ ἐνότητα—μὰ γίνεται ὁ φίλος, ὁ ἐξομολογητὴς, ὁ σύμβουλος, καὶ ὁ σύντροφος τῶν τέρφων τοῦ μονάρχου. Ἀντλεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν οἰκειότητα μεγάλη ἐκτίμησι καὶ μεγάλη πλοῦτη. Πρόσωπο ζηλευτὸν, ἀξιοσέβαστο κ' ἐπιβαλλόμενον, ἔχει τὴ συνείδησιν ὅτι στὴν τέχνην του χρωστᾷ τὴν πρώτην θέση—καὶ μὲ τὴ σειρά του θὰ τιμῆται τὴν τέχνην του, θὰ φιλοτιμηθῆ, θὰ τὴν ἀνεβάσῃ στὸ ὕψος ἀληθινῆς λατρείας, ἄγιας θρησκείας, προσιτῆς μόνο στοὺς διαλεκτοὺς ἀνθρώπους, στὶς εὐγενεῖς καρδιές. Εὐτυχισμένοι χρόνοι πού λές ὅτι ἡ ποίηση ἐκυβερνοῦσε τὸν κόσμον. Ὁ τίτλος τοῦ ποιητοῦ ἀρκοῦσε παντοῦ—εἶχε σχέση μὲ τὴν εὐγένεια, στὶς πολιτικὲς, πολεμικὲς, ἢ διοικητικὲς ἀρετές. Ὁ Ἄμποῦ ἐλ Ἀμπᾶς ἐλ Σαφφάν, ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Ἀμπασιδῶν, δίνει σ' ἓνα ποιητὴ γιὰ ἓνα ποίημα πού ἔκανε γιὰ τιμὴν του, τὴ διοίκησιν μιᾶς ἐπαρχίας. Ὁ ἐλ Μαμῖνὸν κάμνει τὸ ἴδιο στὸν ἴμπν ἐλ Ντάχν γιὰ ἓνα ὄραϊο στίχον. Ὁ Χαροῦν ἐλ Ρασίντ γιὰ νὰ τιμῆται τὶς ἐπιστῆμες καὶ τὰ γράμματα, χύνει νερὸ στὸν Ἄμποῦ Μοάβια ἐλ Νταριὸ γιὰ νὰ πλῆνη τὰ χέρια του ὁ ἐλ Μαῖμῶν καὶ ὁ διάδοχος Ἄλ Ἄμιν μαλλώνουν ποῖος νὰ προσφέρῃ στὸ διδάσκαλό τους τὰ παπούτσιά του—καὶ συμφωνοῦν νὰ τοῦ δώσιν ὁ καθένας ἓνα. Ὁ Μόσλεμ ἴμπν ἐλ Οὐαχίντ διορίζεται διευθυντῆς τῶν ταχυδρομείων—καὶ παίρνει τοὺς μισθοὺς χωρὶς ποτὲ νὰ δουλέψῃ μόνον τραγουδῶν μὲ μέθη « τὴ μεγαλόφωνη κόρη τῆς ἀμπέλου ». Ὁ ἐλ Τογκράλτ εἶνε πρωθυπουργὸς τοῦ Σουλτάνου τοῦ Μοσσούλ, Μασσοῦντ ἴμπν Μωχάμετ, τοῦ Σαζζουκίδου... Εὐτυχισμένοι χρόνοι, πού τὰ ποιήματα γραμμένα πάνω σὲ μαρμάρινες πλάκες πληρώνονταν μὲ τὸ βάρος τους σὲ χρυσό, ὅπου κάθε στίχος εἶχε ἐμπορικὴν ἀξίαν ἀπὸ χίλιες δραχμῆς ἕως χίλια δηράκια, χρόνοι πού οἱ ποιηταὶ ἦσαν βασιλεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς ποιηταί. Ὁ Χαροῦν ἐλ Ρασίντ καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ Ἀμπασίδαι καὶ πῶς πολὺ ἀκόμα ὁ Ἀπντάλλα ἴμπν ἐλ Μοντάζα (866-909). Ὁ βασιλεὺς-ποιητὴς εἶχε γράψῃ :

Τὴν ὁμορφάδα θαύμαζε τοῦ Μισοφεγγαριῶ
 Πὺ διώχνει τὸ σκοτάδι μὲ τὶς ἀχτίνες του
 Σὰν τὸ χρυσὸ δρεπάνι
 πὺ νάρκισσους θερίζει στὸν κάμπο τῆς νυχτός.

Ἐπειτα ἀπὸ δέκα αἰῶνες ὁ Victor Ugo φαίνεται σὰν νὰ ἐνεπνεύσθηκε ἀπ' ἐδῶ στὴ Ρουθ καὶ Βοὺς ὅταν λέγῃ :

Και ἡ Ρουθ ρωτοῦσεν ἀκίνητη :

Μὰ ποιὸς θεός, ποιὸς θεριστὴς τοῦ αἰώνιου καλοκαιριοῦ,
φεύγοντας ἄφησε νὰ πέση
αὐτὸ τὸ χρυσοδρέπανο στῶν ἀστεριῶν τὸν κάμπο.

Ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι ὠμίλησεν ἐκτενέστερα γι' αὐτὴ τὴν περίοδο, πρῶτα γιατί εἶνε ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα καὶ ἡ πιὸ παραγωγικὴ τῆς ἀραβικῆς ἱστορίας—ἔπειτα γιατί τὴν διαδέχθηκε μακρυνὸ δειλινὸ καὶ πιὸ μακρυνὸ νύχτα πού βασιτᾶ ἀκόμα, μὰ πού σπάνια λαμπερὰ ἀστέρια ἤρθαν κάποτε νὰ διασχίσουν. Κι' ἀπὸ τότε ἡ ποίηση φυτοζωεῖ κ' οἱ ποιηταὶ ἄγνωστοι κ' ἐξωρισμένοι παραδέρνονται μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου.

«Γιὰ νὰ τελειώσουμε θὰ ποῦμε δυὸ λέξεις γιὰ τὶς λεπτομέρειες πού διακρίνουν τὴν ποίηση τῶν διαφόρων ἐποχῶν πού ἐξετάσαμεν. Ἡ προϊσλαμικὴ ποίηση εἶνε ὁ ἀληθινὸς καθρέφτης τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. τῶν ἀρχαίων Ἀράβων. Καὶ φυσικὰ ἡ ποίηση τῶν νομάδων πού ὁ μόνος τους πόρος εἶνε ἡ κλειδιά, ἡ ληστεία, λίγες σπορὲς σιταριοῦ καὶ ἀραπόσταρου, δὲν μπορεῖ παρά νὰ εἶνε αὐθόρμητη, ἀπλή, εὐλικρινὴς καὶ τραχεῖα.

Εἶνε μονάχα τὸ ἀρμονικὸν ἀπαύγασμα τῶν αἰσθημάτων πού ξεχειλίζουν, τῶν θεαμάτων πού συγκινοῦν καὶ μαγεύουν. Βρίσκει φυσικὰ ἄγριους τόνους γιὰ νὰ ὑμνήσῃ τὶς μάχες καὶ τρυφεροὺς καὶ παλλόμενους γιὰ νὰ τραγουδήσῃ τὸν ἔρωτα.

Ἡ γλῶσσα εἶνε ἀγνή, χωρὶς ἐπιτήδευση, τρέχει ἀπὸ τὴν πηγὴ, χωρὶς βία, χωρὶς ἐτοιμασία, χωρὶς κόπον. Ὁ ποιητὴς δὲν εἶνε δούλος οὔτε τοῦ θεματός του, οὔτε τοῦ στίχου οὔτε τῆς ρίμας, δὲν σκοτίζεται γιὰ τοὺς τύπους, γιὰ τὴν ρητορικὴν, γιὰ τὶς σπάνιες ἐκφράσεις, δὲν μεταχειρίζεται οὔτε φκασίδια, οὔτε στολίδια, οὔτε πολυτελεῖ φορέματα, οὔτε τεχνάσματα. Αὐτοσχεδιάζει καὶ φανερώνει τὴν χαρὰν ἢ τὴν θλίψιν του, τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν ἀλαζονίαν του, ἀπλῆ, σὰν τὸ πουλὶ μέσ' τὰ δάση. Γι' αὐτὸ ἡ προϊσλαμικὴ ποίηση εἶνε ὠραία καὶ γυμνὴ σὰν τὴν ὁμορφίαν!

Στὴν ἐποχὴ τῶν Ὀμμυιδῶν, ἡ γλῶσσα φυλάγει ἀκόμη ὅλη τὴν καθαρότητά της, μὰ ἡ ποίηση δὲν εἶνε πιά ἡ ἀγνή πρωτινὴ καὶ ἄγρια παρθένα, γιατί οἱ ποιηταὶ μὲ τὸ νὰ γίνουν αὐλικοὶ τὴν διαφθείρανε. Κ' ἐνῶ οἱ παλαιοὶ ἐθεωροῦσαν πῶς «ὁ ὠραιότερος στίχος ἦταν ὁ πιὸ ἀγνός κ' ὁ πιὸ ἀληθινός», ἔπειτα ὁ πιὸ φεῦτικὸς κ' ὁ πιὸ ἐπιτήδειος στίχος κατήντησεν ὁ πιὸ ἀξιοσημειώτος. Προσθέσετε σ' αὐτὰ ὅτι ἡ κατακτήσεις τοῦ Ἰσλάμ ἔφεραν στὴν ἀραβικὴν ἐξουσία μεγάλον ἀριθμὸν λαῶν πού ἀγκάλιασαν τὴ θρησκείαν τοῦ κατακτητῆ καὶ παραδεχθῆκανε τὴ γλῶσσαν του.

Ἐπῆρξαν ποιηταὶ συριακῆς, περσικῆς, αἰγυπτιακῆς, ἢ ἰσπανικῆς καταγωγῆς πού μολονότι γράφανε στὴν ἀραβικὴν αἰσθάνονταν μὲ κάποιον ἰδιαιτερό τρόπο πού προδίδεται στὴν ποίηση αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, σὲ πολλὰ ἐρωτικὰ ποιήματα, τρόπο λίγο χαλαρωμένο, λίγο τολμηρό, λίγο πιὸ πολὺ ἀπὸ ρεαλιστικόν, πράγμα πού ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν δούλων γυναικῶν πού χάριζε στοὺς Ἀραβας ἢ κατὰκτηση βρισκόνται ἀκόμα πολλὰ ποιήματα μὲ πολιτικὴ καὶ σαρκαστικὴ χροιά, πού ἐξηγεῖται μὲ τοὺς ἀγῶνες τῶν κομμάτων καὶ τὶς δυναστικὰς φιλοδοξίας τῶν διαδόχων τοῦ Μοάβια καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἄλη. Γενικὰ ἦταν μὲ ὠραία ἐποχὴ γιὰ τὴν ποίηση, πού μᾶς ἔδωσε μερικὸς ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς ποιητὰς μας σὰν τὸν Ἀκτάλ Γαριρ ἐλ Φαράζ-ντάκ.

Ἐπὸ τοὺς Ἀμπασιίδας, ἡ ποίηση ἔφθασε στὸ ἀπόγειόν της. Ἐπωφελεῖται κάθε συντελεσμένη πρόοδος τῆς ἀνθρώπινης ἐνέργειας. Ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν Καλιφῶν, τὸ κρασί καὶ ὁ ἔρωτας νεωτερίζουν τὸ στίχο, τὸν κάμνουν πιὸ θελκτικόν, πιὸ ἀβρόν, πιὸ κομψόν, πιὸ πολυτίμον, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης καὶ τῆς συζήτησης γεννοῦν καινούργιες ἰδέες, πλατύνουν τοὺς δρόμους κ' ἀνοίγουν ὀρίζοντες στὴ δημιουργικότητα, στὴν εὐκολίαν τοῦ οἴστρου καὶ στὴ φαντασία τῶν ποιητῶν.

Οἱ στίχοι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ξεχωρίζουν πρῶτα ὡς φόρμα μὲ μὴ πιὸ πλούσια καὶ πιὸ ἐπιδέξια μετρικὴ, μ' ἕνα νέο πνεῦμα πού λές ὅτι ἔσπασε τὰ παλὰ καλούπια πού δεχόντανε ὁμοίμορφα τὴν ἀραβικὴν σκέψιν— ὡς βάθος μὲ τὴ λεπτόλογον ἐξέταση τῶν ἰδεῶν, σοφῶν, ἀφηρημένων καὶ φιλοσοφικῶν. Ὁ στίχος πού ἔως τότε «μιλοῦσε μόνο στὴν καρδιά» μπαίνει σιγά-σιγά καὶ στὴν ὑπηρεσία τῆς σκέψης καὶ τῆς λογικῆς. Οἱ γιατροὶ θὰ γράφουν σὲ στίχους, ἱατρικὰς πραγματεῖες, οἱ φιλόσοφοι θὰ ἐρευνῶν οὐδὲ στίχους τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου, τὸ αὐτεξούσιο, τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. . . Καὶ μὴ νομίζετε ὅτι γίνεται λόγος γιὰ ἔργα κανενὸς ἀσήμαντου στιχοπλόκου, τὸ ἐναντίον, πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο μεγάλων ποιητῶν. Σὰν τὸν ἐλ Μοτανέμπι, Ἀμποῦ ἐλ ἔλα Μεάρι, Ἴμπν Χάνι ὅλο σφραγισμένο μὲ τὴν πιὸ γαλήνια, πιὸ εὐγενικὰ, πιὸ ὑψηλὴ ποίηση.

Ὅσο γιὰ τὴν τύχην τῆς ποίησης ὕστερα ἀπὸ τὸ πέσιμον τῆς Βαγδάτης, δὲν ἠμποροῦμε νὰ προσθέσωμε τίποτε σ' ὅτι εἶπαμε παραπάνω. Μᾶς ἀρκεῖ νὰ μάθωμε ὅτι ἀπὸ τὸν ὄγδοον αἰῶνα τῆς Ἑγείρας (XV αἰῶνα δικῆς μας χρονολογίας) ἡ ἀραβικὴ ποίηση δὲν ἦταν παρά μὴ ἀσήμαντη παρφοδία! Ἐνα γελοῖο μασκάρεμα τῶν ἀρχαίων ποιημάτων.

Μίμηση καὶ παραποίηση, νὰ τὸ σῆμα ἐργοστασίου τῶν νεώτερον στιχοπλόκων. Ἔτσι μὴ ξέροντας τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων καὶ τὸν νεώτερον πολιτισμὸν οἱ ποιητὰὶ ἐξακολούθησαν σὰν τὸν Ἴμποῦ ἐλ Κουάης καὶ τοὺς συγγραφεῖς τῶν Μοαλλακάτ νὰ στήνουν τὶς σκηνές τους στὴν ἔρημον, νὰ παραπονοῦνται γιὰ τὴν δίψαν, νὰ προσκαλοῦν ἀδελφικὰ τὴν φτωχὴν καμῆλα ἀφανισμένην ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ δρόμου, νὰ ψάλλουν τὰ κλασικὰ θέλητρα τῆς πολυαγαπημένης, ἐνῶ κατοικοῦσαν σ' ἀνθηρὲς πόλεις, ἐνῶ εἶχαν μεγάλους ποταμοὺς γιὰ νὰ ξεδιψάσουν, ἐνῶ ἐκαβαλλίκευαν θαυμάσιους ἀγνοαίματους ἵππους μὲ βελουδένια σέλλα κ' ἀσημένιους ἀναβολεῖς καὶ ἐνῶ ἡ στείρα καὶ πωρωμένη καρδιά τους ἦταν τέλεια προφυλαγμένη ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις καὶ τὶς ἀνησυχίας τοῦ ἔρωτα.

Ἄλλ' αὐτὸ δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ συμπεράνωμε μὲ τὸν Jules Lemaître ὅτι «στὸ σύνολόν της ἡ ἀραβικὴ ποίηση γιὰ τὰ αἰσθήματα της εἶνε ἡ πιὸ ἀγνή πού ξεύρομε, ἡ πιὸ ἀνδρική, ἡ πιὸ σεμνή, ἡ πιὸ εὐγενικὴ, ἡ πιὸ ἱπποτικὴ...»

PAUL HEYSE

Στο δεύτερο ήμισυ του αιώνα που πέρασε φάνηκαν στη Γερμανία, από τέσσερις τη φορά, όχτω μεγάλοι διηγηματογράφοι. Οί τέσσερις πρώτοι ήσαν ό Freytag, Auerbach, Keller και Fontane, οί τέσσερις δεύτεροι οί Spielhagen, Raabe και Wilbraudt. Οί τέσσερις πρώτοι πέθαναν όλοι στο τέλος του 19ου αιώνα, οί δεύτεροι έζησαν όλοι στην αρχή του είκοστού. 'Ο Paul Heyse πέθανε φέτος την 1η 'Απριλίου. 'Ο Adolf Wilbraudt, που ήταν ό νεώτερος, ζει ακόμα.

'Ο Paul Heyse είχε την πιό παγκόσμια φήμη. Τά διηγήματά του μεταφράστηκαν σ' όλες τις γλώσσες του κόσμου. Στά 1910 πήρε τό βραβείο του Νόμπελ. 'Όταν του γίνηκε αυτή ή ξεχωριστή τιμή, όλος ό κόσμος έχαιρέτησε με επίδοξιασία αυτή του την έπιτυχία. Στά θαλερά γηρατιά του καλού ποιητή έλαχε ή ζηλευτή τύχη να γνωρίσει όσο ήτανε δυνατό όλιγώτερος έχθρους.

'Ο Paul Heyse δοκίμασε την τέχνη του ή κάλλιο να πει κανείς την έδειξε σε όλα τά φιλολογικά είδη : λυρικό ποίημα, θέατρο, μυθιστόρημα, διήγημα, κριτική και σ' αυτή τή μετάφραση (μετάφρασε σε ώραίους γερμανικούς στίχους ποιήματα του Leopardi και του Giusti). 'Αλλά ανάμεσα σε τόσες έπιτυχίες πρέπει να κάμουμε διακρίσεις. Κι' αν ήθελε κανείς να επικρίνει τό έργο του Paul Heyse μπορούσε να ισχυρισθεί ότι τά μυθιστορήματά του είνε λιγάκι ψυχρά, και ότι ό λόγος που τά θεατρικά του έργα δεν άρεσαν στους πολλούς, είνε γιατί είνε πάρα πολύ λεπτά και με περιζήτητη ψυχολογία γραμμένα. Στά τόσο άρμονικά και μελωδικά λυρικά του ποιήματα δεν μπορεί κανείς να βρει κανένα ψεγάδι, και καμμιά σκιά δεν μπορεί ν' άμαυρώσει τή δόξα του ως διηγηματογράφου. Σ' αυτό τό τελευταίο είδος είχε ό Paul Heyse άσζηήτη υπεροχή. Γι' αυτό του πρέπει οί πιό διαρκέστερες δάφνες.

Του κάκου μπορεί ένας συγγραφέας να δοκιμάσει την τέχνη του σε περισσότερα φιλολογικά είδη, σπάνια οίκατοπινοί εκτιμούν όλες του τις προσπάθειες. Γι'ά τον Paul Heyse μπορεί κανείς με ασφάλεια να πει πως θα μείνει τό όνομά του ως ενός μεγάλου διηγηματογράφου. Αυτή είναι και ή γνώμη όλης τής κριτικής προκειμένου να τον κρίνει.

*

Γεννήθηκε στα 1830 και τό πρώτο του διήγημα γράφτηκε στα 1853, όνομάζεται Γ'Arrabiata (ή Λυσσασμένη) κ' έχει κιόλας όλα τά προτερήματα που επρόκειτο να εξασφαλίσουν τή φήμη του συγγραφέα.

'Όταν κανείς γράψει πολλές εκατοντάδες διηγήματα είνε βέβαια υποχρεωμένος να γυρέσει τά θέματα λίγ' από παντού. Στο διηγηματογράφο προσφέρει ή ιστορία πλούσια έκλογή. 'Ο Paul Heyse την εκμεταλλεύθηκε άφθονα. Έχει ζωηρότατη αντίληψη για τό παρελθόν. Με εξαίσια τέχνη κατορθώνει να κάμνει να αναζήσουν οί παλιές κοινωνίες και οί ψυχές του

παρελθόντος. 'Η άγαπημένη του εποχή δεν είνε ό Μεσαιώνας άλλ' ή 'Αναγέννηση. 'Από μι'α περικοπή χρονογράφου ή από μι'α άλλη επίσκεψη σενα ιστορικό μέρος, ό συγγραφέας με τή ζωντανή του φαντασία, πλάθει ένα δραματικό διήγημα, συγκινητικό και γεμῖτο. Και σ' αυτό φαίνονται τά χαρακτηριστικά του Paul Heyse σαν συγγραφέα τής βορεινής Εύρώπης. Τά διηγήματα του Paul Heyse δεν έχουν τον άφελη ρεαλισμό που διακρίνει τό Ιταλικό διήγημα. 'Ο συγγραφέας αυτός δε διακρίνεται ιδιαίτερα για τήν πιστή των πραγμάτων αναπαράσταση. 'Ιδεαλιστής αυτός, όπως οί περισσότεροι γερμανοί τής εποχής του, δημιούργησε πρόσωπα ώραιότερα από τήν πραγματικότητα, μεγαλύτερα απ' ότι είνε στο φυσικό και στο καλό και στο κακό, μι'α ιδιαίτερα στο καλό. Με μι'α λέξη τά διηγήματα του Paul Heyse στολίζουν τόσο τή συνειδημένη ζωή που καταντούν να φαίνονται άπίθανα. Νομίζει κανείς πως σ' αυτό τό ζήτημα ή δυσκολία τον τραβάει. 'Ο μάγος αυτός διηγηματογράφος έχει τέτοια πεποίθηση στην πειστικότητά του, ώστε καταντῶ πιά ένα θέμα να τον τραβάει άκριβώς επειδή είνε έξαιρετικό.

'Όσο κρατάει κανείς στα χέρια του τό βιβλίο του Paul Heyse μένει μαγεμένος από τήν τέχνη του. Διηγείται με τέτοια χάρη ώστε κανένας δεν μπορεί να του αντίσταθεί. Βέβαια οί ήρωες του δεν είνε άνθρωποι που συναντεί κανείς καθημερινώς, μι'ό φανταστικός του κόσμος είνε τόσο μαγευτικός ώστε δε μπορεί κανείς να νοιώσει άμέσως ότι δεν είνε και άληθινός. 'Αργότερα, μετά σκέψη, με ήσυχο τό κεφάλι, αντιλαμβάνεται κανείς αυτό. Μά και τότε ή χάρη του εξακολουθεί τήν επίδρασή της. Και εύγνωμονεί κανείς τό χαριτωμένο διηγηματογράφο που με τις όμορφές του ιστορίες τον έκανε να λησμονήσει τήν πραγματικότητα.

*

'Ο Paul Heyse είχε γεννηθεί αισιόδοξος και ό βίος του επέτρεψε να παραμείνει σ' αυτή του τήν αντίληψη τής ζωής. Λίγοι είνε οί έπιφανείς που έζησαν αυτή τήν τύχη.

'Η ιδεολογία του Paul Heyse συνδέεται στενά με τή γη. 'Απ' αυτή τήν έποψη έχει συγγένεια με τήν ιδεολογία του Goethe. Δεν άρνιέται τά όσα είνε πέραν αυτού του κόσμου, αλλά λίγο ενδιαφέρεται γι' αυτά. 'Η Φύση είνε τόσο ωραία, ή γη, για όποιον ξέρει να τήν απολάψει, είνε τόσο πλούσια από θεϊα θεάματα και από παραδεισιακή χάρη ! Μπορεί να είνε φρόνιμο να ζητῶ κανείς και άλλες χαρές για μετά τό θάνατο ; Είς τον Paul Heyse ό θάνατος φαίνεται δίχως όδύνη. Είνε τό μοιραίο τέλος ενός ώραίου ταξιδιού που έχει ένα μονάχα ελάττωμα : τό ότι είνε πολύ βραχύ.

'Απαλλαγμένος όσο μπορεί να γίνει από κάθε μυστικισμό ό συγγραφέας τής Arrabiata δεν είνε όμως και ύλιστής. Βέβαια δεν περιφρονεί τήν ύλη. Και οί επικούρητοι κρίνονται απ' αυτόν με έπιείκεια άρκετ' να εφαρμόζουν τις άρχές τους με μέτρο και με γούστο. Μά τήν άγάπη του ό συγγραφέας τήν φυλάει γι' άλλα πρόσωπα με περισσότερο ιδεαλιστικές τάσεις. Κανείς δεν κέρδισε πιό αξία απ' αυτόν τό βραβείο Νόμπελ που έχει προοριστεί για τους συγγραφείς με ιδεαλιστικές τάσεις.

Με τους ήρωές του και τις ήρώισσές του μπορούσε κανείς να σχηματίσει μι'α συλλογή από «ώρατες ψυχές» που να σκιαίζουν κάθε τι που ό Richar-

dson, ο Jean Jacques Rousseau και οι μαθητές των εδημιούργησαν σ' αυτό το είδος. Τα πιο ευγενικά αισθήματα εμπνέουν αυτά τα εξαιρετικά πρόσωπα. Μιά λογική συμπάθεια τα συνδέει αναμεταξύ τους. Αναγνωρίζονται και μαντεύονται από μακριά. Και όλοι μαζί πλανώνται σε συγγινητικές και ρομαντικές περιπέτειες. Ο Paul Heuse έχει ιδιαίτερη λατρεία για την ανθρωπινή αξιοπρέπεια και με μεγάλη αντίπαθεια είδε να κερδίζει έδαφος στη Γερμανία ή νατουραλιστική φιλολογία που είχε ή άρνηση αυτής της αξιοπρέπειας. Στο τέλος για να ξελαφρώσει κάθησε κι' έγραψε ένα βιβλίο όπου με θυμό καταριέται τη νέα αυτή σχολή. Πρέπει να ομολογήσουμε ότι αυτές οι κατάρες είναι κάπως άδικες. Διότι ακριβώς αυτή ή υπερβολή του ιδεαλισμού που είχαν ο Paul Heuse και οι άνθρωποι της εποχής του, και ο περιορισμός τους σ' έναν κόσμο έλκυστικό μ' αψεύτικο, έδωσαν αφορμή στη νατουραλιστική τάση με τη φανατική της λατρεία του άσχημου στη θέση του ωραίου. Κι' αν υπάρχει κάτι τι που μπορεί ίσως να δικαιολογήσει τον όλισμό είναι βέβαια ο υπερβολικός ιδεαλισμός ενός ιδεαλιστή όπως είναι ο Paul Heuse.

*

Αν και ο Paul Heuse είναι κάθε άλλο παρά μυστικιστής, μόλα ταύτα αποδίδει εις τον έρωτα λατρεία γιομάτη από μυστικισμό. Επάνω στη γη ο έρωτας είναι το μόνο θείο πράγμα. Ο έρωτας είναι εδώ κάτω μία άχτινα αυτού του θεού, για τον όποιον ο Paul Heuse δείχνει ελάχιστο ενδιαφέρο. Αυτή του ή τάση να κάμνει έντελώς ποιητική την αγάπη και γενικά κάθε περιπάθεια, του έδημιούργησε μεταξύ των αισθηματικών ψυχών πολλούς θαυμαστές, αλλά του κόστισε και πολλούς έχθρους. Ο Μπίσμαρκ παραδείγματος χάρη δεν αγαπούσε το συγγραφέα και του ψεγάδιαζε: «ότι δέ γράφει γι' άντρες».

Ημείς πρέπει να του χροστούμε μεγάλη χάρη γιατί δεν έχει γράψει γι' άντρες όπως παραπονιέται ο σιδερένιος καγκελλάριος. Ήταν φυσικό να μη άρέσουν του Μπίσμαρκ αυτή ή λεπτή στοργή, ή ίπποτική υπερευαισθησία, ή προληπτική λατρεία για τη Γυναίκα, που γιομίζουν τα διηγήματα του Paul Heuse. Άρσσαν όμως σ' άλλους. Τι λέω: μαγέψανε δυο δολόκληρες γενεές από αναγνώστες που δεν είχαν τις άπαιτήσεις του Μπίσμαρκ. Άς έχει τη γνώμη του ο Μπίσμαρκ, είναι όμως βέβαιο ότι ή χάρη κάθε διηγηματογράφου δεν εξαρτάται πάντα από τη λιγότερη ή περισσότερη έπιτυχία με την όποια ξέρει να μιλά για τους πόρους και τις χαρές της αγάπης.

Και σ' αυτό ο Paul Heuse υπερέχει. Γι' αυτόν ή αγάπη δεν είναι μία διασκεδαστική ιστορία όπως στους παλιούς γάλλους διηγηματογράφους, ιστορία γιομάτη γλυκολογήματα και ήδονή. Η αγάπη, όπως την έννοει αυτός, είναι αισθημα ζηλιάρικο, που γιομίζει δολόκληρη την ψυχή του ανθρώπου, άνυψώνει το άτομο πάνω από τον έαυτό του, γεννά τα μεγαλύτερα έργλήματα και τις μεγαλύτερες άφοσιώσεις, μα συχνότερα τις άφοσιώσεις. Όσο περισσότερο ένα πρόσωπο άνήκει σ' εκείνη την εκλεχτή τάξη, όπου διαλέγει τους ήρωές του ο Paul Heuse, τόσο περισσότερο είναι άξιος ν' αγαπήσει, ν' αγαπήσει με μεγάλη και ειλικρινή αγάπη. Για τις εδγενικές ψυχές, ή αγάπη είναι εξ ίσου άπαραίτητη όπως και ή τροφή και ο ύπνος.

Υπάρχουν μερικοί όπου αρχίζουν να αγαπούν ένωρίς στη ζωή τους και γι' αυτούς έχει κάποια ιδιαίτερη προτίμηση ο Paul Heuse. Αυτοί έπειδή άρχισαν ένωρίτερα να υποφέρουν είναι άξιοι θαυμασμού και σεβασμού. «Άς

πάνε άκόμη να λένε ότι τα νεύατα είναι ή εποχή της ξένουαστης ευτυχίας, όταν ζούν μέσα σε βάσανα που τα δημιούργησαν μόνα των και σπαταλούν τα καλύτερα δώρα του Θεού, και παραδίδονται σε άπατηλά αισθήματα, μόνο και μόνο για να μπορούν να είναι δυστυχημένα! (Lottka 1869.)

Οι ήρωες του Paul Heuse, δέ θα άλλαξαν βέβαια με κανένα παράδεισο δίχως έρωτα, τη γιομάτη από αγάπη κόλαση όπου βρίσκονται. Άγαπούν τις πληγές τους, όπως έλεγαν οι παλιοί ποιητές. Όσο καλύτερες είναι τόσο περισσότερο τους είναι αγαπητές. Ο έρωτας είναι ή μόνη αίτιολογία της ζωής, και όσο περισσότερο φαίνεται μπρός στα μάτια των κοινών ανθρώπων, τόσο περισσότερο εκτιμητός είναι για τον ποιητή. Κάθε φορά που ο Paul Heuse κατορθώνει να έπιτύχει συνοικέσιο αναμεταξύ μ'ις βοσκοπούλας και ενός βασιληά, δέ βασιτεύει πιά από χαρά. Είναι τρελός για ρομαντισμό. Είναι αξιολύπητος ο άνθρωπος που δεν αγάπησε έστω κι' αν είχε όλες τις άλλες ανθρώπινες χαρές.

Κατηγόρησαν το μεγάλο γερμανό διηγηματογράφο ότι δεν εξύμνησε τα μεγάλα ήρωικά αισθήματα, όπως παραδείγματος χάρη την αγάπη για την πατρίδα. Και τί πειράζει αυτό εάν ή αγάπη του για την αγάπη τουδωκε τον ίδιο ιδεαλιστικό ένθουσιασμό! Ο ήθικός ήρωϊσμός ενός Ίωνάθαν που παντρεύεται την Gesine, το ένάρετο και κακομοιριασμένο θύμα του Έδουάρδου, δεν έχουν τάχατε κι' αυτά την όμορφιά τους; Στη δυστυχημένη που φέρνει γι' αντίρρηση τη «ντροπή» της, ο Ίωνάθαν άπαντάει με πάθος: «Τη ντροπή σου! Και ποιός θα τολμήσει να προφέρει αυτή τη λέξη αν μ' αγαπής κι' θέλεις να γενεις γυναίκα μου! Ότι είναι δικό σου πρέπει να γίνει δικό μου, και τα δικά μου είναι δικά σου. Ήμουν ως τώρα ένας τυφλωμένος άνόητος, αλλά τώρα πιά σκοπεύω ναποκτήσω λίγη δόξα, άρκετη για σένα και για μένα. Κι' αν ποτέ κανένας χαμένος τύχει να μ'ις κοροϊδέψει, τότε ή ντροπή θ'άνε γι' αυτόν και όχι για μ'ις. Είναι πιά νεκρός για μ'ις αυτός ο άθλιος που μ'ις άπάτησε και τους δυο. Είσαι χήρα του πιά, και θέλω ν' άφιερώσω τη ζωή μου για να σφουγγίσω τα δάκρυα σου και να σου ξαναδώσω τη χαρά.»

Έθεώρησαν ως μεγάλη άρετή του Ibsen το ότι άπαιτεί από τους συζύγους άμοιβαία αγάπη και άπόλυτη ειλικρίνεια και έμπιστοσύνη. Στάληθεια αυτές οι ήπενικές ιδέες δεν είναι και τόσο καινούργιες όσο πιστεύθηκε, ούτε για τους σκανδιναυικούς ούτε για τους γερμανικούς τόπους. Και από τα δημιουργήματα της φαντασίας του Paul Heuse, —άφοι γι' αυτόν πρόκειται—μπορούσε να βγάλει κανείς εικόνα του ιδανικού γάμου πολύ όμοια με εκείνην που άρέσει στο συγγραφέα «του Σπιτιού της Κούκλας». Άλλως τε οι ήρωες του γερμανού διηγηματογράφου συμμορφώνονται περισσότερο μ' αυτό το ιδανικό παρά τα πρόσωπα του νορβηγούδραματοουργού. Τα πρόσωπα του Paul Heuse δεν ξέρουν να ποιν ψέματα. Κι' αυτό συχνά τους φέρνει σε μεγίστη στενοχώρια! Τυχαίνει ο Paul Heuse να περιγράψει γυναίκες ένοχες, συζύγους άμαρτωλές. Όταν τις ανακαλύπτει ο σύζυγος ή ο αγαπητικός, ποτέ δεν προσπαθούν να κρυφτούν. Σ' αυτές τις περιπτώσεις οι περισσότεροι μυθιστοριογράφοι μ'ις δείχνουν το ψέμα να ξεφυτρώνει μόνο του από τα χείλια της γυναίκας, κι' ένώ είναι φανερό ότι είναι ένοχη, ή γυναίκα δέ διατάζει να άρνηθει και το πιο φανερό πράγμα. Το ίδιο κάμνει κι' ο άντρας. Με λιγότερη λεπτότητα καλλιεργεί όμως κι' αυτός την ίδια ψευτιά! Στο σημερινό μυθιστόρημα και θέατρο οι έρωτικές περιπέτειες περιβάλλονται με πολλές κακοήθειες, μα ιδιαίτερα με άφθονη ψευτιά και ύποκρισία. Αντίθετα σ' αυτά ο Paul

Heyse απαιτεί από τις μεγάλες ψυχές που περιγράφει να είναι πάντα υπερήφανες, ίσιες και τίμιες στον έρωτα, και σ' αυτόν ακόμα τον παράνομο έρωτα.

Οι έρωταί του Paul Heyse αγαπούν με όλη τους την ψυχή, με αγάπη που τη νομίζουν αιώνια. Και γι' αυτό τὰ βάσανά τους μᾶς συγκινούν τόσο πολύ. Μά όσο μεγάλο κι' ἂν εἶνε τὸ πάθος τῆς αγάπης των, υπάρχει καίτι που δὲν θὰ διστάσουν ποτέ γι' αὐτόν, ἔστω κι' ἂν τους κοστίσει τὴ ζωή, κι' αὐτὸ εἶνε ἡ τιμὴ τους. Ὑπάρχει ἓνα διήγημά του πὸν ἐπιγράφεται : « Ἀλησμόνητα λόγια » (1882). Περιγράφει αὐτὸ τὸ αἶσθημα καὶ θεωρεῖται ἀπὸ μερικοὺς κριτικοὺς ὡς τὸ ἀριστούργημα τοῦ συγγραφέα. Ἡ ὥραία βαρωνίδα Βιτωρίνα ἀγαπάει τρελὰ τὸν παιδαγωγὸ τοῦ μικροῦ της ἀδελφοῦ τὸ διδάκτορα Φίλιππο Σβάρτς. Ὁρφανὴ ἀπὸ τὸν πατέρα της καὶ συνειθισμένη νὰ κάμνει ὅτι τῆς ἀρέσει, ἀποφασίζει νὰ τὸν πάρει ἂν καὶ εἶνε ἀπὸ ἄσμη καταγωγή, κι' αὐτὸ ἂν καὶ δὲν τὸ θέλουν οἱ δικοὶ της.

Ἐκμυστηρεῖται τὰ σχέδιά της στὴ ξαδέρφη της σὲ μιὰ κουβέντα πὸν γιὰ κακὴ του τύχη καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει τὴν ἀκούει ὁ Φίλιππος. Ἐν καὶ ἐξυμνεῖ τὰ προτερήματα τοῦ ἀντρὸς πὸν ἀγαπᾷ ὁμως μιλᾷ γι' αὐτὸν ἡ Βιτωρίνα μὲ ἀριστοκρατικὴ ὑπεροχία : « Δὲν ξέρεις τάχατες, λέγει τῆς ξαδέλφης της, τί ἄδεια ἦτανε ἡ ζωὴ μου ὡς τώρα μὲ ὅλα μου τὰ πλοῦτη ; Καὶ θὰ θεωροῦσες ὅτι θὰ ἦτανε ἐκ μέρους μου ἓνα ὑπερβολικὸ λούσο ἀνέπιθυμῶ ν' ἀποκτήσω αὐτὸν τὸν ἄγνωστο ἄνθρωπο ἀντὶ νὰ χαρίσω στὸν ἑαυτὸ μου μιὰ πανάκριβη εἰκόνα τοῦ Τιτιανῶ ἢ ἓνα ἑλληνικὸ ἀγαλμα ; »

Ὁ Φίλιππος δὲν τολμοῦσε νὰ ἐλπίζει τίποτα ἀπὸ τὴ Βιτωρίνα, μὰ τὴν ἀγαποῦσε, τὴν ἀγαποῦσε τρελὰ καὶ δίχως ἐλπίδα. Καὶ τώρα τί δυστύχημα γι' αὐτὸν ! Στὴν ἴδια στιγμή μαθαίνει ὅτι ἡ Βιτωρίνα τὸν ἀγαπάει, μὰ κι' ὅτι πρέπει νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ὑποτιμὴν πὸν τοῦ προσφέρει.

Ἀληθινὰ, ἡ ἐλευθερία του καὶ ἡ ἀντρίκια του περηφάνεια, τοῦ ἐπιβάλλουν αὐτὴ τὴ θυσία. « Ἐν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ λόγια σας, τῆς ἔμοιγε, ὅλα μποροῦσαν μὲ τὸν καιρὸ νὰ διορθωθοῦν, ἡ τιμὴ μας θὰ ἦτανε ἐξαισία καὶ ζηλευτὴ γι' ἀνθρώπους καὶ θεοὺς. Γιατὶ ξέρω ὅτι μποροῦσα νὰ σῆς κάμω εὐτυχισμένη ὡς ἀξίζεις σὲ ἄτομο ὅλο ἀγάπη. » Τοῦ κάκου ἡ Βιτωρίνα προσπαθεῖ νὰ τὸν πείσει ὅτι ἀστεειότανε καὶ ὅτι δὲν ἐπίστευε σ' αὐτὰ ποῦλεγε, ὅταν τὸν παρέβαλε μ' ἓνα Τιτιανὸ ἢ ἓνα ἑλληνικὸ ἀγαλμα. Ὁ Φίλιππος εἶνε ἄκαμπτος. Ἀρνεῖ τὴν λιγοθυμισμένη Βιτωρίνα, φεύγει ἀπὸ τὴν ἐξοχὴ της καὶ πηγαίνει καὶ πεθαίνει ἀπὸ λύπη στὴ Ρώμη. Στὸν τάφο του γράφουν σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες του, τὶς λέξεις : *oblivisci nequeo*.

Μὲ φρίκη μαθαίνει τὸν πρόωγο καὶ τραγικὸ αὐτὸ θάνατο ἡ Βιτωρίνα πὸν ἀσχολεῖται στὸ νὰ περιποιητῆ τὴ γρημὰ μητέρα της. Μὲ πολλὴ θέληση κατορθώνει στὴν ἀρχὴ νὰ νικήσει τὸ κακὸ της. — Ἀφοῦ πεθάνει ἡ μητέρα της πεθαίνει καὶ ἡ Βιτωρίνα καὶ σύμφωνα μὲ τὴ διαθήκη της ἐπάνω στὴν πλάκα πὸν σκεπάζει τὸ κορμὶ της, μέσα στο πάγκο τῆς ἐξοχῆς της, γράφουνε τὴν ἴδια λατινικὴ ἐπιγραφή : *oblivisci nequeo*. Οἱ δῦσπιστοι καὶ οἱ ψευτοκουρασμένοι, αὐτοὶ οἱ *Aluce abbiette* (=οἱ ἐξευτελισμένους ψυχῆς), γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ Paul Heyse χρησιμοποιοῦντας τοὺς στίχους του Leopardi, ἔχει διακηρύξει τὴν περιφρόνησίν του, θὰ σηκώσουν τοὺς ὄμους μπρὸς σὲ τέτοιες λεπτολογίες.

Νὰ θυσιάσει κανεὶς μιὰ πραγματικὴ εὐτυχία γιὰ τὶς ἀπίθανες ἰδεολογίες τῆς ἀνθρώπινης ἀξιολόγησης ! τί ἀστεῖσμός ! Καὶ βέβαια οἱ ἔραστὲς πὸν μποροῦν νὰ αἰσθανθοῦν τὰ αἰθέρια αἰσθήματα πὸν περιγράφονται στὰ

« Ἀλησμόνητα λόγια » εἶνε πολὺ λίγοι στὴν πραγματικὴ ζωὴ. Μά, τὸ ξαναλέμε, ὁ Paul Heyse, δὲν προσπαθοῦσε νὰ ἀντιγράψει τὴν πραγματικότητα. Σκοπὸς του εἶτανε νὰ ἐφεύρει τὸ ἰδανικὸ !

*

Ἡ ἀκατανίκητη ἀνάγκη πὸν αἰσθάνεται νὰ ὁμορφαίνει τὰ πράγματα καὶ νὰ τὰ ἐξιδανικεύει φαίνεται ἰδιαίτερα στοὺς γυναῖκες του χαρακτηρῆς. Διαλέγει γιὰ ἡρώισσες μικρὲς γυναῖκες, ραφρτίσες κι' ἀκόμη πιὸ παρακατινές, μὰ δίνει σαυτὲς τὶς ταπεινὲς κόρες ψυχῆς καὶ τρόπους πὸν δὲν ἔχουν οὔτε οἱ ἀρχιδούκισσες. Ποτισμένος ἀπὸ τὸ ἀττικὸ πνεῦμα, τὶς κάμνει νὰ εἶνε τόσο ὁμορφες στὸ κορμὶ ὅσο καὶ στὴν ψυχή, καὶ ἡ δευτέρη τους ὁμορφιά εἶνε σὰν στεφάνι στὴν πρώτη. Καὶ στὴν ὁμορφιά τους προσθέτει καὶ τὴ χάρη. Ἡ Gesine, ἡ μικρὴ πλύστρα πὸν τὴν ἀγαπάει ὁ Ἰωνάθαν καὶ πὸν τὴν πέρνει γυναῖκα του, μοιάζει μὲ καρνατίδα τῆς Ἀκρόπολης. Ὅσο μικρότερη ἡ κοινωνικὴ σειρὰ τῆς ἡρώισσας του, τόσο ὑψηλότερες εἶνε οἱ ἀρετὲς της. Ἐχουν ντροπαλότητα καὶ μετριοφροσύνη, εἶνε δύσκολες στὶς πρώτες κουβέντες, μὰ μιὰ πὸν δόσουν τὴν καρδιά τους, ἔχουν πίστη ἑτοιμὴ γιὰ κάθε θυσία.

Ἴσως μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς κατηγορήσει ὅτι παραεῖνε ἐνάρετες. Οἱ ἡρώισσες τοῦ Paul Heyse, εἶνε ὑπέροχες, μὰ ἡ ὑπεροχὴ τους καταντᾷ μονότονη ἀπὸ τὴν πολλὴ της διάρκεια. Ἡ Μαρία Φραντσέσκα πὸν χορεύει ἀπάνω σὲνα σκοινί, στὸ ζωγράφο πὸν τὴ συναντᾷ ἀπ' ἔξω ἀπὸ μιὰ ἐκκλησιὰ καὶ τῆς ζητᾷ νὰ κάμει τὴν εἰκόνα της καὶ ... τὴ γνωριμιά της ἀπαντᾷ διόχωντᾷς τον μὲ τὶς ἐξῆς λέξεις : « Γελοῖστέ, κύρη μου, ἐὰν φαντασθῆκατε ὅτι θὰ μὲ βρεῖτε ἀπροστάτευτη στὶς προσβολές σας. Αὐτὲς τουλάχιστον οἱ πρωινὲς ὄρες ἀνήκουν σ' ἐμένα, σ' ἐμένα καὶ στὸν οὐρανὸ. Ἐν πιθυμᾶτε νὰ μιλεῖστέ της χορεύτριας τότε ἔλτε στὴ βραδινὴ παράσταση. »

Αὐτὴ ἡ πρόθεση τοῦ συγγραφέα νὰ δεῖξει ἐνάρετη τὴ γυναῖκα ἀνάμεσα σὲ περιστάσεις πὸν αὐτὸ τῆς εἶνε τὸ πιὸ δύσκολο, φαίνεται ἀκόμη πιὸ καθαρὰ στὴν περιγραφή τοῦ χαρακτηρῆ τῆς Λότκας, τῆς ἡρώισσας τοῦ ὁμώνυμου διηγήματος (1869).

Ἡ Λότκα εἶνε κόρη μιᾶς δημόσιας γυναίκας· ἔζησε τὰ νεῖατά της ἀνάμεσα σὲ μιὰ διαφθαρισμένη κοινωνία. Μὲ ἰδιαίτερη προτίμηση οἱ νατουραλιστές συγγραφεῖς ἔφεραν στὰ ἔργα τους τὰ παιδιά δημόσιων γυναικῶν, μὰ πάντοτε σ' αὐτοὺς, αὐτὲς τὶς ὑπάρξεις τὶς διευθύνει ἡ ἴδια ἀμετάτρεπτη μοῖρα : ἡ κόρη μιᾶς δημόσιας γυναίκας ἀνήκει κατ' αὐτοὺς, ἀπὸ κληρονομικὸ σὰν νὰ ποῦμε δικαίωμα, στὸν ἐλαφρὸ κόσμο. Ἐν πιστεύουμε τοὺς συγγραφεῖς τοῦ ἐμπορικῶ μυθιστορήματος ἡ τιμιότητα, ἡ τακτικὴ ζωὴ εἶνε ἀπαγορευμένα γιὰ τὴν κόρη πὸν γεννήθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνία. Καὶ σχεδὸν πάντοτε, σ' αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς, ἡ κόρη τῆς δημόσιας γυναίκας συμβιβάζεται πολὺ εὐκόλα μὲ αὐτὴ τῆς τὴν κατάπτωση. Στὸ ἴδιο σχεδὸν ἀποτέλεσμα καταντᾷ καὶ ἡ Λότκα, ἀφοῦ ὁμως περάσει ἀπὸ χαρακτηριστικὰς περιπέτειες. Ἡ Λότκα ἀντὶ νὰ ἀγαπάει τὸ μπλυσμένο λούσο μέσα στὸ ὁποῖο ἀνατράφηκε, δὲν σκέπτεται παρὰ νὰ κατακτήσει τὴν ἐλευθερία της μὲ τὴ φτώχεια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ τιμὴ της. Ξεφεύγει ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς μητέρας της καὶ ἔρχεται νὰ κερδίσει τὴν κακομοιριασμένη τῆς ζωὴ στὸ Βερολίνο πωλῶντας μουχλιασμένα γλυκὰ σ' ἓνα παληδ-ζαχαροπλαστεῖο. Τὸ ὥρατο της πρόσωπο, πὸν προδίδει μιὰ ἀγία-τρευτὴ λύπη τῆς τραβᾷ ὑποπτες περιποιήσεις, τὶς ὁποῖες αὐτὴ μὲ ὑπερη-

φάνεια αποκρούει. Στα γενέθλιά της, ένας φοιτητής που τη λατρεύει της χαρίζει μια χρυσή καρφίτσα. Τότε σπάει στα κλάματα και από τότε τα χαλνάει με αυτό της το θαυμαστή που είχε αρχίσει να τον βλέπει με καλό μάτι.

Στάλθηθα - όλα αυτά, δεν είνε καθόλου κοινά. Μά πως να μη πεισθεί κανείς από την άμιμητη τέχνη που είνε διηγημένη αυτή ή ιστορία. 'Απ' αυτή την αλλόκοτη ιστορία, ο Paul Heyse έβγαλε μερικές τέλειες σελίδες. Για ν' αντίσταθει κανείς στην υποβλητική χάρη αυτού του διηγήματος θάρρεπε νανε αναισθητός για κάθε όμορφιά ενός έργου.

'Η Λότκα εξαφανίζεται χωρίς ν' αφήσει ίχνη και ο αγαπητικός της, ο Σεβαστιανός, άφ' ου την είχε πιά άφθονα κλάψει, και είχε αρχίσει να τη λησμονάει, τη συναντάει μια χριστουγεννιάτικη νύχτα να μοιράζει τα τελευταία της λεπτά σε φτωγά παιδιά στους δρόμους του Βερολίνου. 'Η Λότκα έχει αποφασίσει να πεθάνει, άφου έχει περάσει από τέτοιες δοκιμασίες που της έβγαλαν πιά κάθε όρεξη για τη ζωή. Πριν σκοτωθεί μοιράζει ότι έχει. 'Ο Σεβαστιανός την πέρνει σπίτι του. Συμμένοι κάτω από τη λάμπα, διαβάζουν και οι δυο μαζί το χριστουγεννιάτικο γράμμα που έγραψε στο Σεβαστιανό ή μάνα του, όπου του εύχεται χαρούμενες γιορτές, του τάζει φτωχικά δώρα και τον συμβουλεύει να είνε τακτικός. 'Η Λότκα δακρύζει από τη συγκίνηση και σκέπτεται τι χαρά που είνε, ναχει κανείς μια τίμια μητέρα, ναχει παρελθόν και μέλλον τίμιο και έναρετο.

'Επειτα ύποχωρεί στις παρακλήσεις του Σεβαστιανού και του παραδίδεται, μα σηκώνεται κρυφά πριν από τα ξημερώματα και φεύγει. Και την άλλη μέρα τη βρίσκουν σένα δημόσιο κήπο, νεκρή, δηλητηριασμένη.

'Ο Σεβαστιανός έπιζει εις το πένθος του μα αυτό το δρᾶμα έσάκισε τη ζωή του «και όταν πέθανε στα τριανταπέντε χρόνια, γράφει ο Paul Heyse, δεν άφησε πίσω του ούτε γυναίκα, ούτε παιδιά.»

Είνε παράδοξη ή προτίμηση του συγγραφέα για τις γυναίκες τις γεννημένες στις τάξεις του λαού, για τις εργάτριες και τις χωριάτισσες, ενώ ο ίδιος ήτανε έντελως ξένος προς τις δημοκρατικές ιδέες της εποχής μας. Κάποιος ήρωάς του εκφράζει τη γνώμη ότι ή ιδιαίτερη χάρη της γυναίκας «δεν είνε στο μυαλό της, μα στη φύση της» έτσι σκέπτεται και ο Paul Heyse. 'Η Φύση είνε γι' αυτόν ύγεία, άρετή, όμορφιά. 'Όσο μια γυναίκα είνε πλησιέστερη προς τη φύση τόσο περισσότερο πλησιάζει προς το γυναικείο ιδανικό του γερμανού ποιητή.

'Ο Paul Heyse πίστευε ότι αυτό το προτέρημα είνε συχνότερο στις γυναίκες των μεσημβρινών λαών. Και γι' αυτό τόσες του ηρώισσες είνε ή 'Ιταλίδες ή Προβηγκιανές ή έπί τέλους Γερμανίδες που να μοιάζουν με αυτές τις μεσημβρινές.

Στο «'Επίγειος και 'Επουράνιος 'Ερωτας» κάμνει την αντίθεση μεταξύ μιας γυναίκας με κεφάλι και μιας γυναίκας με καρδιά, και συνδέει με πολλή λεπτότητα αυτούς τους δυο τύπους με τις δυο γυναίκες μορφές της περίφημης εικόνας του Τιτιανού. 'Η Gina όμορφη, μορφωμένη και κρύα, ή Gina με βορεινή ψυχή, είνε ζωγραφισμένη με λιγότερη συμπάθεια παρά ή Traud.

'Η Traud όμορφη κι' αυτή, είνε τέλεια άγράμματη. Μά αν και δεν έχει τις γνώσεις της Gina ούτε τη δασκαλική της σοβαρότητα, τη νικάει όμως με την πρωτοτυπία, τη φρεσκάδα και την άθωότητα των αισθημάτων της. Γεννημένη στις όχθες του Ρήνου, κόρη της νότιας Γερμανίας, έχει αυτά τα

χαρακτηριστικά, με τα όποια ο Paul Heyse στολίζει τις αγαπημένες του μεσημβρινές. 'Η υπεροχή της Traud ως προς την Gina, είνε ή υπεροχή του κλασσικού κόσμου πάνω στο ρωμαντικό, του παλαιού πολιτισμού πάνω στο νεώτερο, της 'Αναγέννησης πάνω στους γοθτικούς αιώνες.

✱

'Ο Κλασικισμός του Paul Heyse και ο αντιρρωμαντισμός του διευθύνουν την αντίληψη πουχε για τη φύση, όπως διευθύναν το ιδανικό του για τη γυναίκα. 'Εχουν πολλοί ισχυριστεί ότι οι κλασσικοί δεν έννοούσαν, δεν αγαπούσαν τη φύση. Αυτός ο ισχυρισμός είνε ψεύτικος όταν τον προβάλλει κανείς με τέτοια βεβαιότητα. 'Εξ άλλου είνε βέβαιο ότι ο άνθρωπος ανέφερε τους κλασσικούς πολύ περισσότερο παρά ή φύση μέσα στην όποια ζούσε. 'Ο Paul Heyse και σ' αυτό το ζήτημα όπως και σ' όλα τ' άλλα έμοιαζε τους κλασσικούς. Και δε δυσκολευότανε να κηρύξει ότι : ο άνθρωπος είνε το άλφα και το ώμέγα. Και μερικές αρχές που εκφράζει ο ζωγράφος Rossel (Στόν Παράδεισο 1876) αντιπροσωπεύουν την ατομική του γνώμη : «ή φύση, λείει, όσο και να τη ντύουν οι πολυλογάδες με μεγαλοπρέπεια, με καλωσύνη, με ποίηση, δεν είνε παρά το παρασκήνιο ενός θεάτρου. Και ή Σκηνή του κόσμου δεν αρχίζει να αξίζει το χρέμα που πληρώνει κανείς στην είσοδο παρά μόνον όταν ανθρωπινά όντα αρχίζουν να φαίνονται.»

'Ηταν άλλωστε αδύνατον να μπορέσει ο Paul Heyse να αποδόσει με λέξεις τις θαυμασιές νότες τοποθεσίες όπου τάρεζε να βάζει τα διηγήματά του. Και βέβαια πρέπει να είνε πάλι ατομική του εξομολόγηση ή φράση που λέγει στο Sourente ο «γερμανός ζωγράφος» : «Τί μάταιο πράμμα πούνε να θαυμάζουμε την ποίηση σαν την ανώτατη τέχνη ! Μπορεί ποτέ ή ποίηση να με γλυτώσει από το βάρος που μου προξενεί ή έντύπωση πουχω μαρός στα μάτια μου ! 'Ονομάστε μου τους μεγαλίτερους που βασίλεψαν στη Λογογραφία. Μαρς στο άμετρητο δεν θα μένουν κι' αυτοί βουβοί σαν και μένα το φτωχό κι' άσημαντο ! Πως μπορεί κανείς να ύμνησει με κάποια αξιοπρέπεια το φως, τον αϊθέρα, τη θάλασσα και τις ευώδιες που βγαίνουν απ' αυτό το δάσος από πορτοκαλλίες ! Σ' αυτή την προσπάθεια, ο τελευταίος απ' αυτούς που ονομάζονται καλλιτέχνες, ένας χορευτής, θα μπορούσε να υπερτερήσει τους ποιητές. Δεν μπορεί άραγε να εκφράσει την προσπάθεια προς τον ουδανό, με σημεία, με χειρονομίες με όλο του το σώμα ; Σ' αυτό κι' ο ζωγράφος υπερτερεί τον ποιητή. 'Ο πειό άσημαντος, ο πειό μέτριος, άρκει να μπορέσει να βάλει σ' ένα φύλλο χαρτί τις γραμμές των μακρινών κορφοβουνιών και πάρα πέρα το έρημο μοναστήρι, πίσω το δάσος, την παραλία της θάλασσας, και μαρός, στην πρώτη γραμμή, το δέντρο που τᾶχει καινούργιοσακιάει ο άνεμος . . . "Αχ ! πόση πρέπει νανε ή χαρά του !.. 'Από ζήλεια θάθελα να τον σκοτώσω.»

Μόνον ένας αληθινός ποιητής, που έχει καθαρή συνείδηση του βάρους που χωρίζει το ιδανικό που όνειρεύεται και την πραγματικότητα όπου καταλήγει, μπορούσε με τέτοια φωτιά να κηρύξει ότι ή λογογραφία είνε κατώτερη από τις πλαστικές τέχνες.

('Ο Paul Heyse γεννήθηκε στις 15 Μαρτίου 1830 στο Βερολίνο, γυιός του φιλόλογου Karl Heyse. Σπούδασε γλωσσολογία και έγραψε για διδακτορική

διατριβή για την ποίηση τῶν Τρουβαδούρων. Πολύ νωρίς ἄρχισε νὰ γράφει στίχους· στὰ 1854 πῆγε κ' ἔμεινε στὸ Μόναχο ὅπου ἔμεινε ὡς τὸ θάνατό του. Ἐγγραψε 12 τόμους μυθιστορήματα, 25 τόμους διηγήματα, 4 τόμους ποιήματα καὶ ἔμμετρα διηγήματα, πάνω ἀπὸ 40 δράματα, καὶ ἔξω ἀπ' αὐτὰ μεταφράσεις καὶ ἀπομνημονεύματα. Ἄρχισε μὲ ποιήματα καὶ μὲ παραμύθια, στὰ 1850 ἔγγραψε ἓνα δράμα τὴν Francesca da Rimini μὰ πρῶτα πρῶτα ἔγγεινε γνωστός μὲ τὸ διήγημά του L'Arrabiata (1855). Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ ἔγγραψε πολλά μὲ μεγίστη ἐπιτυχία. Μετὰ τὸ 1860 ἄρχισε νὰ γράφει καὶ μυθιστορήματα.)

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΤΟΥ MAURICE MURET,
REVUE DES DEUX MONDES I. V. 1914 ΣΕΛ. 82

Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΙΔΑ : ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΑΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ 1914 - ΛΕΠ. 80 Γ. Δ. 2 112

Λίγες γραμμὲς δὲν ἀρκοῦνε βέβαια νὰ χαρακτηρίσουν τὸν δημιουργὸ—πατριώτη Ἴδα—Σὲ μιὰ τέτοια ἰδανικὴ μορφή συγγραφέα πὺ ξεχωρίζει σὰν ἥλιος—κέντρον ζωῆς καὶ φωτιᾶς μέσα στὸν πνευματικὸ κόσμον τῆς νεοελληνικῆς σκέψης καὶ δράσης, χρειάζεται νὰ ἀφιερωθῆι ὀλόκληρη μελέτη, γιὰ νὰ μπορέσει κανεὶς νὰ ἐξηγήσει τὶς μυστηριώδικες δυνάμεις πὺ κρύβει μέσα του τὸ χαδεμένο αὐτὸ παιδί τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, πὺ σὰν προφήτης καὶ δάσκαλος, σὰν δημιουργὸς καὶ ἀρχηγὸς μαζῆ, τ' ἀξίζει νὰ χρησιμοποιῆται σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ ἀγκωνάρια, τὰ λίγα δυστυχῶς ἀκόμα, πὺ πάνω των θὰ στηρίξει τὸ ἔθνος μας τὰ γερὰ θεμέλια γιὰ τὸ κάστρο τὸ ἀτρένταχτο ἑνὸς καθάρου νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Γιαντὸ καλύτερα ἀπὸ τὸ σημεῖωμα αὐτὸ μὲ τὶς πρόχειρες σκέψεις πὺ θὰ προσπαθῆσω νὰ βάλω στὸ χαρτί γιὰ τὸ ἔργο—Ζωὴ τοῦ δυνατοῦ αὐτοῦ νεοέλληνα, θὰ ἦταν μιὰ ξερὴ συμβουλή σ' ὄλους τοὺς Ρωμιοὺς νὰ διαβάσουνε, ξέχωρα ἀπὸ τὶς πολλὰς μελέτες καὶ ἄρθρα πὺ δημοσίεψε ὁ Νουμᾶς καὶ ἄλλα φύλλα—νὰ κάνουν δικὰ τους τὸ τετραβάγγελο του.

Ναί, γιατί ἀληθινὸ πατριωτικὸ τετραβάγγελο εἶνε τὰ τέσσερα βιβλία τοῦ Ἴδα, «Μαρτύρων καὶ Ἡρώων αἷμα», «Σαμοθράκη», «Ὅσοι Ζωντανοὶ» καὶ «Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς».

Στὸ πρῶτο ἀπὸ τὴν τετραλογία αὐτὴ ἀμέσως ξανοίγομε τὰ πρῶτα πνευματικὰ φτερουγίσματα—μὰ φτερουγίσματα αἰτοπούλου—μιᾶς πλούσια προικισμένης καὶ δημιουργικῆς ἀντίληψης. Ἐκεῖ μέσα φαντάζει τὸ ἐπιτυχημένο ζουγράφισμα τῆς τραγικῆς ἐποποιίας τῶν Μακεδονικῶν ἀγώνων τῆς τελευταίας δεκαετίας, πὺ σ' αὐτοὺς οἱ πρῶτοι νεομάρτυρες Ρωμιοὶ ἔδωσαν ὅ,τι πολυτιμότερο εἶχαν, τὴ ζωὴ τους, παλέβοντας ἐναντία σὲ διπλοὺς ὀχτροὺς, πὺ λίγα χρόνια ἀργότερα ἦταν γραφτὸ νὰ συντριβοῦν ὀλότελα ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὡστόσο οἱ βασικὲς γνώμες τοῦ Ἴδα γιὰ τὸ ξαναγεννημὸ τοῦ ἔθνους μας καὶ γιὰ τὴν ὑποχρέωση πὺ ἔχει ν' ἀναδείξει καθάριον δικὸ του πολιτισμὸ ἂν θέλει νὰ ἐξακολουθήσει νὰ λογαριάζει μέσα στὴν κοινωνία τῶν ἄλλων ἔθνῶν, στὸ πρῶτον αὐτὸ βιβλίον ἔχουν κατασταλάξει ἀκόμη σὲ ὀρισμένα ἀξιώματα—Ἀμφιβολίες, πὺ ἐξηγιῶνται τόσο εὐκόλα ἀπὸ τὴν ἐπίδραση πὺ εἶχε στὴν ψυχὴ τοῦ νεοροῦ ἀκόμα συγγραφέα, ἢ ἔλεεινὴ τριγυριὰ τοῦ σύγχρονου τότε Ἑλλαδικῶν κόσμου, σκεπάζουνε τὸ φωτεινὸ μυαλό του, καὶ συχνὰ πυκνὰ ξαποσταμένος στρατοκόπος ἀγωνίζεται δυνατὰ νὰ μὴν ἀφίσει τὸν καλὸ, τὸν σωστὸ δρόμον—μὰ πὺ ἦταν γεμάτος ἀγκάθια καὶ τριβόλους—τὸ δρόμον τῆς αὐτοεξέτασης τῆς αὐτοτιμωρίας, γιὰ ν' ἀκολουθήσει τὸν ἀφορεσμένο δρόμον τὸν γεμᾶτο ἀπὸ προσωρινὰς ἡδονὰς—τὸ δρόμον πὺ ὀδηγᾶει στὸ πνευματικὸ νιρβάνα τοῦ εὐκόλου συμβιβασμοῦ μὲ τὸν ἑαυτὸ του.

Μὰ τὸ αὐτόπουλο τρέχει γοργὰ στὸ ξετύλιγμά του—θρεμένο, σὰν τὸ μυθικὸ γύπα ἀπὸ τὸ σηκότι τοῦ Προμηθέα, μὲ τὰ σπλάχνα τῆς δημοτικῆς παράδοσης, πὺν σὰν ἄλλο Προμηθέα εἶχαν σταυρώσει γιὰ νὰ πεθάνει νὰ σβύσει οἱ τοελιγκάδες τῆς λογίας παράδοσης, ξεπετάχτηκε τοῦ ψήλους καὶ μὲ δυνατὰ ὀρηκτικὰ φτερουγίσματα στηλώθηκε ἄγριο προφητικὸ στὰ κορφοβούνια τῶν πιδ μακρινῶν βορειανατολικῶν συνόρων τοῦ σημερινοῦ μας κράτους, στῆς Σαμοθράκης τὸ ἱερὸ νησί.

Λὲς καὶ ἡ φτερωτή, ἡ μαρμαρένια θεὰ πὺν σκλάβη στὴ ξενητεία μακριὰ ἀπὸ τὸ νησί της, κάτω ἀπὸ μολυβένιους οὐρανοὺς στοῦ Λούβρου τὰ κρύα ἀνάχτορα νοσταλγικὰ θυμᾶται τοῦ θαλασσόχαρου νησιοῦ τῆς φρεσκᾶδες, χάρισε στὸν Ἴδα τὴ μαντικὴ αὐτὴ δύναμη.—Ἀπ' τῆς ψηλῆς τῆς Σαμοθράκης κορυφῆς, θαυμάζει τὴ γαλανὴ Ἀσπρη θάλασσα πὺν στάθηκε 'κεὶ πέρα ὄχι γιὰ νὰ χωρίσει μὰ γιὰ νὰ ἐνώσει πιδ σφιχτὰ ἀκόμα σὲ τρισάγια κολυμβήθρα τῆς χωρισμένες δυὸ μερίδες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κόρωσε καὶ φούντωσε μέσα του ἡ σπῖθα πὺν ἦταν κρυμένη στὴ στάχτη καὶ ὁ Ἴδας πιά στὸ δευτέρου τοῦ βιβλίου, τῆ Σαμοθράκης, μᾶς ψέλνει ἕνα ἀπὸ τοὺς ὀμορφότερους ἕμνονος πὺν γράφηκαν ὡς τώρα γιὰ τὴ Νίκη μ' ἕνα λυρισμὸ ἀκράτητο καὶ ἀβίαστο.

Οἱ ἀμφιβολίες πὺν στὰ πρῶτα—πολιορκούσαν τὴ σκέψη του καὶ δὲν τὸν ἀφίταν νὰ πάρει ἀπόφαση γιὰ τὸ δρόμο πὺν ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσει τελειωτικᾶ, ἀρχίζουσι τώρα νὰ ὑποχωροῦνε μπρὸς σὲ μιὰ πιδ ξάστερη ἀντίληψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἔθνους μας.

Καταριέται ἐκεῖνους πὺν δὲν ἔνωσαν τώρα τόσα χρόνια τί θησαυροὺς ἔθνικῆς ἐνέργειας κρυβότανε στὸν κοινοτικὸ ὄργανισμὸ τῆς τοπικῆς αυτοδιοίκησης, τὸ καλύτερο σχολεῖο πὺν σ' αὐτὸ θὰ μάθαινε ὁ Ρωμῖος νὰ γνωρίσει τῆς δυνάμεις τοῦ ἔθνους γιὰ νὰ τῆς δοκιμάσει ὕστερα σὲ γόνιμη δράση γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἰδιαίτερου πολιτισμοῦ του.—Νομίζει πὺν τὸ μόνον σύμβολο γιὰ τὸ λάβαρο τοῦ ἀναγεννώμενου Ἑλληνισμοῦ πρέπει νὰ εἶνε τὸ «θέλω νὰ νικήσω καὶ γι' αὐτὸ θὰ νικήσω».—Φτάνει οἱ πολλοὶ νὰ ὑποταχθοῦνε ἀγόγγυστα στοὺς λίγους ἐκλεχτούς, πὺν πρέπει αὐτοὶ πρῶτα νὰ γιγαντώσουν μέσα των τὸ δέντρο τῆς γνώσης μὰ καὶ τῆς δράσης μαζῆ, δέντρο πὺν νὰ εἶνε ὡστόσο ριζωμένο πάνω σὲ μιὰ ἐνθουσιώδη καὶ φανατικὴ ἀγάπη τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας σὰν πὺν ξετυλίχτηκε αὐτὴ στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων καὶ ζεῖ ζυωμένη μὲ τὴ ζωντανὴ πάντα δημοτικὴ παράδοση.

Καὶ νὰ τὸ τρίτου τοῦ βιβλίου.

Σὲ σελίδες γεμάτες ἀπὸ ζωὴ καὶ εἰκόνες χτυπητῆς μᾶς περιγράφει τὴ μανταλιτὴ τῆς τάξης ἐκεῖνης τῶν Ρωμῶν πὺν ἔχουν τὴν ἀξίωση στὴν πρωτεύουσα τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας, νὰ ἀκούεται ἡ φωνὴ τους, νὰ φαντάζουσι γιὰ κάτι—Καὶ νὰ, περνοῦν ἀπὸ τὸ κόσκινο τῆς αὐστηρῆς κρίσης τοῦ Ἴδα οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀρχηγοί, οἱ ἄνθρωποι οἱ ἀνεπτυγμένοι, οἱ πλοῦσιοι ἔμποροὶ της, οἱ γλεντζέδες λεβαντίνοι της.

Κι ἀμέσως πιά ὁ συγγραφέας μὲ μιὰ τέλεια ἰσορροπημένη ψυχικὴ κατάσταση προσκαλεῖ ὄσους εἶνε ζωντανοὶ νὰ προσέξουσι σὲ ὅσα λέγει, νὰ μμηθοῦνε τὴν ἀλύγιστη δρᾶση του γιὰ τὸ καλὸ τῆς φυλῆς μας.

Ξεφύει αὐτὸς καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον πὺν καὶ οἱ θεωρίες του καὶ ἡ δρᾶση του δὲν εἶνε ἡ Ἀλήθεια—ἀφοῦ μιὰ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει, παρὰ πολλῆς καὶ μάλιστα πὺν πολεμοῦνε ἀναμεταξύ των γιὰ τὴν ἐπικράτησή τους, μὰ ὡστόσο τάποφάσισε πιά, διάλεξε ἐκεῖνη πὺν τοῦ ἐπιβλήθηκε περισσό-

τερο γιὰτὶ νόμισε πὺν ταιριάζει καλύτερα στοῦ ἔθνους μας τὴ ψυχοφυσιολογικὴ ὑπόσταση, καὶ αὐτὴν ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ ἐπιβάλλει καὶ στοὺς ἄλλους.

Στήριξε τὴν ἀπόφασή του αὐτὴ στὴ γνώμη πὺν ἐσχημάτισε αὐτὸς ὁ αἰσιόδοξος ὁ μὴ κουρασμένος, πὺν ἡ ρωμαϊκὴ φυλὴ εἶνε ῥάτσα καινούργια καὶ πὺν σύμφωνα μὲ τοῦτο σὲ ῥάτσα καινούργια ἀριζοῦσι ἡ γνωστὴ τοῦ βασιλεία μας Κωνσταντίνου προσταγὴ ἐμπρὸς πάντα ἐμπρὸς, καὶ πὺν ἔθνος νέο σὰν καὶ αὐτὸ πρέπει πρῶτα ν' ἀναπτύξει καὶ στερεώσει σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του τὸν ἰδιαίτερο πολιτισμὸ του, ἂν δὲν θέλει νὰ σκλαβωθεῖ ἀπὸ κάποιο ἔθνος πολιτισμὸ διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν ἰδικὸ του καὶ πὺν θὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ μόνον καὶ μόνον μὲ τὴ δύναμη πὺν ἔχει μέσα του κάθε τι ἀντικρὸ καὶ ὄριμο.

Ἔτσι λοιπὸν ὁ Ἴδας χτυπάει ἀλύπητα στὸ βιβλίον του αὐτὸ τὸν δασκαλισμὸ, σχεδὸν προφητεύει ὅταν ἐπιμένει πὺν σὲ τῆς σημερινῆς περιστάσεις θὰ ἔπρεπε νὰ συνεργαστοῦνε ὅλοι οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Τουρκίας ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχτροῦ. Μὰ ἡ κύρια φροντίδα του εἶνε νὰ ἐπαναλαμβάνει ὀλοένα πὺν τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος πρέπει νὰ μάθει νὰ χωριστεῖ ἀπὸ τὴν περιορισμένη ἀντίληψη τοῦ μικροῦ σύγχρονου Ἑλλαδικοῦ κράτους, καὶ τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς νὰ τὴν πολεμήσει' πρέπει νὰ γυρίσει στὸν ἐσῦτό του, νὰ γνωρίσει τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς του, νὰ καταλάβει τί θησαυροὺς πραγματικῆς δημιουργίας κρύβει μέσα της ἡ λαϊκὴ παράδοση' νὰ ἀποβλέπει στὸ κράτος τὸ μικρὸ μόνον σὰν ἕνα σταθμὸ προσωρινὸ γιὰ μεγαλύτερο κράτος καὶ κύριος σκοπὸς του νὰ εἶνε ἡ δημιουργία ἰδικοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Γιατὶ αὐτὸς καὶ μόνον ὁ καθάριος πολιτισμὸς θὰ σώσει καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ σημερινὸ κράτος ἂν μπορέσει αὐτὸ νὰ μεγαλώσει ποτὲ—ὄπως καὶ μεγάλωσε—μὰ καὶ θὰ κρατήσῃ ζωντανὸ τὸ ἔθνος καὶ ἂν ἀκόμα γιὰ πολλοὺς λόγους αὐτὸ δὲν μπορέσει νὰ ἐνθωθεῖ σ' ἕνα κράτος πὺν νὰ τὸ κλείνει ὀλόκληρο μέσα στὰ σύνορά του.

Στὴν τελευταία του μελέτη «Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς» ὁ Ἴδας χωρὶς νὰ δώσει στὸ βιβλίον του τὴ μορφή διήγησης ποῦδωκε στὰ τρία πρῶτα—ξετυλίγει πιά σὲ μεστομένα λόγια τὰ πορίσματα τῆς ἰδεολογίας του, δειχνοτας τὸν δρόμο πὺν πρέπει νὰ πάρει ἡ ρωμισοσύνη. Καὶ αὐτὸ βέβαια γιὰ ὄσο χρονικὸ διάστημα ἀνθρώπινο μυαλὸ μπορεῖ νὰ προβλέψει πὺν δὲν θ' ἀλλάξουσι οἱ περιστάσεις πὺν πάνω τους βασίστηκε γιὰ νὰ δογματίσει μὲ ἀσφάλεια καθορίζοντας τὸ τί θὰ γίνῃ στὸ μέλλον. Μακριὰ ἀπὸ τὴ σκέψη του εἶνε ἡ ἐπίμονη καὶ μόνον ἡ ἄρνηση τοῦ κάθε τι καὶ ὁ σκεπτικισμὸς.—Αὐτὸς εἶνε αἰσιόδοξος καὶ ζωντανός. Ἡ Ζωὴ πλημμυρίζει μέσα του. Ζητᾶ θετικὴ δημιουργία καὶ ἀποφάσισε νὰ κλειστεῖ σὲ ὄρισμένο πὸγγραμμα, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ ἔχει τὴ βεβαιότητα πὺν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ τὰ καταφέρει ἡ ρωμισοσύνη νὰ ὑποβληθεῖ σὲ κάποια πειθαρχία καὶ νὰ ἐπιτύχει ὄρισμένο σκοπὸ.

Δὲν ζητᾶ ὁ εἰλικρινῆς αὐτὸς χαρακτήρας νὰ κρυφτεῖ πίσω ἀπὸ θεοορίες σκοτεινῆς καὶ δυσκολοκατόρθωτες πὺν τῆς ἔχουν ὑπογράψει μεγάλα μυαλὰ τῆς Δύσης. Μέσα του τὸ ἑλληνικὸ δαιμόνιον τὸν σπρώχνει σὲ λύσεις ἀπλῆς πὺν εἶνε πὺν πιδ ἀρμονισμένες μὲ τὴ ρωμαϊκὴ φύση. Καὶ νομίζει, μὲ μιὰν εἰλικρίνεια πὺν γιὰ δαυτὴν κανένας δὲν τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλει, πὺν ἔτσι θὰ ἐργαστεῖ καλύτερα σὰν Ἑλληνας γιὰ τὴν Ἑλλάδα μας σήμερα.

Στὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τῆς μελέτης του αὐτῆς, ὁ Ἴδας μᾶς ἐξηγεῖ

διάπλατα τῆ γνωστῆ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα τρία τοῦ ἔργου σκέψη, πὼς «πρῶτα τὸ κράτος τους καὶ ὕστερα τὸν πολιτισμὸν τους ἔχουν νὰ δημιουργήσουν ὁμαδικὰ οἱ Ἕλληνες» καὶ πὼς κατὰ τὴν ἰδέα τοῦ μόνον ἀπὸ τῆ συνολικῆ συνείδηση τοῦ ἔθνους μας πρέπει νὰ περιμένουμε πὼς θὰ προβάλλει ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν περιορισμένη ἀντίληψη τοῦ μὴ φυσιολογικὰ ὀργανικοῦ ὄντου πού εἶνε τὸ ρωμαϊκὸ κράτος, ἀφοῦ αὐτὸ μέρη μόνον ἀπὸ τῆ φυλὴ μας κλείνει στὰ σύνορά του. Ὡστόσο δὲν βλέπω νὰ μᾶς φρατᾶζει ὁ συγγραφέας γιὰ ἱμπεριαλιστὴς μέσα στὰ δυὸ αὐτὰ κεφάλαια, σὰν πού τὸν κατακρίνανε κιόλας.

Δὲν ζητᾶ κανενὸς ξένου τὴν κατάκτηση ὁ εὐγενικὸς αὐτὸς Ἕλληνας, μόνον τὴν κατάκτηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, καὶ αὐτὴ ζητᾶ καὶ ζητᾶ ἀκόμο νὰ μᾶς δείξει τὸ πὼς ὁ Ρωμῆος θὰ λάβει ἀκέρια συνείδηση τῆς φυλῆς του. Τὸ τρίτο κεφάλαιο εἶν' ἀφιερωμένο στὴν ἀνάπτυξη τῆς γνώμης του πὼς ἡ μόνη ἀληθινὴ πηγὴ Ζωῆς γιὰ τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸν εἶνε ἡ δημοτικὴ παράδοση πού εἶνε ἓνα μὲ τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς μας. Δὲν συμφωνῶ ὡστόσο καὶ πολὺ μὲ τὸν Ἴδα πὼς ἂν δὲν ἔρχονταν ὁ Τοῦρκος νὰ μᾶς πνίξει, ἡ φυλὴ μας πού ἔβαζε στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων πλώρη κατὰ ἓνα καινούργιο πολιτισμὸν, θὰ κατόρθωνε νὰ ἀναπτύξει ἀπὸ τότε δυνατὸ νεοελληνικὸ πολιτισμὸν, γιὰτὶ ἔχω τὴν ἰδέα πὼς στὰ δίσσεχτα ἐκεῖνα χρόνια, τὸ ρωμαϊκὸ πού ἦταν χωρισμένο σὲ πολλὰ κρατίδια καὶ ἐπηρεασμένο πολὺ ἀπὸ τὸν βυζαντινὸ λογιωτατισμὸν—δὲν θὰ τὰ κατάφερνε νὰ ξεπετάξει τὸ ὄμορφο λουλούδι ἐνὸς πολιτισμοῦ ὁμαδικοῦ στηριγμένου πάνω στὴ δημοτικὴ παράδοση πού θράφηκε ἀργότερα κάτω ἀπὸ τὴ σκληρὴ φτέρνα τοῦ τύραννου πού χωρὶς νὰ τὸ θέλει καὶ οὔτε νὰ τὸ καταλάβει—τώρα μάλιστα ἄρχισε νὰ νιώθει κάτω—μᾶς ἔνωσε ἔτσι ὅλους τοὺς Ρωμῆους καὶ μᾶς ἀνάγκασε—ν' ἀποχτήσουμε πανελληνία ἰδανικά.

Στὸ κεφάλαιο περασμένα καὶ μελλόμενα μᾶς ἀποδεικνύει ὁ συγγραφέας σὲ χτυπητὴς φράσεις τὴν ἐξάρτησή μας ἀπὸ τοὺς προγόνους μας καὶ τὴν παράδοση. Μὰ προσπαθεῖ τὴν ἴδια στιγμή νὰ μᾶς κάνει προσεχτικούς σὲ τοῦτο, πὼς δὲν πρέπει καὶ ἡ παράδοση νὰ καταντήσει πρόληψη, γιὰτὶ τότε σβύνεται μέσα μας κάθε δημιουργία καὶ γι' αὐτὸ ζητᾶ μιά λυγερὴ ἰσορροπία μεταξὺ τῆς τελευταίας αὐτῆς καὶ τῆς παράδοσης.

Ὡστόσο ἂς μὴν ἔχει τέτοιους χιμαιρικὸς φόβους ὁ Ἴδας γιὰτὶ νομίζω πὼς ἡ παράδοση ποτὲ δὲ θὰ νικήσει τὴ δημιουργία. Μήπως καὶ ἡ ὕλη—τὸ ζωντανὸ—ἐκεῖνο πού γένηκε ἀπὸ κατὶ περασμένο, κατὶ προηγούμενο—καὶ ὑπάρχει σήμερα—εἶνε δυνατὸ ποτὲ νὰ νικήσει τὸ πνεῦμα, τὴ Ζωή, αὐτὴν πού κρύβει μέσα της τὴ δημιουργία, τὸ αἰώνιο γίνεσθαι; Πάντα στὴν παράδοση στηριγμένη ἡ δημιουργία μὰ καὶ πάντα βασιλεύσα. Κι' ἂς μὴ καταντᾷ ὁ Ἴδας τὸ λοιπὸν στὸ παράξενο συμπέρασμα πὼς γιὰ νὰ φτάσει σὲ μιά τέτοια γόνιμη ἰσορροπία παράδοσης καὶ δημιουργίας ὁ ἄνθρωπος σὰν ζωντανὸς πού εἶνε ἔχει ἀνάγκη νὰ λησμονήσει τὰ περασμένα καὶ πὼς ἡ λησμονία αὐτὴ τὸν γονιμοποιεῖ καὶ τὸν ἐτοιμάζει νὰ ποθήσει τὰ ἐρχόμενα καὶ νὰ τὰ δημιουργήσει.

Ὁ συγγραφέας στὸ κεφάλαιο - ἄριστοκρατία πιστεύει πὼς ὄχι ἀπὸ κάτω παρὰ ἀπὸ πάνω θ' ἀρχίσει ὁ ξαναγεννημὸς καὶ βέβαια ἔχει δίκαιο μ' αὐτὸ πού μᾶς λέγει, πὼς ἡ ἄριστοκρατία δηλαδὴ οἱ λίγοι ἐκλεκτοὶ τῆς φυλῆς μας ἀφοῦ μιά φορὰ ἀποχτήσουν καθάρια συνείδηση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς θὰ κάνουν τὸ λαὸ νὰ τοὺς ἀκολουθήσει στὸ δρόμο πού αὐτοὶ χαράζουν γιὰ τὸ

ξαναγεννημὸ τοῦ πολιτισμοῦ μας. Θὰ προτιμοῦσα ὡστόσο ἂν μοῦ τὸ ἐπέτρπε ὁ τόπος πού ἀνήκει στὸ σημεῖωμα αὐτὸ νὰ ἀντέγραφα δῶ μέσα τὰ ἴδια λόγια τοῦ Ἴδα πού μ' αὐτὰ μᾶς δίνει ἓνα τέλεια ἄριστοκρατικὸ χαρακτηρισμὸ τῆς ἄριστοκρατίας τῆς φυλῆς μας σὰν πού αὐτὸς πιστεύει πὼς θὰ ὑπάρξει μιά μέρα καὶ πὼς θὰ νικήσει στὸν ὄμορφον ἀγώνα γιὰ τὸ πλάσιμον τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ τελειώνοντας τὴ μελέτη τοῦ αὐτῆ κυτᾶζει μὲ παραδείγματα πού ἀναφέρονται στὴ συνολικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας νὰ μᾶς δώσει ἀφορμὴς νὰ σκεφτοῦμε πού πρέπει ὁ καθένας μας σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του νὰ ἀφιερῶσει τὴν προσοχή του γιὰ νὰ μπορέσει ἔτσι νοτισμένος πιά ἀπὸ τὴ δημοτικὴ παράδοση νὰ συντελέσει ὀριστικὰ στὸ ξαναγεννημὸ τοῦ νέου μας πολιτισμοῦ.

«Κι αὐτὸς δὲ θὰ εἶνε οὔτε σὰν τὸν ἀρχαῖο, οὔτε σὰν τὸν πιὸ ἀρχαῖο, οὔτε σὰν τὸν βυζαντινὸ, οὔτε καὶ σὰν τὸν Εὐρωπαϊκὸ τὸν συγκαρινό. Κάτι ἄλλο θὰ εἶνε πού θὰ κλεῖ καὶ πολλὰ ἀνατολίτικα στοιχεῖα.» Γιὰ μένα ἡ ἀλήθεια τῆς σκέψης αὐτῆς ἔχει γιὰ συμβολικὸ ποιητικὸ ἀντίκρουσμα τὸ πολὺτιμο δημοτικὸ τραγοῦδι τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα πού ἔσμυγε μέσα του καὶ αἷμα ἀνατολίτικο. Θὰ ἐπιθυμοῦσα ὡστόσο ὁ Ἴδας νὰ ἐπέμενε κόμποσο στὴ δικαιολογία τῆς τελευταίας του αὐτῆς γνώμης καὶ πιστεύω, χωρὶς νὰ θέλω νὰ τοῦ δείξω τὸ τί πρέπει νὰ κάνει, πὼς σὲ λίγο καιρὸ, χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολία, θὰ ἔχουμε τὴν ἐξήγηση αὐτῆ γραμμῆν ἀπὸ τὴ γερὴ πέννα του.

ΙΟΥΝΙΟΣ 1914

Κ. Ν. ΠΑΠΠΑΣ

Ο ΝΕΟΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Ἡ ἐξέλιξη τῆς Φιλοσοφικῆς Σκέψης δὲν εἶτανε, καὶ ἴσως ἀπὸ τὴ φύση της δὲν ἴμπορεῖ νὰ εἶνε ὁμαλὴ καὶ ὁμοιογραμμική. Ἀσίγητες κυματοσειρὴς τὴν χαρακτηρίζουν. Ἐκεῖνη ἡ κ ο σ μ ι κ ἡ—μὲ τὴν Πλατωνικὴ ἔννοια τῆς λέξης—ἀν τ ἰ λ η ψ η (Weltanschauung) πού σήμερα φαίνεται πὼς ἱκανοποιεῖ τέλεια τὴν ἄσβυστη δίψα μας γιὰ ἐνότητα, γιὰ σύνθεση τῆς ἀνθρώπινης γνώσης σὲ ὅλες τὶς ἐκδήλωσές της, αὔριο μᾶς φαίνεται ἐλαττωματικὴ, λαθεμένη, καὶ ἀποροῦμε κι' ἐμεῖς πὼς μᾶς ἱκανοποιούσε χτές.

Ἐδῶ καὶ μιά τριανταριά χρόνια πάνω-κάτω, σχεδὸν ὀλόκληρη ἡ Σ κ ἔ ψ η τῆς Δύσης, ἀκολουθῶντας τὴ Σ κ ἔ ψ η μῆς διαλεκτῆς Φυλῆς, τῆς Γαλλικῆς, καὶ ἐπηρεασμένη ἐννοεῖται καὶ ἀπὸ ἄλλες σημαντικὴς γενικότερες αἰτίες, ὅπως καὶ κ α τ' ἐ ξ ο χ ἡ ν ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν πρόοδο τῶν θεϊκῶν ἐπιστημῶν μὲ τὰ ἐπακόλουθά τους, παρουσίασε γιὰ μιά στιγμή μιά σταθερότητα ἰσορροπίας, καὶ μιά αὐτοπεποιθὴση γιὰ τὸ μέλλον, πού μᾶς παραξενεύουσε ἐμᾶς τοὺς σημερινούς, πού ζοῦμε σὲ ἐποχὴ ἀναρχίας καὶ ζύμωσης, πολὺ πιθανὸ ἐποχὴ μεταβατικῆ. Ἡ κυριαρχία τοῦ θεϊσμοῦ εἶτανε τόσο δυνατὴ—φαινόμενο κι' αὐτὸς ἀντίδρασης στὸν σπριτουαλισμὸ πού προηγήθη—ἡ ἀνάμιξή του σὲ ὅλα τὰ εἶδη καὶ μάλιστα στὴ Λογοτεχνία τόσο στενὴ, χάρις στὴ δυνατὴ ἐπίδραση ἐνὸς Ρενάν ἢ ἐνὸς Ταῖν, πού γιὰ μιά στιγμή οἱ περισσοτέροι νομίσανε πὼς κάθε πρόβλημα βρῆκε ἢ θὰ βρεῖ ὀριστικὰ τὴ λύση του, καὶ πὼς τελειωτικὰ πιά θὰ ἔχουμε μ' αὐτόνε. Μὰ ἡ Ζωὴ—Π ρ α γ μ α τ ι κ ὴ τ η τ α, πού εἶνε πλατύτερη ἀπὸ τὴν πλατύ-

τερη ἴσα μὲ σήμερα φιλοσοφική ἢ μεταφυσική Σύνθεση, καὶ πλουσιότερη ἀπὸ τὴν πλουσιότερα προικισμένη ἀνθρώπινη διάνοια, ἔδειξε ἀγάλια-ἀγάλια τὶς χώρες πού μένανε ἔξω ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Θετικισμοῦ, καὶ σημειώανε τὶς ἐκδηλώσεις πού δὲ μποροῦσε νὰ συλλάβει καὶ νὰ διαστάνῃ τὸ θετικιστικὸ πνεῦμα, γιατί τέτοια εἶνε ἡ φύση του.

Καὶ αὐτὲς εἴτανε οἱ αἰτίες πού κλονίσανε τὴν πίστη στὸ Θετικισμὸ, διαλεκτῶνε καὶ ἀνώτερον μυαλῶνε, καὶ μυαλῶνε τοῦ «πέρα ἀπὸ τὸ καλὸ καὶ τὸ κακό». Μὰ καὶ μιὰ ἄλλη αἰτία ὄχι ἀπὸ τὶς πειὸ ἀσήμαντες αὐτοῦ τοῦ κινήματος, μού φαίνεται πὼς πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ ὁ Πεισιμυσμός, παιδί τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Ντετερμινισμοῦ πού δὲ μᾶς ἔφινε καμμιὰ παρηγοριά, καὶ καμμιὰ ἀπὸ τὶς ὁμορφες ἐκείνες αὐταπάτες πού μ' αὐτὲς μᾶς ἐνανούρισε ὁ Ρουσεϊκὸς Νατουραλισμὸς καὶ ὁ νεώτερος ρωμαντισμός. Μὰ γιὰ πολλοὺς καὶ γιὰ κείνους πού ἀπὸ ιδιοσυγκρασία ἔχουνε ἐνασχόληση μὲ προβλήματα ἠθικῆς, εἴτανε ἡ ἔλλειψη κάθε πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Θετικισμοῦ στοὺς ἀγαπημένους της κύκλους δράσης, πού τοὺς ἔκαμε νὰ τὸν ἐγκαταλείψουνε, καὶ νὰ κυτᾶξουνε νὰ προσανατολιστοῦνε σὲ ἄλλους ὀρίζοντες τοῦ ἄγνωστου, καὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ. Ἄλλωστε κάθε τυραννία γεννᾷ ἐπανάσταση, κάθε πίεση φέρνει ἀντίδραση. Ἔτσι καὶ ἡ φαινομενικὴ τυραννία τῆς καθάριας Σκέψης, ἐγέννησε τὴν ἐπανάσταση τοῦ Αἰσθηματοῦ, πρᾶγμα ὄχι ἀσυνείδητο στὴν ἱστορία τῆς Σκέψης. Ὁ Ρατσιοναλισμὸς τοῦ 18ου αἰῶνα γέννησε τὸν αἰσθηματολόγο νατουραλισμὸ (Ρουσσώ)—Ρωμαντισμὸ, τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 19ου καὶ τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ προηγούμενου. Καὶ ἔτσι σιγά-σιγά, μναλὰ ξεχωρα καὶ βουλευτικά, ἀπὸ τὴ Θεολογία ἴσα μὲ τὴν τέχνη, ἀρχνοῦνε νὰ ἐκδηλώνονται πρωτότυπα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κυρίαρχη ἐπίδραση τοῦ Θετικισμοῦ.

Μὰ κοντὰ στὶς καθάρια ἰδανικὲς αἰτίες πού πρώτες αὐτὲς γεννήσανε τὸ ἀντιθετικιστικὸ-ἀντιδιανοητικὸ κίνημα, μπῆκανε στὴ γραμμὴ καὶ ἄλλα κατώτερα, ταπεινότερα, πραχτικότερα ἐλατήρια. Καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτά, τὰ πολιτικὰ, δὲν παίξανε καὶ δὲν παίζουνε βέβαια τὸν πειὸ ἀσήμαντο ρόλο.

Σήμερα, καὶ λέγοντας σήμερα ἐννοοῦμε τὰ τελευταία δέκα χρόνια πάνω-κάτω, μπορεῖ νὰ πει κανεὶς πὼς τὸ κίνημα αὐτὸ τὸ αἰσθηματολόγο θρησκευτικὸ-μυστικιστικὸ, συστηματοποιήθηκε καὶ ἀποκρυσταλλώθηκε. Κι' ἔτσι ἡ σύγχρονη Γαλλικὴ Σκέψη, στὸ μοναδικὸ της καθρέφτη τῆ Λογοτεχνία χαρακτηρίζεται, μερικὰ τοῦλάχιστο, μυστικὸ παθη-θη-θη-θη-θη-θη, πού μὲ ἀδρές γραμμὲς ἐκδηλώνεται στὴν ποιητικὴ δημιουργία ἐνὸς Ζάμς, ἐνὸς Κλωντέλ καὶ ἄλλων.

Καὶ λέγοντας Μυστικισμὸ, δὲν ἐννοῶ τὸ συστηματικὸ φιλοσοφικὸ Μυστικισμὸ ἐνὸς Πλωτίνου, μὰ ἓνα Μυστικισμὸ μὲ τὴ γενικώτερη ἔννοια τῆς λέξης, πού grosso modo τὸν χαρακτηρίζει, ἡ κλίση στὸ μυστήριον, ἡ ἀγάπη τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ ἡ κατάταξη τῆς καθάριας Σκέψης στοὺς δευτερεύοντες παράγοντες τῆς Γνώσεως.

Τὸ ρεῦμα αὐτὸ βοήθε τὴν ἐπίσημη καθιέρωσή του καὶ τὸ μεγαλύτερο στήριγμά του στὴν Μπερζονικὴ φιλοσοφία τῆς Διαισθησεως. Βέβαια καὶ προτιότερα ἀκόμη δὲν τοῦ λείψανε τὰ στηρίγματα ἢ φιλοσοφία

τοῦ Τζαίμς καὶ κάποια θεοσοφιστικὰ ρεῦματα πού διατρέχουνε ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια τὶς ἀγγλοσαξονικὲς χώρες, στοὺς δύο κόσμους, δὲν εἶνε ἀσήμαντοι συντελεστὲς στὸ σημερινὸ κίνημα τῆς Γαλλίας.

Ἄν ἤθελε κανεὶς νὰ ξετάσει τὶς χαρακτηριστικὲς τάσεις τοῦ Μυστικισμοῦ ἐπὶ τῆς Γαλλίας, θὰ τοῦ εὑρισκε δυὸ κύριες: 1. Μιὰ ἀρνητικὴ, καὶ 2. Μιὰ θετικὴ.

Ἄρνητικὴ τάση: Γκρέμισμα τοῦ ρατσιοναλιστικοῦ—θετικιστικοῦ ἰδεολογικοῦ καθεστώτος, καὶ καταπολέμηση κάθε καθίεριας διανοητικῆς τάσης—Ἐπιστημονικὴ Σκέψη—πού ἔχει τὴν ἀπαίτηση νὰ βασιλεύει αὐταρχικά, καὶ νὰ ὑποτάξει στὴν πειθαρχία της καὶ κάθε ἄλλη ψυχικὴ ιδιότητα.

Θετικὴ τάση: Θρόνιασμα τοῦ αἰσθηματοῦ καὶ τοῦ ὑποσυνείδητου, πού νὰ ὑποτάξει τὸν Πᾶν, στὶς ἀνάγκες του. Ψυχικὴ ἀτομικὴ καὶ ὁμαδικὴ γαλήνη, καὶ ἐνιαῖον κοινωνίας, ὅπως πάνω-κάτω τὸ φαντάστηκε γιὰ μιὰ στιγμή τὸ μεσαιωνικὸ χριστιανικὸ καθολικὸ Ἰδανικὸ.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΕΤΡΙΑΝΣ

ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ ΚΙ' ΑΠΟ ΤΑ ΞΕΝΑ

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη, ἡ ἰδεολογικὴ τάση, ὅποια νᾶνε, εἶνε τὸ πᾶν στὸν κάθε ἄνθρωπο. Εἶνε τὸ πᾶν καὶ εἶνε τὸ μόνο. Μ' αὐτὴ μετριοῦνται οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἡ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ἔνταση της σ' ἓνα ἄνθρωπο εἶνε αὐτὸ πού μῆς κάνει νὰ τὸν θεωροῦμε μικρὸ ἢ μεγάλον. Εἶνε αὐτὴ πού ἀποτελεῖ τὴ μυστικὴ δύναμη πού βρίσκεται σὲ μερικὲς ιδιοσυγκρασίες. Ἄν ἦταν διαφορετικὰ οἱ ἄνθρωποι πού χειρίζονται εὐκολώτερα τὰ λεξικά καὶ τὰ ἐργαλεῖα θάταν οἱ πρώτοι, οἱ δυνατώτεροι, ἐνῶ ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον συμβαίνει. Ἡ Φιλοσοφικὴ ἀντίληψη, ἡ φιλοσοφικὴ ἀνησυχία, ἡ ἀνησυχία γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου, αὐτὰ εἶνε πάλι τὰ μέτρα μπρὸς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ φέρουμε κάθε λογῆς συγγραφεὶα γιὰ νὰ τὸν γνωρίσουμε καὶ τὸν ἐκτιμήσουμε μὲ κάποια δικαιοσύνη. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο εἶνε πιθανὸ νὰ ξεφύγουμε κάπως ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ὑποκειμενικότητος, διότι βέβαια θὰ κρίνουμε περισσότερο τὸ βαθμὸ τῆς φιλοσοφικῆς τάσεως καὶ ὄχι ἂν τὸ περιεχόμενον της εἶνε ἢ ὄχι σύμφωνον μὲ τὶς δικὲς μας ἰδέες.

Τὰ ποιήματα τοῦ Καβάφη διαιροῦνται σὲ δυὸ εἶδη, ἐκεῖνα πού ἐκφράζουν τὴν ἀτομικὴ του σκέψη, καὶ ἐκεῖνα πού πρόκειται νὰ φέρουν στὴ φαντασία τοῦ ἀναγνώστη μιὰ λησμονημένη εἰκόνα ἀπὸ τὸ παρελθόν, μιὰ εἰκόνα ἀπὸ κείνες πού μὲ ἰδιαίτερη δύναμη ἐμάγεψαν τὸν συγγραφεὶα. Σ' αὐτὰ τὰ δυὸ μεγάλα θέματα, δηλαδὴ φιλοσοφικὴ σκέψη καὶ ἱστορικὴ ἀναπαράσταση, κινεῖται ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη. Δὲν βρισκονται μέσα στοὺς στίχους του οὔτε εἰκόνες βουκολικῆς, οὔτε ἄλλες περιγραφῆς, καὶ οὔτε ἡ διατύπωση καμμιᾶς αἰσθηματικῆς φροντίδας γιὰ ἓνα ὀρισμένο ἄτομον. Καὶ πρέπει ἀμέσως νὰ πῶ ὅτι ὄχι μόνο ὅταν ἐκφράζει τὴ σκέψη του μὰ καὶ ὅταν πρόκειται νὰ μῆς μεταφέρει στὴν παράδοξη ἐλληνιστικὴ ἐποχὴ πού τόσο τὴν ἀγαπᾷ, ὁ Καβάφης εἶνε πάντοτε ὁ ἴδιος, ἀποδίδει πάντα κάθε σκέψη καὶ κάθε εἰκόνα μὲ τὴ σφραγίδα τῆς ἀτομικῆς του ὑπαρξεως, τῆς ἀτομικῆς του ιδιοσυγκρασίας. Μὲ ἀντίτιμον τὸν πόνον του καὶ τὴν ἀγάπη του μῆς ἔχει ἀγοράσει τὰ ὅσα μῆς προσφέρει.

Ἡ δύναμη τοῦ Καβάφη εἶνε ἀκριβῶς ὅτι ὅ,τι ἔχει γράψει φαίνεται σάν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς διαπάλης ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὁποία μᾶς προδίδει τὸ ἀτομικό του αἶσθημα, τὴ δική του σκέψη, καὶ κάμνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀπὸ ὅσα ἔχει νὰ πεῖ δὲν ἔχει πεῖ, παρὰ ἐλάχιστα, παρὰ ὅσα μόνον ἔτσι, ἢ μοῖρα του ἔφερε νὰ τὰ γράφει.

Τὰ ποιήματά του ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς γνωρίσουν τὴν ἀτομική του σκέψη κατέχονται ἐντελῶς ἀπὸ τὴν περιόδου ἀγωνία τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν ἀγωνία γιὰ τὰ φιλοσοφικά προβλήματα τῆς ζωῆς, καὶ ἐκφράζουν τὴν ἐντύπωση καὶ τὸ συμπέρασμα ποὺ ἀπ' αὐτὴν ἔβγαλε ὁ Συγγραφέας.

Ἀφοῦ ἐπάλεψε καὶ ἔζησε, ἀποκόμισε ὁ Καβάφης ἀπ' αὐτὴ του τὴ δοκιμασία μιᾶ ἀξιόπρεπτη λύτη, μιᾶ βαθειᾶ κατανόηση ὅτι τὸ μοιραῖο εἶνε τὸ πᾶν, ὅτι τὸ κάθε τι γίνεται ὅπως ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ ὅτι τοῦ κακοῦ γηρεύουν οἱ ἄνθρωποι νάλλάζουν τὸ ἐλάχιστο, καὶ ὅτι τοῦ κακοῦ μποροῦν νὰ ἐλπίζουν ἢ νὰ ἐπιθυμοῦν ἄλλα.

Ἔχει στὴν ψυχὴ του κρυμένους ἀγαπητοὺς βομους ὅπου κρατεῖ ἀγαπημένες ἀνάμνησες, τὴ μνήμη τῶν ὠραίων ποῦ ἐγνώρισε καὶ ποῦ ἔζησε καὶ τῶν ὁποίων ἀκούει συχνὰ τὴ μελαγχολικὴ φωνή :

Καὶ μὲ τὸν ἦχο τῶν γιὰ μιᾶ στιγμὴ ἐπιστρέφουν
ἦχοι ἀπὸ τὴν πρώτη ποίησι τῆς ζωῆς μας—
σά μουσικῇ, τὴ νύχτα, μακρυνή, ποῦ σβύνει. (Φωνές)

Γι' αὐτὲς τὶς ἀνάμνησες ἔχει μιᾶ τρυφερὴ λατρεία, δὲν θέλει ποτὲ νὰ τις λησμονήσει, ἢ λήθη εἶνε γι' αὐτὸν ἓνας κίνδυνος, καὶ μὲ ἀπόφαση θὰ γυρίσει πάντα στὶς πρώτες ἀγαπημένες χαρές. Ἄλλως τε ξέρει πὼς οἱ αὐριανὲς ἡμέρες μεγάλα δὲν μᾶς κρύβουν ἂν καὶ αὐτὲς τὶς προσμένει μὲ ὑπομονὴ καὶ μὲ κάποια ὑστατὴ κρυφὴ ἐλπίδα. Κι' ὅταν πρόκειται νὰ ἐκφράσει αὐτὰ τὰ δυὸ σύμμικτα αἰσθήματα δηλαδὴ τὴ λύτη γιὰ τὸν ἀνίσχυρο ἄνθρωπο καὶ τὴν κρυφὴ ἀγάπη γιὰ τὰ πράγματα, ὁ Καβάφης γίνεται ποιητὴς ποῦ ἐκφράζει θαυμάσια τὴ νεώτερη αἰσθαντικότητα, ποῦ γγίζει τὶς πειὸ κρυφές χορδὲς τῆς ζωῆς μας, καὶ γίνεται πραγματὶ ποιητὴς καὶ ποιητὴς τῆς ἐποχῆς μας, διότι τὶς μεγάλες γενικὲς φιλοσοφικὲς ἰδέες τὶς ἐκφράζει μέσον τῆς ἀτομικῆς του ἰδιοσυγκρασίας, καὶ μᾶς τὶς κάνει ἐντελῶς δικές μας, ἐντελῶς σημερινές, καὶ μὲ τὴν ἦσυχυ του φωνὴ ἔρχεται καὶ μᾶς λέγει ἓνα παράπονο, μιᾶ λαχάρα ποῦ οἱ σημερινοί, ποιὸς λίγο, ποιὸς πολὺ, ἔχουμε ὅλοι μέσα μας.

Ἐμπρὸς κυττάζω τὰναμένα μου κεριά.

Δὲν θέλω νὰ γυρίσω νὰ μὴ διῶ καὶ φρίξω
Τὶ γρήγορα ποῦ ἢ σκοτεινὴ γραμμὴ μακραίνει,
Τὶ γρήγορα ποῦ τὰ σβυστὰ κεριά πληθαίνουν. (Κεριά)

Κ' ἐλπίζει στὶς καινούργες ἡμέρες, διότι ἔτσι π ρ ε π ε ι ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐλπίζει, καὶ παρακαλεῖ τὸ μελλούμενο, μὰ

ἢ εἰκὼν ἀκούει, σοβαρὴ καὶ λυπημένη,
ξέφροντας πὼς δὲν θάλλθει πιά ὁ υἱὸς ποῦ περιμένει. (Δέησις)

Κι' ἀπὸ τὴ διαρκὴ αὐτὴ ἐλπίδα μὲ τὴ διαρκὴ τῆς διάφραση γεννιέται μέσα στὴ ψυχὴ τοῦ καλλιτέχνη μιᾶ ἄπειρη λύπη, μιᾶ ἄπειρη μελαγχολία, γι' αὐτὸ μᾶς δείχνει «Ἐνα Γέρο» ποῦ:

... συλλογιέται ἢ Φρόνησις πὼς τὸν ἐγέλα
καὶ πὼς τὴν ἐμπιστεύονταν πάντα—τί τρέλλα—
τὴν ψεύτρα ποῦ ἔλεγε: «Αὔριο.» Ἔχεις πολὺν καιρὸ» (Ὁ Γέρος)

Καὶ ἔτσι γίνονται οἱ ψυχὲς τῶν γερόντων :

... Σαστισμένες κ' ἀντιφατικὲς
ψυχὲς, ποῦ κάθονται—κομιχοτραγικὲς—
μὲς στὰ παλιὰ τῶν τὰ πεισιὰ τ' ἀφανισμένα.
(Ἡ ψυχὲς τῶν Γερόντων)

Ξέρει ὅτι τοῦ κακοῦ :

Θαρροῦμε πὼς μ' ἀπόφασι καὶ τόλμη
θ' ἀλλάξουμε τῆς τύχης τὴν καταφορὰ
κ' ἔξω στεκόμεθα ν' ἀγωνισθοῦμε.
Ἄλλ' ὅταν ἢ μεγάλη κρίσις ἔλθει,
ἢ τόλμη κ' ἢ ἀπόφασίς μας χάνονται. (Τρωές)

Κι' ἄλλοῦ λείει ὅτι χαμένοι εἶνε οἱ κόποι ἐκείνων ποῦ πασχίζουν γιὰ καινούργια, γιὰ καλλίτερα :

Καινούριους τόπους δὲν θὰ βρεῖς, δὲν θὰ βρεῖς ἄλλες θάλασσες.
Ἡ πόλις θὰ σὲ ἀκολουθεῖ. Στους δρόμους θὰ γυρνᾷς
τοὺς ἴδιους . . . . . Για τὰ ἄλλοῦ—μὴ ἐλπίζεις.—
Ἐτσι ποῦ τὴν ζωὴ σου ρήμαξες ἐδῶ
στὴν κόχη τούτη τὴν μικρὴ, σ' ὄλην τὴν γῆ τὴν χάλασες.
(Ἡ Πόλις)

Ἄλλη καταστροφή, ποῦ δὲν τὴν φανταζόμεθαν
ἐξαφνικῇ, ραγδαία πέφτει ἐπάνω μας,
κι' ἀνέτοιμους—ποῦ πιά καιρὸς—μᾶς συνεπαίρνει. (Τελειωμένα)

Κι' ἀπ' αὐτὴ του τὴν ἀπογοήτεψη καὶ τὴν σκληρότητα τῆς εἰμαρμένης γεννιέται μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ μιᾶ ἄπειρη νευρικότητα κατὶ τι σάν ἐπιθυμιά νὰ ζητήσῃ μιᾶ λύση ἔστω καὶ σὲ μιᾶ καταστροφῇ :

Γιατὶ ἀδειάζουν γρήγορα οἱ δρόμοι κ' ἢ πλατέες,
κι' ὅλοι γυροῦν στὰ σπῖτια τους πολὺ συλλογισμένοι ;

Γιατὶ ἐνύχτωσε κ' οἱ βάρβαροι δὲν ἤλθαν.
Καὶ μερικοὶ ἐφθασαν ἀπ' τὰ σύνορα,
Καὶ εἶπανε πὼς βάρβαροι πιά δὲν ὑπάρχουν.

Καὶ τώρα τί θὰ γένουμε χωρὶς βαρβάρους.
Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦσαν μιᾶ κάποια λύσις.

(Περιμένοντας τοὺς Βαρβάρους)

Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο ποίημα ὁ ποιητὴς προδίδει τὴ λυπηρὴ ἀγωνία του, ὅλη τὴν ἀμφιβολία τῆς ψυχῆς του γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πεπρωμένο.
Ἄλλὰ ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς δὲν ἔβγαλε μόνο πικρία ὁ ποιητὴς, ἔβγαλε καὶ ἓνα συμπέρασμα, μιᾶ πρακτικὴ διδασκαλία ποῦ μᾶς δίνει τὴ

λύση πού βρίσκει αὐτὸς γιὰ τὴν καθημερινή ζωή. Ναί λέγει οἱ μέρες πού θᾶρθουν, δὲν θά φέρουν πιά ὁμορφες ὥρες, ναί τὸ μέλλον δὲν εἶνε καλλίτερο ἀπὸ τὸ παρελθόν, μὰ ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ βρεῖ ἀπόλυτη παρηγοριά στὴν καθημερινή φροντίδα, στὴν ἴδια τὴν προσπάθεια πού πρέπει κανεὶς νὰ τὴν ἀγαπάει ξέχωρα ἀπὸ τὸν σκοπὸ πού κληρονομήσῃ, καὶ πού δὲν πειράζει ἂν εἶνε ἄφραστη ἀφοῦ εἶται εἴτανε γραφτό:

Ἄλλὰ μὴ βιάζῃς τὸ ταξεῖδι διόλου.
Καλλίτερα χρόνια πολλὰ νὰ διαρκέσει·
καὶ γέρος πιά νὰράξεις στὸ νησί,
πλούσιος μὲ ὅσα κέρδισες στὸν δρόμο,
μὴ προσδοκῶντας πλοῦτη νὰ σὲ δώσει ἢ Ἰθάκη.

Ἡ Ἰθάκη σ' ἔδωσε τ' ὠραῖο ταξεῖδι.
Χωρὶς αὐτὴν δὲν θᾶβγαινες στὸν δρόμο.
Ἄλλα δὲν ἔχει νὰ σὲ δώσει πιά.

Κι' ἀνπωχικὴ τὴν βρεῖς, ἢ Ἰθάκη δὲν σὲ γέλασε.
Ἔτσι σοφὸς πού ἔγινες, μὲ τόση πείρα,
Ἦδη θά τὸ κατάλαβες ἢ Ἰθάκες τί σημαίνουν. (Ἰθάκη)

Βέβαια δὲν ἔχω τὴν ἀξίωση πὼς ἔδωκα τέλεια εἰκόνα τῆς σκέψης τοῦ ποιητῆ μὰ ἐλπίζω ὅτι ἀπὸ τὰ λόγια μου θά μπορέσει καθεὶς νὰ ἐννοήσῃει ποιά βαθειά καὶ λυπηρὴ συνάμα φιλοσοφικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς προδίδουν τὰ ποιήματα τοῦ Καβάφη. Γι' αὐτὸ παρέθεσα καὶ πολλὰς περιεκτικὰς γιὰ νὰ μπορέσει καθεὶς μονάχος του νὰ ἐχτιμήσῃει τὴ λεπτὴ ἀπλότητα μὲ τὴν ὁποίαν ἐκφράζονται οἱ ὠραῖες αὐτὲς ἰδέες καὶ πόση ἀτομικότητα ὑπάρχει σ' αὐτὲς, πὼς κάθε γραμμὴ προδίδει ἕναν ὀλόκληρο ζωντανὸ ἄνθρωπο, μὴ δυνατὴ σκέψη, μὴ ἐπίμονη θέληση. Ἡ φόρμα τοῦ ποιητῆ, ὁ ἀπλὸς ἱαμβὸς πού μεταχειρίζεται εἶνε βέβαια τὸ πειὸ ταιριασμένον μέτρο γιὰ τέτοια διανοήματα, καὶ δὲν πιστεύω νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέρη του χάρι.

Ἐκεῖνο ὅμως, ἃς τὸ ξαναποῦμε, πού δίνει στὸν Καβάφη τὴν ἐξαιρετικὴν θέση ποῦχει στὴ σύγχρονή μας φιλολογία εἶνε ὅτι ὀλόκληρό του τὸ ἔργο διαπνέεται ἀπὸ μιὰ βαθειά καὶ συγκινητικὴ φιλοσοφία, φιλοσοφία βγαλμένη μέσα ἀπ' τὴ ζωὴ, ἀπ' τὰ σπλάγχνα τῆς ἰδίας ζωῆς του, καὶ ὅτι αὐτὴν τὴ σκέψη τὴ διατυπώνει ὁ συγγραφέας μέσον τοῦ πρίσματος τῆς ἰδίας του ἀτομικότητας, δίνοντάς της τὴν ἀποχρῶσιν τῆς ἰδίας του αἰσθαντικότητας. Ἄν ἔχει δὲ κανεὶς κατὶ νὰ τοῦ παραπονεθῇ, εἶνε ὅτι τὸ ἔργο του εἶνε βραχύ, ὅτι δὲν ἔγραψε περισσότερα, μὰ ἴσως τὸ εἶδος τῶν ποιημάτων του εἶνε τέτοιο πού νὰ δικαιολογῇ τὴν ὀλιγογραφία του.

Σὲ μιὰ ἄλλη σειρὰ ποιημάτων του ὁ Καβάφης φέρνει μπρὸς μας σηηνογραφίαι, κομμάτια ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς πρὶν ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῶν βορείων λαῶν καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἄπ' αὐτὴν τὴν «ἐλληνοιστικὴ» ἐποχὴ πού δημιουργήσῃει στὴν Αἴγυπτο, Συρία, Ἑλλάδα, Μικρὰ Ἀσία καὶ Ἰταλία ἕνα πλοῦσιον, λεπτότατον μὰ καὶ κουρασμένον πολιτισμό. Σ' αὐτὰ ἀνήκουν «Τὰ Ἐπιζίνδυνα», «Ἡ δόξα τῶν Πτολεμαίων», «Φιλέλλην», «Ἡρώδης Ἀττικὸς», «Ἀλεξανδρινοὶ Βασιλεῖς», «Εὐρύωνος Τάφος», «Λυοῖον Γραμματικὸν Τάφος».

Ἦταν φυσικὸ νὰ ἐκλύσει τὸν Καβάφη ἰδιαιτέρα αὐτὴ ἡ ἐποχὴ πού τὴν

διακρίνει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἢ exasperation τοῦ παλαιοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἕως στὴς πιά λεπτεῖς του ἐκφάνσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μιὰ μεγάλη ἀνησυχία τῶν πνευματικῶν τάσεων, μιὰ προσπάθεια τοῦ καθενὸς ἄτομου νὰ προσανατολισθῇ μέσα στὴς καινούργιες θερησκευτικὲς καὶ πολιτικὲς ἰδέες.

Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποῦζῃσαν κλεισμένοι σὲ σπίτια, καὶ κάμαρες, καὶ πού συνείθισαν νὰ βρίσκουν τοὺς πειὸ ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες τοὺς στὴ φαντασία τοὺς μέσα καὶ στὰ βιβλία πού διάβασαν, σ' ἐκείνους πού εἶνε τέλεια προϊόντα τῆς νεώτερης κᾶπως βιβλιώδους ἀνατροφῆς (ἰδιαιτέρα τῆς ἑλληνικῆς), δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀρέσει αὐτὴ ἡ προτίμηση τοῦ Καβάφη γιὰ τὴν ἑλληνοιστικὴ ἐποχὴ καὶ νὰ τοὺς συγκινήσῃει τὰ ποιήματά του πού τὴν ἀναπολοῦν. Ἐνῶ τὰ φιλοσοφικὰ ποιήματα τοῦ Καβάφη δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀρέσουν στὸν καθένα. Ἰσως ἐκεῖνοι πού θέλουν ἀμετάτρεπτα νὰ τοὺς συγκινήσῃει ὁ ποιητῆς εἴτε μὲ περιγραφὰς τῆς φύσης εἴτε μὲ ἐρωτικὲς ἐξομολογήσεις δὲν θᾶβρουν στὰ ἱστορικὰ του ποιήματα τὴ χάρι καὶ τὴν ποίηση πού πραγματικὰ κλείνουν μέσα τοὺς.

Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ

ΟΙ ΕΠΙΦΥΛΛΙΔΕΣ ΤΟΥ κ. ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ

Ὁ κ. Ἀριστος Καμπάνης, ἕνας ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς μας συνεργάτες στὴ ΝΕΑ ΖΩΗ, ἐχάρισε μὲ τὴς Ἐπιφύλλιδες του στὴ «Νέα Ἑλλάδα», ἕνα πολυτίμητον δῶρον στὴ Σκεφτόμενη Ρωμοσύνη: Μιὰ συνολικὴ κριτικὴ καὶ ἱστορικὴ ταυτόχρονα ἐργασία ἀπάνω στὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία, ἐργασία πού ἀπὸ ὅσα ξέρω, μᾶς ἔλειπε ἴσα μὲ σήμερα. Μ' αὐτὸ δὲν θέλω νὰ πῶ πὼς οἱ μελέτες τοῦ κ. Ἀριστοῦ Καμπάνη ἀποτελοῦνε μιὰ τέλεια καὶ ἄφορη ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ὅχι! Αὐτὴ θά μᾶς τὴ χαρίσει ἴσως—ἐμεῖς τουλάχιστον ἢ Νεοζωϊστικὴ ὀμάδα τὸ ἐλπίζομε καὶ τὸ εὐχόμεσθε—ἀργότερα, σὰν δοθοῦνε ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἀπαραίτητες συνθήκες γιὰ βαθὺ στοχασμὸ καὶ γιὰ τελειότερη ἐπεξεργασία τοῦ ἔργου πού θά παρουσιαστῇ τότες πιά μὲ τὴν τελειωτικὴν του ἀποκρυσταλλωτικὴ μορφή. Μὰ κι' αὐτὸ πού ἔγινε λίγο δὲν εἶνε μὴ γαλερία ἀπὸ πορτραῖτα, ἄλλα πλοῦσια χροματισμένα καὶ ἄλλα μὲ λιτὲς γραμμὰς πού κάνουνε τὰ τελευταῖα νὰ μᾶς εἶνε κάποτε συμπαθητικότερα ἀπὸ τὰ πρῶτα. Ἐν' ἀπ' αὐτὰ ὁ Χρηστομάνος. Ἀναδημοσιεύομε μερικὰ κομμάτια:

Εἶνε πιθανόν ὅτι ὁ Χρηστομάνος εἶδε περισσότερον μαύσῃν τὴν πραγματικότητα. Ἄλλ' εἶδε «διὰ μέσου τῆς ἰδιοσυγκρασίας» του, ὅπως εἶπεν ὁ Λιμίλιος Ζολὰ ὀρίζον τὸν ρεαλισμόν. Εἶδε περισσότερον ὅτι ἔστικτον. Εἶδε μὲ τὴν ὀραιότητα τοῦ προσώπου καὶ μὲ τὴν καλοσχημίαν τοῦ σώματος του. Εἶδε μὲ τὸ σῶμά του καὶ μὲ τὴν ψυχὴν. Μὲ ὀλην τὴν πικρίαν του διάθεσιν, ἀλλὰ καὶ μὲ ὀλην του τὴν παιδικὴν κατάπληκτον περιέργειαν.

Καὶ ποῖα μαγικὰ τοῖα αἱ περιγραφὰί τῆς Ἀττικῆς εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Χρηστομάνου! Καὶ πόσα λυρικὰ ἰντερμέδια ἀτίμητα διακόπτουσι τὴν ἡρεμον, ἀπαλὴν, σοφὴν διαύγειαν εἰς τὴν «Κερένιαν Κούβλαν». Ὁ συγγραφέας ἐπεμβαίνει κάπου-κάπου διὰ νὰ προειδοποιήσῃ τὸν ἀναγνώστην διὰ μίαν τραγικὴν συνέπειαν ἐνὸς γεγονότος. Ἡ ἐπέμβασις αὐτὴ τοῦ συγγραφέως ἀντικαθιστᾷ τὰ χορικά εἰς τὸ δραματικὸν μυθιστόρημα περὶ τοῦ ὀποῖου ὀμιλοῦμεν. «Καὶ ἡ Μοῖρα ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ Νίκου καὶ εἶπεν: Ἄς ξημερώσῃ καὶ γιὰ σὲς μιὰ μέρα, παιδιὰ μου, γιὰτὶ γλήγορα πάλι θά βραδύσῃ γιὰ πάντα.» («Κερένια κούβλα». Ἐκδοσις Λογοτεχνικῆς Βιβλιοθήκῆς Φέξη. Σελὶς 139). Πόσον ἐσωτερισμόν, πόσην ψυχικότητα ἔχει τὸ ἐπεισόδιον «Τὰ τρία κεράκια»,

καί ποῖον μυστικὸν ἡμίφως ρίπτει μέσα εἰς τὴν ρεαλιστικὴν αὐτὴν ἠθογραφίαν, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ ἡ γέννησις τοῦ μικροῦ, ἡ γέννησις τῆς «Κερένιας κούκλας», καρποῦ ἁμαρτωλῆς νυκτὸς πρὸς τὸ πρόσωπόν της, ἔλεγε, ἦτον τὸ πρόσωπον τῆς ἀποθανούσης ἀπὸ τὴν συζυγικὴν ἀπιστίαν πρώτης γυναικός. Ποία παράδοξος ἐκδήλωσις ἀπὸ τὴν Νέμεσιν ἐκδικήσεως.

Ἡθογραφία λεπτολόγος καὶ μαζὺ λυρικὸν ἔργον, δρᾶμα καὶ μαζὺ μυθιστόρημα ἢ «Κερένια κούκλα» εἶνε τὸ ἔξοχον καὶ τὸ μόνον Ἀθηναϊκὸν μυθιστόρημα. Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Βιζυηνοῦ κανεῖς Ἑλλήν πεζογράφος δὲν μᾶς ἔδωκε παραπληροῖας συγκινήσεις.

Ἡ «Κερένια κούκλα» εἶνε τὸ καλύτερον ἔργον τοῦ Χρηστομάνου. Ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ παραβλέψῃ τὰς ἀρετὰς τοῦ διαλόγου καὶ τὴν ὑπέροχον μαεστρίαν τῶν «Τριῶν φιλιῶν», ἀποβλέπων εἰς τὴν κάποιαν τὸν μελοδραματικὴν καὶ εἰς τὴν ιδεάν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐκμεταλλεύεται περισσότερον τοῦ πρέποντος τὴν συγκίνησιν, ἀπὸ ὀρισμένα πράγματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοῦ. Ἡμπορεῖ νὰ θεωρήσῃ τὴν «Αὐτοκράτειραν Ἐλισάβετ» ὡς ἓνα βιβλίον καλογραμμένον, γεμάτων ἀπὸ μελάγχολον Μεσημβρινὸν λυρισμόν, ἀλλ' ὅχι ἐπαρκῶς Χρηστομάνειον, με κάποιαν φανερωτέραν τοῦ πρέποντος Δ' Ἀνουστιακὴν ἐπίδρασιν. Ἄλλ' ἢ «Κερένια Κούκλα» ὀρισμένως εἶνε τὸ πρῶτον ἄξιον καὶ μέχρις ὥρας τὸ μόνον Ἑλληνικὸν ἀστικὸν μυθιστόρημα. Σχεδὸν κανεῖς ἄλλος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς μέχρις ὥρας δὲν ἠθέλησε νὰ μελετήσῃ τὴν ζωὴν τῶν Ἀθηναίων—τοῦ μεγάλου τούτου χωνευτηρίου κάθε ἀρετῆς καὶ κάθε κακίας τῆς φυλῆς. Ὅλοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ μᾶς περιγράψουν τὴν ζωὴν τοῦ χωριοῦ, τοῦ κάμπου καὶ τοῦ βουνοῦ. Καὶ δὲν περιφρονῶ τὴν φιλολογίαν αὐτὴν, ἢ ὅποια ἔδωκε τὸ τεράστιον ἔργον τοῦ Παπαδιαμάντη, τὴς «Ἱστορίες» τοῦ Βλαχογιάννη, τὴν «Λυγερὴν» τοῦ Ἀντρέα Καρκαβίτσα. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι ὁ Χρηστομάνος μᾶς ἀνοίξε νέον δρόμον. Ὅσοι πιστεύουν εἰς τὰς δυνάμεις τῶν, ἃς ἐπιχειροῦν νὰ κάμουν κατ' ἄλλοις τὸ ὅτι ἐκαμεν ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐτραγουδοῦσεν ἐν τούτοις, πέραν κάθε πραγματικότητος, μουσικά, ὑπερούσια, ἄλλοτε ἔτσι :

Στὸ πέλαος κόκκινο πανί...

Ἄχ, κόκκινο πανί στὸ βραδινὸ τὸ πέλαος...

στά κουρασμένα κίματα τ' ἀκοίμιστα

Καράβι, καραβίκι !

Γιὰ ! τὸ πανί του πῶς φουσκώνει

ταχύπορο πῶς πελαγώνει !...

Καράβι, καραβίκι !

Ῥιμέ ! στ' ἀπόμακρα ποῦ πᾶς ;

Καὶ πίσω δὲν τηρᾶς...

Καὶ δὲν γυρίζεις πειά...

Νά ! ἔφυγε καὶ πάει...

πάει, πάει, πάει...

Τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ἥλιου τὰ κόκκινα φιλιὰ

τὰ πήρε ὅλα μαζὺ του,

καὶ τῆς χαρᾶς τὰ γέλια -κι' ἔβγαψε τὸ πανί του...

Ἐκεῖνο πού θὰ ζητοῦσε κανεῖς ἀπὸ τὸν κ. Ἀριστο Καμπάνη, θὰ εἶτανε μιά συνολικὴ ἐπισκόπησις τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, πού σ' αὐτὴ νὰ μᾶς δίνει γενικὴς ὀδηγήτρεις γραμμὲς γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ ζυγίσουμε τὴ μορφή καὶ τὸν προσανατολισμὸ τῆς, μιά μελέτη τῆς ψυχικῆς κατάστασις τοῦ Νεοέλληνα πού μέσα σ' ἓνα αἰῶνα πήρε τόσες μορφὲς ἂν καὶ στὸ βάθος κράτησε τὸ θεμελιώδη τόνο τῆς Φυλῆς. Μονάχα μὲ τέτοια μέθοδο - ἔτσι μοῦ φαίνεται τουλάχιστον - θὰ μποροῦσε κανεῖς νὰ ξηγήσει καὶ συσχετίσει μορφὰς ἀνόμιους καὶ ἴσως ἀντιφατικὰς, ἓνα Παπαδιαμάντη, ἓνα Ροῖδη, ἓνα Χρηστομάνο, ἓνα Βλαχογιάννη.

Ἡ μελέτη τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς διαφορᾶς πού παρουσιάσανε καὶ ἀκόμη καὶ σήμερα ἴσως παρουσιάζουσε μὰ σὲ μικρότερο βαθμὸ, οἱ ἑλληνικὲς ομάδες στὰ διάφορα γεωγραφικὰ σημεῖα θὰ ἔχυνε πολὺ φῶς στὴν πολύμορφη ψυχικὴ ἐκδήλωσις πού λέγεται Λογοτεχνία, καὶ θὰ ἔξηγοῦσε ἀρκετὰ τὴς διαφορᾶς πού ἔδειξε λ. χ. ἡ ἑφτανησιακὴ δὴ μι ο υ ρ γ ί α με τὴν ἀθηναϊκὴ. Ἐννοεῖται πὼς σ' ὅλα αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονεῖ κανεῖς καὶ τὴς ξένες Λογοτεχνίας πού ἀνάλογα με τὴ χρονικὴ στιγμή ἐπηρέασανε διαδοχικὰ τὴ δική μας.

Βέβαια, μιά τέτοια γραμματολογικὴ ἐργασία θὰ ἀπαιτοῦσε νὰ πάει κανεῖς καὶ περὶ μακρὰ θὰ ἔπρεπε νὰ παρουσιάσει πρῶτα-πρῶτα τὴ φυλετικὴ μας μα ν τ α λ ι τ ἔ σ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, πού δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν καμμιά διανοητικὴ κίνησις, ἔξω ἀπὸ κάτι μονομερεῖς ἐκδηλώσεως χάρις σὲ μερικὰς δυνατὰς προσωπικότητες τῆς Φυλῆς μας, καὶ ἀπὸ μιά φρυζοῦκὴ ἐκκλησιαστικὴ κίνησις. Μὰ κοντὰ σ' αὐτὸν τὸν φ ο λ α σ μ ὸ τοῦ ἐπίσημου Πνεύματος νὰ μᾶς δεῖξῃ τὴ ζύμωσις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς πού αὐτὴ ὑποσυνείδητὰ καὶ σοφὰ, με τὴ χαρακτηριστικὴ σοφία τοῦ ὑ πο σ υ ν ε ἰ δ η τ ο υ καὶ τῆς Ζω ἡ ς ξεδηλώθηκε στὴ δημοτικὴ ποίησις, τὸ ἀγνὸ αὐτὸ ἄνθος τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ, σφιχτοδεμένη με τὸ θαυμάσιο ὄργανο ἔκφρασις, τὴ δημοτικὴ μας γλῶσσα. Γι' αὐτὴ, ὁ κ. Ἀριστο Καμπάνης φαίνεται πὼς δὲν ἔχει τὴ λατρεία πού τῆς ἔχουσε οἱ δημοτικιστῆς. Ἡ συνολικὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὴς μελέτες του εἶνε πὼς στὴν π ο ρ ῖ α πρέπει ἢ καθαρεύουσα νὰ πάρει τὴν πρώτη θέσει καὶ νὰ ἐπηρέασῃ τὴ δημοτικὴ ἔτσι τουλάχιστον φαίνεται σ' ἓνα μέρος τῆς μελέτης του γιὰ τὸν Κωστὴ Παλαμᾶ :

Πρὸ παντὸς ἓνα πρῶγμα θὰ ὑπενθυμίσω εἰς τὸν διδάσκαλον, τοῦ ὁποίου, ἀπὸ λίγο ὡς πολὺ —καθὼς εἶπε μίαν ἡμέραν ὁ κ. Ἰωάννης Γρουπάρης—εἶμεθα μαθηταί: «Ὅτι ὑπάρχει κάποια διαφορὰ μεταξύ πεζοῦ καὶ ἐμμέτρου λόγου καὶ ὅτι εἰς τὴν Ποίησιν ἐπιτρέπονται ἀκολασίαι (ἄδειαι, ἂν θέλετε) πού ὁ λόγος ὁ πεζὸς δὲν ἀνέχεται. Ὅτι, ἂν δὲν ἀπατώμαι, οὔτε εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα οὔτε εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην ἀφωμοιώθη ποτὲ ἡ γλῶσσα τῆς Ποιήσεως πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ πεζοῦ λόγου. Καὶ ὅτι ἂν ἡ ποιητικὴ γλῶσσα εἶναι ὑπὸ μίαν ἔποψιν «τεχνητὴ» δηλαδὴ θηρεῖται λέξεις καὶ συμπλοκάς λέξεων ἀπὸ τὰς περασμένας γλωσσικὰς περιόδους ἢ ἀπὸ τὰς διαλέκτους, ἂν πολὺ σφιχτοκρατῆται με τὸ εἰκονικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ἢ πεζῆ γλῶσσα, ἰδίως ἢ γλῶσσα τῆς Κριτικῆς, τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἐπιστήμης, ἔχει ἀνάγκην περισσοτέρας ἀκριβείας. Ἡ γλῶσσα τῶν πόλεων καὶ ἡ Καθαρεύουσα θὰ δώσῃ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς κυριολεξίας εἰς τὴν πεζογραφίαν μας. Δὲν πρέπει δὲ νὰ νομιζόμεν ὅτι κερδίζομεν ἂν μεταφράζωμεν εἰς «πούραν» δημοτικὴν τοῦ 18ου αἰῶνος μερικὰς φράσεις καὶ μερικὰς λέξεις τὰς ὁποίας ἠμποροῦμεν νὰ πάρωμεν ἀπὸ τὴν Καθαρεύουσαν.

Μιά συζήτησις γιὰ τὸ αἰῶνιο γλωσσικὸ ζήτημα θὰ ἦτο περισσότερο ἀπὸ ἀνιαρὴ !

Μιά μορφή πού με ἰδιαίτερη ἀγάπη καὶ σεβασμὸ μᾶς ζωγράφισε ὁ κ. Ἀριστο Καμπάνης, εἶνε ἡ μορφή τοῦ Παπαδιαμάντη, πού καθὼς ὁ ἴδιος μᾶς λέγει, λυπεῖται γιὰτὶ δὲν μπόρεσε νὰ παρουσιάσει ὀλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Σ κ ι α θ ἱ τ ἡ Δ ι η γ ἡ μ α τ ο γ ρ ᾶ φ ο υ πού ὀνομάζει «σχεδὸν ἀ π ἔ ρ α ν τ ο ν». Ἀλλοστε «σκοπὸς τῶν Ἐπιφυλλίδων αὐτῶν δὲν εἶναι ἄλλος, παρὰ τῆς αἰσθητικῆς περιεργείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου ἢ ὑποκέντησις.»

Ὁ Παπαδιαμάντης εἶνε αὐτοφυής. Ἐάν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία, ὁ Σαίξπηρ καὶ ὁ Δίκηνς τοῦ ἔδωκαν τὰ στοιχεῖα διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ ὕφους του καὶ τῶν μεθόδων τοῦ διηγεῖσθαι, ἡ Ἑλληνικὴ Φύσις, ἡ Ἑλληνικὴ Ζωή, ἡ Ἑλληνικὴ πρόληψις, ὁρώμενα διὰ μέσου τῆς Νεο-Βυζαντινῆς ἰδιοσυγκρασίας θρησκολήπτου κ' ἔλαφρὰς ἐπικουρικῆς, τοῦ ἔδωκαν τὴν ὕλην τῶν διηγήσεών του. Κριτικὸν πνεῦμα δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν ὀνομάσωμεν. Δὲν ἦτο τοιοῦτον. Καὶ δυσκόλως θὰ τοῦ ἐδίδαμεν τὸν τίτλον τοῦ διανοητικοῦ. Εἶνε ὑπερέτης τῶν ἐνοστικῶν του, ὅπως τὰ ἐτροποποίησεν ἀπ' αἰῶνων ἡ θρησκευτικὴ ἀνατροφή καὶ παράδοσις. Καὶ τὸ λεγόμενον κοινωνικὸν αἰσθημα σπανίως συναντᾶται εἰς τὸ ἔργον τοῦ νησιώτου λογογράφου. Ἡ τέχνη του, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, εἶνε «ἄσκοπος σκοπιμότης». Σκοπὸς αὐτῆς. Ὁ Παπαδιαμάντης διηγείται πρὸς ἰδίαν του εὐχαρίστησιν. Διότι, καθὼς τὸ τραγοῦδι (Γκαίτε), καὶ ἡ διήγησις, ποῦ ἐλεύθερ' ἀναβρῦζει ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐαυτὸν τῆς, πλούσια πληροῦνται. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν γράφει διηγήματα «μὲ θέσιν» οὐτ' «ἐκ προμελέτης». Διὰ τοὺς περισσότερους τοῦτο εἶνε ὁ μεγαλύτερος ἔπαινος ποῦ θὰ ἠμποροῦσα νὰ τοῦ κάμω, δι' ἄλλους πάλιν ἡ ἐσχάτη ἐπίκρισις. Δι' ἐμὲ εἶνε ἀπλοῦς χαρακτηρισμὸς.

Μὰ καὶ γιὰ τὸν «Ποιητὴν τῆς παρερχομένης γενεᾶς», ὅπως ὀνομάζει τὸν Παλαμᾶ, μᾶς μιλεῖ μὲ συγκίνηση καὶ θαυμασμό.

Κατὰ τὴν παρελθούσαν τριακονταετίαν τρεῖς, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶνε οἱ περισσότερον ἐπιδράσαντες ἐπὶ τῆς συγχρόνου σκέψεως καὶ πράξεως εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ὁ Χαρύλαος Τρικούτης, ὁ Βλάσιος Γαβριηλίδης, ὁ Κωστής Παλαμᾶς. Εἶνε οἱ πρόδρομοι τῆς Νέας μεγαλυτέρας Ἑλλάδος. Ἡ ἐνέργειά των καὶ οἱ λόγοι των κ' αἱ σκέψεις των δὲν εἶνε ἀφογοί, τοῦναντίον! Θὰ εἶχαμεν πολλὰς κ' εὐλόγους ἀντιροήσεις ἐπ' αὐτῶν. Ἡ συνείδησίς μας, τὰ κριτήριά μας διὰ τὴν ἠθικότητα τῶν πράξεων, ἡ αἰσθητικὴ μας εἶνε πιθανῶς ὑπέρτεραι τῶν Τρικουτικῶν, τῶν Γαβριηλιδείων καὶ τῶν Παλαμικῶν. Ἀδιάφορον. Κανεὶς οὔτε δημιουργός, οὔτε πολιτικός, οὔτε δημοσιογράφος, δὲν ἀξίζει ὅσον αὐτοὶ τὸν τίτλον τῶν *θ ε μ ε λ ι ω τ ὠ ν*.

Ἰδιαιτέρως ἡ αἰσθητικὴ μας εἶνε περισσότερον «καθαρομένη» ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ Κωστή Παλαμᾶ. Θέλουμε νὰ εἰμεθα περισσότερον Ἑλληνες καὶ ὀλιγότερον Νεοἕλληνες. Ἐπιζητοῦμεν τὴν ἀπλότητα, τὴν λιτὴν συμμετρίαν, ἀποφεύγομεν τὸν κόμπον καὶ τὴν ἔμφασιν. Ἀλλ' ἴσως διὰ νὰ φθάσωμεν νὰ ἐπιθυμοῦμεν ὅσα ἐπιθυμοῦμεν, ἔπρεπε νὰ περάσωμεν ἀπὸ τὸ «Καθαρότητον» τοῦ Κωστή Παλαμᾶ, τοῦ τετάρτου κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν μεγάλου ποιητοῦ τῆς μετὰ τὸ 1821 ἐθνικῆς περιόδου: Σολωμός, Κάλβος, Βαλαωρίτης. Καὶ κατόπιν: Παλαμᾶς.

Καὶ γι' ἄλλους ὀλιγότερο σημαντικοὺς ἐπὶ τῆς Λογοτεχνίας μας, ὁ κ. Ἄριςτος Καμπάνης θυσιάζει ἀρχετὲς στῆλες, καὶ τοὺς παρουσιάζει μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν του *σ α φ ἦ ν ε ι α, ἀ κ ρ ἰ β ε ι α καὶ λ ι τ ὄ τ η τ α*. Ἐναν τέτοιο χαρακτηρισμὸ ἀπαλλαγμένον ἀπὸ κάθε μεγαλόλογον ρητορικὴ μᾶς δίνει γιὰ τὸν Κώστα Κρυστάλλη:

Ἡ θέσις τοῦ Κώστα Κρυστάλλη ἀποθανόντος εἰς τὴν ἄνοιξιν ἀκόμη τῆς ζωῆς του εἶνε διακεκριμένη μέσα εἰς τὴν ὄχι δαυρὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν. Ἐνας ποιητὴς φογκλορίστας, ἀντικειμενικός, ζωγραφικώτατος, σπανίως λυρικός, τραγουδιστὴς εἰδυλλιακός, ἔδωκεν ὅλας τὰς συγκινήσεις ποῦ ἠσθάνθη μὲ τὴν περιορισμένην του ἰδιοσυγκρασίαν, ἀλλοῦ μὲν διασκευάζων ἡ ζωηρεύων τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι, ἀλλοῦ συμπληρώνων καὶ ἐπεκτείνων αὐτὸ, ἀλλοῦ πλουτίζων αὐτὸ μὲ τὴν πονεμένην εὐαισθησίαν ἐνὸς *déraciné*. Ἐτραγοῦδησεν ἐκ τῆς νοσταλγίας του καὶ ἀπέθανεν ἐπίσης ἐκ τῆς νοσταλγίας του. Ἀπὸ τὴν πρωτογενῆ φλογέραν μὴν περιμένετε τὴν πλουσίαν μουσικὴν συγκίνησιν ποῦ δίδει ἓνα πολυσύνθετον ὄργανον, μία ὀρχήστρα. Ὁ Κρυσ-

στάλλης ἔδωκεν ὅ,τι θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀνατεῖν τὸ ποιμενικὸν τοῦ ὄργανου. Θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ τὸν θαυμάζωμεν, νὰ τὸν ἀγαπῶμεν καὶ νὰ μὴν τὸν ἀπομιμῆται κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους ὅσοι δὲν ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγεννήθη ὁ Κρυστάλλης. Πλαστογραφημένη βουκολικὴ ποιήσις εἶνε τὸ χειρότερον λογοτεχνικὸν - ἀντιλογοτεχνικὸν - εἶδος.

π. π.

Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ : Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ

«Ἐνα ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, μικρὸ μέσα στὰ σπουδαιότερα, μὰ πρόβλημα πάντα, σοβαρὸ καὶ δυσκολόλυτο, εἶνε καὶ τὸ ζήτημὰ τῆς ὀρθογραφίας. Ὅλοι μας βλέπομε τὰ στραβά τῆς, νιώθομε πὼς ἄδικα βασανίζονται μὲ αὐτὴν τὰ παιδιὰ μας, γενεὲς ὀλόκληρες ποῦ πέρασαν καὶ ποῦ θὰ ἔρθουν, κ' ὅμως αἰσθανόμαστε πόσο ἀδύνατοι εἴμαστε ὁ καθένας μας μπρὸς τὴν δύναμιν, τὴν ἀκατανίκητην, ποῦ μᾶς ἀναγκάζει νὰ κανονίζωμε τὴ γραφὴν τῆς γλώσσας μας σύμφωνα μ' ἓναν τρόπο ποῦ ὀρίστηκε καὶ συνηθίζεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ οἱ πρόγονοί μας ἦταν ἀκόμη εἰδωλολάτρεις, ποῦ εἶχαν τοὺς σκλάβους τους, ποῦ ἡ γυναῖκα ἔμενε χλεισμένη σπῆτι τῆς καὶ ποῦ τόσες καὶ τόσες συνήθειες καὶ ἤθη ἦταν τόσο διαφοροστέα ἀπὸ τὸ σημερινὸ μας πολιτικόν. Θὰ ἔλεγε μάλιστα κανεὶς πὼς ὅσο μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἔνωθε ἡ φυλὴ τὴν ἀλλοίωσιν ποῦ μοιραῖα, κ' ὄχι πάντα μὲ βλάβην τῆς, δοκίμαζε σὲ μερικὰς ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῆς τῆς πτυχῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς τῆς ἐκδηλώσεις, μὲ τόσο πιὸ ἐπίμονη προσήλωσις προσπαθοῦσε, σὲ λιγότερο σπουδαία καὶ περισσότερα τυπικὰ γνωρίσματα, νὰ σταματήσῃ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ νὰ διατηρήσῃ, κ' ἄς ἦταν ἐξωτερικὰ κ' ἐπιπόλαια, τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ὁμοιότητα μὲ τὰ περασμένα.»

Μ' αὐτὰ τὰ λόγια, ἀρχίζει τὴν ἀληθινὰ ἐπιστημονικὴν μελέτην γιὰ τὴν Ὀρθογραφίαν μας ὁ κ. Μανώλης Τριανταφυλλίδης. Συστηματικὰ ἀρχίζει τὴν ἐξέτασιν τοῦ προβλήματος ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν του ὄψιν, καὶ μᾶς δείχνει τῆς φάσεις τῆς ὀρθογραφίας ἀπὸ τὰ 405 π. Χ. ἴσα μὲ σήμερον μᾶς γνωρίζει τῆς χωριστὰς προσωπικότητες ἐνὸς Βηλαρῆ, ἐνὸς Κοραῆ ἀπὸ τοὺς παλιούς ποῦ πρόσφεραν κ' αὐτοὶ τὴν συμβολὴν τοὺς ἐπὶ τὸ ζήτημα, καὶ ἔπειτα ἐξετάζει κάπως διεξοδικὰ τὴν θεωρίαν τοῦ κ. Χατζιδάκη ἀπὸ τοὺς νεότερους «ποῦ ἀντιπροσωπεύει τὴν σύγχρονον νεοελλ. συντηρητικὴν ἀντίληψιν.»

Ἐπειτα ὁ κ. Τριανταφυλλίδης ἐξετάζει τὴν θέσιν τοῦ ἔθνους μας ἐπὶ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς γλώσσας του, καὶ μᾶς ἀποδεικνύει πὼς τόσα χρόνια τὸ σκολοῦ μόνον ἓνα κατορθώσε: νὰ κάνομε ἀνορθογραφίεις, καὶ μόνον ἀνορθογραφίεις. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ εἶνε θλιβερόν, εἶνε πὼς ὅλοι μας δὲ νοιώσαμε καὶ δὲ νοιώθομε τὴν ἀνάγκην τῆς διόρθωσης τοῦ κακοῦ, γιὰτὶ ἀκόμα δὲ συνειθίσασαμε νὰ τρεφόμαστε μὲ ἐπιστημονικὴν σκέψιν.

Ἀφοῦ μελέτησε τὴν παροῦσα κατάστασιν τοῦ ὀρθογραφικοῦ μας προβλήματος, ὁ κ. Τριανταφυλλίδης ἐξετάζει τὴν λύσιν του. Τότες δύο περίπτωσις μᾶς παρουσιάζονται:

- α) ἡ ἀναγνωρίζωμε μόνον τὴν καθαρεύουσα, ἐπίσημη ἢ ἀπλή, γιὰ γραφτὴν γλώσσα, ἢ
- β) γράφομε μόνον τὴν δημοτικὴν καθαρὴν ἢ ὄχι καὶ αὐτῆς τὴν ὀρθογραφίαν θέλομε νὰ κανονίσωμε.

Γιὰ ὅσους παραδέχονται τὴν πρώτη περίπτωσι, ὀρθογραφικὸ ζήτημα σχεδὸν δὲν ὑπάρχει.

Γιὰ ὅσους πάλε παραδέχονται τὴ δεύτερη περίπτωσι οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονται εἶνε πολλὰς καὶ βρίσκονται στὴν «ἀντίθεσι τῆς ἀρχαίας ὀρθογραφίας μετὰ τὴς σημερινῆς παιδαγωγικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνάγκης.» Παρ' ὅλα ὁμοῦ τὰ ἐμπόδια ὁ κ. Τριανταφυλλίδης μᾶς λέγει: Ἡ λύσις ποὺ θεωρῶ κατάλληλη γιὰ τὸ ὀρθογραφικὸ μας πρόβλημα, βαστώντας τὴ βάση τῆς καθιερωμένης ὀρθογραφίας ἐφαρμόζει τὴν ἱστορικὴ ἀρχὴ κυρίως μόνον ὅπου τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ὀρθογραφία τῆς ἀρχαίας γλώσσας καὶ κεῖ ἀκόμα μπορεῖ νὰ τὴν παραβῆ, ἅμα δὲν ἐρχεται εἰς ἐξέλιξιν ἀντίθεσι μετὰ αὐτή.

Κ' εἰτα μετὰ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ γλωσσολόγου ἐπιστήμονα ἐξετάζει ἕνα σοφὸ ζήτημα λ. γ. τοῦ τονισμοῦ, τῶν πνευμάτων, τῶν διφθόγγων κτλ.

Ἡ Μελέτη τοῦ κ. Μανώλη Τριανταφυλλίδου δὲ συνοψίζεται σὲ μερικὰς γραμμὰς, γιὰτὶ χάνει τρομερά. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ διαβασθῆ ὁλόκληρη στὸ πρωτότυπο, ὅπου κοντὰ στὰ καθάρια ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα γιὰ τὴ Μεταρρύθμισιν βρίσκει κανεὶς καὶ ἄλλα φιλολογικὰ, μετὰ τὴ χαρακτηριστικὴ ζωὴ καὶ ὁμορφίαν τῆς φιλολογικῆς σκέψης ἐκφρασμένης καλλιτεχνικά.

«Ἡ μεταρρύθμισις τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας εἶνε γιὰ μᾶς σήμερον ἀνάγκη, ποὺ πρῶτος θὰ αἰσθανθῆ ὁ δημοδιδάσκαλος, ὁ πρῶτος πλάστης τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς . . . τὸ ζήτημα τοῦ κανονισμοῦ τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας, ὅσο κι' ἀν' μοιάζει δευτερεύον, εἶνε κι' αὐτὸ σὺν τὸ γλωσσικῷ, ζήτημα πολιτισμοῦ . . . τ' ὀρθογραφικὸ ζήτημα θὰ λυθῆ μόνον παράλληλα καὶ μαζί μετὰ τὴ βαθμιαία μεταβολὴ στὴς ἰδέας τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας.»

ΜΙΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ-ΑΣΙΑΤΙΚΗ ἢ ΔΥΤΙΚΗ-ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΜΑΝΤΑΛΙΤΕ :

Ἀπὸ τὸ φίλον μας κ. Παῦλον Γνευτὸ λάβαμε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν στὸ ἄρθρον τοῦ ἀγαπητοῦ συνεργάτη μας κ. Γ. Σκληροῦ, ποὺ τυπώθηκε στὸ περασμένον τεῦχος τῆς «Νέας Ζωῆς».

Μεγάλῃ χάρι πρέπει νὰ χρωστοῦμε στὸν κ. Σκληρό, ποὺ πολὺ σωστὰ εἶπε στοὺς φίλους τῶν «Γραμμάτων» ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταγινόμαστε μόνον μετὰ τὴ μιὰ μορφὴ τῆς πνευματικῆς κινήσεως, τὴ λογοτεχνία, ἀλλὰ πρέπει ἐξ ἴσου νὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν ὅλα τὰ εἶδη τῆς, ἐννοεῖται τὸν καθένα σύμφωνα μετὰ τὴ κλίσιν του. Τὸ ἴδιον πρέπει νὰ χρωστοῦμε καὶ στὸν κ. Πετρίδην ποὺ τὴ συζήτησιν τὴν μεταφέρει στὴς σελίδες τῆς «Νέας Ζωῆς».

Μοῦ φαίνεται ὁμοῦ πὼς πρέπει ν' εἶσι ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε νὰ πιάνομε ζήτηματα καὶ νὰ συζητοῦμε, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ συζητοῦμε, καὶ νὰ νομίζομε μετὰ τοῦτο πὼς κάνομε πνευματικὴ κίνησιν. Τὰ ζήτηματα πρέπει νὰ ἔχουν κοινὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ γιὰ νὰ ἔχουν κοινὸ ἐνδιαφέρον πρέπει νὰ ἔχουν σκοπὸ πρακτικόν. Νὰ συζητοῦνται ζήτηματα ποὺ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη νὰ συζητηθοῦν. Ἀνάγκη φυλετικῆ.

ἐθνικὴ
πατριωτικὴ
κοινωνικὴ
μελλοντικὴ.

Ἐάν, καὶ κατὰ πόσον ἡ συζήτησι γιὰ τὸ δυτικὸ καὶ ἀσιατικὸ πολιτισμὸν, ποὺ ἀνοίξαν οἱ βαθυστόχαστοι σὺνάδελφοι καὶ φίλοι κ. κ. Σκληρὸς καὶ Πετρίδης, εἶνε τῆς ἀνάγκης, ἔχει πρακτικὸ σκοπόν, τὸ ἀφίνω σ' αὐτοὺς. Θὰ φανερωθῆ ἄλλως τε ἀπὸ τὸ δρόμον ποὺ θὰ πάρει ἡ συζήτησι στὸ τέλος. Ἐμὲ μ' ἐνδιαφέρει ἀτομικῶς καὶ θὰ τοὺς παρακαλέσω νὰ μοῦ ἐπιτρέψουν νὰ λάβω μέρος, ὅχι μετὰ τὴν ἀξίωσιν νὰ λύσω ζήτηματα, ἀλλὰ νὰ πῶ μερικὰς ἀμφιβολίας, νὰ ὑποβάλω μερικὰς ἐρωτήσεις, καὶ νὰ τονίσω τὴν ἀδικίαν ποὺ γίνεται ἀπὸ τὸν ἕνα ἐκ τῶν δύο, γιὰ τὸν ἕνα πολιτισμὸν, ἀπὸ λανθασμένη, καθὼς μοῦ φαίνεται, ἀντίληψιν.

Καὶ πρῶτον :

Εἶνε ὀρθόν νὰ κάνομε διακρίσιν καὶ σύγκρισιν μετὰξὺ ἀσιατικοῦ καὶ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο δὲν εἶνε παρὰ ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς πολιτισμὸς—τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τὰ διάφορα στάδιά του, καὶ τὴς διαφορῆς ποὺ γεννᾷ ἡ ράτσα, τὸ κλίμα, καὶ οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς :

Ἀκολουθῶ ὁμοῦ τὴν ἀρχὴν τους. Κι' ἂς τοὺς πάρουμε χωριστὰ. Μοῦ φαίνεται στὴ σύγκρισιν πὼς γίνεται κάποια σύγχυσι. Πὼς οἱ καλοὶ μου φίλοι συγγέουν τὴ πνευματικὴ μορφὴ τοῦ ἑνός, μετὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν τοῦ ἄλλου. Τὰ στάδια τοῦ ἑνός μετὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ἄλλου καὶ τὸ ἀντίθετον. Γιὰ νὰ γίνῃ σύγκρισιν δίκαιη πρέπει νὰ πάρουμε ὡς βάσιν τὴς διαφορῆς μορφῆς τῶν δύο πολιτισμῶν καὶ νὰ συγκρίνομε ξεχωριστὰ τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη. Καὶ πρὸ πάντων νὰ πάρουμε τὴ μορφὴν ἐκείνην, ποὺ κυρίως ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ τὴν οὐσίαν, ἑνὸς ὁποιοῦδήποτε πολιτισμοῦ. Οἱ μορφῆς αὐτῆς εἶνε :

Ἡ πνευματικὴ
Ἡ ἠθικὴ
καὶ ἡ ὕλικὴ ἢ κοινωνικὴ.

Σύγκρισιν στὴ πνευματικὴν μορφὴν μετὰξὺ τῶν δύο, μοῦ φαίνεται, πὼς δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ. Διότι ἡ Ἀσία, σήμερον τουλάχιστον, δὲν ἔχει ζωὴν πνευματικὴν. Δὲν ἔχει ἐπιστημονικὴν σκέψιν.

Ὅταν ὁ κ. Σκληρὸς παίρνει ὡς βάσιν τὸ φεουδαρχικὸν καθεστῶς τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸ συγκρίνει μετὰ τὸ βιομηχανικὸν τοῦ δυτικοῦ, εἶνε σύγχυσι ποὺ δὲν ἔμπορῶσε παρὰ νὰ καταλήξῃ σὲ λανθασμένα συμπεράσματα καὶ φησικὰ στὴν καταδίκην τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ φεουδαρχισμὸς ὁμοῦ, ἡ ἱεραρχία, ἡ τυραννία, καὶ ἡ δουλοπαροικία τοῦ ἀσιατικοῦ καθεστώτος, δὲν εἶνε ὅπως νομίζει ὁ κ. Σκληρὸς ἡ βάση. Εἶνε σταθμοὶ μεταβατικοὶ ἀναπόφευκτοὶ στὴν ἐξέλιξιν τοῦ καθ' ἕνα πολιτισμοῦ.

Σταθμοὶ ποὺ τοὺς ἐπέρασε ἀκόμα χετὺς καὶ ἡ Δύσις καὶ μὴτ' ἐπὶ τὸ ἀσιατικὸν καθεστῶς. Καὶ σήμερον καὶ ἡ Ἀσία ἀρχίζει νὰ τοὺς περνᾷ, κατὰ μέρη, ὅπως συμβαίνει στὴν Ἰαπωνίαν καὶ στὴν Αἴγυπτον.

Καὶ τὸ ἀντίθετον :

Εἶνε μέρη στὴ Δύσιν ποὺ δὲ βγήκαν ἀκόμα ἀπὸ τὸ φεουδαρχικὸν καθεστῶς, ὅπως στὴ Ρωσίαν.

Θὰ μπορῶσε κανεὶς μάλιστα νὰ πεῖ πὼς οἱ σταθμοὶ αὐτοὶ εἶνε ἀναγκαῖοι

για την εξέλιξη του πολιτισμού. Διότι ο φεουδάρχης, ο δεσπότης, ο τύραννος, αναπτύσσει την άτομικότητά του στον υψηλότερο βαθμό. Η ανάπτυξη όμως της άτομικότητας του τυράννου, είναι ανάπτυξη της άτομικότητας του ανθρώπου. Φέρνει κατ'ανάγκην την αντίδραση, κίνηση, ζωή και, φυσικά, εξέλιξη στον πολιτισμό.

Τα στάδια λοιπόν αυτά, που αύριο δε μπορεί παρά να περάσει κ' η Άσία, δεν πρέπει να τα παίρνει ως βási ο κ. Σκληρός, ως κύρια χαρακτηριστικά, και να τραβά από απελπισία τις τρίχες της κεφαλής του.

Και αυτό ακόμη το άστικό καθεστώς, αν θελήσει ο κ. Σκληρός να του ξύσει ό λίγο το βερνίκι του, θα ανακαλύψει από κάτω, τον άγá, με τη διαφορά πως έδω έχει αλλάξει μορφή. Έγινε Κεφάλαιο.

Όλη δέ η κίνηση που γίνεται δεν είναι υπόστασι ψυχική, βási, όπως νομίζει ο κ. Σκληρός. Είναι αγώνάς αναγκαίος και φυσικός απελευθερώσεως των τάξεων που υποφέρουν, με μέσα ευγενικά, νόμιμα και σύμφωνα με τη πνευματική και κοινωνική τους μόρφωση.

Έκει που πρέπει να κριθεί η αξία ενός πολιτισμού είναι η ήθικη του μορφή.

Να μη σάς θαμπώνουν κ. Σκληρέ οι λεπτομέρειες και τα μιζιμιπίδια του δυτικού πολιτισμού που το περισσότερο είναι συνέπεια της συστηματικής παιδείας που γίνεται εκεί και της αυστηρής εφαρμογής των νόμων, πράγματα που λείπουν ακόμη από τους άσιátas.

Πάρτε την ήθικη του πολιτισμού αυτού και εξετάστε την στην ύπόστασί της.

Αν θεωρήσουμε, και πρέπει να θεωρήσουμε, την κάθε κυβέρνηση ενός κράτους ως τον αντιπρόσωπο της ήθικης του κράτους αυτού, τί βλέπουμε ; Στο σύνολο, ληστείες και άρπαγές και άδικίες.

Ποιός διεμέλισεν τη Πολωνία ;

Ποιός άρπαξε το Σλέσβιγκ Όλσταίν ;

Ποιός την Άλσατία και Λωρραίνη ;

Ποιός το Άλγέρι, την Αίγυπτο, την Τύνιδα, το Μαρόκο, τη Βοσνία και Έρζεγοβίνη, την Τρίπολι ; Τα νησιά ;

Από τους λαούς των κρατών αυτών ακούσατε ποτέ καμιά διαμαρτυρία έναντι των κυβερνήσεών των ;

Εμείς μάλιστα οι άλεξαντρινοί ακούσαμε το έναντίο. Προχτές στο Στάδιο, στην παρέλασι των προσκόπων, οι Έταλοι έπαιξαν με τη φιλαρμονική τους Ύμνο στη Τρίπολι ! Δηλαδή :

Ύμνο στην άρπαγή !

Ύμνο στη ληστεία !

Ποιός παραδίδει 250 χιλ. ήπειρώτας στην πιο άγρια σκλαβιά παρά η άηθικότης του δυτικού σας πολιτισμού, ή συμφεροντολόγος, που για το συμφέρο της δεν έχει ούτε ίερό ούτε όσιο ;

Ποιός κάθεται και βλέπει απαθέστατα τη σφαγή χιλιάδων γυναικοπαίδων και άόπλων ανθρώπων εργατικών, και δε βγάξει ταμουνδιά, το έναντίο μάλιστα το θεωρεί και ως πολιτικήν ανάγκην, μόνο και μόνο διότι ο σφαγείς του έκαμε, ή πρόκειται να του κάμει, παραγγελία από κανόνια ή θωρηκτά ;

Ποιός είπε που δε θυσιάζει ούτε τα όστα ενός πομμερανού στρατιώτη χάριν των ανατολικών ; ο δυτικός ή ο άσιατικός πολιτισμός ;

Και ο Θεμιστοκλής μιά φορά είχε πει στους Έθηναιούς, πως είχε να τους κάμει μιά πρόταση όφελιμωτάτη. Οι Έθηναιοί του είπαν—πές τη του Άριστείδη—Κι όταν ο Άριστείδης τους είπε ότι ή πρότασι του Θεμιστοκλή είναι μεν όφελιμωτάτη αλλά άδικωτάτη, οι Έθηναιοί έφώναξαν : Τότε μήτε να την ακούσουμε δε θέλομε.

Θέλετε να πάμε και για το δυτικό πολιτισμό λίγα χρόνια πίσω για να δούμε και τότε την ήθικη του ;

Ανακαλύπτει την Άμερική. Σε εποχή που το χριστιανικό θρησκευτικό αίσθημα ήταν ίσως στην πιο δυνατή, στην πιο αισθηματική του εκδήλωσι. Και ονομάζει την πρώτη γη που ανακάλυψε και έπάτησε, Νήσοι του Άγιου Σωτήρος. Βγαίνει έξω, με το ένα χέρι στήνει το Σταυρό, και με το άλλο δίνει κουνουνάκια και καθρεφτάκια στους άπλοϊκούς ιθαγενείς και με αυτά τους γελούν και τους παίρνουν τα κομμάτια του χρυσού. Και δεν έχουν την έντιμότητα, την ειλικρίνεια, ούτε από φύσι, ούτε από θρησκεία, να πούν σ' αυτούς τους ανθρώπους : « Άνθρωποι, καλοί κάγαθοί, φυλάξτε το χρυσίον ύμων, ότι μεγάλη είναι η αξία αυτού ».

Είναι άδικο να κατηγορεί ο κ. Σκληρός τον άσιάτη για σκληρότητα ψυχής και βαρβαρότητα τρόπων. Ο άσιάτης δείχνεται σκληρός μόνο εκεί που ή θρησκεία του του το επιβάλλει, στον όμορθηκό του ποτέ δεν είναι σκληρός. Γι' αυτό δεν πταίει αυτός. Δεν πταίει ή ψυχή του για ελαττώματα που άλλος του τα έχει έμπνευσει. Έλαττώματα που θα σκορπισθούν με το πρῶτο φύσημα μιάς συστηματικής παιδείας.

Έδώ, μου φαίνεται, είναι το λάθος του κ. Σκληρού, ότι δεν εξετάζει τα πράγματα στην άληθινή τους βási, αλλά παίρνει ελαττώματα παρείσακτα, ως κύρια χαρακτηριστικά και βγάξει συμπεράσματα που, φυσικά, δεν ήμπορεί παρά να είναι λανθασμένα, και για τον ένα άδικο.

Η ψυχή του Άσιάτη, κατά τη δική μου αντίληψη, είναι γενναία μεγαλόδοξη, κ' ευγενής στην άρχέγονη τραχύτητά της. Αντίθετα με τη μικρόπρεπη, και μέχρι χαμερπείας, πολλές φορές, συμφεροντολόγο ψυχή του ευρωπαίου. Με αίσθήματα για την οικογένεια πολύ υψηλότερα του ευρωπαίου, που άδερφοί και άδερφάδες κατοικούν στην ίδια πόλι και δεν ξέρει ό ένας τί κάμνει, και που κατοικεί ο άλλος.

Στο άστικό (βιομηχανικό) καθεστώς, λέγει ο κ. Σκληρός, όλα αλλάζουν, όλα γίνονται ανθρωπινώτερα, ευγενέστερα, ευρύτερα. Κοινωνικό ιδεώδες έχομε την ιδέα της πατρίδας, της φυλής.

Ερωτώ :

Ο σοσιαλισμός που είναι γέννημα γνήσιο, αυτού του καθεστώτος αναγνωρίζει πατρίδα ; Φυλή ; Έθνοςμό ;

Πως από τέτοιο πατέρα βγήκε τέτοιο παιδί ; Από ρόδο βγήκε άγκάθι ; Η άπ' άγκάθι βγήκε ρόδο ;

Οι σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους, λέει ο κ. Σκληρός είναι πιο ανθρωπινές, πιο ειλικρινείς, με περισσότερη τιμιότητα και αξιοπρέπεια κτλ.

Ήταν εποχή, ακόμα εως χτές, που έδω στην Άνατολή οι άνθρωποι έκαμναν τις συναλλαγές τους με μόνο το λ ό γ ο τ ο υ ς. Τις υπογραφές και τα Συναλλάγματα τα έμαθαν σε μεγάλη πια κλίμακα, από την εποχή που έχώθηκε ανάμεσό τους ο ευρωπαίος και τους εξαπατούσε. Έξεμεταλλεύτηκε τόσο την άπλοϊκή τους ψυχή που τους έκαμε να φοβούνται και τη σκιά τους. Και το φόβο τους αυτό, που τον δείχνουν μόνο στη συναλλαγή τους

μέ τον ευρωπαϊκό, τον παίρνει ο κ. Σκληρός ως κύριο χαρακτηριστικό άνει-
λικρινείας και καχυποψίας, πράγμα που είναι άδικο.

Εάν σήμερα η Άσία δέν ενδιαφέρεται για τὰ ζητήματα τῆς γύρω
της ζωῆς, και τὰ προβλήματα τῆς φύσεως, αὐτό εἶνε ζήτημα τῆς πνευματικῆς
ἀναπτύξεως πού βρίσκεται ὁ τόπος σ' αὐτή τὴν ἐποχή. Ἦταν ἐποχή, πού
διανῶ ὁ ευρωπαϊκός ζούσε σάν ἄγριος μέσ' τὰ δάση, ἡ Ἄσία εἶχε τοὺς διά-
φορους πολιτισμούς της, και ἔθιτε τις βάσεις για κάθε ζήτημα στήν τέχνη
και στήν ἐπιστήμη. Τί θά γίνει αὐριο πάλι δέν τὸ ξέρουμε. Ὁ καθένας με
τὴ σειρά του.

Και τελευταία, ἀναφορικῶς για μᾶς, ὑπό πνευματικὴν ἔποψη βέβαια
δέν εἴμεθα ἐκεῖ πού εἶνε ἡ Εὐρώπη, πού ἀριθμεῖ πολλῶν αἰῶνων μόρφωση,
ἐνῶ ἔμεῖς ἐσταματήσαμε στή πρόοδό μας ἀναγκαστικῶς ἀπό ζυγὸ σκλαβιάς.
Αὐτὸ ὅμως ὅ,τι ἀποβλέπει τις ἀνεπτυγμένες τάξεις. Ἄν πάρεις ὅμως μιὰ
ὁμάδα ἀμόρφωτων ἀνθρώπων ἐνός ὁποιοδῆποτε λαοῦ ευρωπαϊκοῦ και τὴ
συγκρίνεις με ὁμοία ὁμάδα ἐξ ἴσου ἀμόρφωτων ἀνθρώπων τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ, βλέπεις ὅτι ἡ δεύτερη ἔχει μιὰ φυσικὴ μόρφωση, μιὰ φυσικὴ ἐξυπνάδα
πού τὴ διακρίνει ἀπό τὴν ἄλλη. Στὴν ιδέα πού ἔχει ὁ κ. Σκληρός, ἐναν-
τίον τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς και τὴ διατυπώνει με ἀραιὰ μάλιστα γράμματα,
σάν ἀπόφασι τελεσιδικη, ὅτι στή mentalité της, στο φιλοσοφικὸ σκοπὸ
τῆς ὑπάρξεώς της, «εἶνε και μένει ἀσιατικὴ, με ψόφια ὑπόστασι, μὴ
μπορῶντας νὰ ἐξυψώση τὸ ἰδανικὸ της παραπάνω ἀπό τὴν ἀπόκτησι
ὑλικῶν καὶ τοῦτο για ταπεινὴ ματαιόδοξη ἐπίδειξι, και ὄχι
για ἄλλο σκοπὸ, πού προαπαιτεῖ πάντοτε ἀνώτερο ἐσωτερικὸ πολιτισμό...»
Σ' αὐτὰ ὅλα θά μοῦ ἐπιτρέψει νὰ διαφωνήσω πέρα και πέρα μαζί του.

Αὐτὸ πού βρίσκει ἐλάττωμα και τὴν καταδικάζει, εἶνε ἴσα ἴσα τὸ
προτέρημα ἐκεῖνο πού κρατεῖ τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ στήν ἠθικὴ της ὑπόστασι,
στον ἐσωτερικὸ της πολιτισμό, ὑψηλότερα ἀπό κάθε ἄλλο πολιτισμό.

Διότι :

Ἄν πάρουμε ὡς βάσι ὅτι πολιτισμένος ἄνθρωπος εἶνε ἐκεῖνος πού
ἔχει πάντα γυρισμένα τὰ βλέμματά του στο μέλλον, και βάρβαρος ἐκεῖνος
πού περιορίζεται μονάχα στο παρόν, σύμφωνα με τὴν ἐπιστημονικὴ αὐτὴ ἀρ-
χή, ὁ Ἕλληνας εἶνε ἕνας ἀπό τοὺς πῶ πολιτισμένους ἀνθρώπους τοῦ κόσμου.

Ἐγκαταλείπει τὰ πάντα. Θυσιάζει τὰ χρόνια τῆς νεότητός του. Πηγαί-
νει σὲ ὅλες τις γωνιές τῆς οἰκουμένης, ἀτρόμητος μπροστά στο ἄγνωστο και
τὸ ἀβέβαιο, μόνο και μόνο για νὰ δημιουργήσει ἕνα μέλλον. Και τὸ σπου-
δαιότερο ὄχι τόσο για τὸν ἑαυτό του, για ἀπόκτησι πλούτου πρὸς ματαιό-
δοξη ἐπίδειξι, αὐτὸ εἶνε ἐξαιρέσι, ἀλλὰ για τοὺς συγγενεῖς του. Νὰ ξεχρωῶσει
τὰ ὑποθηκωμένα πατρικά του κτήματα. Νὰ παντρέψει τις ἀδερφές του. Νὰ
σπουδάσει τ' ἀδέφφια του.

Ἀπόδειξι τὰ ἑκατομύρια πού στέλλονται κάθε χρόνο ἀπό τὴν Ἄμε-
ρικὴ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ.

Αὐτὴ ἦταν, και θά εἶνε ἴσως πάντοτε ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο
πολιτισμῶν στήν ἠθικὴ τους ὑπόστασι.

Ἐγωϊστής, συμφεροντολόγος, ἀρπαχτικὸς και ὅλα δια τὸν ἑαυτό του :

Ὁ ἕνας.

Ἄλτρουϊστικὸς, ἀξιοπρεπής, γενναῖος, και ὅλα για τοὺς ἄλλους :

Ὁ ἄλλος.

ΠΑΥΛΟΣ ΓΝΕΥΤΟΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Στὸ τελευταῖο φυλλάδιο τῶν «Γραμμάτων» μᾶς σταματᾶ μιὰ σειρά συν-
νέτα τοῦ κ. Κ. Ι. Βάρναλη. Ἐντύπωση ξεχωριστὴ μᾶς κάμνει ὁ Ὅρος της
ὡς ιδέα, ὡς ἐκτέλεσι και ὡς ρυθμὸς. Τὸν ἀναδημοσιεύουμε, ἂν και νομί-
ζουμε, πὼς στήν ιδέα πού εἶνε κλεισμένη σ' αὐτὸ τὸ ὄραιοσυμπεμένο συν-
νέτο, πού θυμίζει Καβάφικη τεχνοτροπία, θά ταίριαζε ἴσως καλύτερα ἄλλη
φῶρα :

Σέλινα τὰ μαλλιά σου μυρωμένα
λύσε τα, νὰ φανεῖς, ὡς εἶσαι ὄρατος
και διώξε ἀπὸ τὸ νοῦ σου πιά τὸ χρέος
τοῦ μεγάλου χρησιμοῦ, μιὰ και κανένα
τρόπο δέν ἔχεις ἄλλοτε ! Και μ' ἕνα
χαμόγελο ἰδὲς πὼς σ' ἔφερε ἔως
στ' Ἄργους τὴν πύλη ὁ δρόμος σου ὁ μοιραῖος,
τὸ σπλάγχο, ν' ἀφανίσεις πού σ' ἐγέννα.
Κανεῖς δὲ σὲ γνωρίζει ἐδῶ και σὺ ὁμοία
τὸν ἑαυτό σου ξέχανε τον κι' ἄμε
στὴς χρυσῆς πολιτείας τὰ σταυροδρόμια
και τὸ ἔργο σου, σὰ νᾶταν ἄλλος, κάμε'
ἔτσι κι' ἄλλιῶς θά πέρνει σε ἀπὸ πίσου
για τὸ αἷμα τῆς μητρὸς σου γιὰ τὴ ντροπὴ σου.

ΟΙ ΝΕΟΙ

Ἀπὸ τὴν «Νέαν Ἑλλάδα» τῶν Ἀθηνῶν ἀναδημοσιεύουμε τὸ ἀκόλουθο ὄρατο χρο-
νογράφημα τοῦ κ. Παύλου Νερβάνου πού ἀξίζει νὰ τὸ διαβάσουν με προσοχὴ ὅλοι οἱ ΝΕΟΙ.

Κατόπιν ἐνός μανιφέστου, τὸ ὄποῖον ἐξηκόντισε δια τοῦ «Νου-
μᾶ», ὁ Οὐαϊλδικὸς ποιητὴς κ. Ναπολέων Λαπαθιώτης, οἱ νέοι ποιηταὶ
συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ γνωστοῦ περιοδικοῦ, δια νὰ κηρύξουν
τὴν ἐπανάστασι κατὰ τῆς φανλοκρατίας τῶν γραμμάτων. Τὸ κίνημα, ἀνε-
ξαρτήτως ὁποιασδῆποτε λεπτομερείας, εἶνε ὄρατον, ὅπως κάθε κίνημα προ-
ερχόμενον ἀπὸ τοὺς νέους. Ἀλλοίμονον ἐὰν οἱ νέοι ἐλίμναζον, ὅπως καταν-
τοῦν νὰ λιμνάζουν πάντοτε οἱ παλαιοί, και ἂν δέν ἦσαν ἡ πνοή, πού ἀνα-
ταράσσει τὰ κοιμισμένα νερά τῶν βάλτων και σκορπίζει τὰς ἀναθυμιάσεις
των. Ἡ νεότης εἶνε ἡ ἀνακαινιστις, τὸ νέον αἷμα, ἡ νέα ζωὴ, πού ἔρχεται
νὰ σαβανώση τὴν σλαβία, ἀκόμη και ὅταν τὴν σαβανώνη με ὄλην τὴν εὐλά-
βειαν και με ὄλας τὰς τιμὰς. Οἱ ἐπαναστάται τῆς ζωῆς προχωροῦν, ἄλλοι
φθάνουν ὄρατοι ἀκόμα ἀποπίσω τους, δια νὰ σηκώσουν αὐριο τὴν ση-
μαίαν τῆς νέας ἐπαναστάσεως και, ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ἄλλους αὐτοὺς, θά φθά-
σουν πάλιν ἄλλοι και πρέπει νὰ φθάσουν, ἐφ' ὅσον εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν
θὰ ὑπάρχη νεότης και γῆρας, ἀκμὴ και παρακμὴ, παλαιὸν και νέον.

Οἱ παλαιοὶ δέν πρέπει νὰ δυσανασχετοῦν ! Πέφτοντες, ἄς καμαρόνουν
μαζὺ τὴν ὄραϊαν ὀρμήν, πού τοὺς γκρεμίζει, ἐνταφιαζόμενοι ἄς φιλοῦν τὰ
ὄραια χέρια τῶν ἐφήβων, πού τοὺς ἐνταφιάζουν και ἄς χαϊδεύουν τὰ ξαν-
θὰ μαλλιά τοῦ Φαίδωνος, ἀδιάφορον ἂν θὰ τὰ κόψη ἀπὸ τὸ πένθος τοῦ
χαμοῦ των ἢ ἂν θὰ γεμίση με μύρα ἀπὸ τὸν θρίαμβον τῶν ἰδικῶν του. Τὸ
ὄρμισμασμένον σῆκον, με τὸ ὄποῖον παρωμοίασε τὸν ἑαυτόν τοῦ ἕνας Γάλλος
κριτικὸς, θά πέση ἀργὰ ἢ γρήγορα εἰς τὸ χῶμα, εἴτε τινάζουν τὸ δένδρον

του, είτε δὲν τὸ τινάζουν. Ἄς πέση λοιπόν, ἀφοῦ αὐτὸς εἶνε ὁ κανὼν τῆς ζωῆς ! Τὰ δένδρα ἀνθοφοροῦν κάθε ἄνοιξιν καὶ καρποφοροῦν κάθε καλοκαίρι καὶ φυλλοροοῦν κάθε φθινόπωρον. Μήπως τὸ δένδρον τῆς ζωῆς δὲν φυτρώνει ἀπὸ τὸ ἴδιον πλούσιον χώμα ; Πρέπει νὰ γνωρίζῃ κανεὶς νὰ μαραίνεται καὶ νὰ σβύνη. Νὰ ζάμη δηλαδὴ ἀπὸ τὴν φθοράν του ἕνα ἔργον τέχνης καὶ ἀπὸ τὸν θάνατόν του ἕνα τραγοῦδι :

Ἐναν καιρὸν, ἤμουν ἄγγελος,
Τὼρ ἄγγελίζουσι ἄλλοι,
Στὴ βρῦση ποῦπινα νερό,
Τώρα τὸ πίνουν ἄλλοι.

Ἄς πέφτουν λοιπὸν εὐσχήμως, ὅπως ἡ βασιλοπούλα τοῦ Εὐριπίδου, οἱ παλαιοὶ καὶ ἄς ἀνοίγουν τὸν τόπον εἰς τὴν νέαν Ἄνοιξιν. Ἄλλὰ καὶ οἱ νέοι ἄς φθάνουν μὲ τὸ ὄραϊον κίνημα τῆς νεότητος. Μὲ τὴν ὄργην ναί, μὲ τὴν ὑπερηφάνειαν ναί, μὲ τὴν κραυγὴν τοῦ θριάμβου ναί, ἀλλὰ ἀθφοί, **ΣΕΜΝΟΙ**, εἰλικρινεῖς, χωρὶς ἀσχημίαν. Λουσιμένοι, κτενισμένοι, μυρωμένοι, ὠραῖοι ὡς ὁ Ἀντίνοος. Μὲ τὴν στολὴν ποῦ φθάνει κανεὶς εἰς τὸ τραπέζι τοῦ γάμου, στεφανωμένοι μὲ ρόδα, διὰ τὸν χορὸν, μὲ τὰ χεῖλη ὑγρά διὰ τὸ φίλημα. Διότι ἔρχονται διὰ τὸν ἔρωτα, καί, ἂν φθάνουν εἰς τὸν τόπον τῶν νεκρῶν, φθάνουν διὰ νὰ στήσουν χορὸν ἐπάνω εἰς τὴν χλόην τῶν παλαιῶν τάφων. Ἐχουν ὅλας τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἄνθους, τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δροσιᾶς. Εἶνε ἡ Ἄνοιξις !

Δίνω τὴν μελαγχολικὴν συμβολὴν τοῦ Φθινοπώρου πρὸς τὴν Ἄνοιξιν. Ἄς τὴν ἀκούσουν οἱ νέοι ! Καὶ ἄς τὴν ἀκούσουν πρὸ πάντων οἱ νέοι, τοὺς ὁποίους ἐφιλοξένησεν ὁ «Νουμᾶς» πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Διότι ἀντὶ ρομφαίας φαίνεται νὰ κρατοῦν φραγγέλιον. Φραγγέλιον διὰ νὰ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὸν ναὸν τοὺς κατήλους καὶ τοὺς ἐμπορευομένους. Ἄλλὰ διατὶ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν ; Διὰ νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν ; Μήπως τοὺς ἐζήλευσαν ; Ἐζήλευσαν τὴν δόξαν τους, τὰς τιμὰς τους, τὰ κέρδη τους ; Ἄλλ' αὐτὸ θὰ ἦτο ἀφροσύνη. Τὸ νὰ ὀπλιζέται κανεὶς κατὰ τοῦ ἀκαταμαχίτου εἶνε ἡ μεγαλειτέρα ματαιοπονία τοῦ κόσμου. Οἱ κήπηλοι, οἱ σφετερισταί, οἱ ἐκμεταλλεῖται δὲν θὰ λείψουν ποτὲ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ δὲν ἔλειψαν ποτὲ ἀπὸ κανένα τόπον καὶ κανένα χρόνον. Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν πιάνουν κανένα τόπον, εἶνε ἐκτὸς ἀριθμῶν καὶ στελεχῶν, ὅπως λέγουν εἰς τὴν στρατιωτικὴν γλῶσσαν, δὲν φράζουσι τὸν δρόμον εἰς κανένα. Αὐτοὺς τοὺς πηδᾷ κανεὶς, τοὺς καβαλικεύει καὶ προχωρεῖ. Μία ἐπανάστασις λοιπὸν ἐναντίον αὐτῶν ; Ἄλλ' ἐὰν ἐπρόδωσαν μ' ἕνα δόλιον φίλημα τὴν Ποίησιν, ποῖος θὰ καταδεχθῆ ν' ἀρπάξῃ ἀπὸ τὰ χεῖρα τοῦ Ἰούδα τὸ σακκοῦλι τῶν τριάκοντα ἀργυρῶν, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου ; Ὁ ποιητὴς φθάνει μὲ πυρίνην ρομφαίαν διὰ νὰ πολεμήσῃ. Δὲν φθάνει μὲ τὸ φραγγέλιον διὰ νὰ σαρώσῃ. Ἄλλὰ τὴν ρομφαίαν τὴν παραδίδει εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πολεμιστοῦ ὁ ἄγγελος τοῦ Κυρίου. Ἄς φροντίσουν οἱ νέοι, ὅσοι ἔχουν τὰ μέσα μὲ τὸν ἄγγελον, νὰ τὴν πάρουν. Καὶ τότε ἄς βαδίσουν ἐμπρός ! Ἄλλὰ λουσιμένοι, κτενισμένοι, μυρωμένοι, ὠραῖοι ὡς ὁ Ἀντίνοος, τὸσον ὠραῖοι ὅστε ἐκεῖνος, ποῦ θὰ πάρῃ τὸ κώνειον ἀπὸ τὰ χεῖρα τους, νὰ σφίξῃ μὲ τὰ τρέμοντα δάκτυλά του, ὠραίους ξανθοὺς βοστρύχους ἐπάνω εἰς ἕνα κώνειον λαιμὸν καὶ ν' ἀναστενάξῃ, ὅπως ὁ Σωκράτης :

— Αὔριο, θὰ τὰ κόψῃς τὰ ὠραῖα αὐτὰ μαλλιά !
Καὶ ἄσμην πρόκειται νὰ τὰ κόψῃ κανεὶς !

ΖΩΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΑΣ

Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΖΩΗ

Μόλις μάθαμε τὴν ἀθωωτικὴ ἀπόφασις τῆς Δίκης τοῦ Ναυπλίου ἐστείλαμε στὸν κ. Ἄ. Δελμούζο τὸ ἀκόλουθο γράμμα :

Ἀγαπητὲ κ. Ἄ. Δελμούζο,

Ὁ τηλεγράφος μᾶς ἔφερε τὴν εἶδησι τῆς ἀθωώσεώς σας καὶ ἡ χαρὰ πλημύρισε τὰ στήθια μᾶς. Γιατὶ στοχαζόμεστε πὼς ἂν τὸ ὅτι σᾶς κατηγορήσαν καὶ σᾶς ἀνάγκασαν νὰ κλείσετε τὸ σχολεῖό σας, ποῦ ἄνοιγε μεγάλα παράθυρα πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὴν πρόοδο, εἶναι γιὰ τὴ λυτρωμένη Ἑλλάδα μαῦρο στίγμα, δὲν ξέρουμε ποῖα λέξη θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρίζε τὴν καταδίκη σας. Εὐτύχημα, μεγάλο εὐτύχημα ποῦ ἐθριάμβεψε τὸ προοδευτικὸ πνεῦμα καὶ σωθήκαμε ἀπὸ τὸν ἐξευτελισμὸ ποῦ μᾶς ἀπειλοῦσε.... Ὡστόσο τὸ στίγμα μένει στίγμα. Μά, πάλι, ὅσο καὶ νὰ μᾶς μουντζουρώνει τὸ στίγμα αὐτό, μαρροστὰ στοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους, δὲ θὰ μείνει χωρὶς νὰ προξενήσῃ, ἀπὸ μιὰν ἄλλη μεριά, κάποιαν ὀφέλεια, γιατί θὰ ξυπνήσῃ κάποιες ληθαργοῦσες ψυχές, γιατί θὰ κάνει πειὸ φανατικούς τοὺς προοδευτικούς καὶ θὰ χρησιμέψῃ, τὸ πιστεύουμε, σὰν ἀφετηρία γιὰ νέα σταυροφορία, ὀρμητικότερη, ἐναντίον τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ τοῦ ραγιαδισμοῦ ποῦ τείνουν νὰ πνίζουσι κάθε εὐγενεῖα προσπάθεια στὴν Ἑλλάδα μᾶς.

Ὅπωςδὴποτε ἐμεῖς οἱ Νεοζωῖστὲς, ποῦ ἐδῶ στὴν Αἴγυπτο ἀκούσαμε ὅλες τὶς βρῦσις τοῦ ὄχλου γιὰ τὶς ἰδέες μᾶς παρακολουθοῦσαμε πάντοτε μὲ ἀγάπη τὴ φωτεινότερη δράσι σας καὶ ἡ συμπάθειά μᾶς σᾶς συντρόφευε ἀκατάπαντα στὸν κατατρεγμὸ καὶ στὴ δίκη σας. Κ' ἐλπίζαμε καὶ πιστεύαμε στὸν τελειωτικὸ θρίαμβό σας. Καὶ τώρα ποῦ ὁ θρίαμβος αὐτός, ποῦ ὑψώνεται σὲ σύμβολο, φωτοστεφανώνει τὸ περήφανο καὶ τιμημένο κεφάλι σας, οἱ Νεοζωῖστὲς πανηγυρίζουσι μαζὺ σας καὶ περηφανεύονται μαζὺ σας καὶ καμαρώνοντάς σας σᾶς σφίγγουσι τὸ χέρι μὲ ὅλη τὴ θέρη ποῦ κλειοῦν τὰ στήθια τους.

Μὲ πολλὴν ἀγάπη καὶ ἀπεριόριστη ἐκτίμησι

Ὁ Γραμματεὺς τῆς ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ 13 ΤΟΥ ΜΑΗ 1914

B. E. ΠΑΥΛΙΔΗΣ

Στὸ ὁποῖον ὁ κ. Δελμούζος μᾶς ἀπάντησε μὲ τὶς ἀκόλουθες γραμμές :

Ἀθήνα 15)5)914,

Φίλε κύριε ! Μὲ συγκίνησε βαθύτατα ὁ ἀδερφικός Σας χαιρετισμός. Ὁ διωγμὸς ἦταν κοινὸς γιὰ ὅλους μᾶς, κοινὴ ἡ συγκίνησις καὶ ἡ χαρὰ γιὰ τὸ

χτύπημα πού δόθηκε «στη λύσσα του καλόγερου και στου δασκάλου τή μα-
νιά.» Ἄς ἐλπίσουμε πὼς ἀπὸ δῶ και πέρα ἡ ἀντίδραση δὲ θὰ μπορέσει πιά
νὰ μεταχειριστῆ ἀποτελεσματικὰ τόσο ἄτιμα μέσα. Μ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα πα-
ρακαλῶ νὰ χαιρετήσετε ὄλους τοὺς Νεοζῶιτες πού ἡ συνεισφορά τους στὸν
κοινὸ ἀγῶνα εἶναι τόσο πολυτίμη και γόνιμη.

Μὲ ἀγάπη κ' ἐκτίμηση

Δικὸς σας

A. ΔΕΛΜΟΥΖΟΣ

A. PAGUE: Η ΠΡΩΤΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ "ΟΨΕΣΘΟΝ-ΟΨΕΣΘΟΝ"

Ἄν, γιὰ νὰ πεῖ κανεὶς μὲ ἀπόλυτη ἀσφάλεια πὼς μιὰ Ἐπιθεώρηση
πέτυχε, εἶναι ἀρκετὸ τὸ ὅτι ἀπὸ ὄσους τὴν ἄκουσαν κανένας δὲ βρέθηκε
πού νὰ μὴν ἐκφραστῆ μ' ἐνθουσιασμό γι' αὐτήν, τότε, βέβαια, μποροῦμε νὰ
ὑποστηρίξουμε πὼς ἡ Ἐπιθεώρηση «Ὅψ ε σ θ ο ν-Ὅ ψ ε σ θ ο ν» πού ὁ
Νεοζῶιτης φίλος μας κ. Ἀντρέας Παλαιολόγος ἔδωσε στὴ Νέα μας Ζωή,
στὶς 9 τοῦ Μάη, εἶχεν ἐπιτυχία ἐξαιρετική. Γιατί, ἀνθρωποι, μορφω-
μένοι ὄλοι, διάφορης ἡλικίας και καλαισθησίας ὄχι τῆς ἴδιας, βρέθηκαν νὰ
συμφωνήσουν, ὄλοι πέρα και πέρα, πὼς ἐκεῖνο τὸ βράδυ εἶδαν και ἄκουσαν
κάτι τι πού δὲν τὸ περιέμεναν καθόλου και πού τοὺς ἔδωσε τὸν αὐθόρμητο
ἐνθουσιασμό, τὴν ἀνυπόκριτη εὐθυμία, και τὸ δροσερότατο γέλιο. Κι' ὄλα
αὐτὰ —κι' αὐτὸ εἶνε τὸ ἀξιοσημείωτο—ἀδιὰπτοτα και στὴν ἴδια ἔνταση
ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Κι' ἀκόμα σὲ πάρα πολλὰ σημεῖα τῆς Ἐπιθεώ-
ρησης ζωγραφίσθηκε στὰ χεῖλια τῶν διαλεκτῶν καλεσμένων μας τὸ λεπτὸ
ἐκεῖνο χαμόγελο, πού γεννιέται μονάχα ἀπ' τὴν εὐχαρίστηση πού αἰσθανό-
μαστε σὰν ἀκοῦμε κάτι τι τὸ ἀληθινὰ και ἀβίαστα ἔξυπνο, πράγμα πού,
ἐννοεῖται, δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ ἐκσυζητημένο πνεῦμα μερικῶν γνω-
στῶν ἐπιθεωρήσεων.

Και ὁ λόγος τῆς τέτοιας ἐπιτυχίας πού σημεῖωσε ἡ Ἐπιθεώρηση τοῦ
φίλου Παλαιολόγου, (πού σατύριζε γνωστὰ πρόσωπα τῆς Ἀλεξάνδρειας, και
ὄλους σχεδὸν τοὺς Νεοζῶιτάς) εἶναι γιατί δὲ γράφτηκε, ὅπως γράφονται
οἱ Ἀθηναῖκες Ἐπιθεωρήσεις—μερικὲς τουλάχιστο—μὲ τὴν πρόθεση νὰ
γραφεῖ ἔξυπνα και μὲ πνεῦμα, μὰ γιατί ἔγινε χωρὶς προμελέτη και χω-
ρὶς προσχηματισμένον σκοπὸ. Μ' ἄλλα λόγια ἡ Ὅψ ε σ θ ο ν-Ὅ ψ ε σ θ ο ν
βγήκε φυσιολογικὰ ἀπὸ καθημερινὲς κουβέντες, ἀπὸ παρατηρήσεις κ' ἐντυ-
πώσεις, ἀπὸ σφτιγομετρήματα κάποιων ἀδυναμιῶν κάποιων προσώπων, ἀπα-
ράλλαχτα ὅπως ἀπὸ τὸ καυκὶ ἐνὸς ἀνόητου ἢ σαχλοῦ ἀνθρώπου βγαίνει μιὰ
σκέψη ἀνόητη ἢ μιὰ σαχλαμάρα.

Σ' αὐτὴν ὅμως τὴν ἐπιτυχία θὰ εἶτανε μεγάλη παράλειψη ἂν δὲν τονί-
ζαμε πὼς πολὺ συνετέλεσαν και οἱ ἐκτελεσταὶ φίλοι μας κ. κ. Ἰ. Δ. Νικο-
λαΐδης, Γ. Παλαιολόγος, Γιάννης Παππᾶς, πού εἶπε και δικὰ του τετράστιχα
πολύ-πολὺ νόστιμα κ' ἔξυπνα, και Β. Φωτιάδης, (ὁ ὁποῖος πρὸ πάντων ἔδειξε
ζηλευτὰ χαρίσματα ἠθοποιίας) πού ἔπαιξαν, μὲ κέφι πολὺ και μὲ μεγάλη ξενοια-
σιά. Κι' ἀκόμα στὸν πιανίστα φίλο μας κ. Ἀ. Ἀποστολίδη ἀξίζουσαν θερμὰ
συγχαρητήρια.

Ὅποσδήποτε ἀναπολῶντας σήμερα τὴν, ἀπερίφραστα, ἀξέχαστην αὐτὴ
βραδεία, ὅπου τὸ σατυρικὸ πνεῦμα τοῦ φίλου μας Ἀντρέα Παλαιολόγου

σπινθίρισε μὲ τόση ἔνταση και μὲ τόση λάμψη, στοχαζόμεστε πὼς
εὐχῆς ἔργο θάτανε νὰγκάλιαζε και τὴ φιλολογία, γιατί ὀρισμένως θὰ μᾶς
ἔδινε διαλεκτὲς σελίδες ἔξυπνης σάτυρας, γεμάτης χάρι και καυστικότητα.

ΟΙ ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ

Ὁ καλλιτέχνης μας κ. Κίμων Τριανταφύλλου, 1er prix de Chant dn
Conservatoire de Paris και τενόρος στὴν Opéra Comique, περαστικὸς
ἀπ' τὴν πόλη μας, ὅπου ἔδωσε μὲ πολλὴν ἐπιτυχία δύο κοντσέρτα, εἶχε τὴν
εὐγενὴ καλωσύνη ν' ἀνταποκριθεῖ στὴν πρόσκλησή μας και νὰ δώσει στὴν
αἴθουσα τῆς ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ στὶς 21 τοῦ Μάη, μπροστὰ σὲ λίγους διαλεκτοὺς
καλεσμένους τῆς, μιὰ μικρὴ συναυλία μὲ τὴ σύμπραξη τῶν συντρόφων του,
τοῦ περίφημου βιολονίστα Francesch Costa-Carrera και τοῦ δυνατοῦ πια-
νίστα Enriquel van der Henst.

Βραδεία, ἀληθινὰ ἀξέχαστη, πού περάσαμε λίγες ὥρες βαθείας καλλι-
τεχνικῆς συγκίνησης, γιὰ τὶς ὁποῖες χροστώμε εὐγνωμοσύνη στοὺς ξεχωρι-
στοὺς κ' εὐγενικοὺς καλλιτέχνας.

Ὁ κ. Τριανταφύλλου μᾶς τραγούδησε μὲ πολὺ αἰσθημα μερικὰ ἑλληνι-
κὰ τραγούδια ἀπὸ τὶς συνθέσεις τοῦ ξακουστοῦ μας Ἀραμη. Μᾶς ἄρεσε ὅμως
περισσότερο στὴ Mignonne amie τοῦ Fijan. Τὴν τραγούδησε ἀπαλά, μὲ
μετρημένη τέχνη χρωματίζοντας περισσὶα τὴ γλυκιά και καλά γυμνασμένη
φωνή του. Ὁ κ. Ἐνστ μᾶς ἐνθουσίαμε κυρίως στὶς Pappillons du Soir
(Phalènes) τοῦ J. Philipp και στὸ Clair d'Etoiles τοῦ G. Dupont. Ὁ
Ἐνστ αἰσθάνεται τέλεια τὰ κομμάτια πού παίζει και γι' αὐτὸ και τὰ ἀπο-
δίδει μὲ τόση ἀκρίβεια και μὲ τόση ὑποβλητικότητα. Μὰ κείνος πού μᾶς
μάγεψε, ἐκεῖνο τὸ σπάνιο γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια βράδυ, και μᾶς χάρισε στιγμὲς
ἀληθινῆς ἀπολύτρωσης, ἦταν ὁ Κώστα Καρρέρα. Τεχνίτης δυνατὸς στὸ βιολί,
χωρὶς περιορισμούς, πού ἔχοντας σκλάβες τοὺς τὶς ἀρμονίες, τὶς σκορπίζει
ἀπλόχερα μὲ τὸ μαγεμένο δοξάρι του, και σὲ ρίχνει σὲ ἔκσταση κάμωντάς σε
νὰ ξεχνιέσαι και νὰ ζεῖς μαζί του τοὺς ὄνειρώδεις σκοποὺς πού λές κ'
ἀναβλύζου ἀυθόρητοι ἀπ' τὸ ἀρμονικώτατο βιολί του. Πὼς νὰ ξεχάσουμε
ἐκεῖνο τὸ Chanson Louis XIII et Pavane τοῦ Couperin Kreisler και
κείνην τὴν Havanaise τοῦ Saint Saëns πού τὰ ἔπαιξε μὲ σβυσμένα τὰ
φῶτα και μονάχα μὲ τὸ ὑποβλητικὸ φῶς τῶν κεριῶν τοῦ πιάνου; . . .

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ κ. Σ. ΣΚΙΠΗΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΖΩΗ

Ἡ δολοφονικὴ ἀπόπειρα ἀπὸ μέρος τοῦ κ. Κουλουβάτου ἐναντίον τῆς
ζωῆς τοῦ ποιητῆ τῶν «Καλβίων Μέτρων» κ. Σ. Σκίπη μᾶς ἐσυγκίνησε
πάρα πολὺ. Ἐμεῖς μάλιστα οἱ Νεοζῶιτες τὸν εἶχαμε κλάψει κ' ὄλας γιατί,
στὸ σχετικὸ τηλεγράφημα πού μᾶς ἔφερε τὸ Πρακτορεῖο, γινότανε λόγος γιὰ
δολοφονία κ' ὄχι γι' ἀπόπειρα, και εἶχαμε συλλυπηθεῖ, ἔνεκα τούτου, τηλε-
γραφικῶς τὴν κυρία Σκίπη. Ὁ καθεὶς, βέβαια, φαντάζεται τώρα τὴ χαρὰ μας
πὸ ὃ ἀγαπητὸς ποιητῆς τοῦ «Ἀπολλωνίου Ἀσματος» ξέφυγε ἀπ' τὸν ἄδικο
και πρόωγο θάνατο. Ὅλη ἡ συμπάθειά μᾶς εἶνε μαζί του.

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ ΜΑΣ

Στις 30 Μαΐου ἔγινε ἡ Γενική Συνέλευση τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου μας. Ψηφίστηκε τὸ καινούργιο Καταστατικὸ μας καὶ ἔγιναν καὶ οἱ ἐκλογές τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου καὶ τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Περιοδικοῦ.

Στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο ἐβγήκαν γιὰ δύο χρόνια :

ΚΩΣΤΗΣ Ν. ΠΑΠΠΑΣ, Πρόεδρος.
 Β. Ε. ΠΑΥΛΙΔΗΣ, Γραμματεὺς.
 ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Γ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, Ταμίας.
 ΝΑΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Ὑφους τῆς Βιβλιοθήκης.
 ΒΑΣΙΛΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ, Ὑφους τοῦ Οἴκηματος.

Στὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ :

ΝΑΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ.
 ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΠΠΑΣ.
 ΒΑΣΙΛ. Ε. ΠΑΥΛΙΔΗΣ.
 ΠΑΥΛΟΣ Α. ΠΕΤΡΙΔΗΣ.
 Γ. ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ.
 Γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς : Β. Ε. ΠΑΥΛΙΔΗΣ.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΜΑΣ

Στὴν ἴδια Συνέλευση ὑποβλήθηκε καὶ ὁ Ἴσολογισμὸς τοῦ Περιοδικοῦ μας γιὰ τίς δύο χρονιές 1911-1912, 1912-1913. Ἡ διαχείριση τῶν Οἰκονομικῶν τοῦ Περιοδικοῦ παρουσίασε ἔλλειμα ἀπὸ

Γ. Δ. 16.659, ἢ φρ. 4.318.75

τὰ ὁποῖα κατέβαλαν τὰκόλουθα μέλη τῆς Νέας Ζωῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Σύλλογος ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη του.

Γ. Πηλαβάκης, Κωστῆς Παππᾶς, Κωστῆς Πηλαβάκης, Δ. Γ. Σαρρῆς, Γ. Χαριτάκης, Γιάννης Παππᾶς, Μιγάλης Παππᾶς, Ἄ. Ἀσημακόπουλος, Ἰ. Τριζόγλου, Τρύφων Μαραγκός, Ἄ. Παλαιολόγος, Π. Πετρίδης, Δ. Γουναρόπουλος, Εὐαγ. Περδιγάκης, Θύμιος Λάπτας, Κ. Ν. Κωνσταντινίδης, Φ. Φιλίππου, Κ. Τσαγκαράδας, Κ. Γ. Κωνσταντινίδης, Β. Ε. Παυλίδης.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Στὸ περασμένο φυλλάδιο Ἄρ. 1 Σελ. 61 Στὸ ποίημα Γορτυνία, στὸν 9^ο στίχο ἡ λέξη : Μεσσαρία νὰ διαβαστεῖ : Μεσσαριά.